

Ю. Ю. Попов

ЗАКОН УКРАЇНИ

ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ
ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

науково-практичний коментар

Ю. Ю. Попов

ЗАКОН УКРАЇНИ
«Про товариства
з обмеженою та додатковою
відповідальністю»
науково-практичний коментар

К.І.С. – 2019

УДК 347.724(477)(094.58)

П58

Попов Ю. Ю.

П58 Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» : наук.-практ. комент. / Ю. Ю. Попов. — Київ : К.І.С., 2019. — 392 с.

ISBN 978-617-684-244-6

Науково-практичний коментар до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» підготовлений членом робочої групи з розробки цього Закону. Подано постатейний аналіз положень Закону з урахуванням судової практики.

Видання розраховано на суддів, практикуючих юристів, студентів, аспірантів і викладачів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 347.724(477)(094.58)

Юридична фірма «Аецо» та партнер Анна Бабич мають честь підтримати видання науково-практичного коментаря до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», бо ставимо собі за мету поліпшити умови для ведення бізнесу в Україні.

ISBN 978-617-684-244-6

© Ю. Ю. Попов, 2019

Передмова

Вперше проект Закону «Про товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю» № 2011 вніс до Верховної Ради України (ВР) ще 14.01.2013 народний депутат України Ю. М. Воропаєв. Невдовзі народні депутати України Ляпіна К. М. і Горіна І. А. внесли альтернативний проект Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2011–1 від 25.01.2013. Втім жодний з цих проєктів так і не був ухвалений.

2015 року Центр комерційного права створив робочу групу, яка розробила новий проект Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» на основі проєкту № 2011–1 від 25.01.2013. Але цей проєкт не було внесено до ВР, бо в Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України з ініціативи тодішнього першого заступника міністра Ю. Ковалів була створена нова робоча група. В її роботі брали участь А. Бабиш, В. Данішевська, А. Зоря, О. Краснокутська, О. Магалецька, М. Орлик, Ю. Попов, а з окремих питань долучалися й інші юристи. Наслідком цієї роботи став проєкт Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13.05.2016, який внесли до ВР голова Комітету з питань економічної політики ВР А. Іванчук та інші народні депутати України – члени цього комітету.

Проєкт прийнято в першому читанні 20.12.2016. У підготовуванні проєкту до другого читання взяли участь народні депутати України, керівник секретаріату Комітету з питань економічної політики ВР Є. Дятлов, співробітники секретаріату А. Дюбенко і Н. Чорноус та члени згаданої вище робочої групи.

Проєкт прийнятий як закон 06.02.2018.

Розробники намагалися максимально коректно включити Закон у вітчизняне правове поле, враховуючи перевірені часом принципи

юридичної техніки країн континентального права, зокрема принцип законодавчої економії, імперативний модус, притаманний мові юридичних текстів¹, та враховуючи, що єдине призначення законодавства полягає в упорядкуванні суспільних відносин².

Намір розробників Закону дотримуватися високих стандартів юридичної техніки – не примха чи прояв естетства. Від юридичної техніки прямо залежить якість закону, його здатність створювати належне регулювання.

Певних успіхів у цьому вдалося досягти. Зокрема, до Закону не внесено преамбули. Преамбула зазвичай не містить регулювання, а вказує лише, що саме намагалися розробники врегулювати в основній частині закону, аби майбутні дослідники згодом могли перевірити, якою мірою це їм вдалося.

Нема в Законі і встановлення завдань чи принципів, які нерідко записують до законів. Видається, що норми закону краще виписувати так, щоб потреби звертатися до «завдань закону» не виникло. Вміщення ж певного тексту у статті під заголовком «Принципи...» не здатне перетворити цей текст у принцип правового регулювання. Для того щоб впровадити якийсь принцип, законодавцеві необхідно створити цілу систему правового регулювання. Якщо ж таку систему створено, то в проголошенні принципів немає потреби. У цьому разі принципи мають виводитись з установленого регулювання, тобто визначення принципів має бути результатом аналітичної роботи науковців і вміщуватися на сторінках спеціальних видань, а не в законах. Якщо ж, навпаки, створена система правового регулювання не відповідає певному принципіві, то декларування його в законі так і залишиться гаслом³.

Враховуючи континентальну правову традицію, до Закону не вміщено статті «визначення термінів». Ця традиція має глибоке під-

1 Ієринг Р. Юридическая техника. Санкт-Петербург, 1905. 106 с., на с. 64.

2 Алексеев С. С. Общая теория права: Т. I. Москва : Юрид. лит., 1981. 361 с., на с. 191.

3 Мірошніченко А. М., Попов Ю. Ю. Чи потрібний Закон України «Про нормативно-правові акти»? *Форум права*. 2009. С. 362–272, на с. 365.

ґрунтя: по-перше, спроба визначити всі поняття неодмінно призводить до логічного кола, по-друге, в праві існують поняття, визначення яких недоцільне або навіть небезпечне⁴, по-третє, вміщення до закону «словничка» провокує надання зайвих визначень, які здебільшого конфліктують з установленим законом регулюванням або навіть взагалі в законі не використовуються. Отож визначати поняття краще в тексті відповідної норми закону і тільки тоді, коли це справді потрібно для встановлення регулювання.

Розробники Закону намагалися уникнути як декларативних, таких, що не створюють регулювання, так і дублювальних норм, мінімізувати тим самим можливість виникнення суперечностей з іншими законами⁵, хоч далеко не все тут вдалося зробити.

Втім, видається, що прийняття Закону – певний крок уперед, якщо порівняти з попереднім регулюванням.

Автор висловлює щире вдячність А. Бабич, М. Гусаку, А. Єфіменку, О. Кібенку та А. Мірошниченку, які взяли на себе кропітку роботу щодо ознайомлення з первісним варіантом коментаря й надали важливі зауваження та пропозиції щодо його покращення.

10 вересня 2019 року   Ю. Ю. Попов

---

4 Хворостянкіна А. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії. *Право України*. 2005. № 11. – С. 28–32, на с. 31.

5 Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13.05.2016 року, 24 с., на с. 3. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=387857>.

Перелік скорочень

ГК – Господарський кодекс України

ГПК – Господарський процесуальний кодекс України

Єдиний державний реєстр – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань

Закон про реєстрацію №755-IV – Закон України від 15.05.2003 №755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»

ЦК – Цивільний кодекс України

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

(від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII)

Глава I. Загальні положення

Стаття 1. Сфера застосування Закону

1. Цей Закон визначає правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі – товариство), порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників.

2. Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю у сферах страхової та інвестиційної діяльності, в галузі виробництва сільськогосподарської продукції, а також в інших сферах діяльності, порядок їх створення, діяльності та припинення регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

3. Управління товариствами з обмеженою відповідальністю та товариствами з додатковою відповідальністю, у статутних капіталах яких є частка держави або органів місцевого самоврядування, регулюється цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами.

1.1. Коментований Закон не містить визначень понять «товариство з обмеженою відповідальністю», «товариство з додатковою відповідальністю». Це не прогалина – такий підхід обрано свідомо.

1.2. Юридичні особи можуть відрізнятися одна від одної, насамперед за ознакою наявності чи відсутності учасників. За цією оз-

накою всі юридичні особи поділяються на товариства й установи. Цей поділ дихотомічний: якщо юридична особа має учасників (хоча б одного), то це товариство, якщо не має – то це установа. Тому, до речі, приписка в частині 1 статті 83 Цивільного кодексу України (ЦК)⁶ «та в інших формах, встановлених законом» позбавлена змісту. Юридична особа будь-якого виду, передбаченого законом, – або товариство (наприклад, передбачені Господарським кодексом України (далі – ГК) приватне підприємство, державне підприємство), або установа.

1.3. Юридичні особи різних видів чи форм можуть відрізнятися одна від одної також безліччю інших ознак, окрім зазначеної: за обсягом відповідальності учасників, за обсягом правоздатності й особливо за внутрішнім устроєм. Тому в різних країнах світу спостерігається велике розмаїття видів юридичних осіб, а в міжнародних актах замість визначення виду юридичної особи можуть перелічуватися найменування видів юридичних осіб для кожної країни окремо. Отож для надання вичерпних визначень понять «товариство з обмеженою відповідальністю», «товариство з додатковою відповідальністю» довелося б переписати до цих визначень весь коментований Закон.

1.4. Насправді товариство, наприклад з обмеженою відповідальністю, – це товариство, що зареєстроване як таке, тож воно і підпадає під регулювання, встановлене законодавством для товариств з обмеженою відповідальністю. Надання ж у законі визначень товариствам є непотрібним, бо не дає жодної користі для встановлення регулювання.

1.5. Водночас під регулювання, встановлене законодавством для товариств з обмеженою відповідальністю, можуть підпадати не тільки юридичні особи, зареєстровані як товариства з обмеженою відповідальністю.

---

6 Частина 1 статті 83 ЦК:

«1. Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом».

1.6. Так, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув справу за позовом до Приватного підприємства «Ужгородські Аграрні Інвестиції» про визнання недійсним рішення позачергових зборів учасників цього підприємства.

У постанові⁷ сказано, що наявність у підприємства, яке може діяти, зокрема, на основі приватної власності кількох громадян, статутного капіталу не є достатньою підставою для ототожнення його з господарським товариством⁸. При цьому суд підкреслив, що порядок створення та діяльності органів управління приватним підприємством, зокрема порядок скликання та проведення загальних зборів учасників приватного підприємства, не врегульований законодавством.

Суд дійшов висновку, що до спірних правовідносин слід застосовувати положення законодавства, які регулюють відповідні відносини щодо товариств з обмеженою відповідальністю, за аналогією закону.

1.7. Водночас видається, що законодавство, встановлене для товариств з обмеженою відповідальністю, у багатьох випадках може застосовуватись і до приватних підприємств не за аналогією, а безпосередньо. Для приватних підприємств не встановлено взагалі ніякого регулювання, але при цьому вони своєю природою часто (здається, здебільшого) є товариствами з обмеженою відповідальністю.

1.8. Дійсно, як зазначено вище, всі юридичні особи дихотомічно поділяються на товариства й установи за ознакою наявності чи відсутності учасників. Приватне підприємство має хоча б одного учасника, тож воно є товариством. За практикою, що склала-

---

7 Див. пункти 27–30 постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.03.2018 року у справі № 907/167/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72645204>.

8 Втім у постанові не зазначено, за якою ознакою приватне підприємство – відповідач у цій справі відрізняється від господарських товариств.

ся, приватні підприємства здебільшого створюються для ведення підприємницької діяльності й розподілу прибутку між учасниками (засновниками). Отже, у таких випадках приватне підприємство – підприємницьке товариство. Воно не випускає акції, тож не є акціонерним товариством. Учасники (засновники) не несуть відповідальності за зобов'язаннями приватного підприємства (якщо це не встановлено їхнім статутом), тож воно не є повним, командитним товариством чи товариством з додатковою відповідальністю. З цього випливає, що відповідно до статті 84 ЦК⁹ залишається зробити вибір між товариством з обмеженою відповідальністю та виробничим кооперативом. Тому слід звернутися до визначальної ознаки кооперативу: один член кооперативу – один голос у вищому органі (абзац четвертий статті 4 Закону України «Про кооперацію»). Можна припустити, що здебільшого кількість голосів учасників (засновників) приватного підприємства залежить від розміру їхніх вкладів. Тож у цих випадках приватне підприємство і є товариством з обмеженою відповідальністю.

1.9. У цьому контексті цікавий висновок, що зробив Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 03.10.2018 року у справі № 917/1887/17¹⁰.

У цій постанові суд зазначив, що «Визначальним же критерієм того чи можна відносити певну юридичну особу до господарського товариства з поширенням відповідних приписів законодавства є наявність у юридичної особи статутного капіталу (фонду), поділеного на частки між учасниками. Характеристика юридичної

9 Стаття 84 ЦК:

«Стаття 84. Підприємницькі товариства

1. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи».

10 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.10.2018 року у справі № 917/1887/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76986159>.

особи як приватного підприємства – це характеристика того, на підставі якої власності його створено, а не відносин з формування статутного фонду. Тому, лише у випадках якщо в установчих документах приватного підприємства є вказівка на наявність у нього статутного капітал[у], можливе спадкування корпоративних прав на приватне підприємство».

Думка про те, що приватне підприємство – не окрема організаційно-правова форма юридичної особи, а лише вказівка на місце певних юридичних осіб у класифікації юридичних осіб за ознакою форми власності, видається слушною та такою, що відповідає частині 1 статті 63 ГК¹¹.

Варто звернути увагу, що Велика Палата Верховного Суду також погодилася з висновком про те, що характеристика юридичної особи як приватного підприємства – це характеристика того, на підставі якої власності його створено¹².

Водночас навряд чи варто тлумачити наведену цитату з постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.10.2018 року у справі № 917/1887/17 так, що при-

11 Частина 1 статті 63 ГК:

«1. Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);
- спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва».

12 Пункт 23 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.06.2019 у справі № 917/1338/18 (провадження № 12–23гс19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82503036>.

ватне підприємство можна вважати товариством з обмеженою відповідальністю лише тоді, коли в статуті вказано щось на зразок «підприємство має статутний капітал розміром», бо з часом розмір статутного капіталу, як і номінальна вартість частки, втрачає самостійне значення (див. коментар до частини 1 статті 12 коментованого Закону).

Враховуючи звичаї ділової практики, варто радше презюмувати належність приватного підприємства до товариств з обмеженою відповідальністю, а доводиться має належність приватного підприємства до іншого різновиду юридичних осіб. Наприклад, приватне підприємство не є товариством з обмеженою відповідальністю, якщо відповідно до статуту його учасники несуть додаткову відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у певному розмірі; або якщо відповідно до статуту учасники мають рівну кількість голосів незалежно від розмірів їхніх вкладів.

1.10. Звісно, є ймовірність того, що статутами окремих приватних підприємств передбачено такі положення, що ці приватні підприємства слід віднести не до товариств з обмеженою відповідальністю, а до іншого встановленого законом різновиду юридичних осіб (скажімо, до товариств з додатковою відповідальністю чи до кооперативів), але, мабуть, таких прикладів не так багато.

1.11. Деякі правники вважають, що приватне підприємство не може вважатися товариством з обмеженою відповідальністю, якщо відповідно до статуту його майно належить йому на праві господарського відання, а право власності на майно підприємства належить його засновникам (учасникам). З цією думкою не можна погодитися, бо право господарського відання, всупереч поширеному уявленню, не є обмеженим речовим правом, а насправді є тотожним праву власності¹³.

---

13 Попов Ю. Місце права господарського відання в системі речових прав Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора: сб. науч. трудов. Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2005. С. 310–315.

1.12. Цікавим є і рішення Конституційного Суду України (КСУ) від 19.09.2012 № 17-рп/2012¹⁴.

У пункті 1 його резолютивної частини сказано, що «В аспекті конституційного звернення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України треба розуміти так, що статутний капітал та майно приватного підприємства є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя».

Водночас у пункті 2.1 мотивувальної частини цього рішення зазначено, що власність у сім'ї існує у двох правових режимах: спільна сумісна власність подружжя та особиста приватна власність кожного з подружжя.

Отже, висновок КСУ не такий однозначний, як може видатися.

Рішення КСУ, як і будь-який інший акт органу законодавчої влади¹⁵, потребує розумного тлумачення.

Передусім статутний капітал та майно приватного підприємства може бути об'єктом права спільної сумісної власності подружжя не в усіх випадках, а лише за умови, що це майно не є особистою приватною власністю жінки чи чоловіка (якщо воно отримане, наприклад, у спадок).

Далі, в абзаці п'ятому пункту 2.2 мотивувальної частини рішення КСУ зазначено, що вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства. Це твердження вступатиме в явну суперечність із твердженням з резолютивної части-

---

URL: <http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/181/popov.pdf> , <http://popov.yuu.narod.ru/Popov-Misce-prava-gospodarskogo-vidannya.pdf>.

14 Рішення Конституційного Суду України від 19.09.2012 № 17-рп/2012 у справі за конституційним зверненням приватного підприємства "ІКІО" щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України (справа № 1–8/2012).

15 КСУ не є судом, а діє як орган законодавчої влади («негативний» або «позитивний» законодавець). Див. коментар до частини 3 статті 15 коментованого Закону та постанову Великої Палати Верховного Суду від 04.03.2018 у справі № П/800/120/14 (провадження № 11–1зай17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73195164>.

ни про те, що майно приватного підприємства – це об’єкт права спільної сумісної власності подружжя – якщо виходити з того, що КСУ мав на увазі приватне підприємство як юридичну особу.

Втім суперечність знімається, якщо помітити, що в тому ж абзаці п’ятому пункту 2.2 мотивувальної частини рішення КСУ йдеться про підприємство як єдиний майновий комплекс (з посиланням на статтю 191 ЦК).

Отже, проведений аналіз свідчить, що рішення КСУ слід розуміти так: статутний капітал приватного підприємства – юридичної особи або майно приватного підприємства – єдиного майнового комплексу можуть бути об’єктами права спільної сумісної власності подружжя (якщо вони не є об’єктами права особистої власності одного з подружжя). Іншими словами, пункт 1 резолютивної частини рішення КСУ охоплює два різні випадки.

Перший – коли майно передане у власність юридичної особи, зареєстрованої як приватне підприємство. Тоді стовідсоткова частка у статутному капіталі такої юридичної особи (але не її майно) може належати на праві приватної спільної сумісної власності подружжю.

Другий – коли йдеться про єдиний майновий комплекс, тобто про підприємство в розумінні статті 191 ЦК, яке не передане як вклад юридичній особі. Тоді майно, яке входить до складу підприємства як єдиного майнового комплексу (але не стовідсоткова частка у статутному капіталі майнового комплексу, бо майновий комплекс не може мати статутного капіталу), може належати на праві приватної спільної сумісної власності подружжю.

1.13. З подібних міркувань можна зробити висновок, що під регулювання, встановлене законодавством для товариств з обмеженою відповідальністю, можуть підпадати (з урахуванням змісту статуту) також підприємства об’єднань громадян, релігійних організацій (стаття 112 ГК), іноземні підприємства (стаття 117 ГК).

1.14. За змістом частини 1 статті 116 ГК¹⁶, підприємство з іноземними інвестиціями не різновид юридичної особи, а статус, якого юридична особа може набути. Якщо ж юридична особа все ж була зареєстрована як «Підприємство з іноземними інвестиціями «...»», то воно теж, залежно від змісту статуту, може підпадати під регулювання, встановлене законодавством для товариств з обмеженою відповідальністю.

1.15. Частина 1 коментованої статті містить невичерпний перелік регулювання, що встановлюється цим Законом: зокрема, крім переліченого в цій частині, він регулює також оборот часток. Втім у коментованій частині немає жодної потреби, бо те, що закон визначає, впливає зі змісту всього закону.

2.1. У частині 2 коментованої статті зазначено, що для певних товариств (у сферах страхової та інвестиційної діяльності, в галузі виробництва сільськогосподарської продукції, а також в інших сферах діяльності) регулювання встановлюється не тільки цим Законом; тож мають враховуватись особливості, передбачені спеціальними законами.

2.2. Водночас спеціальні норми мають застосовуватися незалежно від того, чи є про них згадка в інших нормах, чи нема. Тож ця частина зайва.

3.1. У частині 3 коментованої статті сказано приблизно те ж саме, що й у частині 2 коментованої статті, але для товариств, у статутних капіталах яких є частка держави або органів місцевого самоврядування. Тож і ця частина зайва.

---

16 Частина 1 статті 116 ГК:

«1. Підприємство, створене відповідно до вимог цього Кодексу, в статутному капіталі якого не менш як десять відсотків становить іноземна інвестиція, визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс».

3.2. Загалом, стаття 1 коментованого Закону цілком зайва, а її поява в ньому – техніко-юридична помилка. Видається, що коментована стаття не придатна до практичного використання.

3.3. На жаль, у коментованому Законі є й інші приклади порушення правил юридичної техніки, але надалі такі порушення без особливої потреби висвітлюватися не будуть.

Стаття 2. Відповідальність учасників товариства, які не повністю внесли вклади

1. Учасники товариства, які не повністю внесли вклади, несуть солідарну відповідальність за його зобов'язаннями у межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

1.1. Згідно з коментованою статтею кредитор товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю (далі – товариство) може вимагати виконання зобов'язання товариства також і від учасників, що не повністю внесли вклади, як солідарних боржників, але лише в межах вартості невнесеної частини вкладу кожного з учасників.

1.2. Це правило застосовується і в разі, коли вимога кредитора до товариства і вимога товариства до учасника щодо внесення вкладу не є однорідними. Наприклад, якщо товариство винне кредитором гроші, а учасник зобов'язався внести негрошовий вклад, то кредитор товариства може вимагати виплати грошей і від учасника, який не повністю вніс свій негрошовий вклад, але лише у межах вартості невнесеної частини негрошового вкладу учасника.

1.3. Учасник, який не повністю вніс вклад, і товариство – солідарні боржники за зобов'язаннями товариства. Водночас учасники, які не повністю внесли вклади, – не солідарні боржники відносно одне до одного.

1.4. Виходячи з мети регулювання – встановлення відповідальності учасників, які не наділили товариство майном – коментована стаття має застосовуватися і тоді, коли учасник зовсім не вніс

вклад. Вклад не повністю внесений, якщо він не внесений на певну кількість відсотків. Вклад повністю не внесений, якщо він не внесений на 100 відсотків. Тож повністю не внесений вклад – різновид не повністю внесеного вкладу.

1.5. Якщо строк внесення учасником вкладу (його частини) ще не настав, учасник ще не може вважатися таким, що не повністю вніс вклад.

1.6. Мета коментованої статті вочевидь не надмірне збагачення товариства, що відбулося б, якби учасник і сплатив борг товариства без будь-якої компенсації, і згодом ще вніс би свій вклад. Основним боржником за зобов'язанням товариства залишається товариство. Тому учасник, який сплатив борг товариства, набуває регресну вимогу до товариства. Якщо така вимога учасника до товариства і вимога товариства до учасника однорідні, то як учасник, так і товариство можуть заявити про зарахування зустрічних однорідних вимог (див. коментар до частини 1 статті 14 коментованого Закону). Якщо ці вимоги не однорідні, то учасник і товариство мають виконати у натурі свої обов'язки на користь одне одного.

1.7. Частина 3 статті 80 ГК¹⁷ не підлягає застосуванню як така, що не відповідає коментованому Закону, який прийнятий пізніше. Крім того, вислів «у межах своїх вкладів» в останньому реченні цього положення був не дуже чіткий і вимагав пояснень, що в разі фінансового краху товариства його учасники лише зазнають збитків у розмірі їхніх вкладів до статутного фонду товариства¹⁸.

---

17 Частина 3 статті 80 ГК:

«3. Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства, які повністю сплатили свої вклади, несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів».

18 Щербина В. С. Господарське право: Підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 592 с., на с. 130.

Стаття 3. Відповідальність товариства

1. Товариство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном.

2. Товариство не відповідає за зобов'язаннями своїх учасників.

1.1. Частина 1 коментованої статті кореспондує загальному правилу частини 2 статті 96 ЦК, згідно з якою юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним їй майном.

1.2. Під «належним товариству майном» слід розуміти майно, яке належить товариству на праві власності.

1.3. Якщо майно належить на праві власності іншій особі, то, звісно, на нього не може бути звернене стягнення. Втім може бути звернене стягнення на право товариства на чуже майно, якщо таке право може бути відчужене (наприклад, емфітевзис, суперфіцій). Може бути звернене стягнення і на право товариства із зобов'язальних відносин, якщо таке право може бути відчужене (наприклад, право вимоги).

2. Для того щоб одна особа несла відповідальність за зобов'язаннями іншої, необхідно, щоб така відповідальність виникла відповідно до закону. Отже, за загальним правилом, одна особа не відповідає за зобов'язаннями іншої. Це і відображено в частині 2 коментованої статті.

Стаття 4. Учасники товариства

1. Кількість учасників товариства не обмежується.

1.1. Частиною 1 статті 141 ЦК визначалося, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю встановлюється законом, та передбачено наслідки перевищення цієї кількості. Частиною другою статті 50 Закону України «Про господарські товариства» встановлено, що максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати 100 осіб. З набранням чинності коментованим Законом за-

значені норми втратили чинність, у зв'язку з чим обмеження на кількість учасників товариства вилучено. Це відображено і в коментованій статті.

1.2. Обмеження на максимальну кількість учасників товариства знято з тих міркувань, що коментований Закон призначений для його використання розумними суб'єктами, які не можуть не усвідомлювати, що такі різновиди юридичних осіб, як товариство з обмеженою відповідальністю та товариство з додатковою відповідальністю, не пристосовані для надто великої кількості учасників. Отже, товариство здатне самостійно вирішити, якої саме кількості учасників воно потребує¹⁹.

1.3. Крім того, законодавче обмеження кількості учасників насправді не розв'язувало проблеми некерованості, яка виникає через нездатність вищого органу товариства ухвалювати рішення. Справді, така проблема може виникати за будь-якої кількості учасників, зокрема якщо частки у статутному капіталі розподілено між двома учасниками порівну (так звана проблема 50х50). Видається, що подібні проблеми не такі, що притаманні лише товариствам з обмеженою та додатковою відповідальністю, а загальніші, й тому мають розв'язуватися поза межами коментованого Закону. Див. також коментар до частини 2 статті 24 коментованого Закону.

Стаття 5. Права учасників товариства

1. Учасники товариства мають такі права:

- 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства;**
- 2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства;**

¹⁹ Щодо інших політико-правових міркувань див.: Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13.05.2016 року, 24 с., на с. 4–5. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=387857>.

3) брати участь у розподілі прибутку товариства;

4) отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість.

2. Учасники товариства можуть мати інші права, передбачені законом та статутом товариства.

1.1. Передовсім слід мати на увазі, що в частині 1 коментованої статті йдеться не тільки про права, а й про повноваження учасників. Адже не будь-яка можливість учасників діяти певним чином належить до прав учасників. Часто така можливість є не правом, а повноваженням – тобто можливістю діяти не від свого імені, а від імені іншого, створюючи саме для останнього юридичний результат.

1.2. Повноваження не є суб'єктивним правом, бо представник завдяки повноваженню набуває не права, а лише можливість здійснення чужих прав і обов'язків або набуття їх для іншої особи²⁰.

1.3. Наприклад, не до права, а до повноважень належить можливість учасників брати участь у зборах, брати участь в обговоренні питань на зборах, голосувати на зборах, вимагати скликання зборів, скликати збори у певних випадках, ініціювати проведення опитування тощо. Реалізуючи такі можливості, учасники беруть участь у формуванні волі та волевиявлення не учасників, а самого товариства. Тому такі можливості учасників не є їхніми правами, а є їхніми повноваженнями.

1.4. Наведений висновок підтверджується і тим, що зазначені повноваження не захищаються позовом. Водночас учасник має правомірний інтерес у тому, щоб здійснювати свої повноваження належним чином, щоб товариство формувало свою волю відповідно до закону. Цей інтерес захищається, зокрема, позовом про визнання недійсним прийнятого товариством рішення. До такої ви-

---

20 Иоффе О. С. Советское гражданское право. Москва : Юрид. лит., 1967. 494 с., на с. 202–203.

моги, відповідно до пункту 8 частини 2 статті 258 ЦК²¹ застосовується скорочена позовна давність в один рік (див. також коментар до підпункту 2 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону).

1.5. Частина 1 коментованої статті містить невичерпний перелік прав та повноважень учасників, не розкриваючи їх змісту. Порядок участі в управлінні товариством визначається у главі IV Закону; отримання інформації учасниками регулюється частиною 11 статті 32, частинами 4, 5 статті 43 Закону; виплаті дивідендів присвячено статті 26, 27, пункт 12 частини 2 статті 30, частина 2 статті 31; про розподіл між учасниками товариства, у разі його ліквідації, майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, ідеться в пункті 13 частини 2 статті 30.

1.6. Права і повноваження учасників здійснюються власними діями учасників. Також від імені учасників такі права і повноваження здійснюють представники учасників: органи управління юридичної особи – учасника; представники за довіреністю; особи, відомості про можливість яких діяти від імені учасника внесено до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – Єдиний державний реєстр); законні представники учасників (батьки, опікуни, арбітражний керуючий, приватний виконавець, державний виконавець) тощо.

1.7. Важливе питання – хто має здійснювати повноваження учасника, який помер, до моменту набуття права власності на частку спадкоємцями або територіальною громадою (якщо спадщина відумерла). Смерть учасника не тягне анулювання частки, тож голоси, які припадають на частку, мають враховуватися під час визначення результатів голосування на зборах учасників. Якщо ніхто

---

21 Частина 2 статті 258 ЦК:

«2. Позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог:

...

"8) про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства».

не буде виконувати повноваження учасника на зборах, то певні важливі для товариства рішення не можуть бути ухвалені. Якщо ж померлий був єдиним учасником товариства, то жодне рішення не може бути ухвалене загальними зборами, якщо нікому здійснювати повноваження учасника. Водночас, наприклад, якщо померлий учасник був також і одноосібним керівником товариства, то негайно мають бути проведені загальні збори учасників з метою призначення нового керівника, інакше товариство не зможе продовжувати свою діяльність і нестиме збитки, а майно товариства може бути розкрадене. Вирішення питання про призначення нового керівника товариства не може бути відкладене на майбутнє, коли спадкоємці або територіальна громада набудуть статусу учасника, бо така затримка неодмінно призведе як до вкрай негативних наслідків для самого товариства, так і до зниження ринкової вартості частки померлого у статутному капіталі товариства.

1.8. Якщо померлий за життя склав заповіт і призначив виконавця заповіту, то останній має здійснювати повноваження учасника. Відповідно до статті 1287 ЦК²², виконавця заповіту також можуть призначити спадкоємці або суд на вимогу одного із спадкоємців. Відповідно до статті 1288 ЦК²³, виконавця заповіту може

---

22 Стаття 1287 ЦК:

«Стаття 1287. Призначення виконавця заповіту за ініціативою спадкоємців

1. Спадкоємці мають право пред'явити позов про усунення виконавця заповіту, призначеного заповідачем, від виконання ним своїх повноважень, якщо він не може забезпечити виконання волі заповідача.
2. Якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо особа, яка була ним призначена, відмовилася від виконання заповіту або була усунена від виконання заповіту, спадкоємці мають право обрати виконавця з числа спадкоємців або призначити виконавцем заповіту іншу особу.
3. Якщо спадкоємці не можуть досягти згоди щодо призначення виконавця заповіту, він на вимогу одного із них може бути призначений судом».

23 Стаття 1288 ЦК:

«Стаття 1288. Призначення виконавця заповіту нотаріусом

1. Виконавець заповіту може бути призначений нотаріусом або в сільських населених пунктах – уповноваженою на це посадовою особою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, якщо заповідач не призначив вико-

призначити нотаріусу або, в сільських населених пунктах, – уповноважена на це посадова особа відповідного органу місцевого самоврядування. Із глави 88 ЦК «Виконання заповіту» вбачається досить ясна вказівка на широкі повноваження виконавця заповіту щодо здійснення прав і повноважень учасника, який помер. Виконавець заповіту може не тільки вживати заходів щодо охорони спадкового майна (пункт 1 частини 1 статті 1290 ЦК), а й, зокрема, управляти спадщиною (пункт 4 частини 1 статті 1290 ЦК). Видається, що як вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, так і управління спадщиною передбачають вчинення дій, направлених на недопущення зниження ринкової вартості частки. З цією метою виконавець заповіту повинен брати участь у загальних зборах учасників і голосувати відповідним чином, а в певних випадках (коли це необхідно для недопущення зниження вартості частки у статутному капіталі, яка входить до складу спадщини) ініціювати скликання загальних зборів учасників. Відповідно до статті 1292 ЦК, виконавець заповіту підконтрольний спадкоємцям.

1.9. Особливий інтерес викликає питання про те, чи може виконавець заповіту вчиняти дії щодо відчуження частки, щодо виходу з товариства або голосувати на загальних зборах учасників за ухвалення рішення про реорганізацію чи ліквідацію товариства. Видається, що поняття «управління спадщиною» охоплює всі правомочності власника, включаючи правомочність відчуження майна. Зокрема, необхідність продажу виконавцем заповіту частки померлого учасника в статутному капіталі товариства може виникнути, якщо такий учасник уклав корпоративний договір із застосуванням механізмів *drag-along* (обов'язок продати частку разом з іншим учасником) або *tag-along* (право продати частку на тих же умовах, на яких продає частку інший учасник). Необхідність виходу з товариства може виникнути, якщо товариство веде очевидно збиткову діяльність, а інші заходи щодо запобігання істотному зниженню ринкової вартості частки померлого учасника в статут-

---

навця заповіту або якщо виконавець заповіту відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання і якщо цього потребують інтереси спадкоємців».

ному капіталі товариства (а отже і зниженню вартості спадщини) виявилися неідеальними. У подібних випадках також може виявитися оптимальним рішенням реорганізація або ліквідація товариства. Втім, через те що здійснення прав та повноважень учасника зазначеними способами тягне дуже серйозні наслідки і потенційно може бути використане на шкоду спадкоємцям, варто виходити з того, що виконавець заповіту має вчиняти такі дії лише в разі, коли їх невчинення з необхідністю спричинить збитки спадкоємцям, та має робити це лише після консультацій зі спадкоємцями (за можливості проведення таких консультацій).

1.10. За відсутності виконавця заповіту, права та повноваження учасника має здійснювати особа, що управляє спадщиною. Така особа призначається відповідно до статті 1285 ЦК²⁴. Вислів «майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані», вжитий у частині 1 статті 1285 ЦК, а також вислів «збереження спадщини», вжитий у частині 3 статті 1285 ЦК, якщо до складу спадщини входить частка у статутному капіталі товариства, означає насамперед недопущення зниження вартості спадщини. Відповідно до частини 3 статті 1285 ЦК, для досягнення цієї мети особа, яка управляє спадщиною, має право на вчинення будь-яких необхідних дій.

24 Стаття 1285 ЦК:

«Стаття 1285. Управління спадщиною

1. Якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, – відповідний орган місцевого самоврядування, у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту укладають договір на управління спадщиною з іншою особою.

У разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту особою, яка управляє спадщиною, до складу якої входить земельна ділянка, є сільська, селищна, міська рада за місцезнаходженням такої земельної ділянки.

2. Особа, яка управляє спадщиною, має право на вчинення будь-яких необхідних дій, спрямованих на збереження спадщини до з'явлення спадкоємців або до прийняття спадщини.

3. Особа, яка управляє спадщиною, має право на плату за виконання своїх повноважень».

Отже, особа, яка управляє спадщиною, має здійснювати ті ж права та повноваження учасника, що й виконавець заповіту.

1.11. Особи, уповноважені здійснювати права і повноваження учасника, який помер, діють не у власному інтересі і не від власного імені, а від імені власника майна. Тому *mutatis mutandis* мають застосовуватися правила, встановлені законом щодо представництва.

2.1. Частина 2 коментованої статті встановлює, що учасники товариства можуть мати інші права, передбачені не тільки законом, а й статутом товариства. Наприклад, учасник товариства може вимагати надіслання йому поштою або засобами електронного зв'язку копій документів чи іншої інформації, необхідних для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників, якщо це передбачено статутом (частина 11 статті 32 Закону); не розголошувати своє голосування, якщо, відповідно до статуту, рішення загальних зборів учасників приймаються таємним голосуванням (частина 1 статті 34 Закону) тощо.

2.2. Частину 2 коментованої статті не можна розуміти так, що статутом можуть бути встановлені будь-які права учасників. Див. коментар до частини 6 статті 11 коментованого Закону.

Стаття 6. Обов'язки учасників товариства

1. Учасники товариства зобов'язані:

- 1) дотримуватися статуту;
- 2) виконувати рішення загальних зборів учасників товариства.

2. Учасники можуть мати обов'язки, встановлені законом та статутом товариства.

1.1. Як і будь-які акти, що встановлюють регулювання, статут та рішення загальних зборів учасників товариства можуть встановлювати ті чи інші обов'язки певного кола осіб, про що й сказано в частині 1 коментованої статті щодо обов'язків учасників.

1.2. Зазначені обов'язки мають виконуватися, лише якщо відповідні положення статуту чи рішення загальних зборів учасників товариства є правомірними. Неправомірні акти не можуть створювати регулювання (зокрема, встановлювати права та обов'язки) з моменту їх прийняття, навіть якщо вони не визнані судом недійсними. За протилежного підходу довелось би припустити, що норми закону можна порушувати з волі учасників правовідносин всупереч волі законодавця, що суперечить частині першій статті 68 Конституції України²⁵ та й взагалі усталеному у світі уявленню про обов'язковість законів. Неправомірна поведінка – підстава для застосування способів захисту права, а таке застосування не може бути байдужим для держави не тільки тоді, коли захист здійснює держава, а й тоді, коли захист здійснює особа, чії права порушені. Справді, через захист конкретного суб'єктивного права здійснюється одночасна охорона і публічних інтересів (суспільного ладу, правопорядку)²⁶. Тож наслідки неправомірної поведінки, за загальним правилом, повинні встановлюватися законом, а розсуд учасників правовідносин щодо таких наслідків може допускатися лише як виняток у випадках і в межах, встановлених дозвільними нормами закону. Оскільки законом не встановлено наслідків неправомірності положень статуту чи рішення загальних зборів учасників товариства, то це означає, що такі положення не створюють правових наслідків.

2.1. У частині 6 коментованої статті сказано, що учасники можуть мати обов'язки, встановлені законом і статутом товариства. Наприклад, статутом товариства може бути передбачений обов'язок його учасника, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з ін-

---

25 Частина перша статті 68 Конституції України:

«Стаття 68. Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей».

26 Перевалов В. Д., Бублик В. А. Современное гражданское право – баланс частного и публичного. *Цивилистические записки: Межвузовский сборник научных трудов*. 2004. Вып. 3. С. 47–60, на с. 52.

шими учасниками товариства (частина 6 статті 20 коментованого Закону).

2.2. Водночас цю частину не можна розуміти так, що статутом можуть бути встановлені будь-які обов'язки учасників. Див. коментар до частини 6 статті 11 коментованого Закону.

Стаття 7. Корпоративний договір

1. Договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі – корпоративний договір), є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі. Корпоративний договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним.

2. Дата укладення та строк дії корпоративного договору визначаються в договорі.

3. Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає.

4. Корпоративний договір, яким встановлюється обов'язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, є нікчемним.

5. Зміст корпоративного договору не підлягає розкриттю і є конфіденційним, якщо інше не встановлено законом або договором. Корпоративний договір, стороною якого є держава, територіальна громада, державне або комунальне підприємство чи юридична особа, у статутному капіталі якої 25 і більше відсотків прямо або опосередковано належить державі або територіальній громаді, оприлюднюється протягом 10 днів з моменту його укладення шляхом розміщення на сайті відповідного органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

6. Договір, укладений стороною корпоративного договору на порушення такого корпоративного договору, є нікчемним,

якщо інша сторона за договором знала або мала знати про таке порушення.

1.1. Статтею 7 встановлене регулювання щодо корпоративних договорів – потужного інструмента регулювання відносин учасників.

1.2. Відповідно до частини 1 коментованої статті, корпоративний – це такий договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. Цей договір – зобов'язальний і створює права та обов'язки лише для сторін договору. Тому корпоративний договір не створює прав та обов'язків для інших осіб, які не є сторонами договору, зокрема для інших учасників, які не є сторонами договору.

1.3. Порушення учасником встановленого корпоративним договором обов'язку проголосувати певним чином на загальних зборах товариства не є підставою для визнання рішення загальних зборів недійсними, бо корпоративний договір зв'язує лише сторони такого договору, але не товариство, органом якого є загальні збори учасників.

1.4. Визначення корпоративного договору, надане в частині 1 коментованої статті, вказує і на предмет корпоративного договору – дії сторін щодо реалізації їхніх прав та повноважень. Наприклад, сторони можуть домовитися, що з певних питань вони голосуватимуть тим чи тим чином; що один з учасників визначає кандидатуру голови виконавчого органу, за яку інший зобов'язаний проголосувати на загальних зборах учасників, і що інший визначає кандидатуру заступника голови виконавчого органу, за яку, своєю чергою, зобов'язаний проголосувати перший учасник тощо. Огляд умов корпоративних договорів, що використовуються у світі, можна знайти в статті С. В. Юргелевича²⁷.

---

27 Юргелевич С. Корпоративні договори: огляд зарубіжної практики. Київ, 2017. 32 с. URL: <http://commercialaw.com.ua/attachments/article/1017/Зарубіжні%20моделі%20корпоративних%20договорів.pdf>.

1.5. Корпоративний договір не може суперечити ані закону, ані статуту. Точніше, правильно складений корпоративний договір в принципі не здатен суперечити ані закону, ані статуту. Річ у тому, що корпоративний договір, з одного боку, і закон та статут – з іншого мають різні предмети регулювання. Законом і статутом (в межах, що не суперечать закону) встановлюється зміст прав і повноважень учасників. Натомість корпоративним договором встановлюються обов'язки сторін певним чином реалізовувати ці права та повноваження (які вже встановлені законом або статутом). Іншими словами, корпоративний договір не може змінити прав та повноважень учасників, визначених законом чи статутом, а лише встановлює зобов'язання сторін щодо реалізації цих прав та повноважень певним чином.

1.6. Наприклад, якщо законом або статутом встановлена певна кількість голосів учасників, необхідна для ухвалення зборами певного рішення, то корпоративним договором не може бути встановлена інша кількість голосів. Натомість корпоративним договором може бути встановлений обов'язок учасників голосувати з такого питання певним чином. Якщо учасник порушить свій обов'язок і проголосує всупереч корпоративному договору, то його голоси будуть враховані, але для такого учасника настануть негативні наслідки, передбачені законом або корпоративним договором.

1.7. Розглянемо приклад.

Два учасника мають частки в статутному капіталі товариства по 40 % кожна. Учасники бажать, щоб загальні збори з певних питань ухвалювали тільки ті рішення, за які проголосують вони разом.

У такому разі вони не можуть встановити корпоративним договором, що загальні збори приймають рішення більшістю у 80 % голосів. Натомість вони можуть встановити обов'язок учасників голосувати на зборах з певних питань лише синхронно та встановити механізм визначення рішень, за які саме мають голосувати обидва учасники.

1.8. У Законі, зокрема і в коментованій статті, не визначається склад сторін корпоративного договору. Видається, що завдяки цьому укладення корпоративного договору можливе не тільки між учасниками товариства, а й з іншими особами, які не є учасниками. За такого підходу, наявні широкі можливості застосування корпоративного договору в різноманітних життєвих ситуаціях. Наприклад, можна укласти корпоративний договір між особою, яка бажає вступити до товариства на певних умовах, і тими, хто вже є учасниками товариства (всіма чи декількома з них), зокрема про обов'язок учасників проголосувати певним чином на зборах з питання вступу до товариства цієї особи, з питання внесення негрошового вкладу та його оцінки, обов'язку в подальшому продати частини своїх часток, врегулювання відносин після набуття особою статусу учасника тощо.

1.9. Корпоративний договір може бути укладений і до державної реєстрації товариства, коли учасників товариства ще нема і бути не може – відповідні права і обов'язки виникнуть у майбутньому, коли сторони набудуть статусу учасників.

1.10. Відповідно до частини 1 коментованої статті, корпоративний договір безвідплатний. Політико-правове підґрунтя цього регулювання таке: корпоративний договір призначений для вдосконалення корпоративного управління, а не для торгівлі впливом на ухвалення рішень. Можливість для учасника отримати винагороду за використання своїх повноважень в інтересах інших учасників чи третіх осіб залишає відкритим питання про мотиви, якими учасник керуватиметься при ухваленні рішень, і створює високий рівень ризиків для належного корпоративного управління. Наслідок порушення правила частини 1 коментованої статті – нікчемність договору.

1.11. Порушення правила про безвідплатність корпоративного договору може полягати, зокрема, у встановленні в корпоративному договорі обов'язку однієї сторони щодо реалізації нею своїх прав або повноважень певним чином або щодо утримання від їх реалі-

зації і обов'язку другої сторони сплатити на користь першої гроші, передати інше майно, надати послугу чи інше благо. Втім порушення правила про безвідплатність корпоративного договору може бути і прихованим та міститися не в самому документі під назвою «корпоративний договір», а поза його межами. Якщо, наприклад, окрім корпоративного договору, який має вигляд безвідплатного, сторони уклали ще й договір, скажімо, про надання стороною корпоративного договору послуг, до того ж обумовили оплату послуг або розмір такої оплати виконанням виконавцем своїх обов'язків за корпоративним договором, то таке може вказувати на порушення правила про безвідплатність корпоративного договору.

1.12. Відповідно до частини 1 коментованої статті, корпоративний договір вчиняється в письмовій формі. З огляду на важливість корпоративного договору, складний характер правовідносин, що виникають внаслідок його укладення, і підвищений ризик конфліктів щодо різних інтерпретацій, який особливо високий у разі укладення договору в усній формі, законодавець передбачив правило про нікчемність корпоративного договору в разі порушення вимоги Закону про письмову форму.

1.13. Водночас, якщо корпоративний договір укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга підтвердила її вчинення, такий договір у разі спору може бути визнаний судом дійсним згідно з частиною 2 статті 218 ЦК²⁸. При цьому слід мати на увазі, що, згід-

---

28 Стаття 218 ЦК:

«Стаття 218. Правові наслідки недодержання вимоги щодо письмової форми правочину
1. Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом.

Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

2. Якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним».

но з абзацом другим частини 2 статті 218 ЦК, судове рішення не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

1.14. Порухення корпоративного договору учасником товариства тягне для нього негативні наслідки, передбачені законом або корпоративним договором (обов'язок відшкодувати збитки, сплатити передбачену договором неустойку). Якщо таке порушення буде визнане судом істотним, то договір може бути змінений або розірваний за рішенням суду, відповідно до частини 2 статті 651 ЦК²⁹.

1.15. Цікаве питання про можливість примусового виконання судового рішення про виконання обов'язку з корпоративного договору в натурі, наприклад судового рішення про зобов'язання учасника товариства взяти участь у загальних зборах учасників і проголосувати на них певним чином. Пунктом 5 частини 2 статті 16 ЦК передбачений такий спосіб захисту, як примусове виконання обов'язку в натурі. Водночас видається, що якщо суд застосує цей спосіб захисту, то навряд чи таке судове рішення за чинного регулювання може бути ефективно виконане у примусовому порядку. Це впливає з такого.

1.16. Насамперед таке судове рішення саме по собі не може гарантувати, що учасник товариства, якого зобов'язано взяти участь у загальних зборах учасників, з'явиться на них особисто або призначить представника, який з'явиться на них. Привести учасника на збори силоміць, звісно, не можна.

1.17. Далі, навіть якщо учасник або його представник візьмуть участь у зборах, неможливо їх примусити голосувати певним чином відповідно до судового рішення. При цьому судове рішення

---

29 Частина 2 статті 651 ЦК:

«2. Договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Істотним є таке порушення стороною договору, коли внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору».

ня про зобов'язання учасника голосувати певним чином ухвалені проти учасника-відповідача на користь позивача. Обов'язковість судового акта не є абсолютною; дія судового акта, як і його обов'язковість, стосується осіб, котрі брали участь у справі, та інших осіб, які повинні виконувати цей акт³⁰. Відповідно до статті 6 Закону України «Про виконавче провадження»³¹, товариство та його вищий орган не є особою чи органом, на яке покладається виконання судових рішень. Отже, зазначене судове рішення зв'язує саме учасника-відповідача, але не саме товариство, зокрема в особі загальних зборів. Крім того, голосування на загальних зборах учасників може бути таємним, якщо це передбачено статутом (частина 1 статті 34 коментованого Закону), у зв'язку з чим голосування учасника, проти якого ухвалене судове рішення про зобов'язання голосувати певним чином, може бути взагалі неможливо проконтролювати.

1.18. Закон України «Про виконавче провадження» передбачає досить ефективні механізми виконання лише деяких (втім найпоширеніших) судових рішень. До них, зокрема, належать стягнення з боржника грошових сум, які є на рахунку боржника, або за рахунок виручки від продажу нерухомого майна (втім тільки такого, право власності на яке зареєстроване), рухомого майна та деяких інших. Наприклад, виконавець накладає арешт на грошові кошти чи інше майно боржника, тим самим обмежуючи його дієздат-

30 Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Київ: Видавництво «Юстініан», 2006. 672 с., на с. 71.

31 Статті 6 Закону України «Про виконавче провадження»:

«Стаття 6. Виконання рішень іншими органами та установами

1. У випадках, передбачених законом, рішення щодо стягнення майна та коштів виконуються органами доходів і зборів, а рішення щодо стягнення коштів – банками та іншими фінансовими установами.
2. Рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.
3. У випадках, передбачених законом, рішення можуть виконуватися іншими органами.
4. Органи та установи, зазначені в частинах першій – третій цієї статті, не є органами примусового виконання».

ність у частині можливості своїми діями розпоряджатися цими грошовими коштами чи іншим майном. Після цього виконавець замість боржника розпоряджається арештованими грошовими коштами, перераховуючи їх стягувачеві, або розпоряджається іншим майном, реалізуючи його і перераховуючи стягувачеві належну стягувачеві частину суми виручки. Водночас подібних механізмів не передбачено для виконання судових рішень, за якими боржник має вчинити певні фактичні чи юридичні дії. Зокрема, стаття 63 Закону України «Про виконавче провадження»³² демонструє направленість не на ефективне виконання рішень, які-

32 Стаття 63 Закону України «Про виконавче провадження»:

«Стаття 63. Порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення

1. За рішеннями, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення, виконавець наступного робочого дня після закінчення строку, визначеного частиною шостою статті 26 цього Закону, перевіряє виконання рішення боржником. Якщо рішення підлягає негайному виконанню, виконавець перевіряє виконання рішення не пізніше як на третій робочий день після відкриття виконавчого провадження.
  2. У разі невиконання без поважних причин боржником рішення виконавець виносить постанову про накладення на боржника штрафу, в якій також зазначаються вимога виконати рішення протягом 10 робочих днів (за рішенням, що підлягає негайному виконанню, – протягом трьох робочих днів) та попередження про кримінальну відповідальність.
  3. Виконавець наступного робочого дня після закінчення строку, передбаченого частиною другою цієї статті, повторно перевіряє виконання рішення боржником.
У разі повторного невиконання без поважних причин боржником рішення, якщо таке рішення може бути виконано без участі боржника, виконавець надсилає органу досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення та вживає заходів примусового виконання рішення, передбачених цим Законом.
- У разі невиконання боржником рішення, яке не може бути виконано без участі боржника, виконавець надсилає до органу досудового розслідування повідомлення про вчинення боржником кримінального правопорушення та виносить постанову про закінчення виконавчого провадження.
4. Виконавець під час виконання рішення про заборону вчиняти певні дії або про утримання від вчинення певних дій доводить до відома боржника резолютивну частину такого рішення, про що складає відповідний акт. Після складення акта виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження».

ми боржника зобов'язано вчинити певні дії, а на покарання боржника шляхом накладення штрафів та ініціювання кримінального провадження. Це – загальна проблема, яка проявляється і в частині виконання судових рішень про зобов'язання учасника товариства взяти участь у загальних зборах учасників і проголосувати на них певним чином.

1.19. Ця проблема проявляється навіть і при виконанні судових рішень, за якими з боржника належить стягнути гроші, якщо для цього необхідно реалізувати нерухоме майно, право власності на яке не зареєстроване. Зокрема, відповідно до абзацу другого частини 4 статті 50 Закону України «Про виконавче провадження», якщо право власності на нерухоме майно боржника не зареєстровано в установленому законом порядку, виконавець звертається до суду із заявою про вирішення питання про звернення стягнення на таке майно – замість того щоб зареєструвати право власності на майно боржника від його імені.

1.20. Отже, у Законі України «Про виконавче провадження» наявна прогалина: не встановлене загальне правило про можливість виконавця діяти від імені боржника, коли це необхідно для виконання судового рішення, а відповідні дії можуть бути вчинені представником. Іншими словами, у зазначеному Законі нема загального правила про можливість виконавця діяти як законному представнику боржника, якщо це необхідно для виконання рішення. Видається, що доки ця прогалину не заповнить законодавець, вона може бути заповнена судовою практикою (зокрема, в межах встановлення способу і порядку виконання судового рішення).

2.1. Відповідно до частини 2 коментованої статті, строк дії корпоративного договору визначається в договорі. Отже, строк дії корпоративного договору – істотна умова корпоративного договору. Тому незазначення в корпоративному договорі строку його дії зазвичай означає, що корпоративний договір є неукладеним.

2.2. Втім можливі випадки, коли строк дії корпоративного договору не зазначений у ньому явно, але його можна встановити зі

змісту умов договору. Наприклад, якщо корпоративний договір укладений *ad hoc*, зокрема змістом його є обов'язки учасників щодо голосування тільки на певних загальних зборах, призначених на певну дату, то навряд чи є підстави вважати такий договір неукладеним.

3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, сторони можуть укладати договори щодо прав і обов'язків, які стосуються купівлі часток, найрізноманітнішого змісту. Цією частиною, зокрема, охоплюються і такі поширені в зарубіжній практиці механізми, як *drag-along* (обов'язок продати частку разом з іншим учасником) і *tag-along* (право продати частку на тих же умовах, на яких продає частку інший учасник).

4.1. Частиною 4 коментованої статті встановлена нікчемність договору, яким встановлюється обов'язок учасників забезпечити голосування згідно з вказівками органів управління товариства, щоб запобігти перехопленню контролю над товариством менеджментом.

4.2. Це правило, звісно, не забороняє укладення корпоративного договору одним учасником товариства з другим учасником, який входить до складу органів управління товариства, наприклад, одноосібним директором товариства. Такий корпоративний договір може передбачати, зокрема обов'язок учасника голосувати з певних питань згідно з вказівками другого учасника, бо, надаючи такі вказівки, останній діятиме саме як учасник товариства, а не як орган управління товариства.

5.1. Частиною 5 коментованої статті встановлене загальне диспозитивне правило про конфіденційність корпоративного договору.

5.2. Частиною 5 коментованої статті встановлене також і спеціальне імперативне правило про порядок оприлюднення корпоративного договору, сторона якого – держава, територіальна громада чи контрольована цими суб'єктами юридична осо-

ба. Це спеціальне правило не тільки виключає конфіденційність корпоративного договору, укладеного зазначеними суб'єктами, а й вимагає оприлюднення укладеного корпоративного договору протягом 10 днів для забезпечення прозорості для суспільства відносин, пов'язаних з управлінням майном держави, територіальних громад, контрольованих ними юридичних осіб та запобігання використанню механізму корпоративного договору з корупційною метою.

б. Частина б коментованої статті спрямована проти поведінки третьої особи, яка недобросовісно уклала договір на порушення корпоративного договору із стороною корпоративного договору. Якщо ж така третя особа діяла добросовісно, то правило частини б коментованої статті не застосовується.

Стаття 8. Безвідклична довіреність з корпоративних прав

1. У разі якщо довіреність видається з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасників як сторін корпоративного договору, предметом яких є права на частку у статутному капіталі або повноваження учасників, довіритель може зазначити у довіреності, що до закінчення її строку вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у довіреності (безвідклична довіреність).

2. Безвідклична довіреність припиняється у разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого вона видана.

3. У разі порушення прав та інтересів довірителя представник на вимогу довірителя має припинити користуватися безвідкличною довіреністю та відмовитися від неї. У разі виникнення спору безвідклична довіреність може бути скасована судом.

4. Безвідклична довіреність підлягає нотаріальному посвідченню.

5. Особа, якій видана безвідклична довіреність, не може передоручити вчинення дій, на які вона була уповноважена, іншій особі, якщо інше не передбачено у довіреності.

1. Відповідно до частини 1 коментованої статті безвідклична довіреність з корпоративних прав видається лише з метою виконання або забезпечення виконання зобов'язань учасників як сторін корпоративного договору. Якщо довіреність видана з іншою метою, то вона не є безвідкличною і її може в будь-який час скасувати особа, яка її видала, на підставі частини 1 статті 249 ЦК, навіть якщо в довіреності вказано, що вона є безвідкличною і не може бути скасована без згоди представника.

2. У разі припинення зобов'язання, для виконання або забезпечення виконання якого видана безвідклична довіреність, вона автоматично припиняється через імперативний припис частини 2 коментованої статті.

3. Частиною 3 коментованої статті передбачене виникнення охоронного зобов'язання: якщо права та інтереси довірителя порушені, то він може звернутися до представника з вимогою припинити користуватися безвідкличною довіреністю та відмовитися від неї, а представник має виконати цей обов'язок. Якщо представник не виконає цього обов'язку, суд за позовом довірителя може застосувати спосіб захисту, передбачений частиною 3 коментованої статті – скасувати довіреність.

4. Задля запобігання зловживанням частиною 4 коментованої статті передбачене нотаріальне посвідчення безвідкличної довіреності.

5. Частиною 5 коментованої статті встановлене диспозитивне правило про заборону передоручення вчинення дій, на які представник був уповноважений безвідкличною довіреністю.

Глава II. Створення товариства

Стаття 9. Найменування товариства

1. Найменування товариства має містити назву товариства, а також організаційно-правову форму (товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю).

2. Товариство може мати скорочене найменування українською мовою, повне і скорочене найменування іноземними мовами.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, найменування товариства складається з двох частин – назви та інформації про організаційно-правову форму. Організаційно-правова форма може позначатися тільки словами «товариство з обмеженою відповідальністю», «товариство з додатковою відповідальністю».

1.2. Відповідно до частини 4 статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (далі – Закон про реєстрацію №755-IV), найменування юридичної особи не може бути тотожним найменуванню іншої юридичної особи (крім органів місцевого самоврядування).

2.1. Частиною 2 коментованої статті передбачено, що товариство може мати скорочене найменування українською мовою. Відповідно до частини 1 коментованої статті, скорочене найменування українською мовою теж має складатися з двох частин. При цьому за звичаями ділового обороту організаційно-правова форма позначається абревіатурами «ТОВ» (інколи ТЗОВ, ТзОВ) і «ТДВ».

2.2. Частиною 2 коментованої статті також передбачено, що товариство може мати повне і скорочене найменування іноземними мовами. Це дуже корисна можливість для товариств, які є учасниками зовнішньоекономічних відносин. Відповідно до частини 1 коментованої статті, повне і скорочене найменування іноземними мовами теж має складатися з двох частин. Організаційно-правова форма має позначатися за звичаями ділового оборо-

ту в зовнішньоекономічних відносинах. Зокрема, можуть використовуватися позначення «Limited Liability Company», «LLC», «Ltd», «GmbH», «Pty Ltd» тощо.

Стаття 10. Створення товариства

1. Створення товариства відбувається за рішенням його засновників.

2. Якщо товариство створюється кількома особами, такі особи у разі необхідності визначення взаємовідносин між ними щодо створення товариства можуть укласти договір про створення товариства в письмовій формі. Договір про створення товариства може встановлювати порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Договір про створення товариства діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

1.1. Згідно з частиною 1 коментованої статті, створення товариства відбувається за рішенням його засновників. Засновники товариства мають спільно ухвалити рішення, що вони створюють товариство.

1.2. Частина 1 коментованої статті не вимагає письмової форми рішення засновників про створення товариства. Водночас подання примірника оригіналу (нотаріально засвідченої копії) рішення засновників про створення юридичної особи вимагається пунктом 2–1 частини 1 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV.

1.3. Рішення засновників про створення юридичної особи спрямоване насамперед на створення юридичної особи. Таке рішення засновників – дія особи (осіб), спрямована *в частині створення юридичної особи* на набуття правоздатності новим суб'єктом права, тобто на набуття самої можливості мати цивільні права та обов'язки, а не на набуття, зміну або припинення суб'єктивних

цивільних прав та обов'язків (про рішення засновників у частині обов'язків учасників щодо внесення вкладів див. нижче). Якщо виходить з буквального тлумачення визначення правочину, наведеного в частині 1 статті 202 ЦК³³, то таке рішення засновників у частині створення юридичної особи не буде правочином³⁴.

1.4. Рішення засновників про створення товариства спрямоване на створення товариства з певною конкретною структурою участі. Отже, рішенням засновників про створення товариства визначається також розмір статутного капіталу та розподіл часток між учасниками.

1.5. Коментований Закон не передбачає внесення до статуту відомостей про розміри вкладів учасників (їх грошові оцінки). Такі розміри визначаються рішенням засновників про створення товариства. Якщо передбачається внесення вкладу в негрошовій формі, то, відповідно до частини 3 статті 13 коментованого Закону, при створенні товариства грошова оцінка такого вкладу визначається рішенням засновників про створення товариства. Див. також коментар до частини 1 статті 13 коментованого Закону.

1.6. Отже, рішення засновників про створення товариства спрямоване не тільки на набуття правоздатності новим суб'єктом права, а також і на встановлення зобов'язання, зміст якого – обов'язки учасників щодо передання у власність товариству визначеного цим рішенням майна. У частині встановлення таких обов'язків рішення засновників про створення товариства відповідає визначенню частини 1 статті 202 ЦК навіть при буквальному її прочитанні, а тому це правочин (який набирає чинності з моменту державної реєстрації товариства).

---

33 Частина 1 статті 202 ЦК:

«1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків».

34 Хоча доцільніше тлумачити поняття «правочин» ширше – як волевиявлення, спрямоване на створення правового результату (див. коментар до частини 2 статті 33 коментованого Закону).

1.7. Рішення засновників про створення товариства в частині встановлення обов'язків учасників внести вклади в грошовій чи негрошовій формі та визначення оцінки вкладу в негрошовій формі, відповідно до частини 1 статті 636 ЦК³⁵, – це договір на користь третьої особи (на користь товариства, яке створюється). Рішенням засновників про створення товариства також може бути встановлена неустойка (проценти річних) за порушення зобов'язання щодо внесення вкладів.

1.8. Коментований Закон не встановлює ані обов'язку засновників провести збори засновників для ухвалення рішення про створення товариства та для підписання статуту, ані обов'язку скласти протокол таких зборів. Отже, ухвалення такого рішення та підписання статуту може відбуватися і без проведення зборів засновників. Втім засновники на своє бажання можуть провести такі збори, хоча їх проведення чи не проведення не має юридичного значення.

1.9. Якщо засновники все ж провели збори засновників і під час них ухвалили рішення про створення товариства, то вони на свої бажання можуть і скласти протокол зборів.

1.10. Точно кажучи, протокол зборів засновників не можна ототожнювати з рішенням засновників. Протокол зборів засновників радше можна розглядати як доказ проведення зборів та ухвалення засновниками певних рішень. Втім, якщо протокол зборів засновників містить вичерпну інформацію про зміст ухвалених рішень, зокрема про зміст рішення засновників щодо створення товариства, і якщо при цьому протокол підписали всі засновники, то видається, що в такому випадку в протоколі вміщене рішення засновників про створення товариства, ухвалене в письмовій формі.

---

35 Частина 1 статті 636 ЦК:

«Стаття 636. Договір на користь третьої особи

1. Договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі».

2.1. Частиною 2 коментованої статті встановлено, що засновники товариства можуть договором врегулювати здійснення спільної діяльності щодо створення товариства.

2.2. Цей договір не є установчим документом товариства. Він обов'язковий лише для засновників, визначає їхні обов'язки, дії, що вони мають вчинити для створення товариства.

2.3. Наприклад, якщо таким договором визначено розмір статутного капіталу та частку в статутному капіталі кожного з учасників, то це не означає, що після державної реєстрації товариства (зокрема й на момент державної реєстрації) товариство матиме саме такий розмір статутного капіталу та розподіл часток учасників. Ці розміри визначатимуться рішенням засновників про створення товариства та відомостями, поданими для державної реєстрації. Учасники в процесі здійснення спільної діяльності можуть домовитися про інші розміри статутного капіталу та часток учасників, ніж ті, що були зазначені в договорі про здійснення спільної діяльності щодо створення товариства. Така домовленість свідчить про те, що засновники вирішили відступити від первісних планів, зафіксованих у договорі про здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, і тим самим скасували передбачені договором домовленості щодо розмірів статутного капіталу та часток учасників.

2.4. Відповідно до частини 2 коментованої статті, договір про створення товариства діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання. Наприклад, якщо засновник порушив зобов'язання з договору, і за це порушення має нести відповідальність, то із суті зобов'язання впливає, що така відповідальність не припиняється з дня державної реєстрації товариства.

Стаття 11. Статут товариства

1. Установчим документом товариства є статут.
2. Перша редакція статуту товариства підписується всіма учасниками товариства. Справжність підписів учасників засвідчується нотаріально.
3. Зміни до статуту товариства та перша редакція статуту товариства, створеного в результаті реорганізації, підписуються учасниками товариства, які голосували за рішення про внесення таких змін чи про затвердження першої редакції статуту, або особою, уповноваженою на це органом, який прийняв таке рішення, якщо це передбачено статутом. Справжність підписів учасників або уповноваженої особи засвідчується нотаріально.
4. Якщо товариство створюється в результаті реорганізації, і при цьому учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правонаступника, або якщо такі права є вужчими або більш обмеженими порівняно з правами учасників (акціонерів) правонаступника, перша редакція статуту такого товариства приймається одностайним рішенням всіх учасників і підписується в порядку, визначеному частиною другою цієї статті.
5. У статуті товариства зазначаються відомості про:
  - 1) повне та скорочене (за наявності) найменування товариства;
  - 2) органи управління товариством, їх компетенцію, порядок прийняття ними рішень;
  - 3) порядок вступу до товариства та виходу з нього.
6. Статут товариства може містити інші відомості, що не суперечать закону.

1.1. На відміну від деяких господарських товариств (повного та командитного товариства) установчим документом товариства є статут (частина 1 коментованої статті).

1.2. Коментований Закон містить багато диспозитивних норм, згідно з якими статутом може бути встановлене інше регулювання. Водночас статут не може суперечити імперативним нормам закону. Положення статуту, яке не відповідає закону, не створює правових наслідків незалежно від того, чи визнане воно судом недійсним, чи ні. Протилежний підхід (положення статуту є чинним, доки не буде визнане судом недійсним) означав би, що застосування чи незастосування імперативної норми закону залежить від волі окремих осіб, які можуть звернутися чи не звернутися до суду з позовом (до того ж відмова від звернення до суду дає змогу особам на свій розсуд фактично скасовувати дію імперативних норм закону). Див. також коментар до частини 1 статті 6 коментованого Закону.

1.3. Водночас видається, що визнання положення статуту недійсним може розглядатися як спосіб захисту інтересу щодо необхідності правової визначеності. Судове рішення про задоволення відповідного позову не приводить до анулювання положення статуту, яке і так є нікчемним, але знімає сумніви з цього приводу.

2.1. За загальним правилом частини 2 коментованої статті, першу редакцію статуту товариства підписують усі учасники товариства. Правило забезпечує створення товариства тільки за наявності чіткого та недвозначного волевиявлення всіх учасників. Спеціальні правила передбачені частинами 3 і 4 коментованої статті.

2.2. Нотаріус лише засвідчує справжність підписів учасників (частина 2 коментованої статті). Отже, нотаріальне посвідчення статуту і відповідна перевірка нотаріусом положень статуту на їх узгодженість із законодавством не вимагається. Політико-правовим підґрунтям такого рішення є презумпція того, що учасники, які мають намір створити товариство, яке займатиметься підприємницькою діяльністю, досить розумні та обережні, щоб за-

безпечити належну якість тексту статуту, зокрема як його відповідність закону, так і узгодженість положень статуту між собою. Тому законодавець виходить з того, що статут не потребує контролю з боку нотаріуса. Це дозволяє широко застосовувати принцип автономії волі та залишати зміст статуту на розсуд учасників. Водночас нотаріальне засвідчення справжності підписів учасників необхідне для того, щоб встановити осіб, які підписують статут, їхню дієздатність та повноваження представників (такою мірою, якою це доступно нотаріусам).

2.3. Статут не підписується і не подається для державної реєстрації в разі, якщо засновники вирішили, що товариство діятиме не на підставі власного статуту, а на підставі модельного. Це впливає з пункту 5 частини 1 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV. Натомість, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 17 зазначеного Закону, у заяві про державну реєстрацію створення товариства зазначається, що воно діє на підставі модельного статуту. Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2019 р. № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності».

3.1. Оскільки реорганізація юридичної особи, внаслідок якої створюється товариство, може відбуватися не за одностайним рішенням учасників (акціонерів) такої юридичної особи, то вимагати підписання статуту товариства всіма учасниками товариства в цьому випадку не можна. Тому частиною 3 коментованої статті встановлене спеціальне правило щодо підписання статуту тільки тими учасниками товариства, які голосували за таку редакцію статуту.

3.2. Крім того, враховано, що таких учасників може бути багато, що зробить процедуру підписання обтяжливою. Тому передбачена можливість підписання статуту особою, уповноваженою на це органом, який ухвалив таке рішення, але тільки в разі, якщо це передбачено статутом. Оскільки тут йдеться не про орган товари-

ства, а про орган юридичної особи – правопередника, то можливість підписання статуту особою, уповноваженою на це цим органом, має бути передбачена статутом юридичної особи – правопередника.

4.1. Важливе правило, спрямоване на захист інтересів учасників (акціонерів) правопередника, міститься в частині 4 коментованої статті. Якщо учасники товариства матимуть менший обсяг прав щодо відчуження своїх часток або щодо виходу з товариства, ніж мали учасники (акціонери) правопередника, або якщо такі права вужчі або обмеженіші, то перша редакція статуту такого товариства ухвалюється одностайним рішенням усіх учасників.

4.2. Наприклад, якщо відповідно до закону чи статуту товариства – правопередника його учасники (акціонери) не мають переважного права при відчуженні частки іншим учасником (тобто учасник (акціонер) може вільно продати свою частку (акцію), кому захоче, на власний розсуд, без звернення до інших учасників (акціонерів)), а у товаристві- правонаступнику діятиме переважне право, то статут такого товариства приймається одностайним рішенням усіх учасників (тобто тих учасників (акціонерів) правопередника, які стануть учасниками товариства).

5.1. Частина 5 коментованої статті майже дослівно відтворює частину 1 статті 88 ЦК³⁶.

5.2. Водночас частини 2, 4 статті 82 ГК³⁷ містять ширший перелік вимог до змісту статуту товариства, зокрема передбачається внесення до статуту відомостей про розмір часток кожного з учасни-

36 Частина 1 статті 88 ЦК:

«1. У статуті товариства вказуються найменування юридичної особи, органи управління товариством, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до товариства та виходу з нього, якщо додаткові вимоги щодо змісту статуту не встановлені цим Кодексом або іншим законом».

37 Частини 2, 4 статті 82 ГК:

«2. Установчі документи господарського товариства повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, склад і компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік

ків. Колізію норм ГК і коментованого Закону слід розв'язувати на користь останнього як такого, що прийнятий пізніше.

5.3. Важливо, що коментована стаття не передбачає внесення до статуту відомостей про розмір статутного капіталу та про учасників і розмір їхніх часток. Такі відомості відображаються в Єдиному державному реєстрі. Розмір статутного капіталу товариства має міститися лише в Єдиному державному реєстрі, для того, щоб усунути необхідність внесення змін до статуту при кожній зміні розміру капіталу товариства³⁸. Див. також коментар до частини 1 статті 21 Закону.

5.4. Коментований Закон не передбачає і внесення до статуту відомостей про місцезнаходження товариства. Натомість відповідно до Закону про реєстрацію №755-IV такі відомості мають вноситися до Єдиного державного реєстру. Тим самим послідовно втілюється державна політика з цього питання, започаткована ще 2005 року. Первісні редакції статті 88 ЦК та статті 57 ГК містили вимогу щодо зазначення у статуті місцезнаходження товариства (суб'єкта господарювання). Водночас ця вимога була виключена Законом України від 03.03.2005 року № 2452-IV «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». У цьому підході є глибокий зміст. Дійсно, відповідно до частини 1 статті 93 ЦК місцезнаходження юридичної особи – фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (здебільшого перебуває ке-

---

питань, з яких необхідна однотайність або кваліфікована більшість голосів, інші відомості, передбачені статтею 57 цього Кодексу.

4. Статут товариства з обмеженою відповідальністю, крім відомостей, зазначених у частині другій цієї статті, повинен містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів».

- 38 Смітюх А. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі. *Україна po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*, Uniwersytet Łódzki, Bookmarked Publishing & Editing, Łódź-Olsztyn 2017, 262 s., С. 165–173, на с. 173. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/12206>.

рівництво) та здійснення управління та обліку. При цьому управління поточною діяльністю товариства належить до повноважень виконавчого органу (частина 1 статті 39 коментованого Закону). Слід також взяти до уваги, що за висновком Великої Палати Верховного Суду³⁹ статтею 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено спростовувану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Така презумпція – прояв концепції Закону про реєстрацію №755-IV, відповідно до якої достовірність Єдиного державного реєстру досягається насамперед завдяки тому, що суб'єкти, відомості про які вносяться до нього, мають бути самі передусім заінтересовані у достовірності таких відомостей. Тож прямий обов'язок виконавчого органу в разі зміни місцезнаходження – його швидка реєстрація. При цьому місцезнаходження може змінитися дуже несподівано – наприклад, якщо офіс раптом зруйновано (зокрема, пожежею), чи власник – орендодавець офісу несподівано припинив доступ юридичної особи до офісу (байдуже – правомірно чи ні). У всіх цих і подібних випадках виконавчий орган повинен негайно знайти нове приміщення, де він керуватиме діяльністю юридичної особи, і негайно ж його занести в реєстр як місцезнаходження юридичної особи. Отже, так і повноваження, і обов'язок належить саме виконавчому органу, а не вищому органу товариства (до повноважень якого належить затвердження статуту).

5.5. На практиці трапляються випадки неправомірного заволодіння часткою мажоритарного учасника у статутному капіталі товариства (зокрема, і з використанням підроблених документів). Особа, яка заволоділа часткою, може забезпечити зміну складу виконавчого органу на свій розсуд, а призначений у такий спосіб керівник товариства може зареєструвати інше місцезнаходжен-

39 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апн18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>.

ня товариства. Трапляються також випадки, коли на підставі підробленого рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу відповідні відомості вносяться до Єдиного державного реєстру, після чого новий «керівник» реєструє інше місцезнаходження товариства. У таких випадках заінтересований учасник іноді звертається до суду не тільки з вимогами, спрямованими на повернення частки та/або про визнання недійсним рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу, а й з вимогою про скасування в Єдиному державному реєстрі запису про реєстрацію складу виконавчого органу та з вимогою про скасування в зазначеному реєстрі запису про реєстрацію нового місцезнаходження. Видається, що остання вимога не відповідає належному способу захисту. Справді, якщо позивач, згідно з судовим рішенням, одержить належну йому частку мажоритарного учасника або буде задоволена позовна вимога про визнання недійсним рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу, то до Єдиного державного реєстру будуть внесені відомості про належного керівника товариства (див. коментар до частини 10 статті 39 коментованого Закону). Тоді належний керівник товариства зможе зареєструвати і належне місцезнаходження товариства. Отже, немає підстав звертатися до суду з вимогою про скасування в Єдиному державному реєстрі запису про реєстрацію місцезнаходження товариства.

6.1. У частині 6 коментованої статті сказано, що статут товариства може містити інші відомості, що не суперечать закону. Цю частину не можна розуміти так, що в статуті можуть міститися будь-які положення. Виходячи з переліку відомостей, які, відповідно до частини 5 коментованої статті, зазначаються в статуті, можна зробити висновок, що статут регулює внутрішній устрій товариства (органи товариства, їхню компетенцію, порядок ухвалення ними рішень), розрахунки з учасниками (щодо внесення вкладів, виплат учаснику в разі його виходу з товариства, виплати дивідендів) і обіг часток у статутному капіталі. Положення щодо внутрішнього устрою товариства вносяться до статуту, згідно з пунк-

том 2 частини 5 коментованої статті. Тож, відповідно до частини 6 коментованої статті, до статуту можуть бути внесені положення щодо розрахунків з учасниками і обігом часток у статутному капіталі, які відповідають закону.

6.2. Міністерство юстиції України, коментуючи можливість внесення до статуту товариства інших відомостей, що не суперечать закону, зазначило, що «такими відомостями можуть бути положення, що стосуються: надання додаткового строку для погашення заборгованості у зв'язку з простроченням внесення вкладу (стаття 15 Закону № 2275-VIII); порядку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів (стаття 18 Закону № 2275-VIII); порядку реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства (стаття 20 Закону № 2275-VIII); відчуження частки в статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам (стаття 21 Закону № 2275-VIII); виплати та обмеження виплати дивідендів учасникам товариства (стаття 26 та 27 Закону № 2275-VIII); проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників (стаття 41 Закону № 2275-VIII); тощо»⁴⁰.

6.3. Слід також мати на увазі, що статут є локальним нормативним актом, а тому не може встановлювати правил індивідуального характеру. Наприклад, якщо в статуті сказано, що певний учасник або всі учасники зобов'язуються поставити товариству сировину визначеною кількістю, а товариство зобов'язується сплатити учасникові чи учасникам ціну сировини, то таке положен-

---

40 Лист Міністерства юстиції України від 07.06.2018 р. № 6623/8.4.3/32-18 «Щодо порядку державної реєстрації та діяльності товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю у зв'язку з прийняттям Закону України від 06.02.2018 № 2275-VIII "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю", адресований начальникам Головних територіальних управлінь юстиції в областях та місті Києві. URL: <https://minjust.gov.ua/files/gener-al/2018/07/05/20180705180354-54.docx>.

ня може розглядатися як договір, помилково включений до статуту, але не як положення статуту. Така помилка не впливає на дійсність цього договору, але вважати його складовою частиною статуту не можна.

6.4. Статут – єдиний документ, який визначає органи управління товариством, їхню компетенцію, порядок ухвалення ними рішень. Інших внутрішніх документів коментований Закон не передбачає. Це не означає, що товариство не може затвердити загальними зборами учасників товариства положення про виконавчий орган, про наглядову раду. Такі положення матимуть статус рішень загальних зборів учасників товариства. У цих положеннях можуть міститися, наприклад, правила про оплату праці членів виконавчого органу, наглядової ради, про систему їхнього преміювання тощо. Водночас положенням про виконавчий орган, про наглядову раду не може регулюватися компетенція і порядок ухвалення рішень цими органами. У разі потреби встановити те чи інше регулювання з цих питань, товариство може зробити це лише шляхом внесення змін до статуту.

6.5. Політико-правове підґрунтя такого підходу – мотиви, з яких була ухвалена Перша директива 68/151/ЄЕС⁴¹ (втратила чинність, тепер питання розкриття інформації про, зокрема, товариства з обмеженою відповідальністю регулюються іншою директивою⁴²): основоположні документи товариства мають бути розкриті для того, щоб надати можливість третім особам, якщо є потреба, перевіряти зміст таких документів (див. преамбулу згаданої Першої директиви 68/151/ЄЕС). При цьому пунктом 5 частини 1 стат-

---

41 Перша директива 68/151/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств "Про координацію гарантій (застережних заходів), які вимагаються країнами-членами від компаній в рамках контексту другого абзацу Статті 58 Договору для захисту інтересів членів та інших з перспективою зробити такі гарантії однаковими в усьому Співтоваристві" від 9 березня 1968 року.

42 Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 Relating to Certain Aspects of Company Law. OJ L 169, 30.6.2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32017L1132>.

ті 17 Закону про реєстрацію №755-IV вимагається подання установчого документа юридичної особи (для товариства з обмеженою відповідальністю – статуту), але не інших внутрішніх документів.

6.6. Зазначене, звісно, не означає, що на контрагента товариства покладається обов'язок вивчати статут чи інші документи товариства (навіть якщо вони доступні для ознайомлення) кожного разу, коли контрагент планує укласти договір чи іншим чином вступити у відносини з товариством, бо припущення про наявність такого обов'язку зашкодило б цивільному обороту (див. також коментар до частини 3 статті 46 коментованого Закону).

Глава III. Статутний капітал та вклади учасників

Стаття 12. Статутний капітал товариства

1. Розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників, виражених у національній валюті України.

2. Розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Розмір частки учасника товариства у відсотках повинен відповідати співвідношенню номінальної вартості його частки та статутного капіталу товариства.

3. Статутом товариства можуть бути передбачені обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

1.1. Коментований Закон не містить визначення поняття «статутний капітал». Це поняття використовується у всьому світі, тож не варто давати йому якийсь національний визначення. До того ж цей термін ніде в коментованому Законі не використовується (окрім назви коментованої статті). Натомість використовуються

інші терміни: «розмір статутного капіталу», «розмір частки у статутному капіталі» і «частка у статутному капіталі». Тож має бути встановлений зміст відповідних понять; натомість встановлювати зміст поняття «статутний капітал» немає потреби⁴³. Досить усвідомлення того, що не можна плутати статутний капітал товариства з його майном (що й досі інколи трапляється). Майно товариства належить самому товариству, натомість частки у статутному капіталі товариства належать його учасникам.

1.2. Розмір статутного капіталу є числом, вираженим в гривнях (частина 1 коментованої статті). Цей розмір при створенні товариства визначають засновники, і він залишається незмінним, доки не буде змінений за рішенням вищого органу товариства або суду. Натомість і склад майна товариства, і його вартість постійно змінюється, зокрема і поза волею товариства чи навіть всупреч такій волі.

1.3. Розмір статутного капіталу, як і номінальна вартість частки кожного з учасників, виражається лише в гривнях. Однак вклад учасника може вноситися в іноземній валюті (див. коментар до частин 1 і 3 статті 13 коментованого Закону). Крім того, вклад учасника може бути встановлений у гривневому еквіваленті іноземної валюти (див. коментар до частини 1 статті 13 коментованого Закону).

1.4. Внесення чи невнесення вкладу учасником не впливає ані на розмір статутного капіталу, ані на розмір частки учасника (див. приклади нижче).

1.5. Зазвичай на момент створення товариства розмір статутного капіталу точно дорівнює вартості його майна і визначає грошову оцінку вкладів усіх учасників (тих, що вже внесені, і тих, які підля-

---

43 Відповідно до частини 1 статті 113 ЦК, «Господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками». Отже, можна визначити поняття «статутний капітал» як сукупність часток у статутному капіталі. Втім, це визначення навряд чи може бути корисним для з'ясування змісту коментованого Закону.

гають внесенню). При цьому і вартість чистих активів товариства (грошова оцінка активів, зменшена на грошову оцінку обов'язків товариства) дорівнює розмірові статутного капіталу.

1.6. Згодом за наслідками господарської діяльності товариства його майно може змінитися, внаслідок чого розмір статутного капіталу (який не залежить від такої діяльності товариства) може істотно відрізнятись як від вартості активів товариства, так і від вартості чистих активів товариства.

1.7. Проілюструємо сказане вище прикладами.

Припустимо, учасники при створенні товариства визначили статутний капітал у розмірі 100 грн, учасникові А належить частка розміром 40 грн, учасникові Б – теж 40 грн, учасникові В – 20 грн.

Тоді на момент створення товариства баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 12.1.

Таблиця 12.1

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
46	Неоплачений капітал, зокрема заборгованість учасників: А – 40 Б – 40 В – 20	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Припустимо далі, що протягом першого року товариство не вело господарської діяльності, але за цей час учасник А вніс свій вклад повністю у розмірі 40 грн, учасник Б – у розмірі 20 грн, учасник В – у розмірі 5 грн. Вклади зроблено шляхом перерахування коштів на бан-

ківський рахунок товариства. Тоді на кінець першого року баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 12.2⁴⁴.

Таблиця 12.2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
46	Неоплачений капітал, зокрема заборгованість учасників: А – 0 Б – 20 В – 15	35	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
31	Рахунки в банках	65				
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Як бачимо, активи товариства протягом року змінилися: зобов'язання учасників зменшилися, натомість з'явилися кошти в банку (рахунок 31 «Рахунки в банках»). Але розмір статутного капіталу та розподіл часток залишилися тими самими.

Не змінився і розмір чистих активів. Внесення вкладу учасником привело лише до зменшення одного активу (заборгованості учасника) і появи іншого активу (грошових коштів) на таку ж саму суму. Див. також коментар до частини 1 статті 13 коментованого Закону (табл. 13.1 і табл. 13.2),

Припустимо далі, що протягом другого року учасники не вносили вкладів. Водночас товариство вело господарську діяльність. Розглянемо окремо приклади прибуткової і збиткової діяльності.

44 Тут і далі ми не будемо стежити за послідовністю відображення рахунків у балансі за для більшої наочності.

Приклад прибуткової діяльності. Припустимо, товариство вело господарську діяльність так:

- витратило на придбання товарів 40 грн, витратило (нарахувало) на оплату праці, оплату водопостачання, електроенергії, послуги юристів тощо 20 грн (разом затрат – 60 грн). При цьому з юристами товариство розрахувалося частково – залишилося винним ще 10 грн;
- продало товар за 83 грн, але плату за нього ще не одержало.

Тоді на кінець другого року баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 12.3⁴⁵.

Таблиця 12.3

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
46	Неоплачений капітал, зокрема заборгованість учасників: А – 0 Б – 20 В – 15	35	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
31	Рахунки в банках	15	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	23	

45 Звісно, насправді баланс має складніший вигляд, зокрема містить інформацію про ще не зроблені виплати із заробітної плати, податки, які підлягають сплаті в майбутньому тощо. Водночас ці подробиці нічого не додають для розуміння, тож тут і далі будемо їх уникати.

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	83	63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	10	
Баланс		133	Баланс		133	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 123 грн (133 – 10)						

У цьому прикладі неоплачений капітал не змінився, бо учасники не вносили вкладів.

Кошти в банку змінилися з таких причин. Разом затрат було нараховано 60 грн., але товариство сплатило борги не повністю, бо залишилося винним 10 грн. Таким чином, товариство сплатило коштами 50 грн. На початку другого року в банку було 65 грн. Отже, залишилося 15 грн (65 – 50).

Покупці ще не оплатили придбаний товар на суму 83 грн, що і відображено на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» в активі.

Товариство витратило у зв'язку з господарською діяльністю 60 грн, а продало товар за 83 грн. Отже, прибуток від цієї діяльності становить 23 грн (83 – 60). При цьому та обставина, що плата за товар ще не отримана, значення не має. Прибуток – це не кошти в банку, а розрахункова величина.

Чисті активи становлять 123 грн, тобто завдяки одержанню прибутку від господарської діяльності зросли на 23 грн.

Але розмір статутного капіталу та розподіл часток залишилися тими самими, що й були. Вони можуть змінитися тільки на підставах, встановлених законом – передовсім у разі ухвалення загальними зборами товариства відповідного рішення.

Приклад збиткової діяльності. Припустимо, товариство вело господарську діяльність так:

- як і в попередньому прикладі, витратило на придбання товарів 40 грн, витратило (нарахувало) на оплату праці, оплату водопостачання, електроенергії, послуги юристів тощо 20 грн (разом затрат – 60 грн). При цьому з юристами товариство розрахувалося частково – залишилось винним ще 10 грн;
- на відміну від попереднього прикладу, продало товар лише за 48 грн, але плату за нього теж ще не одержало.

Тоді на кінець другого року баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 12.4.

Таблиця 12.4

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
46	Неоплачений капітал, зокрема заборгованість учасників: А – 0 Б – 20 В – 15	35	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
31	Рахунки в банках	15	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-12	
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	48	63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	10	
Баланс		98	Баланс		98	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 88 грн (98 – 10)						

І в цьому прикладі неоплачений капітал не змінився, бо учасники не вносили вкладів.

Кошти в банку змінилися так само, як і в попередньому прикладі.

Покупці ще не оплатили придбаний товар на суму 48 грн, що й відображено на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» в активі.

Товариство витратило у зв'язку з господарською діяльністю 60 грн, а продало лише за 48 грн. Отже, прибуток від цієї діяльності – від'ємне число (збиток) і становить -12 грн. (48 – 60).

Чисті активи становлять 88 грн, тобто через збиток від господарської діяльності зменшилися на 12 грн.

Але розмір статутного капіталу та розподіл часток знову залишилися тими ж самими, що й були, бо, зокрема, збори не ухвалювали рішення про їх зміну.

1.8. Термін «номінальна вартість частки», використаний у частині 1 коментованої статті, є тотожним терміну «розмір частки», що також використовується в коментованому Законі. Обидва терміни слід відрізнити від терміна «вартість частки», який у коментованому Законі позначає грошову оцінку частки учасника (а не вкладу учасника). Вартість частки може визначатися угодою сторін (наприклад, при її продажу чи в разі досягнення домовленості між товариством і учасником, який вийшов з товариства), може бути прогнозою (наприклад, у разі її оцінення для тих чи інших цілей).

1.9. На момент створення товариства номінальна вартість частки (розмір частки) зазвичай дорівнює грошовій оцінці вкладу учасника (як уже внесеного, так і того, що підлягає внесенню). Тому сума розмірів часток, тобто розмір статутного капіталу, на момент створення товариства дорівнює вартості майна товариства. Але згодом такий зв'язок з вартістю майна товариства втрачається, зокрема внаслідок господарської діяльності (що проілюстро-

вано у прикладах вище), інфляційних процесів, зміни ситуації на товарних ринках тощо. Тому помилковим було правило абзацу другого частини 1 статті 144 ЦК (стаття втратила чинність), в якому сказано, що «Статутний капітал товариства визначає мінімальний розмір майна товариства, що гарантує інтереси його кредиторів».

1.10. Отже, з часом розмір статутного капіталу та номінальна вартість частки втрачають самостійне значення. Важливим залишається лише співвідношення розмірів часток, бо відносний розмір частки визначає обсяг прав і повноважень учасника. В літературі висловлювалося судження, що було б доцільно відмовитися від номінальної вартості акцій⁴⁶. З викладеного вище випливає, що подібне судження справедливе і щодо часток у статутному капіталі товариства. Можна було б відмовитися від визначення розміру статутного капіталу взагалі, а номінальні вартості часток не визначати в гривнях, бо визначення відносного розміру часток (наприклад, у відсотках) було б цілком досить.

1.11. Частка в статутному капіталі товариства є безтілесним, невідчутним на дотик (неосязаемым, intangible) нематеріальним благом. Частка в статутному капіталі є невідчутним на дотик рухомих нематеріальних майном⁴⁷. У деяких правопорядках частка в статутному капіталі товариства віднесена до рухомого майна законом. Наприклад, у § 18–701 Закону про товариства з обмеженою відповідальністю штату Делавер (США)⁴⁸ зазначено, що част-

46 Кібенко, О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України [Текст]: Автореферат. – Харків: Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого, 2006. 40 с., на с. 29. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21CO M=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=DOC/2006/06korpvu.zip.

47 Goulding S. Company Law. 2nd ed. Cavendish Publishing Limited. London, Sydney, 1999. 430 p., at p. 205.

48 Limited Liability Company Act (глава 18 титулу 6 Кодексу Делавера). URL: <http://delcode.delaware.gov/title6/c018/sc07/index.shtml>.

ка в статутному капіталі товариства є рухомим майном; учасник не має прав на майно товариства.

1.12. З належністю певній особі частки в статутному капіталі пов'язується наявність повноважень (щодо формування волі та волевиявлення товариства шляхом участі у вищому органі товариства) та наявність або можливість виникнення суб'єктивних прав – прав із частки (переважне право зробити додатковий вклад і збільшити свою частку, переважне право на придбання частки іншого учасника товариства, право на одержання дивідендів, на одержання частини майна товариства при його ліквідації, на одержання вартості частки при виході чи виключенні з товариства тощо).

1.13. Особі, якій належить право на частку в статутному капіталі, належать правомочності володіння⁴⁹, користування та розпорядження часткою. Сьогодні вже усталене уявлення про те, що частка в статутному капіталі товариства належить суб'єктові цивільного права на праві власності. У зв'язку з цим питання про те, чи не слід розглядати уступку частки в статутному капіталі як цесію (із застосуванням відповідних правил про відступлення вимог)⁵⁰, наврод чи актуальне в українській правозастосовчій практиці.

1.14. Втім деякі автори застосовують термін «власники корпоративних прав»⁵¹, хоча ідея про те, що право може належати суб'єктові цивільного права на праві власності (право власності на право) не є поширеною щодо всіх майнових прав. Наприклад, можливість мати право власності на вимогу заперечують багато авто-

---

49 Зокрема «книжкового» – шляхом оголошення належності частки в Єдиному державному реєстрі.

50 Фатхутдинов Р. С. Уступка доли в уставном капитале ООО: теория и практика. Москва : Волтерс Клувер, 2009, 117 с., на с. 51–55.

51 Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. О. І. Харитонові. Харків : Одіссей, 2006. – 832 с., на с. 325–326; Мілаш В. С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Харків: Право, 2008. 496 с., на с. 162; Цікало В. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. *Право України*, 2010, № 11. С. 102–111, на с. 104.

рів, а іноді навіть і ті, хто визнає існування абсолютного права на вимогу⁵².

2.1. У частині 2 коментованої статті зазначено, що розмір частки учасника товариства у статутному капіталі товариства може додатково визначатися у відсотках. Однак ця частина навряд чи може бути застосована на практиці, бо Закон про реєстрацію №755-IV не передбачає такого визначення.

2.2. За практикою, що склалася до набрання чинності коментованим Законом, розмір частки учасника товариства визначався у статуті як у гривнях, так і у відсотках від розміру статутного капіталу. Оскільки коментованим Законом не передбачено відображення у статуті розміру частки учасника товариства ані у гривнях, ані у відсотках, то зазначена практика має відійти в минуле.

3.1. Відповідно до частини 3 коментованої статті за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства, статутом товариства можуть бути передбачені обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників.

3.2. Однак навряд чи такі статутні обмеження здатні не допустити зміни співвідношення часток учасників у всіх випадках. Наприклад, якщо учасник вирішив продати свою частку, і при цьому не всі інші учасники виявили бажання скористатися своїм переважним правом і купити відповідну частину частки, то співвідношення часток учасників буде змінене всупереч згаданому статутному положенню. Такий самий результат настає, якщо учасник подарував свою частку іншому учасникові. При цьому положення статуту, яке забороняє зміну співвідношення часток учасників, не може запобігти такому продажу чи даруванню, бо чинність цієї заборони в таких випадках означала б обмеження правоздатності учасника в частині можливості розпорядження сво-

---

52 Байбак В. В. Обязательственное требование как объект гражданского оборота. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2004, 201 с., на с. 54–66.

єю часткою. Водночас, відповідно до частини 2 статті 91 ЦК, цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду; можливість обмеження цивільної правоздатності фізичної особи законом взагалі не передбачена, натомість, відповідно до імперативних норм частин 2, 4 статті 25 ЦК, цивільна правоздатність фізичної особи виникає в момент її народження та припиняється в момент її смерті. Крім того, якщо статутна заборона зміни співвідношення часток учасників розуміється як позбавлення учасника можливості розпорядження своєю часткою, то таке може розглядатися як порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право мирно володіти своїм майном).

3.3. Видається, що питання обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників може бути ефективніше розв'язане корпоративним договором. Наприклад, за умовами корпоративного договору учасники можуть зобов'язатися не відчужувати свої частки протягом певного строку. Такий корпоративний договір породжує зобов'язальні правовідносини, а не обмежує правоздатність учасників.

Стаття 13. Вклад учасника товариства

1. Вкладом учасника товариства можуть бути гроші, цінні папери, інше майно, якщо інше не встановлено законом.

2. Товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу.

3. Вклад у негрошовій формі повинен мати грошову оцінку, що затверджується одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства така оцінка визначається рішенням засновників про створення товариства.

1.1. Вкладом учасника є майно, яке учасник зобов'язаний передати товариству. Внаслідок такого передання право власності учасника на це майно переходить до товариства.

1.2. Обов'язок із внесення вкладу виникає в особи у зв'язку з набуттям нею статусу учасника і частки в статутному капіталі. Проте ані цей обов'язок, ані його виконання, ані саме майно, яке підлягає переданню чи вже передане як вклад товариству, не мають нічого спільного із статутним капіталом товариства. Грошова оцінка обов'язку учасників щодо внесення вкладів, а також її зменшення у зв'язку з внесенням вкладів відображається не в пасиві (як розмір статутного капіталу), а в активі балансу. Також в активі відображається і майно, передане учасниками як вклад⁵³. Ці обставини проілюстровані в коментарі до статті 12 коментованого Закону. Тож термін «вклад учасника до статутного капіталу», який використовується у ЦК, ГК, Законі України «Про господарські товариства», невдалий. Тому в коментованому Законі він не використовується. Натомість використовується термін «вклад учасника товариства» чи просто «вклад».

1.3. Вклади учасників (як і розміри їхніх часток) визначаються рішенням засновників про створення товариства. Див. також коментар до частини 1 статті 10 коментованого Закону.

1.4. Якщо рішенням засновників про створення товариства вклади учасників не визначені, то, якщо не доведене інше, розумно вважати, що засновники мали на увазі встановити обов'язок кожного учасника внести вклад грошовими коштами у гривнях на суму, що дорівнює розмірові його частки.

1.5. Оскільки рішення засновників про створення товариства (принаймні в частині внесення вкладів учасниками) є правочинном (див. коментар до частини 1 статті 10 коментованого Закону), до того ж зобов'язальним, до відповідних відносин слід застосовувати правила ЦК щодо правочинів та зобов'язань.

---

53 Якщо у складі майна, яке передав учасник як вклад, є борги (зокрема, в разі передання підприємства як єдиного майнового комплексу – див. коментар до частини 3 коментованої статті), то вони відображаються в пасиві, але і в цьому разі вони не мають стосунку до статутного капіталу.

1.6. Наприклад, допускається встановлення обов'язків учасників внести вклади не в твердій сумі, а в гривневому еквіваленті іноземної валюти на день платежу, відповідно до частини 2 статті 533 ЦК⁵⁴. При цьому слід мати на увазі таке. У правозастосуванні необхідно чітко відмежовувати наслідки правомірної і неправомірної поведінки, бо такі наслідки регулюються різними нормами права – регулятивними і охоронними, відповідно. Регулятивними є норми права, розраховані на правомірну поведінку, а охоронні⁵⁵ – на неправомірну. Таке розмежування неодноразово використовувала Велика Палата Верховного Суду⁵⁶. Зі змісту частини 2 статті 533 ЦК вбачається (зокрема, з огляду на відсутність у ній посилання на прострочення боржника), що норма цієї части-

54 Частина 2 статті 533 ЦК:

«2. Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом».

55 Деякі автори поділяють охоронні норми на два різновиди: попереджувальні (або власне охоронні) – розраховані на попередження неправомірної поведінки, яка ще не відбулася, і захисні – розраховані на випадки, коли правопорушення вже відбулося. Для цілей цього коментаря такий поділ зайвий.

56 Так, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 10 квітня 2018 року у справі № 910/10156/17 (провадження № 12–14rc18, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627931>) наголосила, що законодавством встановлено наслідки як надання можливості правомірно не сплачувати кредиторів борг протягом певного часу, так і наслідки прострочення грошового зобов'язання, коли боржник повинен сплатити гроші, але неправомірно не сплачує їх. Також Велика Палата Верховного Суду виробила підхід, за якого відсотки за кредит не можуть стягуватися за час після прострочення боржника. Цей висновок зроблено в постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 березня 2018 року у справі № 444/9519/12 (провадження № 14–10цс18, <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74838904>) і неодноразово підтверджено в інших постановках Великої Палати Верховного Суду. Такий висновок базується, знов-таки, на чіткому відмежуванні наслідків правомірної і неправомірної поведінки боржника. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду зазначила, що припис абзацу 2 частини першої статті 1048 ЦК України про щомісячну виплату процентів до дня повернення позики у разі відсутності іншої домовленості сторін, може бути застосований лише в межах погодженого сторонами строку кредитування. Фактично цей висновок означає оцінку статті 1048 ЦК як регулятивної, у зв'язку з чим вона не може бути застосована в разі прострочення боржника.

ни є регулятивною. Тому вона має застосовуватися лише в разі правомірної поведінки боржника, якщо він виконує зобов'язання своєчасно – тобто в день, коли воно має бути виконане, або раніше. Після цієї дати розмір зобов'язання вже фіксований у гривнях і більше не змінюється в разі зміни курсу. Іншими словами, якщо обов'язок учасника не виконаний вчасно, то сума у гривнях, яка підлягає внесенню як вклад, визначається, виходячи з валютного еквівалента розміру частки учасника, який перераховується в гривні за курсом іноземної валюти на день, коли платіж мав бути зроблений, і подальші зміни курсу не змінюють суму вкладу в гривнях яка підлягає внесенню. Натомість, у разі прострочення, виникає охоронне зобов'язання зі сплати інфляційних і процентів за частиною 2 статті 625 ЦК⁵⁷, які нараховуються на фіксовану в гривнях суму.

1.7. Розглянемо приклад.

Рішенням засновників про створення товариства встановлено, що частки учасників А, Б і В становлять по 100 грн кожна, а вклади учасників вносяться в гривневому еквіваленті чотирьох доларів США за курсом Національного банку України на день платежу протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства. Рішенням засновників про створення товариства також встановлено, що в разі прострочення внесення вкладу учасники сплачують товариству неустойку розміром 35 % річних.

На день створення товариства курс Національного банку України був 25 грн за 1 долар США. Отже, доларовий еквівалент частки кожного з учасників, як зазначено вище, становить 4 долари США (100 грн : 25 грн/долар).

---

57 Частина 2 статті 625 ЦК:

«2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом».

Через 3 місяці курс Національного банку України був 26 грн за 1 долар США, через 6 місяців – 27 грн. за 1 долар США, через 9 місяців – 26 грн за 1 долар США.

Учасник А вніс свій вклад через 3 місяці, учасник Б – через 6 місяців, учасник В – через 9 місяців. Розрахуємо, скільки сплатив товариству кожний з учасників.

Сума, яку товариству сплатив учасник А, становить 104 грн (4 долари × 26 грн/долар).

Сума, яку товариству сплатив учасник Б, становить 108 грн (4 долари × 27 грн/долар).

Сума, яку товариству сплатив учасник В, складається з двох сум. По-перше, це сума, яку він вніс як вклад – вона становить 108 грн (4 долари × 27 грн/долар). Ця сума розрахована виходячи з курсу на останній день, коли учасник мав внести вклад (тобто станом на день через 6 місяців з дня державної реєстрації товариства). Подальші коливання курсу не можуть впливати на цю суму. По-друге, учасник В, який сплатив вклад, прострочивши 3 місяці (92 дні), сплатив неустойку суму 9,53 грн (108 грн × 92 (дні прострочення) : 365 (кількість днів у році) × 35 % : 100 %). Отже, разом учасник В сплатив товариству 117,53 грн (108 + 9,53).

Хоча учасники сплатили товариству як вклади різні суми, від цього номінальні вартості їхніх часток, звісно, не змінилися, і лишилися такими, як і були – тобто по 100 грн кожна.

1.8. Якщо рішенням засновників про створення товариства встановлено, що учасник має внести вклад в іноземній валюті, і визначена конкретна сума вкладу у цій валюті, то подальші коливання її курсу відносно гривні значення не мають. Незалежно від зміни курсу іноземної валюти в той чи інший бік учасник повинен сплатити товариству ту суму іноземної валюти, яка визначена рішенням засновників про створення товариства. Номінальна вартість частки учасника також не залежить від коливання курсу іноземної валюти відносно гривні.

1.9. Якщо рішенням засновників про створення товариства встановлено, що учасник має внести вклад в іноземній валюті, але конкретна сума вкладу в цій валюті не визначена, то, якщо не доведене інше, розумно вважати, що засновники мали на увазі встановити обов'язок учасника внести вклад в іноземній валюті, виходячи з розміру його частки у гривнях, який має бути перерахований в іноземну валюту за курсом Національного банку України на день платежу. Якщо обов'язок учасника не виконаний вчасно, то сума вкладу в іноземній валюті визначається, виходячи з розміру частки учасника у гривнях, перерахованій в іноземну валюту за курсом Національного банку України на день, коли платіж мав бути зроблений, і подальші зміни курсу не змінюють суму вкладу в іноземній валюті, яка підлягає внесенню.

1.10. Розглянемо приклад.

Рішенням засновників про створення товариства встановлено, що частки учасників А, Б і В становлять по 100 грн кожна, вклади учасників вносяться в доларах США протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства. Рішенням засновників про створення товариства також встановлено, що в разі прострочення внесення вкладу учасники сплачують товариству неустойку розміром 15 % річних.

Через 3 місяця після створення товариства курс Національного банку України був 26 грн за 1 долар США, через 6 місяців – 27 грн за 1 долар США, через 9 місяців – 26 грн за 1 долар США.

Учасник А вніс свій вклад через 3 місяці, учасник Б – через 6 місяців, учасник В – через 9 місяців. Розрахуємо, скільки сплатив товариству кожний з учасників.

Сума, яку товариству сплатив учасник А, становить 3,85 долара США (100 грн : 26 грн/долар).

Сума, яку товариству сплатив учасник Б, становить 3,70 долара США (100 грн : 27 грн/долар).

Сума, яку товариству сплатив учасник В, складається з двох сум. По-перше, це сума, яку він вніс як вклад – вона становить 3,70 долара США (100 грн : 27 грн/долар). Ця сума розрахована виходячи з курсу на останній день, коли учасник мав внести вклад (тобто станом на день через 6 місяців з дня державної реєстрації товариства). Подальші коливання курсу не вплинули на цю суму. По-друге, учасник В, який сплатив вклад, прострочивши 3 місяці (92 дні), сплатив неустойку в сумі 0,14 долара США (3,70 долара × 92 (дні прострочення) : 365 (кількість днів у році) × 15 % : 100 %). Отже, разом учасник В сплатив товариству 3,84 долара США (3,70 + 0,14).

Хоча учасники сплатили товариству як вклади різні суми, від цього їхні частки, звісно, не змінилися, і лишилися такими, як і були – тобто розмір кожної частки становить 100 грн.

1.11. Відповідно до частини 1 коментованої статті, вкладом учасника може бути будь-яке майно, якщо інше не встановлено законом. Тож якщо законом встановлені обмеження щодо обороту певного майна, то вони діють і щодо внесення вкладу учасниками.

2.1. Відповідно до частини третьої статті 13 Закону України «Про господарські товариства», забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства бюджетні кошти, кошти, одержані в кредит та під заставу, векселі, майно державних (комунальних) підприємств, яке, відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування), не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом. Численні заборони, передбачені цією нормою, видаються необґрунтованими. Наприклад, незрозуміло, чому не можна сплатити як вклад кошти, одержані в кредит, чому не можна передати товариству такий цінний папір, як вексель (а акції чи облігації, навпаки, можна), а що таке «кошти, одержані під заставу» взагалі незрозуміло. Штучні обмеження використання коштів залежно від джерела їх походження не так легко проконтролювати. Втім

значена норма не поширюється на товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю в силу пункту 2 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону.

2.2. Якщо порівняти із зазначеною нормою Закону України «Про господарські товариства», то норма частини 2 коментованої статті має вигляд прогресивної, бо передбачає тільки таке обмеження: товариство не може надавати позику для оплати вкладу учасника або поруку за позиками, кредитами, наданими третьою особою для оплати його вкладу. Її запровадження – спроба запобігти внесенню вкладів учасниками товариства за рахунок коштів, що надані самим товариством.

2.3. Застосування частини 2 коментованої статті може деколи створити проблеми для товариства. Наприклад, учасник, який одержав від товариства позику (під ринковий процент) всупереч забороні частини 2 коментованої статті, може відмовитися платити проценти, посилаючись на те, що такий договір позики заборонений законом, або звернутися до суду про визнання договору позики недійсним. Якщо суд погодиться з недійсністю договору позики, то товариство не зможе одержати проценти за договором. У цьому разі товариству доведеться доводити, що якби учасник не отримав коштів від товариства (як «позику», якої насправді не було), то мав би отримати позику (за дійсним договором) від якоїсь іншої особи, а тому учасник без достатньої правової підстави зберіг кошти у розмірі процентів, які він мав би сплатити за такою позикою, і має їх повернути, відповідно до частини 1 статті 1212 ЦК⁵⁸. Товариству також доведеться довести, яким був би розмір таких процентів, до того ж воно не зможе посилатися на розмір процентів, встановлений у договорі позики між учасником і товариством, у зв'язку з недійсністю такого договору.

58 Частина 1 статті 1212 ЦК:

«1. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала».

3.1. Внесення вкладу в негрошовій формі створює значні ризики зловживань, від яких може постраждати товариство (а опосередковано – й учасники, особливо міноритарні). Тому частиною 3 коментованої статті встановлене імперативне правило, що грошова оцінка затверджується однотайним голосуванням усіх учасників (або рішенням засновників про створення товариства).

3.2. Коментований закон не передбачає обов'язкового проведення оцінки негрошового вкладу суб'єктом оціночної діяльності. Через те що грошова оцінка затверджується однотайним голосуванням усіх учасників (або рішенням засновників при створенні товариства), ризик хибної оцінки негрошового вкладу на шкоду товариству мінімальний. Втім, якщо учасники (засновники) бажають, вони, звісно, можуть замовити таку оцінку.

3.3. Водночас можливе хибне оцінення вкладу (навіть коли його провів суб'єкт оціночної діяльності) внаслідок того чи іншого дефекту волі або волевиявлення учасника, який має внести вклад, товариства (в особі загальних зборів учасників) або засновників. Це може статися, зокрема, через вплив помилки, обману тощо. Слід виходити з того, що затвердження грошової оцінки вкладу в негрошовій формі не має самостійного значення, а має розглядатися як складова рішення товариства (в особі загальних зборів) або рішення засновників (при створенні товариства) про внесення учасником певного негрошового вкладу за певною оцінкою. Таке рішення не може ухвалюватися всупереч волі учасника, який має внести негрошовий вклад. На практиці саме учасник чи засновник пропонує товариству чи іншим засновникам внести свій вклад в негрошовій формі. Отже, обов'язок учасника щодо внесення вкладу у негрошовій формі та кореспондуюче право вимоги товариства виникають внаслідок узгоджених дій учасника чи засновника, з одного боку, та товариства чи інших засновників – з іншого, і такі дії спрямовані на виникнення зазначених прав та обов'язків, тобто ці дії підпадають під визначення правочину, що міститься в частині 1 статті 202 ЦК. Цей правочин може бути ви-

знаний недійсним, зокрема, як такий, що вчинений під впливом помилки, під впливом обману тощо.

3.4. Передання майна як вкладу підлягає оподаткуванню податком на додану вартість на загальних підставах. Справді, одержати частку в статутному капіталі «в обмін» (в економічному значенні) на майно можна двома способами. Перший – передання майна товариству як вкладу. Другий – встановлення вкладу учасника в грошовій формі та купівля товариством в учасника його майна за ціною, що дорівнює розмірові грошового вкладу учасника, з подальшим зарахуванням зустрічних однорідних грошових вимог товариства і учасника. Звісно, податкові наслідки в обох випадках мають бути однаковими. Тому передання майна як вкладу є «постачанням товарів» у розумінні розділу V Податкового кодексу України.

3.5. Право вимоги до іншої особи є різновидом майна. Тому негрошовим вкладом учасника може бути і право грошової або негрошової вимоги. Строк виконання такої вимоги може бути будь-яким, зокрема і таким, що не настав, бо внесення як вкладу вимоги не має жодного стосунку до зарахування зустрічних однорідних вимог.

3.6. Негрошовим вкладом учасника може бути, зокрема, і право вимоги до товариства. Таке право вимоги може виникнути, наприклад, якщо за договором поставки учасник поставив товариству товар, а товариство має сплатити за це учасникові гроші. Рішенням товариства (в особі загальних зборів) може бути встановлено, що учасник має внести негрошовий вклад, яким є право вимоги до товариства. Якщо в цьому разі учасник відступить товариству право вимоги до товариства, то зобов'язання, змістом якого є внесення вкладу учасником, припиняється виконанням. Натомість зобов'язання, змістом якого є право вимоги учасника до товариства, припиняється на підставі статті 606 ЦК⁵⁹ поєднанням боржника і кре-

59 Стаття 606 ЦК:

«Стаття 606. Припинення зобов'язання поєднанням боржника і кредитора в одній особі
1. Зобов'язання припиняється поєднанням боржника і кредитора в одній особі».

дителя в одній особі⁶⁰, бо внаслідок відступлення товариству вимоги до нього новим кредитором за цією вимогою до товариства стає саме ж товариство. У такому разі відбувається так звана конвертація боргу в капітал (debt-equity swap). При цьому припинення зобов'язання учасника щодо внесення вкладу виконанням, яке відбувається в цьому разі, слід відрізнити від припинення такого зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог (див. коментар до частини 1 статті 14 коментованого Закону).

3.7. Відповідно до частини 1 статті 190 ЦК⁶¹, майном є не тільки річ, сукупність речей, майнові права, але й обов'язки. Самі по собі обов'язки, звісно, не можуть бути внесені як вклад, бо мають від'ємну грошову оцінку. Водночас цілком можливо передати як вклад учасника підприємство – єдиний майновий комплекс разом з боргами, якщо такий комплекс має позитивну грошову оцінку.

3.8. Можливість відчуження єдиного майнового комплексу (підприємства, в літературі використовується також термін «підприємство на ходу») дуже важлива для практики. Наприклад, особа може мати кілька заводів, фабрик, магазинів, майстерень тощо, які успішно «працюють» (тобто використовуються для здійснення

---

60 У постанові Верховного Суду України від 16 вересня 2015 року у справі № 6–43ц15 зазначено: «Поєднання боржника і кредитора в одній особі може відбуватись для юридичних осіб – при реорганізації шляхом злиття або приєднання юридичних осіб, пов'язаних між собою взаємним зобов'язанням; для фізичних осіб – при спадковому правонаступництві в разі переходу майна кредитора до боржника і навпаки. Отже, при такому поєднанні боржника і кредитора (двох суб'єктів) один із цих суб'єктів повинен зникнути, у зв'язку з цим і припиняється правовідношення». Ці приклади, наведені Верховним Судом України, звісно, не вичерпують усіх можливих випадків поєднання боржника і кредитора в одній особі. Воно цілком може відбуватися і так, що жодна зі сторін не зникає. Наприклад, таке поєднання може відбуватися внаслідок придбання орендарем предмета оренди, і тоді права та обов'язки орендодавця і кореспондуючі ним обов'язки та права орендаря в цьому ж самому зобов'язанні належать одній особі. Це може відбуватися, зокрема, і в разі відступлення кредитором у зобов'язанні права вимоги боржникові в тому ж самому зобов'язанні.

61 Частина 1 статті 190 ЦК:

«1. Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки».

підприємницької діяльності). Якщо йдеться про юридичну особу, то ці об'єкти можуть бути оформлені як відокремлені підрозділи юридичної особи – філії, або можуть використовуватися без такого оформлення. Якщо особа з тих чи інших причин бажає здійснити відчуження одного чи кількох з цих об'єктів саме як працюючого бізнесу, то в особи має бути така можливість. Нерозумним було б регулювання, за якого особа може відчужити такі об'єкти лише як сукупність речей та інших активів, бо працюючий бізнес коштує більше. Крім того, існують такі майнові права інтелектуальної власності, які можуть перейти до іншої особи лише в складі підприємства як цілісного майнового комплексу⁶².

3.9. Можливі випадки, коли інші засновники (учасники) хочуть бачити особу в складі учасників товариства саме тому, що ця особа пропонує внести як вклад один із своїх працюючих бізнесів, тобто єдиний майновий комплекс (підприємство як майно). Звісно, законодавство має забезпечувати можливість задоволення такої потреби.

3.10. Здійсненню відчуження єдиного майнового комплексу (підприємства як майна) на практиці може заважати та обставина, що стаття 520 ЦК⁶³ забороняє переведення боргу без згоди кредитора. Зазначене може свідчити про прогалину в законодавстві: ЦК передбачає лише заміну боржника в зобов'язанні (внаслідок якої первісний боржник вибуває із зобов'язання) і не передбачає вступу в зобов'язання іншої особи (нового боржника) без згоди кредитора так, щоб і новий, і первісний боржники були зобов'язаними перед кредитором. Видається, що проблемі можна зарадити, якщо сторони при відчуженні єдиного майнового комплексу домовляться про

---

62 Носік Ю. В. Звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності у виконавчому провадженні. Київ, 2017. 40 с., на с. 13. URL: http://commerciallaw.com.ua/attachments/article/1105/CLC_Styagnennya_PIV_web.pdf.

63 Стаття 520 ЦК:

«Стаття 520. Заміна боржника у зобов'язанні

1. Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора, якщо інше не передбачено законом».

те, що, відповідно до частини 1 статті 528 ЦК⁶⁴, сплата боргів у складі єдиного майнового комплексу покладається на набувача; а якщо, відповідно до частини 2 статті 528 ЦК, борг сплатить відчужувач, то набувач має відшкодувати останньому сплачені кошти.

3.11. На перший погляд, може видатися, що як дебіторська, так і кредиторська заборгованість – це шкода і ризики для товариства, а тому не варто було б допускати передання товариству в складі майна, що вноситься як вклад, принаймні борги. Дебіторська заборгованість – тобто наявність обов'язку іншої особи передати товариству гроші або інші активи – створює ризики для товариства, що борг не буде повернутий. Кредиторська заборгованість – тобто наявність обов'язку товариства передати іншій особі гроші або інші активи – призведе в майбутньому до втрати цих активів товариства, а тому шкідлива. Такі загрози, справді, існують, зокрема якщо передається право вимоги до неплатоспроможної особи або разом з певними активами передається ще і борг учасника, який до цих активів не має стосунку (бо не входить до єдиного майнового комплексу). Водночас, якщо йдеться про передання поточної дебіторської і кредиторської заборгованості єдиного майнового комплексу, який успішно використовується для здійснення підприємницької діяльності (підприємства), то таке передання є корисним з таких причин.

3.12. Важливо розрізнити поняття «підприємство» в розумінні частини 1 статті 191 ЦК⁶⁵ як єдиний майновий комплекс та поняття

---

64 Частини 1, 2 статті 528 ЦК:

«Стаття 528. Виконання обов'язку боржника іншою особою

1. Виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не впливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою.
2. У разі невиконання або неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою цей обов'язок боржник повинен виконати сам».

65 Частина 1 статті 191 ЦК:

«1. Підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності».

«складна річ» у розумінні частини 1 статті 188 ЦК⁶⁶. Складна річ відрізняється від підприємства за такими ознаками:

- складна річ – сукупність тільки речей, а підприємство включає також інше майно: права вимоги, борги, право на торговельну марку або інше позначення та інші права (частина 2 статті 191 ЦК⁶⁷);
- складна річ *може використовуватися* за призначенням (в тому числі і для здійснення підприємницької діяльності), хоча фактичне використання не вимагається. Характер призначення може бути різним: для здійснення підприємницької діяльності, іншої господарської діяльності, для особистого використання тощо. Натомість підприємство *фактично використовується*, до того ж саме для здійснення підприємницької діяльності.

3.13. Якщо є майновий комплекс, який використовувався як підприємство, але таке використання припинилося, то такий майновий комплекс уже не є підприємством. У кращому разі цей майновий комплекс може становити складну річ, або він може бути вже лише сукупністю різнорідних речей: нерухомості, обладнання, сировини (яка ще залишилася), готової продукції (яка ще не продана) тощо. Наприклад, якщо учасник має магазин, який він закрав у зв'язку з нерентабельністю і необхідністю перепрофілювання, то внесення його як вкладу разом з боргом постачальникові за придбані товари навряд чи буде виправданим.

3.14. Водночас головний складник працюючого бізнесу – не стільки річ, скільки ділова практика, тобто ділові зв'язки з постачаль-

66 Частина 1 статті 188 ЦК:

«1. Якщо кілька речей утворюють єдине ціле, що дає змогу використовувати його за призначенням, вони вважаються однією річчю (складна річ)».

67 Частина 2 статті 191 ЦК:

«2. До складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом».

никами та підрядниками з одного боку, і з покупцями та замовниками готової продукції чи послуг – з іншого. Без цих зв'язків неможливо вести підприємницьку діяльність, тому вони вкрай важливі. У майні підприємства ділові зв'язки проявляються саме як наявність поточної дебіторської і кредиторської заборгованостей. Тому при переданні як вкладу підприємства як працюючого бізнесу мають передаватися поточні дебіторська і кредиторська заборгованості, бо вони уособлюють ділову практику.

3.15. Проілюструємо внесення як вкладу підприємства на прикладі.

Товариство має двох учасників: фізичну і юридичну особу. Учасники вирішили, що статутний капітал становить 100 грн, частка учасника – фізичної особи становить 30 грн, а частка учасника – юридичної особи становить 70 грн. Учасник – фізична особа повинен внести свій вклад грошовими коштами на суму 30 грн, а учасник – юридична особа повинен внести як вклад єдиний майновий комплекс магазину, що працює, який учасники оцінили в 70 грн.

Учасник – фізична особа вніс 30 грн на рахунок товариства в банк, тобто повністю вніс свій вклад, а учасник – юридична особа ще не вніс вклад. Тоді баланс товариства має вигляд, відображений у таблиці 13.1.

Таблиця 13.1

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	30	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
46	Неоплачений капітал	70			
Баланс		100	Баланс		100
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)					

Припустимо тепер для спрощення, що єдиний майновий комплекс складається лише з такого майна:

- гроші в касі магазину – 5 грн;
- товари, якими торгує магазин, на суму 110 грн за продажною ціною;
- заборгованість перед постачальниками товарів – 60 грн.

Як бачимо, чисті активи магазину дорівнюють 55 грн (5+110–60). Водночас учасники оцінили його на 15 грн дорожче – в 70 грн, виходячи з того, що магазин є не сукупністю майна, а «підприємством на ходу», тобто працює і має ділову практику (гудвіл): постійних покупців і контрагентів – постачальників.

Тоді після передання учасником товариству магазину баланс товариства має вигляд, відображений у таблиці 13.2.

Таблиця 13.2

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	30	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
30	Готівка	5	63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	60
28	Товари	110			
19	Гудвіл	15			
Баланс		160	Баланс		160
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (160 – 60)					

У цьому прикладі статутний капітал не змінився, бо внесення вкладу не приводить до зміни статутного капіталу.

З активу балансу зник рахунок 46 «Неоплачений капітал», бо учасник уже вніс свій вклад, а тому в нього заборгованості нема.

Натомість в активі балансу з'явилися нові активи – готівка, товари, гудвіл. Водночас у пасиві з'явився рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», на якому відображена заборгованість перед постачальниками за поставлені, але ще не оплачені товари.

Якщо порівняти з прикладами, розглянутими в коментарі до частини 1 статті 12 коментованого Закону (див. табл. 12.1 і табл. 12.2), то ситуація децю ускладнилася. У згаданих прикладах один з активів зменшився і з'явився новий на таку саму суму. У цьому ж прикладі внесення вкладу учасником привело до заміни одного з активів новими активами і новим пасивом, але різниця між сумами таких активів і сумою пасиву, знов-таки, дорівнює тому активу, який зник з балансу. Тому чисті активи після внесення вкладу не змінилися.

3.16. У момент створення товариства в учасників виникає обов'язок щодо внесення вкладів у майбутньому. На цей момент в учасника може ще не бути права власності на майно (зокрема і визначене індивідуальними ознаками), яке він має внести як свій вклад. Учасник може лише планувати набути у власність таке майно для того, щоб у подальшому передати його у власність товариству як свій вклад. Тому рішення товариства (в особі загальних зборів) або засновників (при створенні товариства) про внесення учасником вкладу, який не перебуває в його власності, є правомірним. Водночас, якщо в подальшому учасник не набув права власності на майно і не передав його у власність товариству як вклад у встановлений строк, то учасник є таким, що прострочив внесення вкладу. У цьому разі настають наслідки, передбачені статтею 15 коментованого Закону, зокрема він може бути виключений з товариства. В одній із справ Велика Палата Верховного Суду зазначила, що «відсутність у ОСОБА_17 права власності на трансформаторну підстанцію не може бути підставою для визнання

недійсними рішення загальних зборів учасників ТОВ «УК «Піонер Сервіс» і відповідних змін до його статуту, оскільки обов'язок ОСОБА_17, що виник за результатами проведення загальних зборів учасників ТОВ «УК «Піонер Сервіс», передати в майбутньому право власності на цю підстанцію вказаному Товариству сам по собі не порушує будь-чиїх прав на це майно. У разі якщо учасник товариства не виконає свого обов'язку щодо передачі права власності на майновий вклад, органами управління товариства (загальними зборами учасників) може вирішуватися питання щодо подальшого перебування учасника у складі товариства»⁶⁸.

3.17. За змістом частини 3 коментованої статті під грошовою оцінкою розуміється оцінка вкладу в гривнях. Отже, внесення вкладу в іноземній валюті також підпадає під регулювання, встановлене цією частиною. Див. також коментар до частини 1 коментованої статті.

Стаття 14. Внесення вкладу у зв'язку із створенням товариства

1. Кожен учасник товариства повинен повністю внести свій вклад протягом шести місяців з дати державної реєстрації товариства, якщо інше не передбачено статутом. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

2. Вартість вкладу кожного учасника товариства повинна бути не менше номінальної вартості його частки.

1.1. Диспозитивною нормою частини 1 коментованої статті встановлено шестимісячний строк для внесення вкладів.

1.2. Для запобігання зловживанням з боку мажоритарних учасників передбачено, що зміна цього строку у статуті можлива лише за рішенням, за яке одностайно проголосували всі учасники.

68 Пункт 65 постанови Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2018 у справі № 911/1437/17 (провадження № 12–226rc18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977509>.

1.3. Якщо учасник має вимогу до товариства, і така вимога та вимога товариства до учасника щодо внесення вкладу є однорідними, то як учасник, так і товариство можуть заявити про зарахування зустрічних однорідних вимог, якщо виконані умови статті 601 ЦК⁶⁹. Наприклад, якщо товариство винне учасникові гроші за поставлену сировину, і строк сплати покупної ціни настав, не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги учасником, і настав строк внесення учасником грошового вкладу в тій же валюті, то учасник або товариство можуть заявити про зарахування зустрічних однорідних вимог, внаслідок чого обидва зобов'язання припиняться. Таке зарахування раніше було заборонене частиною 2 статті 144 ЦК⁷⁰, яка коментованим Законом виключена. Див. також коментар до частини 3 статті 13 коментованого Закону щодо внесення права вимоги до товариства як вкладу задля так званої конвертації боргу в капітал (debt-equity swap).

1.4. Хоча зобов'язання в різних валютах і є грошовими, їх зарахування не можливе, бо такі зобов'язання не є однорідними. Наприклад, не можуть бути припинені зарахуванням грошові зобов'язання, за одним із яких мають бути сплачені долари США, а за другим – євро⁷¹.

1.5. Водночас сторони не позбавлені можливості укласти договір міни вимог щодо сплати грошей у різних валютах. Наприклад, якщо одна сторона має вимогу щодо сплати певної суми в доларах

---

69 Стаття 601 ЦК:

«Стаття 601. Припинення зобов'язання зарахуванням

1. Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.

2. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін».

70 Колишня частина 2 статті 144 ЦК (виключена):

«2. Не допускається звільнення учасника товариства з обмеженою відповідальністю від обов'язку внесення вкладу до статутного капіталу товариства, у тому числі шляхом зарахування вимог до товариства».

71 Див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 30.10.2018 у справі № 914/3217/16 (провадження № 12–176rc18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78112035>.

США, а друга – щодо сплати певної суми в євро, то сторони можуть здійснити обмін цими вимогами. Такий договір не буде зарахуванням, бо він є двостороннім правочином, на відміну від зарахування, яке здійснюється за заявою лише однієї сторони, тобто ця заява є одностороннім правочином. Якщо божником за вимогою першої сторони є друга сторона, а божником за вимогою другої сторони є перша сторона, то кожне із зобов'язань припиняється поєднанням боржника і кредитора в одній особі, відповідно до статті 606 ЦК⁷².

1.6. Задля забезпечення товариства грошовими коштами негайно після створення товариства, а також з метою недопущення несплати чи прострочення учасниками внесення грошового вкладу можуть використовуватися банківські рахунки умовного зберігання (ескроу), відповідно до §2 глави 72 ЦК. Зокрема, засновники в договорі про створення товариства можуть передбачити обов'язок усіх чи деяких засновників відкрити в банках рахунки ескроу та зарахувати на такі рахунки свої грошові вклади повністю або частково. У договорі ескроу учасник має визначити бенефіціаром товариство (яке буде створене пізніше) та умови припинення договору ескроу, узгоджені засновниками в договорі про створення товариства. Підставою перерахування з рахунку ескроу коштів бенефіціарові може бути визначене, наприклад, повідомлення товариством банку реквізитів банківського рахунку товариства. Умовами припинення договору ескроу можуть бути закінчення певного строку чи настання терміну або настання інших обставин. Тоді засновники подадуть документи для реєстрації товариства лише після того, як усі засновники, що зобов'язалися зарахувати на рахунки ескроу свої грошові вклади, нададуть докази виконання ними своїх обов'язків. Якщо ж товариство так і не буде зареєстроване, то банки відповідно до частини 1, абзацу першого

⁷² Стаття 606 ЦК:

«Стаття 606. Припинення зобов'язання поєднанням боржника і кредитора в одній особі

1. Зобов'язання припиняється поєднанням боржника і кредитора в одній особі».

частини 4 статті 1076–8 ЦК⁷³ повернуть засновникам їхні кошти після закінчення строку чи настання терміну припинення договору ескроу або за настання інших обставин, встановлених договором рахунка умовного зберігання.

2.1. Частина 2 коментованої статті допускає встановлення обов'язку учасників вносити такі вклади, що їх вартість перевищує номінальну вартість частки.

2.2. Така можливість може бути використана, якщо очікується збиткова діяльність товариства протягом певного часу, і учасники при цьому бажають не допустити ситуації, за якою вартість чистих активів товариства стане меншою за розмір статутного капіталу.

Стаття 15. Прострочення внесення вкладу

1. Якщо учасник прострочив внесення вкладу чи його частини, виконавчий орган товариства має надіслати йому письмове попередження про прострочення. Попередження має містити інформацію про невнесений своєчасно вклад чи його частину та додатковий строк, наданий для погашення заборгованості. Додатковий строк, наданий для погашення заборгованості, вста-

73 Стаття 1076–8 ЦК:

«Стаття 1076–8. Припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу) та закриття рахунка умовного зберігання (ескроу)

1. Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) припиняється після закінчення строку (настання терміну припинення) договору рахунка умовного зберігання (ескроу) або за настання інших обставин, встановлених договором рахунка умовного зберігання (ескроу).

...

4. У разі припинення або розірвання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) банк закриває рахунок умовного зберігання (ескроу), а грошові кошти, що знаходяться на рахунку, повертає володільцеві рахунка, а за настання на момент припинення або розірвання договору підстав, зазначених у договорі рахунка умовного зберігання (ескроу), такі кошти (або їх частина, якщо це передбачено договором) перераховуються бенефіціару або вказаній ним особі.

...».

новлюється виконавчим органом товариства чи статутом товариства, але не може перевищувати 30 днів.

2. Якщо учасник товариства не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку, виконавчий орган товариства має скликати загальні збори учасників, які можуть прийняти одне з таких рішень:

1) про виключення учасника товариства, який має заборгованість із внесення вкладу;

2) про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства;

3) про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства та сплату такої заборгованості відповідними учасниками;

4) про ліквідацію товариства.

3. Голоси, що припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для прийняття рішення відповідно до частини другої цієї статті.

1.1. Коментована стаття стосується лише таких наслідків прострочення внесення вкладу, які змінюють структуру участі в товаристві. Ця стаття не регулює відповідальність учасника, який прострочив внесення вкладу (або не вніс його зовсім). Тому до відносин щодо порушення зобов'язання стосовно внесення вкладу слід застосовувати загальне регулювання, зокрема правила про відшкодування збитків, сплату неустойки. Якщо йдеться про прострочення внесення грошового вкладу, підлягає застосуванню стаття 625 ЦК⁷⁴. Товариство може звернутися до учасника і з по-

⁷⁴ Стаття 625 ЦК:

«Стаття 625. Відповідальність за порушення грошового зобов'язання

зовом про виконання зобов'язання в натурі, тобто про стягнення коштів або іншого майна, яке підлягає внесенню як вклад.

1.2. Відповідно до частини 2 статті 625 ЦК інший, ніж встановлений цією частиною розмір процентів річних (тобто 3 %), може бути встановлений договором. Інший розмір процентів річних може бути встановлений рішенням засновників про створення товариства, яке в цій частині буде договором на користь третьої особи, тобто товариства, яке створюється (див. коментар до частини 1 статті 10 коментованого Закону).

1.3. Виконання вимог частини 1 коментованої статті щодо надіслання письмового попередження про прострочення і надання додаткового строку для погашення заборгованості необхідне лише для застосування заходів, передбачених частиною 2 коментованої статті. Натомість відповідальність учасника за порушення зобов'язання стосовно внесення вкладу настає незалежно від виконання вимог частини 1 коментованої статті. Зокрема, річні проценти від суми простроченого грошового зобов'язання нараховуються з дня, наступного за днем, коли грошовий вклад мав бути внесений, а не з дня закінчення додаткового строку, встановленого відповідно до частини 1 коментованої статті.

1.4. Враховуючи можливість застосування дуже серйозних наслідків невнесення чи неповного внесення вкладу учасником, встановлених частиною 2 коментованої статті, частиною 1 коментованої статті встановлені досить ліберальні правила щодо відстрочення застосування таких наслідків. Товариство має спершу попередити учасника про прострочення і надати йому додатковий строк для погашення заборгованості. Цей строк не може переви-

-
1. Боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.
  2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом».

щувати 30 днів. Мінімальний додатковий строк коментованим Законом не встановлений. Він має встановлюватися, виходячи із загальних засад розумності та добросовісності.

1.5. Товариство має зробити письмове попередження добросовісно. Зокрема, це стосується адреси, на яку має бути надіслане попередження. Наприклад, якщо фактичним місцезнаходженням учасника – юридичної особи є інша адреса, ніж вказана в Єдиному державному реєстрі, та товариство про це знало чи мало знати, то товариство не може посилатися на відомості з зазначеного реєстру (частина 2 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV⁷⁵). У цьому разі надсилання попередження на адресу, вказану в реєстрі, замість фактичної адреси має розглядатися як надсилання попередження на неналежну адресу, тобто правило частини 1 коментованої статті не виконане.

1.6. Водночас коментований Закон не пов'язує наслідки попередження з тим, чи одержане воно учасником. Наприклад, якщо товариство добросовісно надіслало письмове попередження за відомою товариству адресою учасника, яка насправді не є його фактичною адресою, про що товариство не знало і не мало знати, то правило частини 1 коментованої статті виконане.

2.1. Після закінчення додаткового строку товариство в особі загальних зборів може застосувати наслідки прострочення внесення вкладу, передбачені частиною 2 коментованої статті.

2.2. По-перше, учасник, який не вніс чи не повністю вніс свій вклад, може бути виключений з товариства (пункт 1 частини 2 коментованої статті). Політико-правове підґрунтя цього підходу таке. При створенні товариства засновники планують майбутню діяльність товариства і, виходячи з цього, визначають частки і вклади

---

75 Частина 2 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV:

«2. Якщо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, є недостовірними і були внесені до нього, третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилатися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними».

учасників. Неповне внесення вкладу може поставити під загрозу реалізацію спільного проекту засновників, спричинити значні втрати товариства. Часткове внесення вкладу може не забезпечити потреби товариства і не запобігти настанню вказаних негативних наслідків. За таких умов товариство може вирішити позбутися як такого учасника, що не вніс вклад зовсім, так і такого, що вніс вклад лише частково. В останньому випадку учасникові виплачується вартість частки (частина 13 статті 24 коментованого Закону).

2.3. По-друге, якщо товариство вважатиме, що внесена частина вкладу необхідна товариству, і при цьому воно вважатиме, що зможе обійтися без невнесеної частини вкладу, то товариство (в особі загальних зборів) може ухвалити рішення про зменшення статутного капіталу товариства на розмір неоплаченої частини частки учасника товариства (пункт 2 частини 2 коментованої статті). Отже, частка учасника зменшиться, внаслідок чого він буде позбавлений неоплаченої частини частки (і при цьому позбавиться обов'язку оплачувати цю частину), але збереже участь у товаристві, відповідно до оплаченої частини частки.

2.4. По-третє, якщо товариство вважатиме, що невнесений вклад чи його невнесена частина потрібен товариству, і при цьому воно вважатиме, що не зможе обійтися без невнесеної частини вкладу, то товариство (в особі загальних зборів) може розподілити неоплачену частку (частину частки) між іншими учасниками (пункт 3 частини 2 коментованої статті). Якщо учасник не вніс вклад повністю, він втратить частку, а отже втратить і статус учасника товариства. Якщо учасник вніс вклад частково, то він буде позбавлений неоплаченої частини частки, але збереже оплачену частину частки. Відповідно, через перерозподіл неоплаченої частки або її частини збільшаться частки інших учасників, при цьому розмір статутного капіталу не зміниться.

2.5. Нарешті, товариство може дійти висновку, що без невнесеного вкладу (невнесеної частини вкладу) діяльність товариства не-

доцільна. Тоді воно може ухвалити рішення про ліквідацію товариства (пункт 4 частини 2 коментованої статті).

2.6. Через те що ухвалення рішення про виключення учасника з товариства законом віднесено до компетенції загальних зборів учасників товариства, а не суду, то позовна вимога про виключення учасника зі складу учасників товариства не може бути задоволена⁷⁶.

2.7. Якщо учасник, якого виключено з товариства, вважає своє виключення незаконним, то належним способом захисту для нього є позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Відповідачем за таким позовом є товариство. Через те що судові рішення може вплинути на права та обов'язки інших учасників товариства, їх слід залучати до участі у справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

2.8. Позов учасника, який вважає, що його виключення з товариства не відповідає закону, про скасування відповідної реєстраційної дії або запису в Єдиному державному реєстрі не підлягає задоволенню, бо це неналежний спосіб захисту і він не приведе до захисту прав учасника. Див. коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

3.1. Щоб запобігти протидії учасника, який прострочив внесення вкладу чи його частини, під час ухвалення рішення, або навіть блокуванню такого рішення, частиною 3 коментованої статті встановлено, що голоси такого учасника не враховуються. Навіть якщо учасник вніс частину вкладу, він не матиме жодного голосу. Це правило застосовується тільки при ухваленні рішення відпо-

---

76 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 квітня 2018 року у справі № 922/1590/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73600798>.

відно до частини 3 коментованої статті, тобто з питань, передбачених частиною 2 коментованої статті.

3.2. Під час ухвалення рішень з інших питань, крім передбачених частиною 2 коментованої статті, учасник матиме всі голоси, які припадають на його частку, навіть якщо він не вніс вклад повністю чи не вніс його зовсім. Якщо такий стан речей не задовольняє інших учасників, вони можуть ухвалити одне з рішень, передбачених частиною 2 коментованої статті, і вже потім розв'язувати всі інші питання.

3.3. Конституційний Суд України (далі – КСУ) у рішенні від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства» дійшов висновку, що «при визначенні повноважності загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю та результатів голосування за прийняття їх рішень враховується кількість голосів учасників, визначена пропорційно розміру їх часток у статутному капіталі, що встановлений статутом товариства з обмеженою відповідальністю, незалежно від вартості реально внесених (сплачених) ними вкладів тільки протягом першого року з дня державної реєстрації товариства з обмеженою відповідальністю». Загальновідомо те, що коли конституційний суд визнає неконституційними нормативні акти, то він діє як негативний законодавець. Велика Палата Верховного Суду зробила висновок, що коли КСУ здійснює обов'язкові для застосування тлумачення Основного Закону і (за чинною в минулому редакцією Конституції України) тлумачення законів, то він діє як позитивний законодавець⁷⁷. Справді, ухвалення рішення КСУ про надання офіційного тлумачення Конституції України та законів України має той самий юридичний ефект, що й набрання

77 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.03.2018 у справі № П/800/120/14 (провадження № 11–13ai17). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73195164>.

чинності прийнятого парламентом закону, яким Конституція чи закон доповнюється тим самим текстом, що наведений у резолютивній частині рішення КСУ як офіційне тлумачення. Звідси випливає, що КСУ, надаючи офіційне тлумачення Конституції та законів, діє як позитивний законодавець. При цьому мотивувальна частина рішення КСУ має те саме значення, що й пояснювальна записка до законопроекту про внесення доповнення до Конституції або закону (тобто не є обов'язковою). В разі втрати чинності положенням Конституції або закону, витлумаченим КСУ (викладення положення в новій редакції, внесення змін до нього), втрачає чинність і відповідне рішення КСУ, бо в ньому надане тлумачення положення, яке вже не є чинним (зовсім або в колишній редакції). Оскільки згадане рішення КСУ від 5 лютого 2013 року № 1-рп/2013 ухвалене щодо тлумачення положень Закону України «Про господарські товариства», які втратили чинність відповідно до пункту 2 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, то і вказане рішення КСУ втратило чинність і не може застосовуватися.

Стаття 16. Збільшення статутного капіталу товариства

1. Збільшення статутного капіталу товариства допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі.

2. Збільшення статутного капіталу товариства, яке володіє часткою у власному статутному капіталі, не допускається.

3. При збільшенні статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів номінальна вартість частки учасника товариства може бути збільшена на суму, що дорівнює або менша за вартість додаткового вкладу такого учасника.

1.1. Статутний капітал товариства може бути збільшений як за рахунок додаткових вкладів, так і без них (статті 17, 18 коментованого Закону).

1.2. Частиною 1 коментованої статті встановлена заборона на збільшення статутного капіталу за наявності заборгованості щодо внесення вкладів. Якщо хтось із учасників прострочив внесення вкладу, то товариство має спершу ухвалити одне з рішень, передбачених пунктами 1–3 частини 2 статті 15, а вже тоді може збільшити статутний капітал.

2. Частиною 2 коментованої статті встановлена заборона на збільшення статутного капіталу, якщо товариство володіє часткою у власному статутному капіталі. Тож для збільшення статутного капіталу товариство має позбутися такої частки. Див. також коментар до частини 1 статті 25.

3.1. Якщо ринкова вартість часток учасників⁷⁸ більша за їх номінальну вартість, то може виникнути необхідність вносити додатковий вклад не в розмірі, що дорівнює збільшенню номінальної вартості частки учасника (або в розмірі, що дорівнює номінальній вартості частки особи, яка вступає до товариства), а в більшому розмірі. Зокрема, таке відбувається тоді, коли після створення товариства внаслідок успішної діяльності чисті активи стали більшими за розмір статутного капіталу. Такий випадок враховано у частині 3 коментованої статті.

3.2. Проілюструємо сказане прикладом.

Припустимо, що розмір статутного капіталу товариства становить 100 грн, а ринкова вартість сукупності всіх часток учасників дорівнює розмірові чистих активів і становить 400 грн.

Припустимо, що єдиний актив товариства – грошові кошти в банку; внаслідок прибуткової діяльності товариство отримало прибуток – 300 грн, учасники А і Б мають частки по 40 грн кожний, учасник В має частку розміром 20 грн. Тоді товариство має баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 16.1.

---

78 Щодо поняття «ринкова вартість частки» див. коментар до частини 8 статті 24 коментованого Закону.

Таблиця 16.1

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	400	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	300	
Баланс		400	Баланс		400	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 400 грн (400 – 0)						

Якби в цей час товариство було ліквідоване, то учасники разом отримали б 400 грн, хоча розмір статутного капіталу становить усього 100 грн.

Але учасники бажають продовжувати діяльність і навіть розширити свій бізнес. З цією метою вони домовилися з третьою особою – інвестором (Г), який погодився внести як додатковий вклад 100 грн.

Звісно, учасники не можуть погодитися з тим, що розмір частки нового учасника становитиме 100 грн. Справді, у такому разі статутний капітал збільшився б до 200 грн, а новий учасник з часткою 100 грн мав би 50 % статутного капіталу. Водночас майно товариства (чисті активи) становитимуть 500 грн, причому частка майна, внесена новим учасником, становитиме всього 20 % від усього майна товариства (100 грн : 500 грн × 100 %).

Отже, у такій ситуації розумно встановити, що розмір частки нового учасника не дорівнюватиме сумі коштів, які новий учасник вносить, а буде у 4 рази менший, тобто розмір частки нового

учасника, який вносить 100 грн, становитиме лише 25 грн. У такому разі розмір статутного капіталу підвищиться до 125 грн, а частка нового учасника становитиме 20 % від розміру статутного капіталу (25 грн : 125 грн × 100 %). Тоді товариство матиме баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 16.2.

Таблиця 16.2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	125	А – 40 Б – 40 В – 20 Г – 25
			42	Додатковий капітал	75	
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	300	
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

3.3. Звісно, товариство може обрати й інший шлях – збільшувати розмір статутного капіталу в два етапи. На першому етапі розмір статутного капіталу збільшується без внесення додаткових вкладів так, щоб на другому етапі була можливість вносити додатковий вклад саме в розмірі, що дорівнює збільшенню номінальної вартості частки учасника (або в розмірі, що дорівнює номінальній вартості частки особи, яка вступає до товариства).

3.4. Проілюструємо це прикладом.

У цьому прикладі умови такі самі, як і в попередньому: розмір статутного капіталу товариства становить 100 грн, а ринкова вар-

тість сукупності усіх часток учасників дорівнює розмірові чистих активів і становить 400 грн. Єдиний актив товариства – грошові кошти в банку; внаслідок прибуткової діяльності товариство отримало прибуток – 300 грн, учасники А і Б мають частки по 40 грн кожний, учасник В має частку розміром 20 грн. Товариство має баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 16.1.

За таких умов товариство на першому етапі може збільшити розмір статутного капіталу без внесення додаткових вкладів до 400 грн. Тоді товариство матиме баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 16.3.

Таблиця 16.3

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	400	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	400	А – 160 Б – 160 В – 80
Баланс		400	Баланс		400	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 400 грн (400 – 0)						

Тепер товариство може збільшити розмір статутного капіталу до 500 грн, причому новий учасник, який вносить вклад розміром 100 грн, отримує і частку номінальною вартістю 100 грн. Внаслідок цього частка нового учасника знов-таки становитиме 20 % від розміру статутного капіталу (100 грн : 500 грн × 100 %). Тоді товариство матиме баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 16.4.

Таблиця 16.4

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	500	А – 160 Б – 160 В – 80 Г – 100
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

3.5. Коментованим Законом не враховано, що якщо ринкова вартість часток учасників менша за їх номінальну вартість, то може виникнути необхідність вносити додатковий вклад розміром, меншим за розмір збільшення номінальної вартості частки. У таких випадках товариству доведеться спершу зменшити розмір статутного капіталу і розміри часток учасників так, щоб номінальна вартість частки учасника збільшувалася на суму не більшу за розмір додаткового вкладу. Див. коментар до частини 1 статті 19 коментованого Закону.

Стаття 17. Збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства.

2. У разі збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку товариства без залучення додаткових вкладів склад учасників товариства та співвідношення розмірів їхніх часток у статутному капіталі не змінюються.

1.1. Якщо після покриття збитків у товариства залишився нерозподілений прибуток, то розмір чистих активів товариства переви-

щує розмір статутного капіталу товариства. У таких випадках відповідно до частини 1 коментованої статті товариство може направити чистий прибуток на збільшення номінальної вартості часток усіх учасників і пропорційно збільшити розмір статутного капіталу.

1.2. Внаслідок такого збільшення розміру статутного капіталу не змінюється майно товариства (а тому не змінюються його чисті активи).

2.1. Відповідно до частини 2 коментованої статті, у цьому разі збільшуються частки всіх учасників, причому пропорційно до розміру їхніх часток, щоб співвідношення цих часток не змінилося.

2.2. Збільшення статутного капіталу, відповідно до коментованої статті, може бути потрібним, наприклад, якщо товариство має намір у подальшому ще збільшити статутний капітал за рахунок додаткових вкладів так, щоб розмір додаткового вкладу учасника дорівнював збільшенню номінальної вартості його частки. Див. коментар до частини 3 статті 16 коментованого Закону.

2.3. Розглянемо приклад збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів.

Майно товариства складається лише з коштів у банку в сумі 100 грн. Статутний капітал становить 10 грн. Баланс і розподіл часток учасників наведено в таблиці 17.1.

Таблиця 17.1

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	10	А – 4 Б – 4 В – 2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	90	
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

У цьому прикладі товариство може збільшити статутний капітал без додаткових вкладів на 90 грн. Якщо товариство скористається цією можливістю, то баланс і розподіл часток учасників матиме вигляд, наведений у таблиці 17.2.

Таблиця 17.2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Стаття 18. Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів

1. Учасники товариства можуть збільшити статутний капітал товариства за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників.

- 2. Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів.**
- 3. У рішенні загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу.**
- 4. Додаткові вклади можуть вноситися у негрошовій формі. У такому разі рішенням загальних зборів учасників визначаються учасники товариства та/або треті особи, які вносять майно, та його грошова оцінка.**
- 5. Учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом строку, встановленого рішенням загальних зборів учасників, але не більше ніж протягом одного року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів.**
- 6. Треті особи та учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом шести місяців після спливу строку для внесення додаткових вкладів учасниками, які мають намір реалізувати своє переважне право, якщо рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк.**
- 7. Статутом або одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства, можуть встановлюватися інші строки для внесення додаткових вкладів, може встановлюватися можливість учасників вносити до-**

даткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників вносити додаткові вклади, а також може бути виключений етап внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право.

8. З учасником товариства та/або третьою особою може бути укладено договір про внесення додаткового вкладу, за яким такий учасник та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад у грошовій чи негрошовій формі, а товариство – збільшити розмір його частки у статутному капіталі чи прийняти до товариства з відповідною часткою у статутному капіталі.

9. Протягом одного місяця з дати спливу строку для внесення додаткових вкладів, встановленого відповідно до цієї статті, загальні збори учасників товариства приймають рішення про:

- 1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами;
- 2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів;
- 3) затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства.

10. Якщо додаткові вклади не внесені учасником товариства та/або третьою особою, з яким (якою) укладено договір про внесення додаткового вкладу, в повному обсязі та своєчасно, такий договір вважається розірваним, якщо рішенням загальних зборів учасників не затверджено розмір частки такого учасника та/або третьої особи виходячи з фактично внесеного ним додаткового вкладу.

1. Коментована стаття, на відміну від статті 17 коментованого Закону, встановлює такий порядок збільшення статутного капіталу, за якого учасники та/або треті особи вносять додаткові вклади.

2.1. З метою захисту інтересів міноритарних учасників частиною 2 коментованої статті встановлене правило, за яким учасникам надається можливість зберегти відносний розмір їхніх часток під час збільшення статутного капіталу. Така можливість названа в частині 2 коментованої статті переважним правом зробити додатковий вклад; кожний учасник може зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки в статутному капіталі. Якщо учасник скористається цим правом, він може запобігти розмиванню своєї частки в статутному капіталі – після збільшення статутного капіталу питома вага його частки залишиться принаймні такою ж, якою і була до збільшення (або навіть збільшиться, якщо хтось із учасників не скористається переважним правом). Якщо всі учасники скористаються своїм переважним правом зробити додатковий вклад, то після збільшення розміру статутного капіталу співвідношення часток учасників не зміниться.

2.2. Приклад 1.

Товариство має статутний капітал розміром 100 тис. грн; загальні збори ухвалили рішення про збільшення статутного капіталу ще на 50 тис. грн (тобто до 150 тис. грн) за рахунок додаткових вкладів учасників розміром 50 тис. грн (тобто розмір додаткового вкладу учасника дорівнює збільшенню номінальної вартості частки, іншими словами, – 1 грн додаткового вкладу учасника збільшує його частку теж на 1 грн). Учасник А має частку в статутному капіталі розміром 25 тис. грн, що становить 25 %. Тоді, якщо він скористається своїм переважним правом і внесе як додатковий вклад 12500 грн, і при цьому інші учасники та/або треті особи внесуть ще 37500 грн (50000–12500), то учасник А матиме частку розміром 37500 грн (25000 + 12500), що, знов-таки, становитиме 25 % від розміру статутного капіталу 150 тис. грн. Ці результати наведено в таблиці 18.1.

Таблиця 18.1

Учасник	Розмір частки до збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки до збільшення статутного капіталу	Розмір додаткового вкладу, грн	Розмір частки після збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки після збільшення статутного капіталу
А	25000	25 %	12500	37500	25 %
Інші учасники	75000	75 %	37500	112500	75 %
Разом	100000	100 %	50000	150000	100 %

2.3. Частиною 2 коментованої статті також встановлено, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників. Отже, приймаючи рішення про реалізацію свого переважного права повністю чи частково або про відмову від такої реалізації, учасник може прогнозувати, на скільки саме може бути розмита його частка, якщо він не реалізує своє переважне право повністю.

2.4. Приклад 2.

У цьому прикладі умови такі ж, як у прикладі 1. При цьому загальні збори не ухвалили рішення, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права. Тоді якщо учасник не скористається своїм переважним правом, а інші учасники скористаються, то статутний капітал становитиме 137500 грн, а частка учасника становитиме приблизно 18,18 % ($25000 : 137500 \times 100 \%$). Ці результати наведено в таблиці 18.2.

Таблиця 18.2

<i>Учасник</i>	<i>Розмір частки до збільшення статутного капіталу, грн</i>	<i>Відносний розмір частки до збільшення статутного капіталу</i>	<i>Розмір додаткового вкладу, грн</i>	<i>Розмір частки після збільшення статутного капіталу, грн</i>	<i>Відносний розмір частки після збільшення статутного капіталу</i>
<i>А</i>	<i>25000</i>	<i>25 %</i>	<i>0</i>	<i>25000</i>	<i>18,18 %</i>
<i>Інші учасники</i>	<i>75000</i>	<i>75 %</i>	<i>37500</i>	<i>112500</i>	<i>81,82 %</i>
<i>Разом</i>	<i>100000</i>	<i>100 %</i>	<i>37500</i>	<i>137500</i>	<i>100 %</i>

2.5. Варто мати на увазі, що якщо хоча б один з учасників виявиться неспроможним або незацікавленим вносити додаткові вклади, то таке може унеможливити залучення додаткового капіталу запланованого обсягу (що й відбулось у попередньому прикладі). Для запобігання таким наслідкам загальні збори товариства можуть ухвалити рішення, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права (як це передбачено другим реченням частини 2 коментованої статті). Така можливість проілюстрована у прикладах нижче.

2.6. Коментованим Законом не врегульоване питання про те, вклади яких розмірів можуть вносити охочі учасники та треті особи, якщо хтось з учасників не скористався своїм переважним правом або відмовився від його реалізації. Оскільки в цьому випадку треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів, то цим же рішенням доцільно врегулювати і зазначене питання. Наприклад, рішенням загальних зборів учасників може бути встановлене, що внесення додаткових вкладів відбувається із збереженням співвідношення часток між охочими учасниками, або з урахуванням будь-якого іншого спів-

відношення, або що право внесення додаткових вкладів належить лише певному учасникові чи третій особі тощо. Якщо це питання рішенням загальних зборів не врегульоване, то в разі спору дійсний намір товариства (в особі загальних зборів) щодо внесення додаткових вкладів у зазначеному випадку має встановити суд, зокрема при розгляді позову про визначення певного розміру статутного капіталу товариства та певних розмірів часток учасників товариства відповідно до способу захисту, встановленого підпунктом «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV (див. коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону).

2.7. Приклад 3.

У цьому прикладі умови такі ж, як у прикладі 1. При цьому загальні збори ухвалили рішення, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права. Тоді якщо учасник не скористається своїм переважним правом, а інші учасники скористаються, і треті особи та інші учасники скористаються своїм правом робити вклади після закінчення строку реалізації учасниками переважного права (тобто разом будуть внесені 50 тис. грн), то статутний капітал становитиме 150 тис. грн, а частка учасника становитиме приблизно 16,67 % ($25:150 \times 100$ %). Ці результати наведено в таблиці 18.3.

Таблиця 18.3

Учасник	Розмір частки до збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки до збільшення статутного капіталу	Розмір додаткового вкладу, грн	Відносний розмір частки після збільшення статутного капіталу	Розмір частки після збільшення статутного капіталу, %
А	25000	25 %	0	25000	16,67 %
Інші учасники	75000	75 %	50000	125000	83,33 %
Разом	100000	100 %	50000	150000	100 %

2.8. Приклад 4.

У цьому прикладі умови такі ж, як у прикладі 2 (тобто загальні збори не ухвалили рішення, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права), але учасник прийняв рішення скористатися своїм переважним правом частково – так, щоб його частка була розмита не більше як до 20 %. Для досягнення цієї мети учасникові треба буде внести 3125 грн. Тоді статутний капітал становитиме 140625 грн, а частка учасника становитиме 28125 грн, тобто 20 % ($28125:140625 \times 100$ %). Ці результати наведено в таблиці 18.4.

Таблиця 18.4

Учасник	Розмір частки до збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки до збільшення статутного капіталу	Розмір додаткового вкладу, грн	Розмір частки після збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки після збільшення статутного капіталу
А	25000	25 %	3125	28125	20 %
Інші учасники	75000	75 %	37500	112500	80 %
Разом	100000	100 %	40625	140625	100%

2.9. Приклад 5.

У цьому прикладі умови такі ж, як у прикладі 3 (тобто загальні збори ухвалили рішення, що треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права), але учасник прийняв рішення скористатися своїм переважним правом частково – так, щоб його частка була зниже-

на не більше як до 20 %. Для досягнення цієї мети учасникові треба буде внести 5000 грн. Тоді статутний капітал становитиме 150000 грн, а частка учасника становитиме 30000 грн, тобто 20 % ($30000:150000 \times 100$ %). Ці результати наведено в таблиці 18.5.

Таблиця 18.5

Учасник	Розмір частки до збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки до збільшення статутного капіталу	Розмір додаткового вкладу, грн	Розмір частки після збільшення статутного капіталу, грн	Відносний розмір частки після збільшення статутного капіталу
А	25000	25 %	5000	30000	20 %
Інші учасники	75000	75 %	45000	120000	80 %
Разом	100000	100 %	50000	150000	100 %

3.1. Відповідно до частини 3 коментованої статті, рішенням загальних зборів про залучення додаткових вкладів визначається як запланований розмір статутного капіталу, так і загальна сума збільшення статутного капіталу товариства та коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника в статутному капіталі.

3.2. Коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника в статутному капіталі (далі – Коефіцієнт) визначається як відношення загальної суми збільшення статутного капіталу до його поточного розміру, тобто за формулою:

$$K = \Delta SK : SK$$

де

К – Коефіцієнт,

Δ СК – загальна сума збільшення статутного капіталу,

СК – поточний розмір статутного капіталу.

3.3. Коефіцієнт є єдиним для всіх учасників. Він використовується з метою встановлення максимальної суми, на яку може бути збільшений розмір частки учасника (номінальна вартість частки) під час реалізації переважного права учасників. Така максимальна сума дорівнює добуткові Коефіцієнта та поточного розміру частки певного учасника, тобто визначається за формулою:

$$\Delta_{\max} \text{НВЧ} = K \times \text{НВЧ},$$

де

$\Delta_{\max} \text{НВЧ}$ – максимальна сума збільшення номінальної вартості частки учасника,

НВЧ – поточна номінальна вартість частки учасника.

3.4. Якщо номінальна вартість частки учасника збільшується на розмір внесеного додаткового вкладу (тобто внесена учасником як вклад 1 грн тягне збільшення номінальної вартості учасника теж на 1 грн), то максимальна сума, на яку може бути збільшений розмір частки учасника (тобто на яку може бути збільшена номінальна вартість частки), визначає і максимальну суму грошей, яку учасник може внести як вклад під час реалізації переважного права учасників.

3.5. Приклади.

У прикладах, наведених у коментарі до частини 2 цієї статті, сума збільшення статутного капіталу становила 50 тис. грн, а поточний розмір статутного капіталу становив 100 тис. грн.

Отже, Коефіцієнт становив 0,5 (50 тис. : 100 тис.).

Поточна номінальна вартість частки учасника, що розглядалась у прикладах, становила 25 тис. грн. Відповідно, максимальна сума, на яку цей учасник міг збільшити розмір своєї частки, становила 12500 грн (0,5 × 25000).

Оскільки в цих прикладах передбачалося, що розмір додаткового вкладу дорівнює збільшенню номінальної вартості частки (тобто 1 грн додаткового вкладу збільшує номінальну вартість частки теж на 1 грн), то максимальна сума, яку учасник А міг внести як додатковий вклад під час реалізації переважного права учасників, теж становила 12500 грн.

3.6. У товариства може виникнути необхідність вносити додатковий вклад не в розмірі, що дорівнює збільшенню номінальної вартості частки, а в більшому розмірі (див. коментар до частини 3 статті 16 коментованого Закону). У цьому разі товариство має додатково встановити співвідношення між збільшенням номінальної вартості частки і внесеною як додатковий вклад сумою. Тоді максимальна сума грошей, яку учасник може внести як вклад під час реалізації переважного права учасників, не дорівнює максимальній сумі, на яку може бути збільшений розмір частки учасника (її номінальна вартість), а вираховується, виходячи із зазначеного співвідношення.

3.7. Приклад.

У прикладі, наведеному в коментарі до частини 3 статті 16 коментованого Закону, сума збільшення статутного капіталу становила 50 грн, а поточний розмір статутного капіталу становив 100 грн.

Отже, Коефіцієнт становив 0,5 (50 : 100).

Поточна номінальна вартість частки учасника А становила 25 грн, а учасника Б – 75 грн.

Відповідно, максимальна сума, на яку учасник А міг збільшити розмір своєї частки, становила 12,50 грн (0,5 × 25). Максимальна сума, на яку учасник Б міг збільшити розмір своєї частки, становила 37,50 грн (0,5 × 75).

У цьому прикладі передбачалося, що розмір додаткового вкладу учасника вдвічі більший за зростання номінальної вартості

його частки: внесені 2 грн додаткового вкладу збільшують частку лише на 1 грн.

Отже, максимальна сума, яку учасник А міг внести як додатковий вклад під час реалізації переважного права учасників, становила 25 грн (12,50 грн × 2), а для учасника Б максимальна сума, яку він міг внести як додатковий вклад під час реалізації переважного права учасників, становила 75 грн (37,50 грн × 2).

3.8. У такому ж порядку визначається і максимальна сума, на яку учасник може внести негрошовий вклад під час реалізації свого переважного права, зокрема якщо вклад вноситься подільними речами. Наприклад, товариство може встановити, що учасники вносять вклади пакетами облігацій певного випуску, і визначити грошову оцінку однієї облігації; або, скажімо, встановити, що учасники вносять вклади зерном пшениці певної якості, і визначити грошову оцінку зерна за тонну.

3.9. Оскільки єдиним призначенням Коефіцієнту є встановлення максимальної суми, на яку може бути збільшений розмір частки учасника (тобто на яку може бути збільшена номінальна вартість частки) під час реалізації переважного права учасників, то цей Коефіцієнт не застосовується у випадках, коли переважне право не реалізується. Це трапляється, зокрема, коли встановлена можливість учасників вносити додаткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі, або встановлено право лише певних учасників вносити додаткові вклади, або якщо виключений етап внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право (частина 7 коментованої статті). Переважне право не реалізується також, якщо з учасником товариства та/або третьою особою укладено договір про внесення додаткового вкладу, за яким такий учасник та/або третя особа зобов'язується зробити додатковий вклад (частина 8 коментованої статті). У таких випадках, звісно, у рішенні загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів Коефіцієнт визначати не слід.

4. Внесення додаткових вкладів у негрошовій формі регулюється частиною 4 коментованої статті. І конкретних учасників або третіх осіб, які вносять такі вклади, і їхню грошову оцінку визначають загальні збори учасників. Зокрема, учасники можуть дійти думки про те, що для діяльності товариства необхідне певне майно, яке є в учасника чи в третьої особи, наприклад земельна ділянка з будівлями чи без них, або, скажімо, єдиний майновий комплекс. Див. також коментар до частини 3 статті 13 коментованого Закону.

5. Строк, протягом якого учасники товариства можуть реалізувати своє переважне право зробити додатковий вклад, визначається рішенням загальних зборів учасників, але він не може перевищувати одного року (частина 5 коментованої статті).

6.1. Другим реченням частини 2 коментованої статті встановлено правила про можливість третіх осіб та учасників товариства зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права. Частиною 6 коментованої статті встановлено строк реалізації такої можливості.

6.2. Якщо не всі учасники скористаються своїм переважним правом (або скористаються частково) протягом строку, визначеного відповідно до частини 5 коментованої статті, то за загальним правилом статутний капітал буде збільшений, виходячи із вкладів, фактично внесених учасниками в порядку реалізації свого переважного права зробити додатковий вклад (див. таблиці 18.2 і 18.4). У цьому разі статутний капітал не буде збільшений до запланованого розміру.

6.3. Втім, відповідно до частини 2 коментованої статті, рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів може бути передбачене, що в разі, якщо фактично внесених вкладів, внесених учасниками в порядку реалізації свого переважного права зробити додатковий вклад, буде не досить для збільшення статутного капіталу до запланованого рішенням загальних збо-

рів розміру, то учасники та треті особи можуть вносити додаткові вклади (див. таблиці 18.3 і 18.5). Для такого внесення передбачено шестимісячний строк по закінченні строку для внесення додаткових вкладів учасниками в порядку реалізації свого переважного права, якщо рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк (частина 6 коментованої статті).

7.1. Відповідно до частини 7 коментованої статті норми цієї статті мають високий рівень диспозитивності. Одностайним рішенням загальних зборів за участю всіх учасників правила коментованої статті можуть бути великою мірою змінені.

7.2. Однак інші строки для внесення додаткових вкладів можуть встановлюватися не тільки одностайним рішенням загальних зборів за участю всіх учасників, а й статутом.

7.3. Частиною 7 коментованої статті передбачено також встановлення можливості учасників вносити додаткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або право лише певних учасників вносити додаткові вклади, а також виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право. Оскільки в цих випадках ідеться про внесення вкладів певного розміру конкретними учасниками або навіть певними третіми особами, то таке індивідуальне регулювання не може встановлюватися статутом (бо він є локальним нормативним актом), але може бути встановлене одностайним рішенням загальних зборів за участю всіх учасників.

7.3. Частина 7 коментованої статті стане в пригоді, якщо учасники товариства дійдуть думки про те, що їм потрібні інвестиції саме від певного учасника або третьої особи, а особливо якщо такі інвестиції передбачаються в негрошовій формі.

8.1. Крім того, частиною 8 коментованої статті передбачена можливість укладення з учасником товариства та/або третьою особою договору про внесення додаткового вкладу. Тобто, якщо учасники

товариства дійдуть думки про те, що їм потрібні інвестиції саме від певного учасника або третьої особи, вони можуть укласти зобов'язальний договір про це, визначивши на свій розсуд (з урахуванням вимог закону) всі умови внесення вкладу і збільшення статутного капіталу, а також відповідальність за порушення зобов'язання.

8.2. Оскільки внесення додаткового вкладу за договором передбачає виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право, то, відповідно до частини 7 коментованої статті, договір про внесення додаткового вкладу має укладатися за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства.

8.3. Сторонами договору про внесення додаткового вкладу є товариство і особа, яка зобов'язується внести цей вклад (учасник товариства або третя особа).

9.1. Частина 9 коментованої статті визначає питання, які мають бути розглянуті та з яких ухвалюють рішення загальні збори учасників за наслідками внесення додаткових вкладів. Це питання про:

- 1) затвердження результатів внесення додаткових вкладів учасниками товариства та/або третіми особами;
- 2) затвердження розмірів часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів;
- 3) затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства.

9.2. Питання, визначене пунктом 1 частини 9 коментованої статті (затвердження результатів внесення додаткових вкладів), не має самостійного значення. Справді, ухвалення рішення за пунктом 2 частини 9 коментованої статті (затвердження розмірів час-

ток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів) охоплює і ухвалення рішення з питання, визначеного пунктом 1 частини 9 коментованої статті.

9.3. Рішення з питань, визначених пунктами 2 та 3 частини 9 коментованої статті, разом становлять зміст рішення загальних зборів учасників товариства про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників. На підставі саме цього рішення вносяться зміни до відомостей в Єдиному державному реєстрі про розмір статутного капіталу, склад учасників товариства та розміри їхніх часток (підпункт «а» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV).

9.4. Оскільки рішення, передбачене частиною 9 коментованої статті, належить до завершальної стадії процедури збільшення статутного капіталу і ухвалюється на виконання рішення загальних зборів учасників товариства про залучення додаткових вкладів, то воно має прийматися в такому ж порядку. Зокрема, якщо, відповідно до коментованого Закону, для ухвалення рішення загальних зборів про залучення додаткових вкладів вимагається одностайне голосування всіх учасників (наприклад, в разі виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право), то таке ж правило має застосовуватись і для ухвалення рішення за наслідками внесення додаткових вкладів.

9.5. На практиці можливі випадки, коли товариство не виконує обов'язку щодо затвердження розмірів часток учасників товариства з урахуванням фактично внесених ними додаткових вкладів та збільшеного розміру статутного капіталу товариства. Наприклад, дехто з учасників незадоволений результатами внесення вкладів, хоча були дотримані вимоги закону та рішення загальних зборів. Тоді такі незадоволені учасники можуть зірвати ухвалення кінцевого рішення, необхідного для внесення відомостей до Єдиного державного реєстру. Можливі й випадки, коли загальні збо-

ри товариства ухвалили рішення про розмір статутного капіталу, склад учасників товариства та розміри їхніх часток, але товариство не подає це рішення для державної реєстрації. Належним способом захисту інтересів учасників та третіх осіб у таких випадках є звернення до суду з позовом до товариства про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV).

9.6. Спори про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства належать до господарської юрисдикції та, відповідно до частини 6 статті 30 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), розглядаються господарським судом за місцезнаходженням товариства. При цьому ГПК не передбачає розгляду спору за цими правилами в разі, якщо позивачем є третя особа, яка внесла вклад, але яка ще не є учасником. Водночас, через те що спір за позовом такої третьої особи суттю нічим не відрізняється від такого ж позову за зверненням учасника, який вніс вклад, то вбачається прогалина, яку слід заповнити чи то шляхом внесення уточнення до ГПК, чи то судовою практикою.

10.1. У частині 10 коментованої статті визначаються наслідки невиконання або неповного виконання обов'язку щодо внесення додаткового вкладу особою (учасником або третьою особою), з якою укладено договір про внесення додаткового вкладу. Якщо рішенням загальних зборів протягом одного місяця з дати закінчення строку для внесення додаткових вкладів (частиною 9 коментованої статті) не буде затверджений розмір частки такої особи, виходячи з фактично внесеного нею додаткового вкладу, то договір про внесення додаткового вкладу вважається розірваним.

10.2. Якщо учасник або третя особа частково внесли вклад, то в разі розірвання договору він має бути повернений на підставі ча-

стини 1 статті 1212 ЦК⁷⁹, бо підстава, на якій товариство набуло майно, відпала.

Стаття 19. Зменшення статутного капіталу товариства

- 1. Товариство має право зменшити свій статутний капітал.**
- 2. У разі зменшення номінальної вартості часток усіх учасників товариства співвідношення номінальної вартості їхніх часток повинно зберігатися незмінним.**
- 3. Після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу товариства його виконавчий орган протягом 10 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення.**
- 4. Кредитори протягом 30 днів після отримання повідомлення, зазначеного в частині третій цієї статті, можуть звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 30 днів одного з таких заходів за вибором товариства:**
  - 1) забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору забезпечення;**
  - 2) дострокове припинення або виконання зобов'язань перед кредитором;**
  - 3) укладення іншого договору з кредитором.**

У разі невиконання товариством зазначеної вимоги у встановлений строк кредитори мають право вимагати в судовому порядку дострокового припинення або виконання зобов'язань товариством.

---

⁷⁹ Частина 1 статті 1212 ЦК:

«1. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала».

5. Якщо кредитор не звернувся до товариства з письмовою вимогою у строк, передбачений частиною четвертою цієї статті, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо виконання зобов'язань перед ним.

1.1. Частина 1 коментованої статті встановлює право товариства зменшити свій статутний капітал, не визначаючи способів такого зменшення. Воно може відбуватися як з переданням учасникам частини майна товариства, так і без такого передання (безоплатно).

1.2. Безоплатне зменшення статутного капіталу може бути необхідним, як це не парадоксально, з метою його подальшого збільшення за рахунок додаткових вкладів. Якщо ринкова вартість часток учасників⁸⁰ менша за їх номінальну вартість, то під час внесення додаткових вкладів розумно було б встановити, що номінальна вартість частки учасника, який вніс додатковий вклад, зростає на більшу величину, ніж грошова оцінка вкладу. Але це заборонено частиною 3 статті 16 коментованого Закону.

1.3. Проілюструємо це прикладом.

Припустимо, що розмір статутного капіталу товариства становить 100 грн, а ринкова вартість сукупності усіх часток учасників становить 50 грн. Учасники домовились з третьою особою – інвестором, який погодився внести як додатковий вклад 50 грн. Звісно, він хоче одержати за це частку, яка становитиме половину статутного капіталу, і учасники погодилися з цим. Для досягнення цієї мети статутний капітал слід було б збільшити на 100 грн з тим, щоб його розмір став 200 грн, а інвестор одержав би частку номінальною вартістю 100 грн. Але цьому заважає частина 3 статті 16 коментованого Закону.

Тож, щоб досягти бажаного результату (інвестор вносить 50 грн і одержує за це половину статутного капіталу) учасники можуть

---

80 Щодо поняття «ринкова вартість частки» див. коментар до частини 8 статті 24 коментованого Закону.

спершу зменшити статутний капітал до 50 грн, щоб номінальна вартість сукупності усіх часток учасників дорівнювала ринковій. Після цього вони можуть збільшити статутний капітал на 50 грн, внаслідок чого його розмір знов становитиме 100 грн, надати частку розміром 50 грн інвесторові – новому учасникові, який внесе вклад розміром 50 грн.

Припустимо, що єдиний актив товариства – грошові кошти в банку; внаслідок неуспішної діяльності товариство має збиток розміром 50 грн, учасники А і Б мають частки по 40 грн кожний, учасник В має частку розміром 20 грн. Тоді товариство має баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 19.1.

Таблиця 19.1

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	50	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-50	
Баланс		50	Баланс		50	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 50 грн (50 – 0)						

Якщо учасники тепер знизили розмір статутного капіталу до 50 грн, то товариство матиме баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 19.2.

Таблиця 19.2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	50	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	50	А – 20 Б – 20 В – 10
Баланс		50	Баланс		50	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 50 грн (50 – 0)						

Якщо тепер учасники прийняли до складу товариства нового учасника Г, який вніс на рахунок товариства 50 грн, і відповідно збільшили статутний капітал, то товариство матиме баланс і розподіл часток, відображений у таблиці 19.3.

Таблиця 19.3

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 20 Б – 20 В – 10 Г – 50
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 50 грн (50 – 0)						

1.4. Статутний капітал може бути зменшений і так, щоб учасники внаслідок цього отримали частину майна товариства. Це може бути необхідним у разі, якщо учасники вирішили закрити певні напрями бізнесу, а ті напрями, які збереглися, не потребують такої кількості майна. У цьому разі альтернативою зменшення статутного капіталу може бути поділ товариства на два інших так,

щоб до одного відійшло майно, необхідне для бізнесу, який планується зберегти, а до другого – все інше майно, з подальшою ліквідацією другого товариства. Варіант із зменшенням статутного капіталу явно простіший.

2. Незалежно від способу зменшення статутного капіталу (безоплатне чи з переданням частини майна товариства учасникам) співвідношення номінальної вартості часток учасників повинно зберігатися незмінним (частина 2 коментованої статті).

3.1. Частина 3 і 4 коментованої статті спрямовані на захист інтересів кредиторів, бо зменшення статутного капіталу товариства може супроводжуватися виплатами учасникам, що створює ризик того, що учасники вилучать ліквідне майно товариства і кредитори не зможуть задовольнити свої вимоги. Частиною 3 коментованої статті встановлено десятиденний строк після ухвалення рішення про зменшення статутного капіталу для письмового повідомлення кожного незабезпеченого кредитора про заплановане зменшення статутного капіталу.

3.2. Коментована стаття, зокрема і правило частини 3, застосовується, якщо зменшення статутного капіталу відбувається за рішенням товариства. Якщо статутний капітал зменшується автоматично, наприклад у зв'язку з виходом учасника (див. коментар до частини 5 статті 24 коментованого Закону) або у зв'язку з набуттям товариством частки у власному статутному капіталі (див. коментар до частини 1 статті 25 коментованого Закону), це правило не підлягає застосуванню.

4.1. Відповідно до частини 4 коментованої статті, кредитори протягом 30 днів після отримання повідомлення можуть звернутися до товариства з письмовою вимогою про 1) забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору забезпечення; 2) дострокове припинення або виконання зобов'язань перед кредитором; 3) укладення іншого договору з кредитором.

4.2. Внаслідок такого звернення виникає альтернативне зобов'язання товариства доволі специфічного змісту (див. коментар нижче). Воно має бути виконане протягом 30 днів з дня, коли товариство одержало або мало одержати звернення кредитора.

4.3. Надання забезпечення товариством виконання свого зобов'язання не завжди може вважатися належним, якщо з таким забезпеченням не погодився кредитор. Навіть надання банківської гарантії без згоди кредитора може виявитися недостатнім забезпеченням, якщо платоспроможність банку викликає сумніви. Укладення іншого договору з кредитором взагалі неможливе внаслідок односторонніх дій товариства, бо потрібна згода іншої сторони договору. Не завжди можливе і дострокове припинення зобов'язання перед кредитором внаслідок односторонніх дій товариства (наприклад, якщо йдеться про передання відступного, новацію).

4.4. Отже, в більшості випадків обов'язок товариства полягатиме в проведенні переговорів з кредитором щодо укладення відповідного договору. Втім, через те що укладення договору залежить і від волі кредитора, то такий самий обов'язок щодо проведення переговорів лежить і на кредиторі. Водночас перший крок у переговорах має зробити товариство, бо воно має обрати певний захід з перелічених у частині 4 коментованої статті (або їх комбінацію).

4.5. Наприклад, якщо товариство обрало такий захід, як забезпечення виконання своїх зобов'язань заставою, то воно має повідомити про це кредитора та запропонувати певне майно, яке воно готове надати в заставу. Товариство може зразу запропонувати кредиторів редакцію договору застави, але це не є обов'язковим – якщо кредитор не погодиться із предметом застави, то складання договору виявиться зайвою роботою; якщо ж кредитор, не маючи проекту договору застави, погодиться, що такий предмет застави міг би його влаштувати, то умови договору застави будуть предметом подальших переговорів.

4.6. Виходячи з загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 частини 1 статті 3 ЦК⁸¹), учасники переговорів несуть обов'язки з добросовісного і розумного ведення переговорів. Порушення цього обов'язку тягне відповідальність винної особи, зокрема щодо відшкодування шкоди відповідно до глави 82 ЦК.

4.7. Недобросовісним визнається, наприклад, необґрунтоване припинення переговорів, пропонування нерозумних умов, завідомо неприйнятних для контрагента, вступ у переговори без серйозного наміру укласти договір, нерозкриття необхідної контрагентові інформації тощо⁸². Поведінка товариства буде недобросовісна і нерозумна, наприклад, якщо воно запропонує кредитором предмет застави, вартість якого явно занижка; не запропонує додаткові предмети застави або інше забезпечення, якщо кредитор обґрунтовано вимагає цього; не надасть кредитором повної інформації про предмет застави; буде затягувати переговори тощо. Поведінка кредитора буде недобросовісна і нерозумна, наприклад, якщо він безпідставно відмовиться від предмета застави, вартість якого достатня; вимагатиме забезпечення, яке явно надмірне (за наявності в товариства іншого майна, вартість якого достатня); буде затягувати переговори тощо.

4.8. Обов'язок щодо дострокового виконання зобов'язання перед кредитором може бути виконаний односторонніми діями товариства. Наприклад, товариство може припинити грошове зобов'язання виконанням шляхом перерахування коштів кредитором. Втім і виконання зобов'язання в певних випадках потребує співпраці з боку кредитора (наприклад, поставка товару на склад кредитора неможливе, якщо кредитор не прийняв товар), але,

81 Частина 1 статті 3 ЦК:

«1. Загальними засадами цивільного законодавства є:

...

б) справедливість, добросовісність та розумність».

82 Попов Ю. Ю. Преддоговорная ответственность: culpa in contrahendo, promissory estoppel, деликт. 2014. С. 1–29, на с. 25. URL: <http://popov-yuyu.narod.ru/culpa-in-contrahendo-promissory-estoppel.htm>.

якщо нема такої співпраці, настають наслідки, передбачені статтею 613 ЦК⁸³.

4.9. У певних випадках дострокове припинення зобов'язань перед кредитором можливе внаслідок односторонніх дій товариства. Зокрема, воно може припинити зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, відповідно до статті 601 ЦК⁸⁴.

4.10. Частиною 4 коментованої статті передбачено також, що в разі невиконання товариством вимоги кредитора у встановлений строк кредитор має право вимагати в судовому порядку дострокового припинення або виконання зобов'язань товариством. Отже, якщо кредитор у встановлений строк звернувся до товариства з письмовою вимогою про вжиття протягом 30 днів одного

---

83 Стаття 613 ЦК:

«Стаття 613. Прострочення кредитора

1. Кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи випливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку.

Кредитор також вважається таким, що прострочив, у випадках, встановлених частиною четвертою статті 545 цього Кодексу.

2. Якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора.
3. Боржник не має права на відшкодування збитків, завданих простроченням кредитора, якщо кредитор доведе, що прострочення не є наслідком його вини або осіб, на яких за законом чи дорученням кредитора було покладено прийняття виконання.
4. Боржник за грошовим зобов'язанням не сплачує проценти за час прострочення кредитора».

84 Стаття 601 ЦК:

«Стаття 601. Припинення зобов'язання зарахуванням

1. Зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги.
2. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін».

з заходів щодо вимоги, строк виконання якої ще не настав, але з вини товариства не виконані заходи, передбачені частиною 4 коментованої статті, то строк виконання вимоги є такий, що настав, у зв'язку з чим кредитор може звернутися до суду з позовом про виконання зобов'язання.

4.11. Частиною 4 коментованої статті передбачено, що в разі невиконання товариством вимоги кредитора у встановлений строк кредитор має право вимагати в судовому порядку не тільки дострокового виконання, а й припинення зобов'язання. Це правило може застосовуватися, зокрема, в разі, якщо дострокове виконання зобов'язання не відповідає його змістові (наприклад, дострокова поставка новорічних ялинок).

4.12. Регулювання, встановлене частиною 4, а також частинами 3 і 5 коментованої статті, при буквальному прочитанні виглядає, з одного боку, надмірним, а з іншого – недостатнім. Тож ці частини потребують розумного тлумачення.

4.13. Наприклад, з одного боку, в разі безоплатного зменшення розміру статутного капіталу (тобто без передання учасникам частини майна товариства) інтереси кредиторів жодним чином не зачіпаються, бо майно товариства не зменшується, а тому не зменшується і платоспроможність товариства. Тому правила частин 3, 4, 5 коментованої статті не пристосовані для таких випадків.

4.14. З іншого боку, навряд чи захист інтересів кредиторів, передбачений частинами 3, 4, 5 коментованої статті, ефективний, а отже і достатній у випадках, коли зменшення статутного капіталу супроводжується зменшенням майна товариства внаслідок передання частини майна учасникам товариства. Якщо таке передання майна привело до нездатності товариства розрахуватися з кредиторами, то задоволення позову про дострокове припинення або виконання зобов'язань товариством навряд чи приведе до задоволення вимог кредиторів, бо судові рішення буде складно виконати через брак майна товариства. Видається, що кращим законодавчим рішенням було б встановлення солідарної відповідаль-

ності учасників у межах вартості майна, отриманого від товариства⁸⁵. Тож у коментованому Законі в цьому аспекті наявна прогалина. Виходячи з цього, до таких відносин за аналогією закону слід застосовувати правила статті 27 та частини 5 статті 26 коментованого Закону. Учасники, які за таких умов одержали майно товариства, повинні повернути його товариству, а винні посадові особи несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за цим зобов'язанням. Див. також коментар до статті 27 та частини 5 статті 26 коментованого Закону.

5. Відповідно до частини 5 коментованої статті, кредитор, який пропустив тридцятиденний строк для звернення до товариства з письмовою вимогою про вжиття заходів, передбачених частиною 4 коментованої статті, не має права вимагати в судовому порядку дострокового припинення або виконання зобов'язань товариством, а строк такого виконання вважається таким, що не змінений.

Стаття 20. Переважне право учасника товариства

1. Учасник товариства має переважне право на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі.

2. Якщо кілька учасників товариства скористаються своїм переважним правом, вони придбавають частку (частину частки) пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі товариства.

3. Учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, зобов'язаний письмово повідомити про це інших учасників товариства та поінформувати про ціну та розмір частки, що відчужується, інші умови такого продажу. Якщо жоден з учасників товариства протягом 30 днів з дати

---

85 Близький підхід був передбачений у статті 15 проекту Закону України про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю № 2011-1 від 25.01.2013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45557.

отримання повідомлення про намір учасника продати частку (частину частки) не повідомив письмово учасника, який продає частку (частину частки), про намір скористатися своїм переважним правом, вважається, що такий учасник товариства надав свою згоду на 31 день з дати отримання повідомлення, і така частка (частина частки) може бути відчужена третій особі на умовах, які були повідомлені учасникам товариства.

4. Якщо учасник товариства, який має намір продати свою частку (частину частки) третій особі, отримав від іншого учасника письмову заяву про намір скористатися своїм переважним правом, такі учасники зобов'язані протягом одного місяця укласти договір купівлі-продажу пропонуваної до продажу частки (частини частки).

У разі ухилення продавця від укладення договору купівлі-продажу покупець має право звернутися до суду із позовом про визнання договору купівлі-продажу частки (її частини) укладеним на запропонованих продавцем умовах.

У разі ухилення покупця від укладення договору купівлі-продажу продавець має право реалізувати свою частку третій особі на раніше повідомлених учасникам товариства умовах.

5. Учасник товариства має право вимагати в судовому порядку переведення на себе прав і обов'язків покупця частки (частини частки), якщо переважне право такого учасника товариства є порушеним. Позовна давність за такими вимогами становить один рік.

6. Статутом товариства може встановлюватися інший порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства. Статутом може встановлюватися, що учасники товариства не мають переважного права. Статутом також може бути передбачений обов'язок учасника товариства, який

має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

7. Якщо продаж частки (частини частки) у статутному капіталі товариства здійснюється на аукціоні (публічних торгах) відповідно до закону, переважне право учасника товариства не застосовується.

8. Переважне право учасника товариства не застосовується у разі, якщо це передбачено корпоративним договором, стороною якого є такий учасник.

1.1. Наявність переважного права на придбання частки (її частини) іншого учасника товариства відображає елемент особистого зв'язку між учасниками товариства, які можуть потребувати забезпечення себе від потрапляння до їхнього кола осіб, щодо яких у них є сумніви, або тих, хто не користуються їхньою довірою.

1.2. Переважне право на придбання частки (її частини) іншого учасника товариства застосовується лише в разі продажу частки (частини 1 коментованої статті). Зокрема, у разі безоплатного відчуження частки (наприклад, у випадках дарування) та переходу частки в порядку правонаступництва переважне право не застосовується.

1.3. Можливі спроби обійти закон та уникнути застосування механізму переважного права на придбання частки шляхом маскування продажу через укладання договору дарування. Втім, як і завжди при укладенні удаваних правочинів, сторони ризикують, бо оформлюють свої відносини не відповідно до їх справжнього змісту. Наприклад, якщо продавець не одержав плати до передавання частки, то йому важко буде її одержати в судовому порядку. Якщо ж покупець сплатив кошти, то в разі визнання догово-

ру недійсним чи його розірвання йому важко буде одержати назад сплачені кошти в судовому порядку. Крім того, інші учасники можуть звернутися до суду з вимогою про переведення на себе прав і обов'язків покупця частки, якщо доведуть, що договір дарування удаваний і був вчинений для приховання договору купівлі-продажу, у зв'язку з чим відповідно до статті 235 ЦК⁸⁶, відносини сторін регулюються правилами щодо договору купівлі-продажу частки.

1.4. Відповідно до частини 2 статті 715 ЦК, кожна зі сторін договору міни є і продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який одержує взамін. Водночас питання про можливість застосування переважного права в разі міни дискусійне. У літературі трапляється думка, що переважне право не може бути застосовуване в цьому разі, бо предметом договору міни можуть бути речі, визначені індивідуальними ознаками, а відповідно до частини 5 статті 715 ЦК – також і роботи (послуги). Справді, у таких випадках інший учасник, який бажає скористатися переважним правом, не в змозі запропонувати учасникові, який міняє свою частку, цю ж саму річ, визначену індивідуальними ознаками, або роботу (послугу), для виконання якої може бути істотною особистість виконавця. Водночас, якщо йдеться про міну частки на речі, визначені родовими ознаками, то, здавалося б, застосування переважного права можливе. Проте це може створити істотні труднощі для учасника, який бажає таким правом скористатися. Наприклад, якщо йдеться про обмін частки на 500 тонн пшениці, то учасникові, який не є професійним учасником ринку зерна, буде доволі складно виконати поставку (хоча відповідну грошову суму такий учасник

---

86 Стаття 235 ЦК:

«Стаття 235. Правові наслідки удаваного правочину

1. Удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили.
2. Якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили».

міг би сплатити). Крім того, сторони договору міни цілком могли б замість одного договору міни укласти два договори купівлі-продажу (або договір купівлі – продажу частки та договір підряду чи договір про надання послуг) з подальшим зарахуванням зустрічних однорідних вимог щодо сплати грошових коштів за цими договорами. Тому договір міни частки може розглядатися як вчинений з наміром утруднити реалізацію іншими учасниками переважного права (як у випадку міни на речі, визначені родовими ознаками) або перешкодити реалізації переважного права учасників (як у випадку міни на речі, визначені індивідуальними ознаками), тобто як зловживання правом.

2.1. Частина 2 коментованої статті встановлює рівні права учасників на придбання частки, що продається, зокрема на придбання частки кількома учасниками пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі товариства. Тим самим забезпечується можливість учасників, які мають таке бажання, не допустити зменшення співвідношення між собою розмірів належних їм часток (а відповідно і голосів на загальних зборах учасників, і прав на отримання дивідендів). При цьому розміри часток учасників, які вирішили скористатися своїм переважним правом, збільшаться (як у грошовому, так і у відсотковому виразі), тоді як частки, що належать іншим учасникам, збережуть попередній розмір.

2.2. Розглянемо приклад.

Товариство має статутний капітал розміром 100 грн. Частки розподілені так: учасникові А належить 20 грн, учасникові Б – 10 грн, учасникові В – 10 грн, учасникові Г – 40 грн, учасникові Д – 20 грн.

Учасник Д повідомив інших учасників про намір продати свою частку розміром 20 грн за ціною 200 грн.

Припустимо, що всі інші учасники заявили про намір скористатися своїм переважним правом.

Для визначення частини частки учасника Д, що її купує певний учасник, необхідно визначити питому вагу номінальної вартості частки цього учасника в сумі номінальних вартостей часток всіх учасників, які беруть участь у купівлі частки учасника Д, і помножити її на номінальну вартість частки учасника Д. Іншими словами, частина частки учасника Д, що її купує певний учасник, розраховується за формулою: частина частки учасника Д, що її купує певний учасник = (номінальна вартість частки цього учасника) : (сума номінальних вартостей часток усіх учасників, які беруть участь у купівлі частки учасника Д) × (номінальна вартість учасника Д).

У цьому прикладі сума номінальних вартостей часток усіх учасників, які беруть участь у купівлі частки учасника Д, дорівнює 80 грн (20 + 10 + 10 + 40).

Отже, частина частки учасника Д, що її купує учасник А, у цьому прикладі становить 5 грн (20 грн : 80 грн × 20 грн).

Для визначення суми коштів, яку певний учасник має сплатити учасникові Д, необхідно номінальну вартість частини частки учасника Д, яку купує цей учасник, поділити на номінальну вартість усієї частки учасника Д, яка продається, і помножити на покупну вартість всієї частки учасника Д, запропоновану учасником Д.

У цьому прикладі сума коштів, яку учасник А має сплатити учасникові Д, становить 50 грн (5 грн : 20 грн × 200 грн).

Результати подібних розрахунків для інших учасників відображено в таблиці 20.1.

Таблиця 20.1

Учасник	Розмір частки до придбання частки учасника Д, грн.	Відносний розмір до придбання частки учасника Д	Розмір частини частки учасника Д, що її купує учасник, грн	Сума коштів, яку учасник має сплатити учасникові Д, грн	Розмір частки після придбання частки учасника Д, грн	Відносний розмір частки після придбання частки учасника Д
А	20	20 %	5	50	25	25 %
Б	10	10 %	2,5	25	12,5	12,5 %
В	10	10 %	2,5	25	12,5	12,5 %
Г	40	40 %	10	100	50	50 %
Д	20	20 %	-	-	-	-
Разом	100	100 %	20	200	100	100 %

Легко пересвідчитись у тому, що співвідношення розмірів часток учасників, які придбали частку учасника Д, не змінилися. Наприклад, до придбання частки учасника А (20 грн) була вдвічі більша за частки учасників Б (10 грн) і В (10 грн), та вдвічі меншою за частку учасника Г (40 грн). Після придбання частки учасника Д ці співвідношення між учасниками не змінилися (25 грн, 12,5 грн., 12,5 грн. і 50 грн., відповідно).

2.3. Розглянемо ще один приклад.

У цьому прикладі умови майже такі, як і в попередньому: товариство має статутний капітал розміром 100 грн. Частки розподілено так: учасникові А належить 20 грн, учасникові Б – 10 грн, учасникові В – 10 грн, учасникові Г – 40 грн., учасникові Д – 20 грн. Учасник Д повідомив інших учасників про намір продати свою частку розміром 20 грн за ціною 200 грн.

Але припустимо тепер, що не всі інші учасники заявили про намір скористатися своїм переважним правом. Зокрема, учасник Г вирішив не брати участі в купівлі частки учасника А.

Тоді в цьому прикладі сума номінальних вартостей всіх учасників, які беруть участь у купівлі частки учасника Д, дорівнює 40 грн (20 + 10 + 10).

Отже, частина частки учасника Д, який купує учасник А, у цьому прикладі становить 10 грн (20 грн : 40 грн × 20 грн).

Сума коштів, яку учасник А має сплатити учасникові Д, становить 100 грн (10 грн : 20 грн × 200 грн).

Результати подібних розрахунків для інших учасників відображено в таблиці 20.2.

Таблиця 20.2

Учасник	Розмір частки до придбання частки учасника Д, грн	Відносний розмір до придбання частки учасника Д	Розмір частини частки учасника Д, який купує учасник, грн	Сума коштів, яку учасник має сплатити учаснику Д, грн	Розмір частки після придбання частки учасника Д, грн	Відносний розмір частки після придбання частки учасника Д
А	20	20 %	10	100	30	30 %
Б	10	10 %	5	50	15	15 %
В	10	10 %	5	50	15	15 %
Г	40	40 %	-	-	40	40 %
Д	20	20 %	-	-	-	-
Разом	100	100 %	20	200	100	100 %

Як бачимо, співвідношення розмірів часток учасників, що придбали частку учасника Д, знов не змінилися. Наприклад, до придбання частка учасника А (20 грн) була вдвічі більша за частки учасників Б (10 грн) і В (10 грн). Після придбання частки учасника Д ці співвідношення між учасниками не змінилися (30 грн, 15 грн і 15 грн, відповідно). Водночас розміри часток цих учасників збільшилися як у грошовому, так і у відсотковому виразі; натомість частка

учасника Г, який не брав участі в купівлі, не змінилася і залишилася на рівні 40 грн (40 %).

3.1. Відповідно до частини 3 коментованої статті, учасник, який має намір продати свою частку третій особі, зобов'язаний письмово поінформувати інших учасників не тільки про ціну та розмір частки, що відчужується, а й про інші умови такого продажу. Фактично продавець має ознайомити учасників з договором купівлі-продажу, який він планує укласти (втім він може не вказувати особу, з якою планує укласти договір). Ця норма спрямована на захист інтересів учасників товариства, адже інформація про певні умови, наприклад про строки оплати частки, може істотно вплинути на рішення учасника щодо використання ним його переважного права. Тож зазначена норма має стати на заваді спробам зловживань шляхом приховування продавцем окремих умов договору, наприклад про надання розстрочки оплати чи інших пільг покупцеві.

3.2. Учасник може продати свою частку на умовах, які були повідомлені учасникам товариства, на 31 день з дати отримання повідомлення учасником, який отримав його останнім (частина 3 коментованої статті). Отже, учасник, який бажає продати свою частку, має не тільки направити іншим учасникам письмове повідомлення, а й подбати про докази його одержання іншими учасниками (наприклад, направити повідомлення цінним листом з описом вкладення і повідомленням про вручення). Втім, якщо хтось із учасників відмовився одержати повідомлення або не перебуває за адресою, відомою відправникові, і відправник розумним способом не може дізнатися актуальну адресу учасника, то слід вважати, що самого доставлення за останньою відомою адресою достатньо для висновку, що перебіг тридцятиденного строку, протягом якого учасник може скористатися своїм переважним правом купівлі, розпочався.

4.1. Якщо учасник письмово заявив учасникові, який бажає продати свою частку, про намір скористатися своїм переважним пра-

вом, виникає зобов'язання щодо укладення цими учасниками договору купівлі-продажу (частина 4 коментованої статті) на повідомлених продавцем умовах.

4.2. Частина 4 коментованої статті визначає різні наслідки залежно від того, хто порушив зобов'язання щодо укладення договору купівлі-продажу. Якщо це зобов'язання порушив продавець, то покупець може звернутися з позовом про визнання договору купівлі-продажу частки укладеним на запропонованих продавцем умовах. Натомість, у разі ухилення покупця від укладення договору купівлі-продажу і відсутності інших учасників, які бажають придбати частку, продавець має право реалізувати свою частку третій особі на раніше повідомлених учасникам товариства умовах. Отже, у цьому разі зобов'язання щодо укладення договору купівлі-продажу з учасником, який заявив про бажання його укласти, припиняється.

5.1. У частині 5 коментованої статті встановлюється спосіб захисту учасника, чиє переважне право порушене: він може звернутися до суду з позовом про переведення на нього прав і обов'язків покупця; позовна давність становить один рік.

5.2. Хоча цей спосіб захисту доволі схожий зі способом захисту, передбаченим у частині 4 статті 362 ЦК⁸⁷ для співвласника, чиє переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності порушене, слід мати на увазі, що правовідносини не є подібними. Правовідносини в обох випадках суттєво відрізняються, тому що учасники товариства не вважаються співвласниками, а статутний капітал товариства не вважається майном, що перебуває у спільній частковій власності учасників.

---

87 Частина 4 статті 362 ЦК:

«4. У разі продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця. Одночасно позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошову суму, яку за договором повинен сплатити покупець.

До таких вимог застосовується позовна давність в один рік».

5.3. Через те що порушення переважного права одного учасника може бути пов'язаним і з порушенням переважного права інших учасників, цих учасників слід також залучати до участі у справі у спорі про переведення прав і обов'язків покупця.

5.4. Пунктом 4 Прикінцевих та перехідних положень коментованого Закону встановлене регулювання, спрямоване на захист інтересів покупця частки, проданої з порушенням переважного права учасника товариства. Задля забезпечення повернення покупцеві сплаченої ним суми грошей позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду таку суму (підпункт 1 пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень коментованого Закону). Оскільки позивач може не знати, яку саме суму сплатив покупець, то він має сплатити ту суму, яку визначив суд в ухвалі. При цьому умови договору купівлі-продажу про ціну продажу частки недосить для визначення суми, яка має бути внесена на депозитний рахунок суду – як тому, що покупець міг не сплатити повної ціни за договором, так і тому, що умовами договору може бути передбачена відстрочка чи розстрочка платежів. Натомість суд вказує в ухвалі суму, фактично сплачену покупцем за умовами договору, на підставі доказів, наявних у матеріалах справи. Покупець, який бажає, щоб у разі задоволення позову його право на одержання сплачених ним коштів було захищене, має подати суду докази сплати коштів. Водночас сума, яку позивач має внести на депозитний рахунок суду, не може перевищувати суму, яку покупець повинен сплатити за договором. Наприклад, якщо покупець помилково сплатив більшу суму, то надлишок є коштами, сплаченими без достатньої правової підстави; повернення надлишку має зробити не позивач, а продавець частки, відповідно до глави 83 ЦК. Якщо позивач не сплатить на депозитний рахунок суду визначеної в ухвалі суми, суд залишає позов без розгляду (підпункт 2 пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень коментованого Закону). У разі задоволення позову кошти з депозитного рахунку суду перераховуються покупцеві, а в разі відмови в позові повертаються позиваче-

ві (підпункт 3 пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень коментованого Закону).

5.5. Якщо за договором купівлі-продажу, укладеним з порушенням переважного права учасника, продавець ще не встиг передати частку покупцеві, то право учасника може бути захищене позовом про переведення на себе прав і обов'язків покупця частки, як це передбачено частиною 5 коментованого Закону.

5.6. Водночас можливі випадки, коли до звернення учасника до суду покупець уже виконав умови договору, зокрема сплатив покупну ціну (повністю або суму передбаченої договором попередньої оплати), а продавець передав покупцю частку (в Єдиному державному реєстрі частка вже зареєстрована за покупцем), а останній набув право власності на неї. У цьому разі судове рішення, яким задоволена позовна вимога про переведення на учасника прав і обов'язків покупця частки, тягне і перехід права власності на частку від покупця до учасника-позивача, бо він «стає на місце» покупця. Водночас таке судове рішення не є підставою для внесення будь-яких відомостей до Єдиного державного реєстру. Оскільки покупець частки внаслідок ухвалення зазначеного судового рішення втрачає право власності на частку, яке переходить до учасника-позивача, то в такому разі покупець частки є володільцем чужого майна. Отже, покупець частки повинен добровільно передати її учасникові-позивачеві. Якщо останній бажає отримати частку за судовим рішенням, то він має пред'явити позовну вимогу про повернення частки з володіння покупця, відповідно до підпункту «е» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV (див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону). Тобто в цьому разі застосовується загальний спосіб захисту прав власника, позбавленого володіння, – віндикаційний позов.

6.1. Частина 6 коментованої статті дає широкі можливості для встановлення статутом інших правил щодо переважного права, відмінних від встановлених коментованою статтею. Водночас такі

правила можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього лише одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства. Ця норма спрямована на захист інтересів міноритаріїв. Вона гарантує міноритарним учасникам, що в майбутньому умови використання переважного права не будуть переглянуті без їхньої згоди.

6.2. Новела коментованого Закону – встановлення можливості передбачити статутом обов'язок учасника товариства, який має намір продати частку третій особі, провести спочатку переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства (частина 6 коментованої статті). Під час підготування проекту коментованого Закону висловлювалися думки, що встановлення обов'язку провести переговори не зможе стати дієвим інструментом захисту інтересів учасників. Можливо, у цей час така оцінка небезпідставна. Водночас закони мають розроблятися та прийматися не тільки з огляду на сьогоднішній день, а й орієнтуючись на майбутнє. Україна прагне інтегруватися в Європу, та й у світ загалом. Тож варто критично переглядати застарілі правові концепції радянського стибу, а натомість орієнтуватися на світові тенденції розвитку права як інструменту захисту правомірних інтересів суб'єктів правовідносин. Наприклад, застарілий підхід, який бере свій початок ще з радянських часів, – уявлення про те, що до укладення договору цивільні правовідносини не виникають взагалі. Тобто, згідно з таким уявленням, як уклали договір – то з'явилися цивільні правовідносини, а до цього моменту, доки тривають переговори, цивільні правовідносини жодним чином не існують. Водночас щонайменше сто років правові системи світу активно рухаються в бік визнання наявності таких обов'язків суб'єктів цивільного права, як обов'язки виявляти розумну обачливість про інтереси інших осіб та обов'язки вести переговори сумлінно (зокрема, без наміру скористатися недостатньою інформованістю іншої сторони і заманити її в юридичну пастку). Наприклад, недобросовісним визнається необґрунтоване припинення переговорів; пропозиція нерозумних умов, явно неприйнятних для кон-

трагента; вступ у переговори без серйозного наміру укласти договір (скажімо, з метою зірвати укладення договору контрагентом з третьою особою, наприклад з конкурентом недобросовісної сторони переговорів), нерозкриття необхідної контрагентові інформації тощо. При цьому розвиток права в такому напрямі зазвичай відбувається без будь-якої зміни законодавства, і забезпечує його лише судова гілка влади (до того ж як у країнах англосаксонської правової сім'ї, так і континентальної), зокрема на підставі тлумачення чинних норм, а стандарти розумної дбайливості щодо інших осіб та обов'язків сумлінно вести переговори мають стійку тенденцію до підвищення, маючи на меті захистити інтереси добросовісних учасників цивільного обороту. За порушення таких обов'язків настає переддоговірна відповідальність. У країнах, де існує концепція генерального делікту, така відповідальність може розглядатися як один із проявів позадоговірної відповідальності (глава 82 ЦК). Втім для постраждалої від недобросовісних переговорів сторони можуть бути доступні й інші способи захисту⁸⁸.

7. Відповідно до частини 7 коментованої статті, переважне право учасника товариства не застосовується в разі продажу частки на аукціоні (публічних торгах). Політико-правове підґрунтя цього підходу таке. Природа аукціону (публічних торгів) полягає у відкритому змаганні між собою широкого кола покупців, що має забезпечити продаж предмета аукціону за найвищою можливою ціною. Для цього до участі в аукціоні необхідно залучити якомога більшу кількість потенційних покупців, щоб вони конкурували одне з одним.

Водночас, якщо потенційні покупці знатимуть, що перемога в аукціоні не гарантує переможцеві придбання частки, бо учасник товариства може застосувати своє переважне право, то багато осіб з великою ймовірністю відмовились би від участі в аукціоні, а інші

---

88 Попов Ю. Преддоговорная ответственность: culpa in contrahendo, promissory estoppel, деликт. 2014. С. 1–29. URL: <http://popov-yuyu.narod.ru/culpa-in-contrahendo-promissory-estoppel.htm>.

внесли б високі ризики, пов'язані з можливим застосуванням кимось з учасників переважного права, у розрахунок запропонованої ціни і, відповідно, знизили б ціну пропозиції. Втім учасники товариства, які мають намір придбати виставлену на аукціон частку, можуть взяти участь в аукціоні в загальному порядку, пропонувати свою ціну і купити частку за справедливою ціною на рівних для всіх умовах.

8. Частина 8 коментованої статті забороняє застосування переважного права учасника, якщо це передбачено корпоративним договором, укладеним з таким учасником. Метою такої умови може бути, наприклад, резервування за іншою стороною корпоративного договору можливості придбання часток інших учасників, які продаються, шляхом виключення конкуренції з боку того учасника, який погодився не застосовувати своє переважне право.

Стаття 21. Відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам

1. Учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі товариства оплатно або безоплатно іншим учасникам товариства або третім особам.

2. Статутом товариства може бути встановлено, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників. Відповідне положення може бути внесене до статуту або виключене з нього одноставним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Учасник товариства має право відчужити свою частку (частину частки) у статутному капіталі лише в тій частині, в якій вона є оплаченою.

1.1. Правомочність розпорядження, зокрема відчуження майна, за загальним правилом належить власникові майна. Тож частину 1 коментованої статті слід розуміти так, що учасник має право відчужити свою частку, якщо він є її власником. Якщо ж особа во-

лодіє часткою, але не є її власником, то вона за загальним правилом не може її відчужувати (зокрема, якщо володілець частки не дістав від власника частки повноваження на її відчуження). Якщо, наприклад, особа набула частку від її власника на виконання нікчемного правочину або взагалі без правової підстави, і в Єдиному державному реєстрі містяться відомості про те, що цій особі належить частка, то така особа не набула права власності на частку, а право розпорядження зберігається за власником. Водночас в очах добросовісних третіх осіб така особа (володілець частки) має вигляд власника частки. Тож якщо добросовісна третя особа набуде частку від володільця частки, який не її власником, то така третя особа буде добросовісним набувачем частки.

1.2. Закон не містить вимог щодо форми або щодо нотаріального посвідчення зобов'язального договору, який передбачає обов'язки сторін щодо відчуження частки. Тому мають застосовуватися загальні норми статей 205–209 ЦК щодо форми правочину і його нотаріального посвідчення. Зокрема, зобов'язальний договір, який передбачає обов'язки сторін щодо відчуження частки, може бути нотаріально посвідчений на вимогу сторони цього договору.

1.3. При цьому, коли відповідно до закону договір має вчинятись у письмовій формі, її недодержання, за загальним правилом абзацу першого частини 1 статті 218 ЦК, не має наслідком недійсність договору. Тож недотримання сторонами зобов'язального договору, який передбачає обов'язки сторін щодо відчуження частки, письмової форми у випадках, коли вона передбачена законом, за загальним правилом, не є підставою ні для нікчемності договору, ні для його оспорюваності, ні для того, щоб вважати такий договір неукладеним (незалежно від того, чи був він виконаний, чи ні). Політико-правове обґрунтування цього підходу таке. Недодержання письмової форми може завдати труднощів сторонам зобов'язального договору в частині доведення самого існування договору та його змісту. При цьому інтерес третіх осіб може зачіпатися виконанням такого договору, зокрема переданням част-

ки. Водночас якраз для передання частки Законом про реєстрацію №755-IV передбачене нотаріальне засвідчення справжності підписів того, хто передає частку, і того, хто її одержує.

1.4. Належність частки тій чи іншій особі та оборот часток відображається в Єдиному державному реєстрі, відповідно до Закону про реєстрацію №755-IV.

1.5. Правила коментованого Закону і Закону про реєстрацію №755-IV щодо обороту часток базуються на такій концепції. Згідно з частинами 1, 2, 3 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV, якщо документи та відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, внесені до нього, то вони вважаються достовірними і можуть бути використані у спорі з третьою особою; якщо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, є недостовірними і були внесені до нього, третя особа може посилатися на них у спорі як на достовірні; третя особа не може посилатися на них у спорі в разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними; якщо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, не внесені до нього, вони не можуть бути використані у спорі з третьою особою, крім випадків, коли третя особа знала або могла знати ці відомості. Отже, Закон про реєстрацію №755-IV встановлює презумпцію достовірності відомостей Єдиного державного реєстру, хоча ці відомості можуть виявитись і недостовірними. За висновком Великої Палати Верховного Суду⁸⁹ статтею 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено спростовану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Отже, державна реєстрація особи як учасника товариства є оголошенням прав цієї особи щодо частки, але не є без-

89 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апн18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>.

заперечним доказом цих прав. Це оголошення адресується невизначеному колу осіб. Володіння річчю – це адресоване невизначеному колу осіб (або, що те ж саме, – всім особам) волевиявлення щодо присвоєння речі⁹⁰. Це визначення справедливе не тільки для тілесних речей, а й для інших об'єктів прав. Оскільки оголошення шляхом реєстрації підпадає під визначення поняття володіння, то воно і є володінням. Цей різновид володіння називають «книжковим» володінням. Особа, за якою в Єдиному державному реєстрі зареєстрована частка, тобто книжковий володілець частки, в очах третіх осіб виглядає як власник частки (хоча ця особа, як і у випадку «фізичного» володіння тілесною річчю, може виявитись і не власником).

1.6. Коментованим Законом внесена низка змін до Закону про реєстрацію №755-IV, спрямованих на вдосконалення державної реєстрації належності часток. Насамперед це нова частина 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, якою, зокрема, визначено документи, які подаються для реєстрації і які підтверджують перехід, перерозподіл або зміну часток. Пунктом 3 згаданої частини передбачено всього сім таких документів. Розглянемо кожний з них окремо.

1.7.1. Рішення загальних зборів учасників товариства про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників (підпункт «а» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Подається у випадку, коли розміри часток учасників змінюються за рішенням загальних зборів учасників, а саме в разі збільшення чи зменшення статутного капіталу товариства (зокрема в разі прийняття до складу учасників третьої особи, яка вносить вклад під час застосування процедури збільшення статутного капіталу).

---

90 Мірошниченко А. М., Попов Ю. Ю., Ріпенко А. І. Земельні ділянки: віндикація, реституція, кондикція, визнання прав (співвідношення та деякі проблемні питання). *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. Т. 5. № 3 (16). С. 1–24, на с. 8. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/275>.

1.7.2. Цей документ подає товариство.

1.7.3. Справжність підписів учасників, які голосували за таке рішення загальних зборів, засвідчується нотаріально. Засвідчення підписів усіх учасників, звичайно, не вимагається, щоб учасники, які не голосували чи голосували проти таких змін, не змогли заблокувати реєстрацію нового розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників.

1.8.1. Рішення загальних зборів учасників товариства про виключення учасника з товариства (підпункт «б» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Подається, коли, відповідно до закону, учасника виключено за рішенням загальних зборів учасників.

1.8.2. Проєктом коментованого Закону, прийнятим у першому читанні, було передбачено, що учасник або учасники товариства, номінальна вартість часток яких у сукупності складає не менше 10 відсотків статутного капіталу товариства, мають право звернутися до суду з вимогою про виключення учасника з товариства в судовому порядку, якщо дії чи бездіяльність учасника унеможливають діяльність товариства або суттєво їй заважають. Під час підготовки проєкту до другого читання це положення було виключене. Тому коментованим Законом можливість виключення учасника передбачена лише у двох випадках: а) якщо учасник прострочив внесення вкладу, який мав внести у зв'язку зі створенням товариства, чи його частини і не вніс вклад для погашення заборгованості протягом наданого додаткового строку (пункт 1 частини 2 статті 15 коментованого Закону) та б) якщо спадкоємець чи правонаступник протягом тривалого часу не вчинив дій щодо вступу до товариства (частина 2 статті 23 коментованого Закону). Рішення загальних зборів учасників подає товариство.

1.8.3. Справжність підписів учасників, які голосували за таке рішення загальних зборів, засвідчується нотаріально. Засвідчення підписів усіх учасників, звісно, не вимагається, щоб учасники, які

не голосували чи голосували проти виключення, не змогли заблокувати його реєстрацію.

1.8.4. Коментованим Законом передбачено, що рішення про виключення учасника ухвалюється без врахування голосів учасника, який виключається (частина 3 статті 15, частина 2 статті 23).

1.8.5. Відповідно до абзацу дванадцятого частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, заявник має надати доказ настання відповідної обставини – невнесення учасником вкладу та надання йому додаткового строку для сплати або настання факту смерті (якщо учасник – фізична особа) чи припинення юридичної особи (якщо учасник – юридична особа). Як доказ подається оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ. Видається, що доказом невнесення учасником вкладу може бути довідка, видана самим товариством, а доказом надання додаткового строку для внесення вкладу – опис вкладення до поштового відправлення та документ, що підтверджує одержання учасником цього відправлення або його відправлення на належну адресу.

1.9.1. **Заява про вступ до товариства** (підпункт «в» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Подає спадкоємець чи правонаступник учасника.

1.9.2. Цей пункт не застосовується в разі прийняття до складу учасників третьої особи, яка вносить вклад під час застосування процедури збільшення статутного капіталу. У цьому разі застосовується підпункт «а» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV.

1.9.3. Разом з заявою подається доказ набуття права на спадщину або доказ правонаступництва (оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ).

1.9.4. Якщо йдеться про набуття права на спадщину, то доказ такого набуття – свідоцтво про право на спадщину.

1.9.5. Якщо йдеться про реорганізацію юридичної особи – учасника, то доказ правонаступництва – передавальний акт або розподільчий баланс.

1.9.6. Трапляються випадки, коли під час злиття, приєднання або перетворення юридичних осіб певне майно, зокрема частка у статутному капіталі іншого товариства, помилково не вноситься до передавального акта. Оскільки в цих випадках правонаступником є лише одна юридична особа, то така помилка не може бути підставою для відмови в реєстрації частки в статутному капіталі товариства за єдиним правонаступником.

1.9.7. Натомість у разі поділу юридичної особи завжди є два або більше правонаступників. І в цьому разі можливі випадки, коли частка в статутному капіталі іншого товариства помилково не внесена до розподільчого балансу. У таких випадках частка може бути зареєстрована за одним із правонаступників лише за згодою всіх інших правонаступників. Коли такої згоди нема, спір вирішується судом з ухваленням рішення про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток його учасників (підпункт «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Зокрема, якщо виявиться, що під час складення розподільчого балансу про частку в статутному капіталі іншого товариства просто забули, бо її не облікувала юридична особа – правопередник, то суд може дійти висновку, що частка має належати всім правонаступникам, та взяти до уваги пропорції поділу іншого майна між правонаступниками згідно з розподільчим балансом.

1.9.8. Справжність підпису спадкоємця чи правонаступника учасника на заяві про вступ засвідчується нотаріально.

1.9.9. Згідно з абзацом тринадцятим частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, якщо, відповідно до статуту товариства, вимагається згода інших учасників на вступ до нього, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально. Водночас, згідно з частиною 1 статті 23 коментованого

Закону, частка переходить до спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства. Отже, під гіпотезу абзацу тринадцятого частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV навряд чи може підпасти якась життєва ситуація.

1.10.1. Заява про вихід з товариства (підпункт «г» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Подає учасник, який виходить з товариства.

1.10.2. Таку заяву може подати також спадкоємець чи правонаступник учасника (абзац дев'ятнадцятий частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Отже, якщо спадкоємець чи правонаступник не бажає бути учасником товариства, то йому нема потреби спочатку реєструвати за собою частку померлого або припиненого учасника, а вже потім виходити з товариства. Натомість він може зразу подати заяву про вихід з товариства, якщо померлий або припинений учасник, відповідно до статті 24 коментованого Закону, мав право вийти з товариства.

1.10.3. Якщо заяву подає спадкоємець чи правонаступник учасника, то має бути наданий доказ набуття права на спадщину або доказ правонаступництва.

1.10.4. Справжність підпису учасника (спадкоємця чи правонаступника учасника) на заяві про вихід засвідчується нотаріально.

1.10.5. Відповідно до абзацу чотирнадцятого частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, якщо, відповідно до закону або статуту товариства, вимагається згода інших учасників на вихід з товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально. Відповідно до коментованого Закону, згода інших учасників на вихід з товариства вимагається тільки у випадках, коли частка учасника, який виходить, у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків (частина 2 статті 24 коментованого Закону). Можливість встановлення статутом необхідності надання згоди інших учасників на вихід учасника коментованим Законом не передбачена.

1.11.1. **Акт приймання-передачі частки** (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «г» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Подає особа, яка набула частку (частину частки) у статутному капіталі товариства, або особа, яка передала її (абзац двадцятий частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV).

1.11.2. Законом про реєстрацію №755-IV передбачене подання саме акта приймання-передачі частки, а не зобов'язального договору (купівлі-продажу, дарування). Це пов'язано з тим, що зобов'язальний договір сам собою не тягне ні переходу права власності на предмет договору (якщо інше не передбачене договором), ні переходу володіння. Договором може бути передбачено, що право власності на частку переходить до набувача з моменту підписання договору, але для переходу володіння часткою необхідне волевиявлення обох сторін щодо цього. Акт приймання-передачі частки як раз і відображає волевиявлення сторін щодо передання володіння. Загалом, з розуміння реєстрації прав як способу володіння («книжкове володіння») впливає, що для реєстрації має подаватися не зобов'язальний договір, а акт приймання-передачі.

1.11.3. Таке регулювання, на жаль, не завжди сприймається з розумінням. Зокрема, можна почути думки, що до Закону про реєстрацію №755-IV слід внести зміни: замінити акт приймання-передачі частки на договір та ще й передбачити його нотаріальне посвідчення, взявши за зразок регулювання щодо реєстрації прав на нерухомість. Видається, що такі ініціативи помилкові. Насправді є необхідність у прямо протилежних законодавчих змінах – встановити регулювання щодо реєстрації передання прав на нерухомість за зразком регулювання, передбаченого згаданим Законом про реєстрацію №755-IV.

1.11.4. За чинного регулювання реєстрації прав на нерухомість, має подаватися не акт приймання-передачі нерухомості, а нотаріально посвідчений договір (і то мається на увазі зобов'язальний договір); реєстратор зобов'язаний перевіряти документи, подані

заявниками, і робити власні висновки щодо дійсності чи недійсності правочинів, щодо характеру прав, які можуть бути встановлені, до того ж такі висновки можуть не збігатися з думкою заявника чи навіть обох сторін правочину, втіленого в документі⁹¹; «до кола повноважень державного реєстратора входить дослідження документів на предмет їх відповідності вимогам законодавства, визначення факту виникнення в заявника речового права на нерухоме майно або ж його обтяження, а також встановлення відсутності суперечностей між заявленими та вже зареєстрованими правами на нерухоме майно»⁹². Наявність таких повноважень не впливає із специфіки книжкового володіння (володіння шляхом реєстрації), а натомість є невиправданим втручанням держави в приватні справи. Подібні міркування щодо втручання держави у приватні справи, до речі, стали одним з аргументів, які схилили більшість штатів США відмовитися від системи реєстрації прав на нерухомість (registering) на користь реєстрації правочинів без їх перевірки (recording), а Вищий суд штату Огайо 1897 року⁹³ визнав неконституційним надання реєстраторові таких повноважень, за яких він досліджує докази, застосовує право та ухвалює рішення щодо законної власності, бо це є повноваження судової гілки влади⁹⁴. При цьому міркування, що таке втручання виправдане, бо нагляд з боку держави за правомірністю зобов'язальних договорів нібито гарантує права власності, не витримує критики. Насправді таке втручання дуже шкодить правомірному обороту.

91 Мірошниченко А. М., Попов Ю. Ю., Ріпенко А. І. Земельні ділянки: віндикація, реституція, кондикція, визнання прав (співвідношення та деякі проблемні питання). *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. Т. 5. № 3 (16). С. 1–24, на с. 8. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/275>.

92 Роз'яснення Міністерства юстиції України від 07.07.2012 р. «Державний реєстратор прав на нерухоме майно як суб'єкт встановлення юридичних фактів у цивільному праві» (автор – Д. С. Спесівцев).

93 *Ohio v. Guilbert*, 47 N.E. 551, 558–59 (Ohio 1897).

94 Szypszak C. Public registries and private solutions: an evolving American real estate conveyance regime. *Whittier Law Review*. 2003. V. 24. P. 663–706, at p. 675.

1.11.5. Проілюструємо сказане щодо помилковості регулювання реєстрації прав на нерухомість прикладом.

Акціонерне товариство, якому належить земельна ділянка, провело загальні збори. Після бурхливого багатогодинного обговорення пізно ввечері акціонери звільнили голову правління і обрали нового. Проте наступного дня колишній голова правління і акціонер, який голосував учора проти його звільнення, рано-вранці звернулися до нотаріуса, який посвідчив договір купівлі-продажу земельної ділянки акціонерного товариства і зареєстрував право власності акціонера на цю ділянку. При цьому нотаріус виконав свою роботу сумлінно. Зокрема, він перевіряв відомості Єдиного державного реєстру і переконався, що (вже колишній, як ми знаємо) голова правління значиться в цьому реєстрі як голова правління, який може одноосібно вчиняти правочини від імені акціонерного товариства⁹⁵.

Через деякий час новий голова правління дізнався про це порушення і звернувся до покупця землі з вимогою її повернути по-доброму. Новий голова правління попередив покупця, що інакше не лише звернеться до суду з віндикаційним позовом, але й вимагатиме порушення кримінальної справи. Покупець, добре поміркувавши і порадившись з юристами, погодився повернути землю добровільно. Отже, сторони дійшли згоди про те, що покупець (акціонер) повертає, а продавець (акціонерне товариство) приймає землю. Таку домовленість, звісно, слід вітати, адже сторони розв'язали спір без звернення до суду, і правопорушник погодився добровільно припинити порушення. Проте виявляється, що виконати цю домовленість, відповідно до правової природи відносин, неможливо – якраз через втручання держави в приватні справи і неналежне регулювання реєстрації прав на нерухомість.

Справді, договір купівлі-продажу землі не можна вважати укладеним, адже від імені продавця діяв той, хто не був уповноважений

⁹⁵ У нового голови правління просто не було можливості за такий короткий строк оновити відомості в цьому реєстрі.

на це, – колишній голова правління, до того ж покупець був з цим прекрасно обізнаний⁹⁶. Звідси випливає, що зобов'язального договору купівлі-продажу нема. Крім того, і передання володіння здійснене за відсутності волі та волевиявлення продавця (акціонерного товариства) в особі уповноваженого представника (нового голови правління) як на передання володіння, так і на перенесення права власності. Отже, власником землі залишилося акціонерне товариство, а оголошення права власності за акціонером означає незаконне володіння ним чужою землею («книжкове володіння»). Звідси випливає, що акціонер зобов'язаний повернути володіння акціонерному товариству, і обидві сторони згодні з цим.

Водночас зробити це сторонам, найпевніше, не вдасться. Легко спрогнозувати, що навіть надання нотаріусові документів, що підтверджують брак у колишнього голови правління повноважень на момент укладення договору купівлі-продажу, не спонукатиме нотаріуса до реєстрації права власності на землю за акціонерним товариством: він не захоче займатися правовою оцінкою обставин і брати тим самим на себе відповідальність. Нотаріус, довіряючи відомостям з реєстру, вважатиме акціонера власником землі, а будиши зобов'язаним перевіряти законність дій сторін, зажадає або новий договір, що передбачає обов'язок акціонера передати право власності на землю товариству (купівлі-продажу тощо), або договір про розірвання нібито укладеного договору купівлі-продажу. Іншими словами, нотаріус зажадає від сторін укладення фіктивного договору.

1.11.6. Наведений приклад ілюструє досить дивну ситуацію: обидві сторони бажають передати володіння (книжкове) землею, але держава заважає їм це зробити. Замість цього держава нав'яже свій контроль над правомірністю дій сторін. Такий контроль для

96 Згідно з абзацом першим частини 3 статті 92 ЦК:

«3. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень».

сторін обтяжливий, витратний щодо грошей і часу і навіть створює ризики зловживань. До того ж, як ми бачили, такий підхід призводить до результату, прямо протилежного до того, якого начебто держава бажала досягти. Замість забезпечення правомірності поведінки сторін, державне втручання в приватні справи перешкоджає відновленню законного володіння і підштовхує сторони до укладення фіктивних договорів. Це гнітючий результат.

1.11.7. У коментованому Законі вдалося уникнути такої помилки. Завдяки цьому оборот не страждатиме від невиправданого втручання держави і обмеження свободи договору щодо відчуження часток у статутному капіталі.

1.11.8. Наприклад, у багатьох випадках передання частки в статутному капіталі відбувається не одночасно з укладенням зобов'язального договору, а після його укладення і виконання низки дій сторонами договору, зокрема щодо сплати повної вартості чи авансу, надання банківської гарантії тощо. Договір може передбачати, що до сплати будь-яких грошей чи передання частки учасник (продавець частки) зобов'язаний ініціювати внесення змін до статуту і домовитися з іншими учасниками про голосування за такі зміни; може передбачати проведення сторонами переговорів з іншими учасниками про укладення корпоративного договору, ініціювання укладення договору покупця з товариством про збільшення частки покупця після одержання ним частки (шляхом внесення ним додаткових вкладів), внесення змін до вже наявних корпоративних договорів та багато іншого. Передання частки від учасника (продавця) покупцеві може бути кінцевим етапом виконання договору купівлі-продажу частки (коли вже виконані інші умови договору, наприклад сплачена покупна ціна, якщо передбачена попередня оплата), який може статися значно пізніше від укладення зобов'язального договору. Вимога подавати для реєстрації не акт приймання-передання частки, а зобов'язальний договір фактично означав би можливість набувача за договором подати свій екземпляр договору для реєстрації в будь-який час, без

виконання своїх обов'язків (зокрема щодо оплати покупної ціни), які, відповідно до договору, мають передувати передання частки. Фактична можливість набувача заволодіти часткою негайно після укладення договору значно обмежила б розсуд сторін щодо відтермінування договором передання частки. Проблема не можна розв'язати і шляхом надання реєстратору можливості контролювати виконання умов договору про відчуження частки і вирішувати, чи виконані вони. Такий підхід видається вкрай небезпечним: він призвів би і до зловживань з боку реєстратора, і до неумисних помилок, бо ці питання є складними навіть для судів, не кажучи вже про реєстратора. Натомість відсутність у коментованому законі вимоги подавати для реєстрації не акт приймання-передачі частки, а зобов'язальний договір дозволяє сторонам широко використовувати свободу договору, пристосовуючи його для власних потреб.

1.11.9. Договір купівлі-продажу частки в статутному капіталі може бути товстим фоліантом, що налічує десятки сторінок, якщо йдеться про частку великої вартості в товаристві, яке займається значним бізнесом. Над таким договором місяцями працюють команди юристів – фахівців з корпоративного права з обох сторін, а фінальний текст договору – плід важких переговорів та складного досягнення компромісу. Нотаріальне посвідчення такого договору вимагатиме глибоких знань і великих зусиль від нотаріуса та коштуватиме великих грошей. Втім знайти нотаріуса, який би взявся до такого посвідчення, може бути складно навіть за великий гонорар. До того ж слід усвідомлювати, що ніякого додаткового захисту з боку нотаріуса сторони не дістануть, адже кваліфікація нотаріуса (спеціаліста широкого профілю) напевно буде нижча за кваліфікацію юристів, які спеціалізуються в цій дуже особливій сфері. Крім того, зобов'язальний договір щодо відчуження частки може бути підпорядкований іноземному праву та викладений іноземною мовою. Тож відсутність законодавчої вимоги щодо обов'язковості нотаріального посвідчення договору щодо відчуження частки – виважене та цілком виправдане законодавче рішення.

1.11.10. Крім того, деколи володілець частки повинен передати її іншій особі без укладення будь-якого зобов'язального договору – силою закону. Такі випадки трапляються, зокрема, якщо володілець частки набув її за недійсним договором або взагалі без правової підстави чи на підставі, яка згодом відпала (аналогічні випадки трапляються щодо будь-якого майна – див. вище приклад щодо передання земельної ділянки). Оскільки за коментованим Законом сторони мають подати лише акт приймання-передачі, і не вимагається надати зобов'язальний договір (до того ж нотаріально посвідчений), то виконати вимогу закону щодо передання частки цілком можливо. Та й це не потребує надмірних витрат.

1.11.11. Справжність підписів на акті приймання-передачі частки засвідчується нотаріально.

1.11.12. Якщо товариство набуває частку у власному капіталі, одночасно може бути надана довідка про формування резервного капіталу товариства, у розмірі ціни придбання викупленої частки, який не може використовуватися для виплат на користь учасників такого товариства (абзац п'ятнадцятий частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, частина 1 статті 25 коментованого Закону). Видається, що володіння товариством часткою у власному капіталі – небажана ситуація, і навіть у певному сенсі абсурдна. Закон займає компромісну позицію у цьому питанні: таке володіння допускається, але лише в разі, якщо товариство одержало частку за договором купівлі-продажу, та за умови формування резервного капіталу товариства, у розмірі ціни придбання викупленої частки. Якщо ці умови не виконані, то державний реєстратор вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір набутої товариством частки, відповідно до частини 3 статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV. Див. також коментар до частини 1 статті 25 коментованого Закону.

1.12.1. Судове рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини 5 стат-

ті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Встановлення можливості проведення реєстрації саме за таким судовим рішенням фактично встановлює спосіб захисту особи, чиє право порушене, для всіх випадків, які не охоплюються підпунктом «є» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV.

1.12.2. Наприклад, якщо під час процедури збільшення статутного капіталу учасник мав право внести додатковий вклад і своєчасно зробив це, але товариство (в особі загальних зборів) ухвалило рішення про новий розподіл часток без урахування цього, не збільшивши частку учасника належним чином, то такий учасник може вимагати, щоб збільшення статутного капіталу і частки учасника відбулося належним чином за рішенням суду.

1.12.3. Такий спосіб захисту має застосовуватися, зокрема, і в разі виключення учасника, якщо, на його думку, таке виключення сталося незаконно, і в разі незаконного виходу учасника (див. також коментар до частини 2 статті 15 та частини 5 статті 24 коментованого Закону). Задоволення позовної вимоги про визнання недійсним рішення загальних зборів, яким учасника виключено з товариства, не приведе до захисту прав та інтересів учасника, адже таке судове рішення не є підставою для внесення бажаних відомостей до Єдиного державного реєстру (див. коментар до частини 1 статті 29 коментованого Закону).

1.12.4. Судове рішення має визначати і розмір статутного капіталу товариства, і розмір часток кожного з учасників товариства. Оскільки таке судове рішення може вплинути на права та інтереси кожного учасника, то суд має залучати до участі у справі всіх учасників товариства.

1.12.5. Позов про скасування реєстраційної дії або запису в Єдиному державному реєстрі щодо змін розміру статутного капіталу або щодо змін у складі учасників чи розмірів їхніх часток, не підлягає задоволенню. Відповідний спосіб захисту є неналежним, бо він не встановлений у частині 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, яка є спеціальною. Тобто судові рішення про скасуван-

ня реєстраційної дії або запису в Єдиному державному реєстрі, передбачені загальною нормою пункту 2 частини 1 статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV, не відповідають спеціальним способам захисту, встановленим саме для цих правовідносин у частині 5 статті 17 зазначеного Закону. Судові рішення про скасування реєстраційної дії або запису в Єдиному державному реєстрі не приводять до захисту прав, бо, відповідно до частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, вони не є підставою для внесення змін до цього реєстру.

1.12.6. Виникає питання, що має вчинити суд, якщо такий позов усе ж був пред'явлений. За одним підходом суд має розглянути справу по суті, але відмовити в задоволенні позову. Цей підхід наразі найпоширеніший у судовій практиці. Втім він передбачає повномасштабний розгляд спору при тому, що позов напевно не може бути задоволений. Отже, прийнятнішим видається інший підхід: у разі пред'явлення позову з такою вимогою суд має відмовити у відкритті провадження у справі, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 175 ГПК, а якщо справа помилково порушена – закрити провадження на підставі пункту 1 частини 1 статті 231 ГПК. У цих випадках, відповідно до частини 6 статті 175, частини 2 статті 231 ГПК суд повинен роз'яснити, що справа не підлягає розглядові в суді жодної юрисдикції. У таких випадках доцільно роз'яснити позивачеві, що він має право звернутися до суду за застосуванням одного зі способів захисту, встановленого в підпунктах «д» або «е» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV.

1.12.7. Не підлягають задоволенню і позовні вимоги про зобов'язання учасників товариства провести перерозподіл часток у статутному капіталі товариства та про зобов'язання товариства вчинити дії щодо державної реєстрації змін в установчих документах товариства у зв'язку зі зміною розміру статутного капіталу та складу учасників товариства. Наприклад, у справі № 927/693/17 колегія суддів Касаційного господарського суду, погоджуючись з су-

дами попередніх інстанцій, зробила висновок, що такий спосіб захисту цивільних прав, як зобов'язання учасників товариства здійснити перерозподіл часток у статутному капіталі товариства не відповідає положенням статті 16 ЦК та статтям 6, 20 ГК, є неефективним та не забезпечує реального захисту прав учасника товариства⁹⁷.

1.12.8. Спір про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства є спором, що виник з корпоративних відносин. Відповідні справи згідно з пунктом 3 частини 1 статті 20 ГПК належать до господарської юрисдикції.

1.12.9. У разі задоволення позову судове рішення подає позивач (абзац двадцять перший частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV).

1.13.1. Судове рішення, що набрало законної сили, про стягнення з (повернення з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства (підпункт «е» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Таке судове рішення передбачає застосування одного з двох способів захисту.

1.13.2. Перший спосіб захисту (про стягнення з відповідача частки) – різновид примусового виконання обов'язку в натурі. Він може застосовуватись у всіх випадках, коли особа, яка, відповідно до Єдиного державного реєстру, володіє часткою (зокрема і в тому разі, коли частка належить їй на праві власності), має передати її позивачеві. Наприклад, цей спосіб може застосовуватись у разі, коли між позивачем і учасником товариства укладемо зобов'язальний договір (скажімо, купівлі-продажу), але учасник на порушення договору не передає позивачеві частку (не під-

---

97 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 липня 2018 року у справі № 927/693/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75501099>.

писує акт приймання-передачі частки, передбачений підпунктом «г» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Тоді позивач може звернутися з позовом про стягнення з відповідача частки.

1.13.3. Другий спосіб захисту – віндикація, яка застосовується за позовом власника- неволодільця частки до невластника-володільця. Якщо, наприклад, власник частки передав покупцеві частку на виконання нікчемного договору купівлі-продажу (або якщо такий договір суд визнав недійсним), а частка після цього була кілька разів передана іншим особам, які не є добросовісними (а тому не набули права власності на частку, відповідно до статі 330 ЦК⁹⁸), то право власності належить позивачеві, але частка зареєстрована в Єдиному державному реєстрі за іншою особою. Тоді позивач може звернутись з позовом до цієї особи про повернення частки з її володіння.

1.13.4. Судове рішення про стягнення з відповідача (повернення з його незаконного володіння) частки є підставою для державної реєстрації частки за позивачем. Така реєстрація полягає в примусовому позбавленні відповідача володіння часткою і переданні її у володіння (книжкове) позивача. Отже, реєстрація має проводитися лише в разі, якщо відповідач і досі (на момент реєстрації) володіє часткою. Якщо ж часткою вже володіє інша особа (зокрема, якщо суд не застосував заходи забезпечення позову, а відповідач уже встиг передати частку іншій особі), то позбавити таку особу володіння часткою не можна, бо вона не була відповідачем за судовим рішенням. У таких випадках реєстратор має відмовити в державній реєстрації частки за позивачем на підставі пункту 5 частини 1 статті 28 Закону про реєстрацію №755-IV (документи су-

---

98 Стаття 330 ЦК:

«Стаття 330. Набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права

1. Якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до статті 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього».

перечать вимогам Конституції та законів України), бо судове рішення про стягнення майна з відповідача не може бути звернене проти іншої особи.

1.13.5. Загалом маємо ситуацію, аналогічну до стягнення з (повернення з володіння) відповідача рухомої тілесної речі, з тією лише різницею, що рухому тілесну річ передає виконавець у володіння позивача шляхом її фізичного відібрання у відповідача і передання до господарства позивача (у його фактичне панування над річчю), а частка передається в книжкове володіння позивача шляхом державної реєстрації.

1.13.6. Спір про стягнення з (повернення з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства є спором, що виник з корпоративних відносин. Відповідні справи, згідно з пунктом 3 частини 1 статті 20 ГПК, належать до господарської юрисдикції.

1.13.7. У разі задоволення позову судове рішення про стягнення з (повернення з володіння) відповідача частки у статутному капіталі товариства подає позивач (абзац двадцять перший частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV).

1.13.8. Як зазначено вище, є неприпустимим спір про скасування реєстраційної дії або запису в Єдиному державному реєстрі щодо змін у складі учасників чи розмірів їхніх часток. Натомість мають застосовуватися тільки спеціальні способи захисту, встановлені в підпунктах «д» або «е» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV саме для правовідносин, які стосуються, зокрема, хибного відображення в Єдиному державному реєстрі відомостей щодо часток у статутному капіталі (їх розмірів та належності тим чи іншим суб'єктам).

1.13.9. Слід також звернути увагу, що судове рішення про визнання права власності на частку у статутному капіталі не є підставою для внесення будь-яких відомостей до Єдиного державного реєстру, бо таке судове рішення не передбачене пунктом 3 части-

ни 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV. Власне, маємо таку саму ситуацію, що і в разі, коли будь – яким іншим рухомим майном володіє особа, яка не є власником. У такому разі судові рішення про визнання за позивачем права власності на рухоме майно не є підставою для примусового стягнення з володільця майна на користь власника. Натомість така підстава – судові рішення про задоволення віндикаційного позову.

1.14. Щодо відчуження частки померлого учасника в статутному капіталі товариства виконавцем заповіту див. коментар до частини 1 статті 5 коментованого Закону.

1.15. Ані коментований Закон, ані Закон про реєстрацію №755-IV не передбачають державної реєстрації обтяжень часток у статутному капіталі. Тому така реєстрація має відбуватися відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». При цьому слід мати на увазі, що реєстрація обтяжень за згаданим Законом проводиться за односторонньою заявою обтяжувача без будь-якої перевірки наявності обтяження⁹⁹. Реєстрація в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна не є доказом існування обтяження, а є лише повідомленням (об'явою) особи, яка вважає себе обтяжувачем, про своє (стверджуване) обтяження невизначеному колу осіб. Це повідомлення робиться, аби попередити потенційного покупця рухомого майна про претензії обтяжувача на рухоме майно. Тож реєстрація у Державному реєстрі обтяжень рухомого майна свідчить лише про те, що обтяжувач вважає себе обтяжувачем, що цілком може не від-

99 Не слід думати, що в Законі України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» допущена помилка, тож слід запровадити подачу документів, що підтверджують обтяження, та їхню перевірку реєстратором. Така новела негативно відбилася б на обороті рухомого майна. Інститут реєстрації прав на рухоме майно у зазначеному Законі скопійований з американського інституту “secured transactions” (§9 Уніфікованого комерційного кодексу США), котрий працює так само. Див. також: Мірошниченко А. М., Попов Ю. Ю., Ріпенко А. І. Земельні ділянки: віндикація, реституція, кондикція, визнання прав (співвідношення та деякі проблемні питання). *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. Т. 5. № 3 (16). С. 1–24, на с. 8. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/275>

повідати дійсності. З цієї причини наявність у Державному реєстрі обтяжень рухомого майна відомостей про обтяження частки в статутному капіталі товариства не має бути перешкодою для державної реєстрації переходу частки до іншої особи. Водночас, якщо виявиться, що зареєстроване обтяження майна дійсно існує, то особа, яка набуде це майно, не вважатиметься добросовісним набувачем майна (тобто особою, що не знала і не мала знати про існування обтяження).

1.16. Спори щодо розпорядження часткою в статутному капіталі підлягають розглядові за правилами господарського судочинства¹⁰⁰.

2.1. Відповідно до частини 2 коментованої статті правомочність розпорядження часткою може бути обмежена згодою інших учасників, якщо це передбачено статутом. Така можливість передбачена з огляду на те, що для учасників можуть бути важливими особи інших учасників.

2.2. З метою захисту інтересів міноритаріїв встановлено, що відповідне положення може бути внесене до статуту або виключене з нього лише одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства. Якщо ж статут не містить такого положення, то учасник може відчужити частку чи надати її в заставу без згоди інших учасників.

3.1. Частина 3 коментованої статті традиційно забороняє учасникові відчуження своєї неоплаченої частки (частини частки) у статутному капіталі.

3.2. Водночас можливе придбання неоплаченої частки (частини частки) добросовісним набувачем, який не знав і не мав знати, що

---

100 Див. висновки Великої Палати Верховного Суду у постановках від 23.05.2018 у справі № 911/3494/16 (провадження № 12–44rc18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74440210>, від 18.12.2018 у справі № 911/1437/17 (провадження № 12–226rc18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977509>, від 03.10.2018 у справі № 331/2533/17 (провадження № 14–315цc18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77136524>, від 13.02.2019 у справі № 756/10182/16-ц (провадження № 14–528цc18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80112293>.

частка (її частина) не була оплачена, тобто що учасник не вніс чи не повністю вніс свій вклад.

Стаття 22. Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства

1. Звернення стягнення на частку учасника товариства здійснюється на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку майнового поручителя, яка передана у заставу в забезпечення зобов'язання іншої особи.

2. Виконавець повідомляє товариство про намір звернути стягнення на частку учасника товариства (боржника) та надсилає постанову про накладення арешту на частку. Товариство повинне протягом 30 днів з дня одержання такого повідомлення надати відомості, необхідні для розрахунку вартості частки боржника відповідно до частини четвертої цієї статті.

3. З дня одержання повідомлення, передбаченого частиною другою цієї статті, товариство зобов'язане надавати виконавцю та боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості частки боржника.

4. Протягом 15 днів з дня закінчення строку, визначеного частиною другою цієї статті, виконавець здійснює розрахунок вартості частки боржника відповідно до частини восьмої статті 24 цього Закону станом на день, що передував накладенню арешту на частку.

5. Виконавець пропонує іншим учасникам товариства (крім тих, які письмово відмовилися від свого переважного права щодо частки) придбати частку відповідно до статті 20 цього Закону.

6. Покупець повинен сплатити вартість частки протягом 10 днів з дня укладення договору купівлі-продажу. Виконавець передає частку покупцю протягом 10 днів з дня надходження оплати.

7. Якщо оплата, передбачена частиною шостою цієї статті, не буде здійснена у встановлений строк, договір купівлі-продажу вважається розірваним.

8. Якщо товариство не виконає обов'язків відповідно до частини другої чи третьої цієї статті, або учасники товариства не скористаються правом на придбання частки, або якщо договір купівлі-продажу вважатиметься розірваним відповідно до частини сьомої цієї статті, частка передається на реалізацію на аукціоні в загальному порядку.

1.1. Частиною 1 коментованої статті передбачено лише два випадки, коли може відбуватися звернення стягнення на частку учасника товариства: на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або про звернення стягнення на частку майнового поручителя.

1.2. Якщо заставодавець – боржник, тобто йому належить частка в статутному капіталі товариства, то звернення стягнення на таку частку відбувається на підставі виконавчого документа про стягнення з нього грошових коштів, а не на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку. Іншими словами, у цьому разі звернення стягнення на частку відбувається в межах виконавчого провадження про стягнення з боржника грошових коштів, тобто так само, якби частка не була передана в заставу (водночас з урахуванням того, що саме стягувач – заставодержатель має переважне право на задоволення своїх вимог за рахунок заставленої частки).

1.3. Отже, якщо заставодавець – боржник, то кредиторів не слід звертатися до суду з вимогою про звернення стягнення на частку в статутному капіталі. Така вимога ні за яких обставин не підлягає задоволенню, бо такий спосіб захисту не передбачений законом.

1.4. Дискусійне питання про те, яке саме судове рішення має бути ухвалене, якщо позивач усе ж вимагає повернути стягнення на частку боржника, який є заставодавцем частки. З одного боку, та-

кий спосіб захисту, як звернення стягнення на частку, передбачений у частині 1 коментованого Закону. Тому за одним із можливих підходів суду слід розглянути вимогу по суті й відмовити в позові, бо позивач обрав неналежний спосіб захисту¹⁰¹. Доречність такого підходу викликає сумнів, бо передбачає повномасштабний розгляд вимоги по суті (зокрема дослідження доказів, встановлення обставин справи та оцінку правовідносин), при тому, що вимога все одно не може бути задоволена. З іншого боку, такий спосіб захисту, як звернення стягнення на частку, передбачений у частині 1 коментованого Закону лише для випадків, коли відповідач є майновим поручителем боржника, а не самим боржником. Отже, Закон взагалі не передбачає такого способу захисту у випадку, коли відповідачем є боржник-заставадавець. За такого підходу в разі пред'явлення позову з зазначеною вимогою суд має відмовити у відкритті провадження у справі, відповідно до пункту 1 частини 1 статті 175 ГПК, а якщо справа помилково порушена – закрити провадження на підставі пункту 1 частини 1 статті 231 ГПК. У цих випадках, відповідно до частини 6 статті 175, частини 2 статті 231 ГПК суд повинен роз'яснити, що справа взагалі не підлягає судовому розглядові, тобто вимога не може бути вирішена в жодній юрисдикції¹⁰².

101 Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на те, що спосіб захисту має бути належним. Див., наприклад, постанови Великої Палати Верховного Суду від 5 червня 2018 року у справі № 338/180/17 (провадження № 14–144цс18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963905>, від 11 вересня 2018 року у справі № 905/1926/16 (провадження № 12–187rc18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76596894>, від 30 січня 2019 року у справі № 569/17272/15-ц, (провадження № 14–338цс18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80116150>, від 2 липня 2019 року у справі № 48/340 (провадження № 12–14звр19), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83454696>.

102 Велика Палата Верховного Суду неодноразово висловлювалася щодо вимог, які взагалі не підлягають судовому розглядові ніякими судами. Див., наприклад, постанови Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 686/23317/13-а (провадження № 11–1193апн18), <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79365485>, від 13 березня 2019 року у справі № 820/3713/17 (провадження № 11–1257апн18), <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80555767>.

1.5. Якщо ж заставадавець частки у статутному капіталі товариства – не боржник, а майновий поручитель, то звернення кредитора до майнового поручителя з позовом про звернення стягнення на частку відповідає належному способів захисту, встановленому в частині 1 коментованого Закону.

2.1. Частина 2–6 коментованої статті встановлюють особливості реалізації учасниками товариства переважного права на придбання частки.

2.2. Частина 2 коментованої статті визначає порядок надання виконавцеві відомостей, необхідних для розрахунку вартості частки.

2.3. У частині 2 коментованої статті використовується термін «боржник». Цей термін слід розуміти не у вузькому значенні – тільки як боржника, що одночасно є заставадавцем, а в широкому – яке охоплює і майнового поручителя, що передав частку в заставу на забезпечення зобов'язання іншої особи.

3.1. Частина 3 коментованої статті визначає порядок ознайомлення виконавця і боржника з документами, необхідними для визначення вартості частки.

3.2. У частині 3 коментованої статті використовується термін «боржник». Цей термін також слід розуміти не у вузькому значенні – тільки як боржника, який одночасно є заставадавцем, а в широкому – яке охоплює і майнового поручителя, що передав частку в заставу на забезпечення зобов'язання іншої особи.

4. Частина 4 коментованої статті встановлює строк, протягом якого виконавець повинен розрахувати вартість частки, та визначає день, станом на який вона має бути розрахована (станом на день, що передував накладенню арешту на частку).

5. Частина 5 коментованої статті визначає, що учасники отримують пропозицію придбати частку від виконавця. Така пропозиція робиться за правилами статті 20 коментованого Закону.

6.1. Якщо договір купівлі-продажу укладається не в межах процедури звернення стягнення на частку в статутному капіталі, то строк оплати частки може бути будь-яким за згодою продавця і покупця. Водночас частина 6 коментованої статті встановлює особливість продажу в межах процедури звернення стягнення на частку в статутному капіталі: такий строк становить 10 днів з дня укладення договору купівлі-продажу.

6.2. Частина 6 коментованої статті встановлює також, що виконавець повинен передати частку покупцеві протягом 10 днів з дня надходження оплати. Передання частки здійснюється в загальному порядку, тобто шляхом підписання виконавцем і покупцем акта приймання-передачі частки в статутному капіталі товариства (підпункт «г» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

7.1. Частина 7 коментованої статті встановлює наслідки неоплати частки у встановлений строк: у цьому разі договір купівлі-продажу вважається розірваним.

7.2. Отже, на відміну від продажу не в межах процедури звернення стягнення на частку в статутному капіталі, не застосовуються такі способи захисту, як стягнення з покупця покупної ціни чи розірвання договору за судовим рішенням.

7.3. Якщо договір купівлі-продажу вважається розірваним, відповідно до частини 7 коментованої статті, то застосовуються правила частини 8 коментованої статті.

8.1. Якщо частка в статутному капіталі з тих чи інших причин не була продана в порядку реалізації переважного права учасників, то, відповідно до частини 8 коментованої статті, вона продається на аукціоні в загальному порядку, тобто без застосування переважного права учасників.

8.2. Частиною 8 коментованої статті імперативно встановлено, що частка передається на реалізацію на аукціоні, тобто підлягає

продажеві на конкурентних засадах. Отже, відповідно до частини 1 статті 61 Закону України «Про виконавче провадження» реалізація частки здійснюється шляхом електронних торгів.

Стаття 23. Перехід частки до спадкоємця або правонаступника учасника товариства

1. У разі смерті або припинення учасника товариства його частка переходить до його спадкоємця чи правонаступника без згоди учасників товариства.

2. У разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника – фізичної особи чи припинення учасника – юридичної особи, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, та якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, спадкоємці (правонаступники) такого учасника не подали заяву про вступ до товариства відповідно до закону, товариство може виключити учасника з товариства. Таке рішення приймається без врахування голосів учасника, який виключається. Якщо частка такого учасника у статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, товариство може приймати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів цього учасника.

1.1. На відміну від попереднього регулювання, частиною 1 коментованої статті імперативно встановлено, що право власності на частку в статутному капіталі переходить до спадкоємця чи правонаступника учасника. Згода інших учасників товариства для цього не потрібна.

1.2. Для того щоб спадкоємець чи правонаступник учасника, який став власником частки, набув також володіння (книжкове) часткою, такий власник частки має звернутися до реєстратора з заявою про вступ до товариства (підпункт «в» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

2.1. На практиці трапляються випадки, коли спадкоємець чи правонаступник учасника не цікавиться часткою і не вчиняє дій, необхідних для набуття частки у володіння. Така ситуація може вкрай негативно вплинути на керованість товариства. Виходячи з цього, частина 2 коментованої статті встановлює правила, які допоможуть товариству вийти з такого скрутного становища¹⁰³.

2.2. Наприклад, якщо спадкоємець чи правонаступник міноритарного учасника протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, не подав заяву про вступ до товариства, відповідно до закону, то товариство може виключити учасника з товариства. При цьому голоси учасника, який виключається, не враховуються. Щодо виключення учасника див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону. Щодо наслідків виключення учасника див. коментар до статті 24 коментованого Закону.

2.3. За звичайних умов, якщо товариство ефективно працює і отримує прибуток, то навряд чи учасники дійдуть висновку про необхідність ліквідації товариства. Водночас, якщо протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством, заяву про вступ до товариства не подав спадкоємець чи правонаступник учасника, частка якого в статутному капіталі товариства становить 50 відсотків або більше, то товариство не може виключити такого учасника. Отже, виникає загроза перехоплення управління менеджментом товариства і здійснення нена належного керівництва, зокрема і з метою виведення майна товариства. Тоді з часом товариство втрачатиме майно, до того ж учасники мало що зможуть з цим зробити, бо не мають впливу на менеджмент. У таких випадках, як крайній захід, кращим рішенням може виявитися ліквідація товариства, щоб учасники (а також спадко-

---

103 Щодо інших політико-правових міркувань з цього приводу див.: Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13.05.2016 року, 24 с., на с. 9. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=387857>.

емці чи правонаступники) одержали належні їм частини майна товариства, яке ще збереглося. За таких умов, відповідно до частини 2 коментованої статті, товариство може ухвалювати рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, без врахування голосів померлого (припиненого) учасника. До таких належить, зокрема, рішення про ліквідацію товариства, про призначення ліквідаційної комісії чи ліквідатора та про затвердження ліквідаційного балансу.

2.4. Оскільки строк для прийняття спадщини, встановлений законодавством, не може застосовуватися в разі припинення учасника – юридичної особи, то умовою застосування частини 2 коментованої статті є неподання правонаступником такого учасника заяви про вступ до товариства протягом року з дня припинення учасника – юридичної особи.

2.5. Річний строк, встановлений частиною 2 коментованої статті для подання спадкоємцем заяви про вступ до товариства, починається з дня закінчення строку для прийняття спадщини, встановленого законодавством. Цей строк визначається відповідно до статті 1270 ЦК¹⁰⁴. Зокрема, визначення судом додаткового строку на прийняття спадщини, відповідно до частини 3 статті 1272 ЦК¹⁰⁵, не впливає на початок перебігу річного строку, встановленого частиною 2 коментованої статті.

---

104 Стаття 1270 ЦК:

«Стаття 1270. Строки для прийняття спадщини

1. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.
2. Якщо виникнення в особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття.

Якщо строк, що залишився, менший за три місяці, він продовжується до трьох місяців.

105 Частина 3 статті 1272 ЦК:

«3. За позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини».

2.6. Слід також мати на увазі, що ані виключення учасника за правилами частини 2 коментованої статті, ані ліквідація товариства не є санкціями за правопорушення чи за упущення з боку спадкоємця чи правонаступника. Тому причини, з яких він не подав заяву про вступ до товариства в установлений строк, не можуть братися до уваги при оціненні правомірності рішення товариства про виключення учасника або про ліквідацію товариства.

2.7. Політико-правове підґрунтя цього підходу полягає в такому. Звісно, можливі ситуації, коли спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини або не подав заяву про вступ до товариства з дуже поважної причини, без жодної вини з його боку. Водночас товариству від цього не легше. В умовах відсутності (пасивності) учасника товариство несе ризики втрати керованості та неможливості ухвалити ключові рішення. Тож законодавець зробив спробу знайти баланс інтересів спадкоємця (правонаступника) і товариства. Згідно з коментованим Законом, перевага надана інтересам товариства з урахуванням того, що в разі виключення учасника з товариства спадкоємець (правонаступник) отримає вартість частки померлого учасника, а в разі ліквідації товариства – відповідну частину майна товариства.

2.8. Відповідно до частини 2 коментованої статті, рішення про виключення та рішення, пов'язані з ліквідацією товариства, ухвалюються без врахування голосів, які припадають на частку учасника, який помер чи був припинений. Водночас під час голосування з інших питань такі голоси мають враховуватися. Див. також коментар до частини 1 статті 5 коментованого Закону.

2.9. Відповідно до пункту 1 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, частина 2 коментованої статті набирає чинності через один рік з дня набрання чинності цим Законом. Отже, ця частина набрала чинності 17.03.2019 року. Таке відстрочення було передбачене для того, щоб дати можливість тим спадкоємцям (правонаступникам) учасника, які на день набрання чинності коментованим Законом ще не вступили до това-

риства, протягом року подати заяву про це, і тим самим запобігти виключенню учасника.

Стаття 24. Вихід учасника з товариства

1. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше 50 відсотків, може вийти з товариства у будь-який час без згоди інших учасників.

2. Учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства за згодою інших учасників.

3. Рішення щодо надання згоди на вихід учасника з товариства може бути прийнято протягом одного місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом.

4. Якщо для виходу учасника необхідна згода інших учасників товариства, він може вийти з товариства протягом одного місяця з дня надання такої згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою.

5. Учасник вважається таким, що вийшов з товариства, з дня державної реєстрації його виходу. Вихід учасника з товариства, внаслідок якого у товаристві не залишиться жодного учасника, забороняється.

6. Не пізніше 30 днів з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, воно зобов'язане повідомити такому колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок та копії документів, необхідних для розрахунку. Вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви у порядку, передбаченому Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань”.

7. Товариство зобов'язане протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплати-

ти такому колишньому учаснику вартість його частки. Статутом товариства, що діє на момент виходу учасника, може встановлюватися інший строк для здійснення такої виплати.

8. Вартість частки учасника визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника.

9. За погодженням учасника товариства, який вийшов, та товариства зобов'язання зі сплати грошових коштів може бути замінено зобов'язанням із передачі іншого майна.

10. Товариство виплачує учаснику, який вийшов з товариства, вартість його частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника.

11. Товариство зобов'язане надавати учаснику, який вийшов з товариства, доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості його частки.

12. Статутом товариства можуть бути передбачені інші строк, порядок, розмір та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта оціночної діяльності. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

13. Положення частин восьмої – одинадцятої цієї статті застосовуються також до відносин щодо наслідків прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства. Не пізніше 30 днів з дня прийняття загальними зборами учасників такого рішення товариство зобов'язане повідомити колишньому учаснику (його спадкоємцю, правонаступнику) вартість його частки. Вартість частки визначається станом на день, що передував дню прийняття загальними зборами учасників рішення про виключення учасника з товариства.

14. Правила цієї статті застосовуються також до відносин щодо виходу з товариства спадкоємця чи правонаступника учасника.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, без згоди інших учасників товариства може вийти лише учасник, частка якого у статутному капіталі товариства становить менше ніж 50 відсотків. Це правило імперативне.

1.2. Норма частини 1 коментованої статті спрямована на недопущення «легального рабства» міноритарного учасника. Якщо діяльність товариства не задовольняє учасника, а вплинути на стан речей та політику управління товариством він не може, тому що має недостатньо голосів при проведенні загальних зборів, то в такого учасника принаймні має бути можливість вийти з товариства.

2.1. Учасник з часткою 50 відсотків або більше, відповідно до частини 2 коментованої статті, може вийти з товариства лише за згодою інших учасників.

2.2. Політико-правове підґрунтя цього законодавчого рішення полягає в такому. З одного боку, учасник, якому належить 50 або більше відсотків у статутному капіталі зазвичай здійснює ефективний контроль за управлінням товариством (має визначальний вплив на формування органів управління товариства). Натомість міноритарні учасники позбавлені механізмів, які могли б використовуватися для утиску чи дискримінації мажоритарного учасника. Отже, мажоритарний учасник не може покинути товариство з причини несправедливого ставлення до нього чи завдання шкоди його інтересам. Найімовірніше, що мотивами виходу мажоритарного учасника з товариства може стати бажання уникнути негативних наслідків помилок, яких припустилися сам мажоритарний учасник або призначені (за його вирішального впливу) менеджери, та перекласти майбутні збитки на інших учасників або ж втрата мажоритарним учасником інтересу до управління товариством і бажання вилучити вартість своєї частки для використання її для інших цілей. Тому, враховуючи високий ризик того, що мажоритарний учасник спробує перекласти наслід-

ки своїх помилкових рішень на міноритарних учасників, доцільно надати їм можливість вирішувати, чи дозволити мажоритарному учасникові вилучити вартість своєї частки, чи змусити його залишитись і розділити з міноритарними учасниками наслідки свого управління. Ще один аспект, який був врахований при запровадженні цього механізму, – те, що саме собою термінове вилучення більшої частини активів навіть у товариства, що стабільно працює, може призвести до дезорганізації його діяльності, кризи ліквідності та навіть банкрутства. Тому доцільно надати учасникам товариства, що залишаються, інструмент, який дозволить їм утримати ситуацію під контролем та змусить учасника, що виходить, домовлятися про умови виходу (і виплати вартості частки), які дозволять зберегти платоспроможність і життєздатність товариства. З іншого боку, учасник, якому належить понад 50 відсотків у статутному капіталі, істотно впливає на ухвалення рішень товариством, у зв'язку з чим іншим учасникам було б нерозумно просто ігнорувати бажання мажоритарія вийти з товариства; тож норма стимулюватиме сторони шукати домовленості з цього приводу. Нарешті, якщо мажоритарному учасникові належить принаймні 75 % статутного капіталу, він, відповідно до частини 2 статті 34 коментованого Закону, здатен ініціювати ліквідацію товариства.

2.3. Якщо стосунки між учасниками не склалися, а їм належать рівні частки в статутному капіталі товариства, то існує ризик прояву відомої проблеми «50 × 50» (так звана ситуація deadlock). Ідеться про ситуацію, коли двом учасникам (або двом групам учасників) належать частки по 50 % статутного капіталу і вони нездатні домовитися між собою й ухвалювати необхідні для товариства рішення¹⁰⁶. Така ситуація призводить до некерованості товариства принаймні в частині питань, які належать до повноважень його зборів. Проте за певних умов це може призвести і до повної не-

---

106 Однак зазначена проблема може виникнути не тільки для випадків «50 × 50», а й в інших випадках, зокрема коли в товаристві є кілька учасників, а розподіл часток та стосунки між учасниками такі, що збори не можуть ухвалити необхідних рішень.

керованості товариства – наприклад, якщо директор товариства звільнився, втратив дієздатність через хворобу чи помер, а учасники неспроможні домовитися про призначення нового. Така ситуація означає наявність дефекту волі товариства (принаймні в особі його вищого органу, а інколи, як наслідок, і в особі виконавчого органу теж).

2.4. Водночас вказана проблема (нездатність вищого органу товариства ухвалювати рішення) існує не тільки для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. Це загальна проблема всіх підприємницьких і непідприємницьких товариств, а також може виникати і щодо установ. Тож розв'язання цієї проблеми теж має бути загальним. Тому ані коментована стаття, ані інші норми коментованого Закону не розв'язують зазначеної проблеми: вона має бути розв'язана поза межами коментованого Закону.

2.5. Можливо, для подібних ситуацій варто було б законом передбачити механізм тимчасового поповнення дієздатності юридичної особи подібно до того, як це передбачено в інших випадках дефекту волі юридичної особи (виконавче провадження, банкрутство¹⁰⁷), щоб не допустити погіршення економічного стану юридичної особи, доки проблема не буде розв'язана. Способом її розв'язання міг би стати, наприклад, продаж усіх часток (акцій) учасників одним лотом на аукціоні (якщо бізнес товариства життєздатний) або ліквідація товариства за рішенням суду (в іншому випадку). Звісно, можливі й інші законодавчі рішення.

2.6. Доки механізми розв'язання зазначеної проблеми не будуть запроваджені в законодавстві, учасники товариства можуть використовувати корпоративний договір для вироблення та застосування механізмів запобігання безвихідним ситуаціям (deadlocks) чи їх розв'язання на локальному рівні, тобто на рівні окремого товариства. Зокрема, учасники можуть передбачити в корпоратив-

---

107 Попов Ю. Правова природа виконавчого провадження та банкрутства. *Вісник Центру комерційного права*. 2009. № 4. С. 9–10. URL: http://commerciallaw.com.ua/attachments/125_Visnyk-2009-04-06_04_press.pdf.

ному договорі порядок продажу часток усіх учасників на аукціоні (з подальшим розподілом між ними отриманих від продажу коштів) та умови, за яких такий продаж має бути проведений.

3.1. Частиною 3 коментованої статті встановлене диспозитивне правило, згідно з яким інші учасники можуть дати згоду на вихід мажоритарного учасника з товариства лише протягом одного місяця з дня подання учасником заяви. Ця норма спрямована на захист інтересів учасників, чия думка щодо виходу мажоритарного учасника з часом може змінитися. Якщо учасник надає свою згоду на вихід іншого учасника з товариства, то він має бути певен, що його згода, яка давалася за одних обставин, може бути використана лише найближчим часом, а не у віддаленому майбутньому, коли ситуація може зазнати докорінних змін – наприклад, коли вихід мажоритарного учасника (на думку учасника, який надав згоду на вихід) з великою ймовірністю спричинить негативні наслідки для товариства. Тож якщо протягом місяця всі учасники не надали згоди, то мажоритарний учасник не може вийти з товариства. Втім, у цьому разі він може подати учасникам нову заяву про вихід.

3.2. Якщо учасників, яким подається заява на одержання згоди на вихід, декілька, то днем подання заяви слід вважати день одержання її першим учасником. Таке розуміння впливає з телеологічного тлумачення норми. Зокрема, не можна вважати таким днем одержання заяви останнім учасником, бо тоді втрачається мета встановлення місячного строку, передбаченого частиною 3 коментованої статті, і відкриваються можливості для зловживань шляхом маніпулювання строком у змові з останнім учасником.

4. Диспозитивне правило частини 4 коментованої статті, якою встановлений місячний строк на вихід мажоритарного учасника з дня надання згоди останнім учасником, має ту ж мету, що і правило частини 3 коментованої статті. Інші учасники мають бути певні, що мажоритарій не зможе використати їхню сьгоднішню згоду протягом невизначено великого строку.

5.1. Частина 5 коментованої статті імперативно визначає день виходу учасника з товариства – день державної реєстрації виходу. Частина також забороняє вихід єдиного учасника, бо в цьому разі товариство позбулось би останнього учасника, а отже і свого вищого органу. Така ситуація неприпустима, бо тягне некерованість товариства принаймні в питаннях, які належать до компетенції вищого органу товариства.

5.2. Коментований Закон не передбачає обов'язку учасника письмово попередити про свій вихід з товариства, як це передбачала частина 2 статті 100 ЦК у колишній редакції та частина 1 колишньої статті 148 ЦК. Регулювання, що встановлювалося цими (нечинними тепер) нормами, не було збалансоване між інтересами учасника і товариства, і не захищало чиїх-небудь прав¹⁰⁸. Справді, з одного боку, якщо учасник вирішив вийти з товариства, то він втрачає інтерес до діяльності товариства (зберігаючи лише інтерес до вартості своєї частки, яку він має одержати від товариства). Тож навряд чи логічно зберігати за таким учасником можливість брати участь в управлінні товариством, зокрема голосувати на загальних зборах протягом періоду від моменту попередження про вихід до моменту власне виходу. З іншого боку, у цей період товариство може вжити заходів, спрямованих на штучне зменшення вартості майна товариства, щоб знизити суму, яка підлягатиме сплаті учасникові як вартість його частки (і такі випадки траплялися на практиці).

5.3. Вихід учасника не означає переходу його частки до товариства. Главою VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону статтю 25 Закону про реєстрацію №755-IV допов-

---

108 Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків. 2010. 35 с., на с. 16. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=DOC/2010/10kvmpgt.zip.

нено новою частиною 3¹⁰⁹. Згідно з першим реченням цієї частини, одночасно з виходом учасника статутний капітал товариства автоматично зменшується на розмір його частки. Розміри часток інших учасників у грошовому виразі, звісно, залишаються без змін. Незмінним залишається і співвідношення часток цих учасників, водночас питома вага їхніх часток (тобто у відсотковому виразі) збільшується, бо зменшується розмір статутного капіталу.

5.4. Вихід учасника з товариства відбувається шляхом подання заяви державному реєстраторові (див. коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону).

5.5. Дії учасника щодо виходу з товариства спрямовані на знищення об'єкта права – частки у статутному капіталі, а тому і на припинення права власності на цей ідеальний об'єкт, а також на виникнення в учасника (колишнього) права вимагати сплати йому вартості частки. Отже, такі дії є одностороннім правочином, який, зокрема, може бути нікчемним чи оспорюваним. В літературі трапляється думка, що при оспорюванні такого правочину позовні вимоги слід формулювати не як визнання недійсною заяви про вихід, бо заява – це лише документ, що фіксує волю учасника на вихід з товариства, а як визнання правочину щодо виходу з товариства недійсним¹¹⁰. Втім, хоч би як формулювати таку позовну

109 Частина 3 статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV:

«3. У разі проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з передаванням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству з обмеженою або додатковою відповідальністю, державний реєстратор одночасно вносить запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі».

110 Просянюк О. В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 148–152, на с. 151. URL: <http://>

вимогу, її задоволення саме собою не відновлює володіння учасником своєю часткою.

5.6. При цьому не можна звертатися з позовом про скасування запису в реєстрі про вихід учасника або про зменшення розміру статутного капіталу на розмір частки, бо законом для таких порушень встановлений інший спосіб захисту. Такі позовні вимоги не підлягають задоволенню, бо вони не відповідають належним способам захисту. Судове рішення про задоволення таких позовних вимог не є підставою для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства, бо таке судове рішення не передбачене частиною 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV. Отже, це судове рішення не приведе до захисту прав учасника.

5.7. Відповідно до підпункту «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV у таких випадках слід звертатися з позовом про визначення певного розміру статутного капіталу товариства та певних розмірів часток учасників товариства. Див. також коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

6.1. Частина 6 коментованої статті надає товариству 30 днів для того, щоб визначити вартість частки колишнього учасника, повідомити його про цю вартість та надати відповідні документи. Перебіг строку починається з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника. Оскільки відповідно до частини 5 коментованої статті, день виходу учасника – день державної реєстрації виходу, то слід виходити з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про державну реєстрацію виходу. Главою VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону статтю 25 Закону про реєстрацію №755-IV доповнено новою

частиною 4¹¹¹, якою встановлено обов'язок реєстратора повідомити (зокрема товариство) про проведення державної реєстрації змін до відомостей у Єдиному державному реєстрі, пов'язаних зі зміною складу учасників товариства або зміною розмірів їхніх часток. Тож товариство негайно дізнається про вихід учасника. Втім, якщо колишній учасник схоче, щоб перебіг 30-денного строку, передбаченого частиною 6 коментованої статті (та річного строку, передбаченого частиною 7 коментованої статті), почався раніше, ніж товариство одержить повідомлення від реєстратора, або якщо учасник бажає отримати докази того, що товариству стало відомо про його вихід, він може самостійно повідомити товариство про державну реєстрацію свого виходу.

6.2. Відповідно до частини 6 коментованої статті, вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником заяви реєстраторові, тобто на останній день, коли колишній учасник ще був учасником товариства.

7.1. За загальним правилом частини 7 коментованої статті товариство зобов'язане виплатити колишньому учасникові вартість його частки протягом одного року з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника.

7.2. Ця норма диспозитивна: статутом може бути встановлений інший строк для проведення виплати учасникові. Втім, якщо такий строк буде змінений статутом після виходу учасника, то це

---

111 Частина 4 статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV:

«4. У день проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних із зміною складу учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю або зміною розмірів їхніх часток, суб'єкт державної реєстрації повинен видати (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення) виписку з Єдиного державного реєстру заявнику, товариству, особам, які були зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства до проведення реєстраційної дії, та особам, які зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства після проведення реєстраційної дії. Якщо суб'єкту державної реєстрації відома електронна пошта осіб, яким надсилається ця виписка, він у той самий день додатково надсилає копію виписки зазначеним особам електронною поштою».

не вплине на строк виплати учасників, бо, відповідно до частини 7 коментованої статті, застосовуватиметься строк, визначений статутом на момент виходу учасника, а якщо такий строк статутом не був встановлений, то застосовуватиметься строк в один рік, встановлений коментованим Законом.

7.3. Право на одержання вартості частки у зв'язку з виходом учасника з товариства є майновим правом вимоги до товариства, а тому може бути відчужене¹¹². Втім відступлення вимоги може відбуватися і без відчуження вимоги (див. коментар до частини 1 статті 26 коментованого Закону).

7.4. Якщо товариство порушило грошове зобов'язання щодо сплати учасникові вартості його частки, настає відповідальність, передбачена частиною 2 статті 625 ЦК¹¹³. Спори щодо невиконання зобов'язань, пов'язаних із виходом учасника з товариства, мають вирішуватися в порядку господарського судочинства¹¹⁴.

8.1. Ринкова вартість майна (чистих активів) товариства може досить коректно характеризувати ринкову вартість часток учасників у статутному капіталі. Водночас у частині 8 коментованої статті враховано, що ринкова вартість сукупності часток учасників може відрізнятися від ринкової вартості чистих активів товариства.

---

112 Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків. 2010. 35 с., на с. 18. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=DOC/2010/10kvmpgt.zip.

113 Частина 2 статті 625 ЦК:

«2. Боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом».

114 Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 28 серпня 2018 року у справі № 607/17588/14-ц (провадження № 14–56цс18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72909567>.

8.2. При визначенні ринкової вартості часток можуть враховуватися такі доволі складні для оцінювання фактори, як перспективи розвитку товариства, дійсна вартість гудвілу, частка ринку, репутація менеджерів тощо. Отже, доведення того, що ринкова вартість сукупності часток учасників у статутному капіталі відрізняється від ринкової вартості майна товариства, – непросто завдання.

8.3. Відомий є феномен, який проявляється в тому, що частка в статутному капіталі, яка забезпечує учасникові контроль над товариством, при інших схожих обставинах оцінюється вище за частку, яка набуття контролю не гарантує («премія за контроль»). Водночас розмір частки в статутному капіталі (у відсотковому виразі), який забезпечує учасникові контроль над товариством, дуже індивідуальний, може бути різним у різних товариствах і залежати, серед іншого, і від змісту статуту (зокрема від того, яка кількість голосів необхідна для вирішення тих чи інших питань – насамперед питання про обрання виконавчого органу товариства). До того ж розподіл часток у товаристві може бути таким, що частка, яка забезпечує учасникові контроль над товариством, взагалі не існує, принаймні формально. Але і в останньому випадку можливі ситуації, коли група учасників завдяки взаємовідносинам у межах групи веде неформальний контроль. Наявність чи відсутність корпоративних договорів між учасниками, зміст таких договорів та склад їх сторін також може істотно вплинути на фактичний контроль над товариством з боку певних учасників і на його ступінь. Усі ці фактори впливають і на розмір премії за контроль (якщо вона є) та склад учасників, яким така премія належить. Тож, відповідно до частини 8 коментованої статті, для цілей розрахунків з учасником, який вийшов з товариства, вартість його частки визначається виходячи з ринкової вартості сукупності часток учасників, якщо заінтересована сторона доведе розмір такої вартості, з урахуванням питомої ваги номінальної вартості частки учасника в розмірі статутного капіталу. Іншими словами, за такого підходу премія за контроль не враховується.

Схожий підхід застосовується при ліквідації товариства – кожен учасник одержує частину майна товариства з урахуванням питомої ваги номінальної вартості частки учасника в розмірі статутного капіталу.

8.4. Якщо не доведено, що ринкова вартість сукупності часток учасників відрізняється від ринкової вартості чистих активів товариства, то розрахунок вартості частки учасника може здійснюватися, виходячи з ринкової вартості чистих активів, яка становить різницю між ринковою вартістю активів і ринковою вартістю боргів товариства.

8.5. Ринкова вартість активів (речей, вимог товариства тощо) може відрізнитися від балансової, за якою вона обліковується в товаристві. Наприклад, якщо товариство обліковує основні фонди за покупною ціною з урахуванням зносу, то на момент розрахунку вартості частки ринкова вартість такого майна може виявитися більшою чи меншою від балансової, зокрема через зміни цін на ринках. Ринкова вартість вимог товариства – дебіторська заборгованість – теж може відрізнитися від балансової (так само як і ринкова вартість кредиторської заборгованості – див. коментар нижче).

8.6. Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що «за наявності спору між учасником товариства та самою юридичною особою щодо визначення вартості майна останньої, учасник товариства має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства, а не на підставі вартості, за якою майно обліковується на балансі у товаристві. Взяття майна на облік за певною вартістю є односторонньою вольовою дією товариства, яка не може бути беззаперечним доказом дійсної вартості майна. Сторони можуть доводити дійсну вартість майна будь-якими належними доказами (стаття 76 ГПК). До таких доказів належать, у тому числі, висновки експертів»¹¹⁵.

¹¹⁵ Пункт 6.9 постанови Великої Палати Верховного Суду від 24.04.2018 у справі № 925/1165/14 (провадження № 12–38rc12). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73896751>.

8.7. Ринкова вартість боргів товариства (кредиторська заборгованість) теж може відрізнятись від балансової. Зазвичай борг відображається в балансі за сумою, яку належить сплатити кредиторіві, й то незалежно від того, коли цей борг має бути сплачений. Тобто якщо товариство має сплатити кредиторіві 100 грн, то балансова вартість боргу є 100 грн. Водночас ринкова вартість вимоги про сплату 100 грн через місяць і ринкова вартість вимоги про сплату 100 грн через п'ять років вочевидь різні.

8.8. При цьому, з погляду потенційного покупця вимоги (як активу, тобто зі знаком плюс), її вартість може визначатись не лише строком сплати коштів, а й іншими факторами, наприклад оцінкою можливих витрат кредитора на отримання виконання (які можуть істотно відрізнятись залежно від особи кредитора), може залежати від обізнаності кредитора з фінансовим станом та бізнес-перспективами боржника тощо. Водночас для цілей визначення ринкової вартості майна товариства слід виходити з того, що воно напевне заплатить борг у встановлений строк, тобто зазначені фактори враховувати не слід. Отже, уявлення про ринкову вартість боргу товариства (як пасиву, тобто зі знаком мінус) може дати вартість, за якою кредитор товариства міг би продати вимогу до товариства, якби її гарантував надійний банк. Іншими словами, єдиний фактор, який варто враховувати для цілей оцінення боргу як пасиву, – строк сплати коштів. Що більший цей строк, то менша вартість боргу як пасиву, а відповідно, більша ринкова вартість сукупного майна товариства.

8.9. До ринкової вартості боргу товариства можна підійти й дещо інакше. Можна вважати, що вартість боргу, який підлягає сплаті через значний час, оцінюється за балансовою вартістю (як пасив, тобто зі знаком мінус), але при цьому оцінювати і благо, що полягає в можливості правомірно не сплачувати борг протягом певного часу (як актив, тобто зі знаком плюс). До речі, саме можливість правомірно не сплачувати борг банкові протягом певного часу є тим благом, яке називається «користування кредитом», і

за надання якого позичальник сплачує банку відсотки. Тобто вартість боргу товариства як пасиву (з знаком мінус) можна розглядати як алгебричну суму балансової вартості боргу (зі знаком мінус) та грошової оцінки блага, яке полягає в можливості правомірно не сплачувати борг протягом певного часу (зі знаком плюс). Ця сума, звісно, буде від'ємною.

8.10. Проілюструємо сказане на прикладі.

Припустимо, є два товариства.

Перше має активи, ринкова вартість яких оцінюється в 1000 грн, а також має борг розміром 100 грн, який товариство має сплатити найближчим часом. Тоді ринкова вартість майна першого товариства становить 900 грн ($1000 - 100$).

Друге товариство теж має активи, ринкова вартість яких оцінюється в 1000 грн, і також має борг розміром 100 грн, але його товариство має сплатити лише через 5 років (без обов'язку сплачувати відсотки). Протягом цього часу товариство може «пускати кошти в оборот». Товариство може принаймні розмістити ці 100 грн на депозит у банку строком на 5 років, і одержати за це відсотки. Якщо ж товариство потребує цих коштів як оборотних, то можливість не сплачувати 100 грн протягом 5 років означає, що йому не треба буде одержувати кредит у банку протягом цих 5 років, внаслідок чого воно збереже відсотки за кредит, які мало б сплатити банкові. Благо, яке полягає в можливості правомірно не сплачувати 100 грн протягом 5 років може бути оцінене в грошах, виходячи з конкретних умов товариства. Припустимо, що оцінка цього блага становить 70 грн. Тоді ринкова вартість боргу як пасиву (зі знаком мінус) становить -30 грн ($-100 + 70$). Відповідно, ринкова вартість майна другого товариства становить 970 грн ($1000 - 30$).

8.11. Якщо не доведено, що ринкова вартість чистих активів товариства відрізняється від їх балансової вартості, то розрахунок вартості частки учасника може проводитися, виходячи з балан-

сової вартості чистих активів, яка становить різницю між балансовою вартістю активів і балансовою вартістю боргів товариства. Тоді вартість частки учасника визначається за формулою: вартість частки учасника = балансова вартість чистих активів товариства × номінальна вартість частки учасника : розмір статутного капіталу.

8.12. При цьому прибуток товариства не може братися до уваги, бо він не належить ні до активів товариства, ні до його боргів. З економічного погляду, прибуток – це джерело утворення активів товариства (тобто одержання прибутку автоматично кореспондує збільшенню вартості активів).

8.13. Статтею 54 Закону України «Про господарські товариства» передбачено, що при виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю йому виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному капіталі; учаснику, який вибув, виплачується належна йому частка прибутку, одержаного товариством в даному році до моменту його виходу. З викладеного вище зрозуміло, що таке регулювання в частині виплати частки прибутку було помилковим. У коментованому Законі помилка виправлена.

8.14. Розглянемо приклад розрахунку вартості частки учасника за балансовою вартістю.

Припустимо, учасники при створенні товариства визначили статутний капітал у розмірі 100 грн, учасникові А належить частка розміром 40 грн, учасникові Б – теж розміром 40 грн., учасникові В – розміром 20 грн. Усі учасники внесли свої вклади повністю грошовими коштами. Тоді баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 24.1.

Таблиця 24.1

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Якби учасник В вийшов би зараз з товариства, балансова вартість його частки становила б 20 грн ($100 \text{ грн} \times 20 : 100$). Тобто балансова вартість частки учасника в цьому випадку дорівнює номінальній вартості його частки, що й не дивно, бо майно товариства з дня його створення не змінилося.

Припустимо далі, що товариство почало вести господарську діяльність так:

- витратило на придбання товарів 40 грн, витратило (нараховало) на оплату праці, оплату водопостачання, електроенергії, послуг юристів тощо 20 грн (разом затрат 60 грн). При цьому юристам товариство лишилося винним ще 10 грн;
- продало товар за 85 грн, але плату за нього одержало поки частково – в сумі 30 грн (покупець має сплатити в майбутньому ще 55 грн).

Тоді прибуток становить 25 грн (ціна продажу 85 грн – затрати 60 грн). На рахунку в банку товариство має 80 грн ($100 + 30 - 40 - 10$), бо воно мало 100 грн, одержало від покупця 30 грн, сплатило 40 грн за товари, сплатило працівникам, за водопостачання, електроенергію, послуги юристів тощо 10 грн (ще 10 грн лишилося винним).

Внаслідок цих операцій баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 24.2.

Таблиця 24.2

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	80	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	25	
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	55	63	Розрахунки з постачальниками та підрядниками	10	
Баланс		135	Баланс		135	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 125 грн (135 – 10)						

Якщо учасник В вийшов у цей час із товариства, то балансова вартість його частки становить 25 грн ($125 \text{ грн} \times 20 : 100$).

Розглянемо тепер випадок, коли учасник вийшов з товариства пізніше – вже після того, як товариство повністю сплатило свій борг підрядникам (10 грн) і одержало повну оплату проданого товару (тобто ще 55 грн на рахунок у банку). Тоді баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 24.3.

Таблиця 24.3

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	125	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 40 Б – 40 В – 20
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	25	
Баланс		125	Баланс		125	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 125 грн (125 – 0)						

І в цьому разі балансова вартість частки учасника В, знов-таки, становить 25 грн ($125 \text{ грн} \times 20 : 100$)¹¹⁶. Іншими словами, проведення розрахунків (одержання поточної дебіторської заборгованості та сплата поточної кредиторської заборгованості) ніяк не впливає на вартість чистих активів, а тому не впливає і на вартість частки. У разі одержання поточної дебіторської заборгованості один актив (дебіторська заборгованість) переходить в інший – у грошові кошти. У разі ж сплати поточної кредиторської заборгованості зменшення активу (грошових коштів) компенсується відповідним зменшенням пасиву – кредиторської заборгованості.

Варто звернути увагу, що, як уже зазначено вище, розмір прибутку в розрахунку не використовується. Якщо намагатися вирахувати вартість майна товариства як суму коштів на банківському рахунку і прибутку ($125 \text{ грн} + 25 \text{ грн}$), то одержимо 150 грн, а

¹¹⁶ Такий результат, мабуть, очевидний. Справді, якщо все, що має товариство – це 125 грн на рахунку в банку, то вартість частки учасника В, який має 20 % у статутному капіталі, має становити 20 % від 125 грн, тобто 25 грн.

вартість частки учасника начебто становить 30 грн ($150 \times 20 \% : 100 \%$), що вочевидь не відповідає дійсності¹¹⁷.

Якщо тепер товариство сплатить учасникові вартість його частки в сумі 25 грн, і ніяких інших операцій не відбуватиметься, то баланс та розподіл часток матиме вигляд, відображений у таблиці 24.4.

Таблиця 24.4

Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	80	А – 40 Б – 40
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	20	
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

8.15. Коментований Закон не містить положення, аналогічного до того, що містилося в абзаці третьому частини 2 статті 148 ЦК (до її виключення): «Якщо вклад до статутного капіталу був здійснений шляхом передання права користування майном, відповідне майно повертається учасникові без виплати винагороди» (подібне положення міститься і в частині другій статті 54 Закону України «Про господарські товариства»).

8.16. Звісно, учасник, як і раніше, може внести вклад шляхом надання товариству права користування своїм майном протягом

¹¹⁷ Цей висновок очевидний для бухгалтерів, які добре знають, що не можна до активів додавати пасиви (до яких і належить прибуток), бо відбувається штучне подвоєння балансу, яке не має економічного змісту.

певного строку. Право користування передається товариству «в обмін» на частку в статутному капіталі певної вартості. Тому майно не може передаватися на умовах повернення учасникові на його вимогу, а має бути визначений строк користування. Вихід учасника з товариства не припиняє права товариства користуватися майном, у зв'язку з чим майно має бути повернене учасникові, який вийшов, тоді, коли закінчиться строк користування майном – тобто так само, як і у випадку, якщо б учасник не вийшов з товариства.

8.17. На практиці можливі помилки при переданні майна в користування товариства як вкладу. Зокрема, трапляються випадки, коли майно передається товариству в користування без визначення строку. Інколи, виходячи з конкретних обставин, можна зробити висновок про те, який строк користування могли мати на увазі засновники. Наприклад, якщо товариство створювалося для того, щоб реалізувати певний проект, обмежений часовими межами, то, найпевніше, малося на увазі передання майна в користування на відповідний строк. Якщо ж з'ясувати наміри сторін (засновників при створенні товариства або товариства в особі загальних зборів та учасника чи третьої особи, яка вносить вклад) щодо строку користування неможливо, то доведеться зробити висновок, що домовленість про внесення негрошового вкладу шляхом надання товариству права користування майном не була досягнута. За таких умов товариство користувалося майном учасника без достатньої правової підстави, тобто підлягають застосуванню правила глави 83 ЦК. Якби учасник не передав необхідне товариству майно, то товариство мало б орендувати його. Отже, товариство зберегло кошти в сумі орендної плати, яку воно не сплачувало, доки користувалося майном учасника. Такі кошти мають бути сплачені товариством учасникові. При цьому учасник є таким, що мав внести негрошовий вклад (бо його умови не були узгоджені), а грошовий – чого він не зробив. Виходячи з цього, і визначається сума, яка має бути сплачена учасникові при виході.

9.1. Зобов'язання, змістом якого є обов'язок товариства виплатити колишньому учасникові вартість його частки, виникає силою закону. Водночас після виникнення такого зобов'язання в сторін може виникнути бажання замінити його іншим.

9.2. Зокрема це може статися, якщо замість грошових коштів у розмірі вартості частки, товариство готове передати колишньому учасникові певне майно, а колишній учасник погоджується на це. Цей випадок і передбачений частиною 9 коментованої статті.

9.3. Заміна зобов'язання зі сплати грошових коштів зобов'язанням з передання іншого майна – один з різновидів новації (частина 2 статті 604 ЦК¹¹⁸). Отже, частина 9 коментованої статті, відповідно до якої, за погодженням учасника, який вийшов, та товариства зобов'язання зі сплати грошових коштів може бути замінено зобов'язанням з передання іншого майна, не створює регулювання.

9.4. При цьому не можна розуміти частину 9 коментованої статті так, ніби вона забороняє інші різновиди новації, бо політико-правового обґрунтування такої заборони знайти не вдається.

9.5. Зокрема, можлива заміна зобов'язання, змістом якого є обов'язок товариства виплатити колишньому учасникові вартість його частки у строк, встановлений законом або статутом, на інше грошове зобов'язання, змістом якого буде обов'язок товариства виплатити колишньому учасникові іншу суму та/або в інший строк.

9.6. Наприклад, правильне визначення вартості частки колишнього учасника далеко не завжди проста задача. Між колишнім учасником і товариством може виникнути спір з цього приводу. У таких випадках замість звернення до суду (з невідомим наперед результатом) сторони можуть вдаватися до переговорів, щоб досягти згоди щодо розміру грошової суми, яка має бути сплачена колишньому

---

118 Частина 2 статті 604 ЦК:

«2. Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація)».

учасникові. Така сума може бути більшою або меншою проти суми, яку присудив би суд, але сторони не можуть цього знати достеменно, бо в разі досягнення домовленості щодо заміни зобов'язання це питання суд не розглядатиме. Водночас та обставина, що точний розмір боргу товариства перед колишнім учасником так і залишиться невідомим, не становить перешкоди для заміни договором первісного зобов'язання новим, у якому сума боргу вже буде однозначно встановлена сторонами. При цьому сторони одночасно можуть домовитися і щодо збільшення або зменшення строку сплати боргу проти строку, встановленого законом або статутом для сплати вартості частки колишнього учасника.

9.7. Коментований Закон не встановлює спеціальних правил укладення договору щодо заміни первісного зобов'язання зі сплати вартості частки колишнього учасника новим зобов'язанням (з передання іншого майна або зі сплати певної суми грошей). Тому, за загальним правилом, такий договір від імені товариства укладає виконавчий орган самостійно, якщо його повноваження в цьому не обмежені законом чи статутом (зокрема, за умови, що договір не є значним правочином чи правочином із заінтересованістю відповідно до закону чи статуту, і не вимагається згода інших органів товариства на вчинення такого правочину).

10.1. Відповідно до частини 10 коментованої статті, товариство виплачує учасникові, який вийшов з товариства, вартість його частки або передає майно лише пропорційно до розміру оплаченої частини частки такого учасника. Ця частина була внесена з тих міркувань, що якщо учасник не повністю вніс свій вклад, то він лише частково брав участь у формуванні майна товариства. Тому в цьому разі учасник має одержати менше, ніж він одержав би, якби вніс свій вклад повністю. Водночас цілком можливі ситуації, коли інші учасники товариства також не повністю внесли свої вклади або навіть не внесли їх зовсім. За таких умов позбавлення учасника, який вийшов, частини його частки виглядало б несправедливим.

10.2. При цьому частина 10 коментованої статті не однозначна. Видається, що тлумачити її слід, беручи до уваги співвідношення з частинами 7 і 8 коментованої статті. Зокрема, відповідно до частини 7 коментованої статті, товариство зобов'язане виплатити колишньому учасникові вартість його частки, а вона визначається відповідно до частини 8 коментованої статті. При цьому в частині 10 коментованої статті йдеться не про визначення вартості частки, а лише про її виплату. Тож можна розуміти зміст частини 10 коментованої статті так, що з виходом колишнього учасника не припиняється зобов'язання з внесення учасником вкладу (яке він не виконав у повному обсязі), а вартість його частки не виплачується в повному обсязі доти, доки такий учасник не виконає повністю своє зобов'язання, або якщо воно не буде припинене іншим чином, зокрема шляхом зарахування зустрічних вимог товариства і учасника, який вийшов. За такого розуміння вартість частки учасника, який не повністю вніс свій вклад, визначається так само, як і у випадку, якби він вніс свій вклад повністю, але частина цієї суми не виплачується лише доти, доки зобов'язання щодо внесення вкладу не буде припинене.

11. Відповідно до частини 11 коментованої статті, товариство зобов'язане не тільки надати учасникові, який вийшов, документи, передбачені в частині 6 коментованої статті, а й надавати такому учасникові доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості його частки. Норма спрямована на захист інтересів учасника, який вийшов з товариства.

12.1. Частиною 12 коментованої статті товариству надаються можливості щодо встановлення на власний розсуд у статуті строку розрахунків з учасником, що виходить з товариства, порядку таких розрахунків, розміру та способу їх проведення. Водночас задля захисту інтересів міноритаріїв встановлення в статуті відповідних положень вимагає одностайності.

12.2. У частині 12 коментованої статті згадується також можливість встановлення в статуті порядку вибору суб'єкта оціночної діяльності. Це, однак, не означає, що для визначення вартості частки учасника, який вийшов з товариства, неодмінно має бути залучений суб'єкт оціночної діяльності. Навіть якщо статутом передбачено, що суб'єкт оціночної діяльності залучається, і встановлюється порядок його вибору, оцінка, надана ним, не є беззастережним доказом правильності визначення вартості частки в разі виникнення спору. Суб'єкт оціночної діяльності не є судом і не має права вирішувати спори між учасником і товариством. Втім, сторони можуть передати спір на вирішення третейського суду, наприклад третейського суду *ad hoc* у складі суб'єкта оціночної діяльності.

13. Наслідки виключення учасника з товариства, звісно, мають бути подібними до наслідків виходу учасника, насамперед стосовно вартості частки, яку має виплатити товариство. Водночас частина 13 коментованої статті встановлює й особливості щодо строків повідомлення колишньому учасникові (його спадкоємцеві, правонаступникові) вартості частки та дня, станом на який така вартість визначається.

14. Особа, яка набула права власності на частку як спадкоємець чи правонаступник учасника, і яка не бажає бути учасником, може вийти з товариства у звичайному порядку, тобто спершу набути книжкове володіння часткою шляхом внесення відповідного запису в реєстрі, а потім подати заяву про вихід. Частина 14 коментованої статті дає спадкоємцеві та правонаступникові учасника можливість уникнути першого етапу, тобто зразу подати заяву про вихід, не набуваючи книжкового володіння.

Стаття 25. Набуття товариством частки у власному статутному капіталі

1. Товариство має право придбавати частки у власному статутному капіталі без його зменшення на розмір такої частки лише за умови, що на день такого придбання товариство сформує ре-

резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки, який не може використовуватися для здійснення виплат на користь учасників такого товариства.

2. Відплатний договір про набуття товариством частки у власному статутному капіталі укладається лише за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Частки, що належать товариству, не враховуються при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників при розподілі прибутку товариства, а також при розподілі майна товариства у разі його ліквідації.

4. У разі придбання частки (частини частки) учасника самим товариством без зменшення статутного капіталу товариства воно зобов'язане здійснити відчуження такої частки відплатно не пізніше ніж через один рік з дня придбання частки (частини частки).

1.1. Принцип, за яким товариство не може належати саме собі, не проведений у коментованому Законі достатньо послідовно. Він створює певні бар'єри володінню товариством часткою у власному статутному капіталі (див. також коментарі до частини 2 статті 16, частини 1 статті 21, частини 1 статті 54 коментованого Закону), але не забороняє таке володіння зовсім, про що свідчить сама наявність частини 1, а також частин 3 і 4 коментованої статті.

1.2. За загальним правилом, у разі придбання товариством частки у власному статутному капіталі відбувається автоматичне зменшення статутного капіталу товариства на розмір цієї частки. Механізм такого автоматичного зменшення визначений частиною 3 статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV.

1.3. Водночас частиною 1 коментованої статті передбачено, що товариство все ж може придбати частку без зменшення свого статутного капіталу, якщо на день придбання сформує резервний капітал у розмірі ціни придбання, який не може використовувати-

ся для здійснення виплат на користь учасників товариства. Цій частині кореспондує друге речення абзацу п'ятнадцятого частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV, відповідно до якого для державної реєстрації може бути надана довідка про формування резервного капіталу товариства, та останнє речення частини 3 статті 25 зазначеного Закону, відповідно до якого запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі не вноситься, якщо разом із заявою про державну реєстрацію товариство надасть довідку про формування резервного капіталу розміром, який, відповідно до закону, допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі.

2.1. Товариство може набути частку у власному статутному капіталі за безвідплатним договором у загальному порядку, тобто такий договір може укласти виконавчий орган товариства без погодження з вищим органом товариства (загальними зборами) або його наглядовою радою. Втім навряд чи випадки дарування учасником своєї частки товариству чи передання частки у спадок за заповітом помітно поширяться.

2.2. Набуття ж частки за відплатним договором відповідно до частини 2 коментованої статті, потребує одностайного рішення загальних зборів товариства, в яких взяли б участь усі учасники товариства. Це правило має на меті запобігти придбанню товариством частки у власному капіталі за завищеною ціною.

3.1. У частині 3 коментованої статті встановлено норми, призначення яких – недопущення перехоплення контролю над товариством та недопущення негативного впливу виконавчого органу на загальні збори учасників через використання повноважень учасника товариства. Для цього встановлено, що частки, які належать товариству, не враховуються при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників; при розподілі прибутку товариства (тобто товариство не отримує від себе дивідендів); при розподілі майна товариства в разі його ліквідації (тобто товари-

ство в разі своєї ліквідації не отримує частини свого майна). Придбання частки учасника самим товариством не надає йому повноцінних прав і обов'язків учасника¹¹⁹.

3.2. Слід зазначити, що в тексті частини 3 коментованої статті на сайті Верховної Ради України (ВР)¹²⁰ між словами «учасників» і «при» пропущена кома. Тож може складатися враження, ніби в цій частині йдеться про неврахування частки, яка належить товариству, при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників лише з окремих питань – про розподіл прибутку, а також про розподіл майна товариства в разі його ліквідації.

3.3. Водночас з порівняльної таблиці до повторного другого читання від 10.01.2018 року, розміщеної на сайті ВР¹²¹, вбачається, що і в редакції, прийнятій у першому читанні, і в законопроекті, запропонованому головним комітетом в остаточній редакції, кома наявна. Крім того, народні депутати України не пропонували ніяких правок до частини 3 коментованої статті. Далі, зі стенограми пленарного засідання ВР від 06.02.2018 року¹²² вбачається, що і з голосу такі правки не вносилися і не голосувалися. Тому, виходячи з історичного методу тлумачення, слід зробити висновок, що законодавець мав на увазі, що голоси, які припадають на частки, які належать товариству, не враховуються при визначенні результатів голосування на загальних зборах учасників з будь-яких питань. При цьому, через те що таке тлумачення частини 3 коментованої статті розумне, то з нього і слід виходити.

---

119 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22 травня 2019 року у справі № 905/691/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81910790>.

120 Текст коментованого Закону на сайті ВР URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.

121 Ця таблиця доступна за адресою http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093

122 Стенограма доступна на сайті Верховної Ради України за адресою <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/6709.html>.

4.1. Відповідно до частини 4 коментованої статті, якщо товариство все ж придбало частку у власному статутному капіталі без його зменшення, то протягом року має здійснити відчуження цієї частки.

4.2. Під час продажу частки, придбаної товариством, товариство діє як учасник товариства, який розпоряджається своєю часткою. Тому й у цьому разі учасники товариства користуються переважним правом на придбання частки, передбаченим статтею 20 коментованого Закону.

4.3. Наслідки невиконання вимог частини 4 коментованої статті коментованим Законом не встановлені. Видається, що логічним було б автоматичне анулювання набутої товариством частки, яка не була відчужена протягом року. Тож у розвиток цієї норми слід встановити механізм, за яким по закінченні річного строку реєстратор був би зобов'язаний зменшити розмір статутного капіталу товариства на розмір частки, яка не була відчужена. Втім ще краще було б унеможливити придбання товариством частки у власному статутному капіталі без одночасного зменшення статутного капіталу.

4.4. На користь збереження можливості придбання товариством частки у власному статутному капіталі без його зменшення на розмір частки зазвичай висуваються такі міркування. У зв'язку з викупом товариством частки учасника товариство має сплатити колишньому учасникові покупну ціну. Тому викуп супроводжується зменшенням майнової сфери товариства, зокрема воно позбавляється коштів, які можуть бути необхідними товариству для ведення бізнесу. Виходячи з цього, доцільно надати товариству річний строк, якого має вистачити, щоб учасники внесли додаткові кошти і розподілили між собою викуплену товариством частку, або знайшли зовнішнього інвестора, який влаштовує інших учасників і погодився б придбати викуплену товариством частку. Водночас ці міркування видаються не досить переконливими. Ніщо не заважає товариству викупити частку з одночасним зменшен-

ням розміру статутного капіталу, після чого, якщо є така потреба, у будь-який строк на розсуд товариства збільшити розмір статутного капіталу на будь-яку необхідну товариству суму (до того ж не обов'язково на розмір викупленої частки) чи то за рахунок додаткових вкладів учасників, чи то за рахунок вкладу зовнішнього інвестора, відповідно до статті 18 коментованого Закону.

Стаття 26. Виплата дивідендів учасникам товариства

1. Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток.

2. Товариство виплачує дивіденди грошовими коштами, якщо інше не встановлено одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Дивіденди можуть виплачуватися за будь-який період, що є кратним кварталу, якщо інше не передбачено статутом.

4. Виплата дивідендів здійснюється у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття рішення про їх виплату, якщо інший строк не встановлений статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників.

5. Посадові особи товариства, винні у введенні в оману учасників товариства щодо його фінансового стану, зокрема шляхом подання (включення) недостовірної інформації до документів товариства, що призвело до здійснення неправомірних виплат, несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо повернення виплат товариству.

1.1. Частина 1 коментованої статті встановлює, що дивіденди виплачуються пропорційно до розміру часток у статутному капіталі.

1.2. Відповідно до частини 1 коментованої статті, дивіденди виплачуються особам, які були учасниками товариства на день ухвалення рішення про виплату дивідендів. Отже, виплачують-

ся дивіденди не актуальним учасникам, а тим особам, які були учасниками товариства на день ухвалення рішення про виплату дивідендів.

1.3. Право на отримання певної частки прибутку (дивідендів) статтею 167 ГК віднесено до корпоративних прав. Водночас, відповідно до частини 1 коментованої статті, втрата особою статусу учасника (передання частки в статутному капіталі іншій особі, вихід з товариства) не припиняє права такої особи на одержання дивідендів, які не були їй виплачені до втрати статусу учасника. Зокрема, якщо рішення про виплату дивідендів товариство ухвалило до того, як учасник передав свою частку в статутному капіталі іншій особі – новому учасникові, то новий учасник не має права на одержання дивідендів, і воно зберігається за колишнім учасником. Це свідчить про те, що зобов'язання щодо виплати дивідендів виникає на користь осіб, які мають статус учасника, але далі продовжує своє існування незалежно від наявності в кредитора цього статусу.

1.4. Відповідно до статті 515 ЦК, заміна кредитора не допускається в зобов'язаннях, нерозривно пов'язаних з особою кредитора, зокрема в зобов'язаннях про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відступлення особою, якій належить вимога на одержання дивідендів, іншій особі, не підпадає під цю заборону. Отже, вимога на одержання дивідендів може бути відступлена іншій особі (новому кредиторві).

1.5. При цьому варто мати на увазі правову природу відступлення вимоги (в термінології пункту 1 частини 1 статті 512 ЦК – відступлення права вимоги).

1.6. Відступлення вимоги (цесія) відбувається внаслідок укладення договору про відступлення вимоги. Такий договір не можна плутати із зобов'язальним договором, на виконання якого здійснюється цесія, наприклад з договором купівлі-продажу вимоги, міни вимоги, з договором комісії (предметом якого є вчинення правочинів щодо вимоги) тощо. Натомість договір про відсту-

плення вимоги – договір з абсолютним ефектом, тобто його укладення передбачає не виникнення зобов'язання, а перехід права від первісного кредитора до нового кредитора.

1.7. Укладення зобов'язального договору та договору відступлення вимоги можуть не збігатись у часі. Втім сторони можуть укласти такі договори одночасно, зокрема викласти їх в одному документі. Якщо, наприклад, сторони уклали договір дарування вимоги і вказали в ньому, що з укладенням цього договору до покупця переходить вимога (право вимоги), то це означає одночасне укладення і договору відступлення вимоги. Воля сторін на перехід вимоги до нового кредитора одночасно з укладенням зобов'язального договору може вбачатися і з обставин справи або зі звичаїв ділового обороту навіть без прямої вказівки на це в зобов'язальному договорі. Якщо ж сторони уклали, наприклад, договір купівлі-продажу вимоги і передбачили в ньому, що вимога передається покупцеві після сплати покупної ціни, то сторонам після такої сплати слід буде укласти окремо договір відступлення вимоги.

1.8. Відступлення вимоги може відбуватися і без її відчуження. Наприклад, сторони можуть укласти договір комісії, за яким комісіонер зобов'язується за дорученням комітента вчиняти від свого імені дії щодо одержання від боржника за вимогою грошей і перераховувати їх комітентові (за вирахуванням комісійної плати), для чого комітент зобов'язується відступити комісіонерові належну комітентові вимогу до боржника. У цьому прикладі вимога не відчужується комісіонерові, тобто право на вимогу зберігається за комітентом, хоча сама вимога відступлена комісіонерові, який не має права розпоряджатися вимогою на свій розсуд (наприклад, продати її), а має вчиняти лише ті дії, які відповідають меті, з якою він вимогу одержав, і виконувати вказівки комітента щодо цієї вимоги.

1.9. Тому, зокрема, до договору про відступлення вимоги не можна застосовувати презумпцію відплатності договору, встановлену

частиною 5 статті 626 ЦК¹²³, та й взагалі не можна казати про відплатність чи безвідплатність договору про відступлення вимоги. Відплатним чи безвідплатним може бути зобов'язальний договір, на виконання якого робиться відступлення вимоги.

1.10. Отже, в разі спору між товариством і новим кредитором, на користь якого відступлена вимога щодо сплати дивідендів, товариство не може заперечувати проти позову про стягнення дивідендів (як це трапляється на практиці) на тій підставі, що договір відступлення вимоги безоплатний.

1.11. Частина 1 коментованої статті також встановлює, що дивіденди виплачуються за рахунок чистого прибутку товариства. Іншими словами, виплата дивідендів за наявності непокритих збитків не допускається. Не допускається і виплата дивідендів розміром, який перевищує чистий прибуток. Так законодавець намагається запобігти зловживанням, в основі яких лежить маніпулювання майном товариства для того, щоб вилучити на користь учасників максимум коштів, залишивши товариству борги зі сплати податків, погашення кредитів, розрахунки з іншими кредиторами.

1.12. Відповідно до пункту 3.25 Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності (затвержені наказом Міністерства фінансів України від 28.03.2013 № 433), чистий прибуток (збиток) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування. Відповідно до пункту 3 розділу I Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 (затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73), прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

---

123 Частина 5 статті 626 ЦК:

«5. Договір є відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не випливає із суті договору».

1.13. Через те що статтею 167 ГК право на отримання певної частки прибутку (дивідендів) віднесено до корпоративних прав, а, відповідно до пункту 3 частини 1 статті 20 ГПК¹²⁴, справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, належать до господарської юрисдикції, то спори про виплату дивідендів вважаються корпоративними, і вирішуються господарськими судами.

1.14. У разі, якщо дивіденди виплачено без достатньої правової підстави, або якщо така підстава згодом відпала, виплачені дивіденди підлягають поверненню на підставі частини 1 статті 1212 ЦК (кондикційне зобов'язання). Така ситуація може виникнути, наприклад, якщо загальні збори товариства не ухвалювали рішення про виплату дивідендів взагалі, або ухвалювали, але меншим розміром, а дивіденди виплачені помилково; якщо рішення про виплату дивідендів є нікчемним як таке, що не відповідає закону, або визнане судом недійсним у зв'язку з порушенням порядку проведення зборів тощо. Хоча кондикційні зобов'язання є позадоговірними й виникають саме в разі відсутності або відпадиння правової підстави, спори про повернення дивідендів теж належать до юрисдикції господарських судів, бо кошти є надмірно сплаченими саме як дивіденди, а спірні відносини є корпоративними¹²⁵.

1.15. Пунктом 3 статті 20 ГПК до юрисдикції господарських судів віднесені «справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, *в тому числі* у спорах між учасниками ... юридичної особи або між юридичною особою та її учасником ..., у тому числі учас-

---

124 Пункт 3 частини 1 статті 20 ГПК:

«3) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів».

125 Див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 у справі № 917/1345/17 (провадження № 12–144rc18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>.

ником, який вибув ...». Цю норму не слід розуміти так, що господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин за участю товариства, лише за умови, якщо стороною спору є учасник або учасника, який вибув. Розумніше широке тлумачення цієї норми, за якого вона не містить вичерпного переліку осіб, які можуть бути сторонами в спорах, що виникають з корпоративних відносин. На таке розуміння вказують слова «в тому числі», тобто не винятково. Іншими словами, визначення правової природи спору як корпоративного досить для висновку, що його вирішення належить до господарської юрисдикції. Отже, до юрисдикції господарських судів належать і справи в спорах між товариством і особою, якій відступлена вимога виплати дивідендів (новим кредитором), щодо стягнення дивідендів чи повернення надміру сплачених.

1.16. У справі № 908/1027/17 спір виник у зв'язку з тим, що загальні збори учасників товариства ухвалили рішення про виплату учасникам дивідендів, але після виходу одного з учасників з товариства було ухвалено рішення про скасування рішення про виплату дивідендів. Верховний Суд дійшов висновку, що розумне та справедливе є те, що учасники товариства не можуть скасувати попереднє рішення про виплату дивідендів учасникові, який вийшов зі складу учасників товариства, і щодо якого ухвалено рішення про виплату йому дивідендів¹²⁶.

1.17. Водночас такий же висновок можна зробити і в разі, якщо учасник не виходив з товариства, з огляду на таке. З рішення товариства (в особі загальних зборів) про виплату дивідендів виникає зобов'язання, силою якого товариство (боржник) повинне сплатити кожному учасникові певну грошову суму, а учасник (кредитор) може вимагати виконання цього обов'язку. Це зобов'язання не може бути припинене в односторонньому порядку боржником

---

126 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23 травня 2018 року у справі № 908/1027/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74411401>.

(товариством в особі загальних зборів) без згоди кредитора (учасника), бо таке припинення не відповідає законодавству, зокрема нормам глави 50 ЦК «Припинення зобов'язання».

2. Через те що виплата дивідендів у негрошовій формі несе значний ризик порушення інтересів міноритаріїв через можливе маніпулювання вартістю майна, частиною 2 коментованої статті вимагається однаковість усіх учасників під час ухвалення рішення щодо такої виплати.

3.1. Відповідно до диспозитивного правила частини 3 коментованої статті, товариство може ухвалити рішення про виплату дивідендів за будь-який період, кратний кварталу.

3.2. Водночас законодавець надав учасникам можливість передбачити в статуті інші строки виплати дивідендів. Статутом може бути встановлено, що дивіденди виплачуються, наприклад, щомісячно або лише раз на рік. Втім учасники мають розуміти: що коротша періодичність виплати дивідендів, то складніше перевірити обґрунтованість їх нарахування, і то вищий ризик маніпулювань фінансовою звітністю.

4. Диспозитивною нормою частини 4 коментованої статті передбачено шестимісячний строк для виплати дивідендів на випадок, якщо статутом товариства або рішенням загальних зборів учасників не встановлено інший строк.

5.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, чистий прибуток товариства – єдине можливе джерело виплати дивідендів. Тому виплата дивідендів, коли нема чистого прибутку, або в сумі, що перевищує чистий прибуток, є порушенням заборони, встановленої імперативною нормою закону. Такі дивіденди є майном, набутим за рахунок іншої особи (товариства) без достатньої правової підстави, і кваліфікуються як безпідставно набуте майно. У цих випадках виникають кондикційні зобов'язання, відповідно до глави 83 ЦК «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави».

5.2. Згідно з частинами 1, 2 статті 1212 ЦК¹²⁷, безпідставно набуті дивіденди підлягають поверненню товариству, до того ж незалежно від будь-яких обставин, зокрема від того, чи сталася незаконна виплата дивідендів з вини учасників товариства, чи такої вини нема.

5.3. Припис виплачувати дивіденди лише за рахунок чистого прибутку товариства, встановлений частиною 1 коментованої статті, може бути порушений і без наміру учасників незаконно збагатитися. Скажімо, учасників товариства можуть ввести в оману щодо фінансового стану товариства посадові особи, які, наприклад, бажають створити позитивне враження щодо результатів своєї роботи. Зокрема, посадові особи можуть показати прибуток, який товариство нібито одержало, хоча насправді його не було. Саме для таких випадків частиною 5 коментованої статті встановлено, що посадові особи, винні у введенні в оману учасників товариства щодо його фінансового стану, несуть разом з учасниками солідарну відповідальність за кондикційним зобов'язанням.

Стаття 27. Обмеження виплати дивідендів

1. Товариство не має права приймати рішення про виплату дивідендів або виплачувати дивіденди, якщо:

1) товариство не здійснило розрахунків з учасниками товариства у зв'язку із припиненням їх участі у товаристві або з правонаступниками учасників товариства відповідно до цього Закону;

2) майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або

---

127 Частини 1, 2 статті 1212 ЦК:

- «1. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.
2. Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події».

буде недостатньо внаслідок прийняття рішення про виплату дивідендів чи здійснення виплати.

2. Статутом товариства можуть додатково передбачатися інші умови, за яких загальні збори учасників не можуть приймати рішення про виплату дивідендів чи за яких дивіденди не можуть виплачуватися.

3. Товариство не має права виплачувати дивіденди учаснику, який повністю або частково не вніс свій вклад.

1.1. Частина 1 коментованої статті встановлює законодавчу заборону на ухвалення рішення про виплату дивідендів та їх виплату у двох випадках.

1.2. До повного розрахунку з учасниками товариства (їхніми спадкоємцями або іншими правонаступниками), які вийшли або виключені з товариства, заборонені будь-які виплати дивідендів (пункт 1 частини 1 коментованої статті). Виплата учасникові вартості його частки може серйозно вплинути на майновий стан товариства, призвести до вилучення обігових коштів або критично необхідних активів, тож виплата дивідендів до завершення розрахунків з учасником, який виходить або виключений, може порушити його інтереси (якщо товариство втратить платоспроможність і не зможе з ним розрахуватися), самого товариства (якщо товариство не зможе вести свою господарську діяльність) та кредиторів (які також чутливі до ризику вилучення активів під виглядом виплати дивідендів).

1.3. Заборона, передбачена пунктом 2 частини 1 коментованої статті, спрямована на запобігання виникненню неплатоспроможності товариства, якщо майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів за зобов'язаннями, строк виконання яких настав, або стане недостатньо внаслідок ухвалення рішення про виплату дивідендів (бо таке рішення приводить до появи нових кредиторів в особі учасників товариства) або внаслідок їх виплати.

1.4. Заборона, передбачена частиною 1 коментованої статті, стосується не лише ухвалення рішення про виплату дивідендів, а й самої їх виплати. Зокрема, можливі ситуації, коли рішення про виплату дивідендів є дійсним, ухвалене правомірно, бо на момент його ухвалення ще не було обставин, передбачених гіпотезою цієї норми. Водночас, якщо до виплати дивідендів такі обставини з'являться, то товариство має зупинити виплату дивідендів, доки такі обставини не припиняться.

1.5. Якщо дивіденди виплачені з порушенням заборони на таку виплату, виникає кондикційне зобов'язання щодо повернення дивідендів, відповідно до глави 83 ЦК «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави», бо дивіденди набуті без достатньої правової підстави¹²⁸. Див. також коментар до частини 1 статті 26 коментованого Закону.

2. Окрім випадків законодавчої заборони на ухвалення рішення про виплату дивідендів та їх виплату, передбачених частиною 1 коментованої статті, товариство, відповідно до частини 2 коментованої статті, може в статуті передбачити додаткові випадки, коли діятиме така заборона.

3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, товариство може ухвалювати рішення про виплату дивідендів і в тому разі, коли хтось із учасників ще не вніс вклад. Водночас дивіденди виплачуються такому учасникові лише після повного внесення ним вкладу.

---

128 У постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2018 у справі № 917/1345/17 (провадження № 12–144гс18, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75215615>) сказано, що можливість застосування до таких спорів (про повернення дивідендів) статті 1212 ЦК України виключається, якщо учасники набули кошти на підставі дійсного рішення загальних зборів. Водночас у цій справі спірні правовідносини виникли до набрання чинності коментованим Законом. Отже, не підлягали застосуванню норми коментованого Закону, зокрема і положення пункту 2 частини 1 коментованої статті.

Глава IV. Управління товариством

Стаття 28. Органи товариства

1. Органами товариства є загальні збори учасників, наглядова рада (у разі утворення) та виконавчий орган.

1. Частина 1 коментованої статті містить перелік органів товариства, до яких належать загальні збори учасників, наглядова рада та виконавчий орган.

Стаття 29. Загальні збори учасників

1. Загальні збори учасників є вищим органом товариства.

2. Кожен учасник товариства має право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників.

3. Кожен учасник товариства на загальних зборах учасників має кількість голосів, пропорційну до розміру його частки у статутному капіталі товариства, якщо інше не передбачено статутом.

1.1. Частина 1 коментованої статті визначає загальні збори учасників як вищий орган товариства. Відповідно до частини 1 статті 30 коментованого Закону, загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства.

1.2. Правова природа рішення загальних зборів учасників може бути різною залежно від змісту рішення. Наприклад, ухвалення рішення про виплату дивідендів є дією, спрямованою на виникнення права учасників на одержання грошей від товариства і виникнення в товариства кореспондуючого обов'язку. Отже, згідно з частинами 1, 3 статті 202 ЦК¹²⁹ ухвалення такого рішення є од-

129 Частини 1, 3 статті 202 ЦК:

- «1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.
3. Одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами».

ностороннім правочином, вчиненим товариством. Натомість ухвалення рішення загальних зборів учасників, наприклад, про внесення змін до статуту товариства, про ведення діяльності товариством на підставі модельного статуту спрямоване на зміну регулювання (яке встановлюється статутом як локальним нормативним актом), а не на набуття, зміну або припинення суб'єктивних цивільних прав та обов'язків товариства та інших осіб, а тому правочином не є.

1.3. Законодавство не містить правил щодо недійсності рішень загальних зборів учасників. Водночас навряд чи такі правила мали б залежати від того, про яке саме рішення йдеться. Скорше вони мають бути загальними.

1.4. Із загальних міркувань можна дійти висновку про те, що рішення загальних зборів учасників товариства, яке за своїм змістом не відповідає закону, не створює правових наслідків, тобто є нікчемним. Якщо вважати, що рішення загальних зборів учасників товариства, яке не відповідає закону, все ж таки дійсне, доки його не визнав суд недійсним, то це означало б, що норми закону не є обов'язковими, а застосування чи незастосування імперативної норми закону залежить від волі приватних осіб, які можуть звернутися чи не звернутися до суду з позовом.

1.5. Водночас видається, що визнання рішення загальних зборів учасників товариства недійсним з мотивів його невідповідності закону може розглядатися як спосіб захисту інтересу щодо правової визначеності. Судове рішення про задоволення відповідного позову не приводить до анулювання рішення загальних зборів учасників товариства, яке і так є нікчемним, але знімає сумніви з цього приводу. Див. також коментар до частини 1 статті 6 коментованого Закону.

1.6. З подібних міркувань можна також дійти висновку про те, що рішення загальних зборів учасників товариства, яке не відповідає правомірним нормам статуту, не створює правових наслідків, тобто є нікчемним.

1.7. До нікчемних слід віднести також рішення загальних зборів учасників товариства, ухвалене з перевищенням повноважень зборів (тобто рішення, яке в принципі не могло бути ухвалене) та рішення, що ухвалили сторонні особи нібито як загальні збори товариства, або підроблені рішення¹³⁰. Такі рішення не створюють правових наслідків незалежно від того, чи оспорені вони в суді.

1.8. Водночас порушення порядку скликання загальних зборів чи порядку ухвалення рішення загальних зборів не має в усіх випадках призводити до нікчемності рішення. Таке порушення стосується дефекту волевиявлення товариства через дефекти волевиявлення їхніх учасників. Наявність таких дефектів не завжди означає, що учасник потребує захисту свого інтересу, наприклад, якщо його невчасно повідомили про загальні збори, розглянули на зборах питання, яке не мало розглядатися тощо. Учасник може бути згодним з ухваленим рішенням і підтримувати його, попри вчинені щодо нього порушення. Водночас, якщо порушення порядку ухвалення рішення загальних зборів полягало в тому, що воно було «ухвалене» меншою кількістю голосів, ніж встановлено законом чи статутом, то рішення загальних зборів слід розглядати як таке, що не було ухвалене.

1.9. При цьому видається, що нікчемність рішення загальних зборів учасників товариства, яке не відповідає статуту, та недійсність рішення загальних зборів, визнаного судом недійсним з підстав порушення порядку скликання загальних зборів чи порядку ухвалення рішення загальних зборів, не може бути протиставлена добросовісним третім особам. Іншими словами, у разі спору з третьою особою товариство не може посилатися на недійсність рішення загальних зборів учасників товариства, якщо третя особа добросовісна, тобто не знала і не мала знати про нікчемність цього рішення з підстав невідповідності статуту чи про наявність підстав для оспорення рішення.

---

130 Степанов Д. Ничтожность решений общих собраний акционеров. *Корпоративный юрист*. 2005. № 1. С. 28–31, на с. 30.

1.10. За протилежного підходу, результат буде очевидно несправедливим, а товариство та учасники одержують можливість, діючи недобросовісно, навмисно зашкодити добросовісній третій особі. Наприклад, товариство і третя особа планують укласти договір, який є значним правочином для товариства, і ця обставина відома третій особі. Товариство (в особі загальних зборів учасників) ухвалило рішення про надання згоди на вчинення цього договору. Третя особа діяла, добросовісно покладаючись на таке рішення, – уклала з товариством договір. Після цього учасники товариства передумали – вирішили, що цей договір товариство виконувати не буде. Щоб запобігти негативним наслідкам невиконання договору, один з учасників звернувся до суду з позовом про визнання рішення про надання згоди на вчинення договору недійсним, посилаючись на те, що його нібито не повідомили про проведення зборів, і що в протоколі зборів нібито вказані недостовірні відомості про його присутність на зборах. Суд визнав це рішення про надання згоди на вчинення договору недійсним, бо товариство не заперечувало проти обставин, вказаних учасником-позивачем, та навіть визнало позов. Видається очевидним, що недійсність цього рішення загальних зборів учасників не може впливати на відносини між товариством і добросовісною третьою особою. Тобто навіть за умови підтвердження судовим рішенням недійсності рішення зборів про надання згоди на вчинення значного договору така недійсність не означає, що сам договір є неукладеним, нікчемним чи може бути визнаний недійсним з мотивів недійсності рішення зборів, якщо третя особа є добросовісною (не знала і не мала знати про дефекти ухвалення зборами рішення).

1.11. Тому в подібних випадках слід застосовувати абзац другий частини 3 статті 92 ЦК¹³¹, адже учасники, діючи разом як вищий ор-

131 Частина 3 статті 92 ЦК:

«3. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень.

ган товариства, формують волю і волевиявлення товариства, тобто здійснюють представницькі повноваження. Отже, ані ухвалення загальними зборами учасників товариства рішення, яке не відповідає статуту, ані порушення порядку скликання загальних зборів чи порядку ухвалення рішення загальних зборів не може впливати на відносини товариства з добросовісною третьою особою.

1.12. Слід мати на увазі, що позов про визнання рішення загальних зборів недійсним далеко не завжди відповідає належному способу захисту. Велика Палата Верховного Суду неодноразово звертала увагу на те, що спосіб захисту має бути належним¹³².

1.13. До набрання чинності коментованим Законом визнання недійсним рішення загальних зборів товариства розглядалося як універсальний спосіб захисту прав особи, яка вважає, що її право або інтерес порушені незаконним рішенням. Зокрема, позивачі зверталися з відповідними позовами до суду, якщо вважали, що їх незаконно виключено зі складу учасників, або що рішенням загальних зборів незаконно змінений розмір статутного капіталу та частки учасників у ньому. Якщо суд робив висновок про незаконність такого рішення та про порушення прав та інтересів позивача, то ухвалювалося судові рішення про задоволення позову¹³³.

У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження».

132 Див. наприклад постанови Великої Палати Верховного Суду від 5 червня 2018 року у справі № 338/180/17 (провадження № 14–144цс18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963905>, від 11 вересня 2018 року у справі № 905/1926/16 (провадження № 12–187с18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76596894>, від 30 січня 2019 року у справі № 569/17272/15-ц (провадження № 14–338цс18), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80116150>, від 2 липня 2019 року у справі № 48/340 (провадження № 12–14зв19), <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83454696>.

133 Див. наприклад постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12 червня 2018 року у справі № 914/1425/17, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75110152>, від 27 лютого 2018 року у справі № 918/92/17, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72550977>.

1.14. Водночас така практика склалася до того, як коментованим Законом були внесені зміни до Закону про реєстрацію №755-IV. Необхідно мати на увазі, що пунктом 3 частини 5 статті 17 згаданого Закону в чинній редакції встановлено вичерпний перелік судових рішень, на підставі яких проводиться державна реєстрація змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства. Тим самим встановлений і вичерпний перелік способів захисту, які можуть застосовуватися, якщо право або інтерес позивача порушені у зв'язку з наявністю в Єдиному державному реєстрі недостовірного запису.

1.15. Якщо, наприклад, товариство (в особі загальних зборів) ухвалило рішення про виключення учасника, і до Єдиного державного реєстру внесений відповідний запис, то учасник позбавляється його частки в статутному капіталі товариства. Водночас якщо учасник вважає таке рішення товариства (в особі загальних зборів) незаконним, і бажає отримати свою частку назад, то задоволення позовної вимоги про визнання цього рішення недійсним не приведе до захисту прав та інтересів учасника, адже таке судове рішення не є підставою для внесення бажаних відомостей до Єдиного державного реєстру. Належному способу захисту в такому разі відповідає позов про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства (підпункт «д» пункту 3 частини 5 статті 17 Закону про реєстрацію №755-IV). Так само не відповідає належному способу захисту позов про визнання недійсним рішення загальних зборів про новий розподіл часток під час процедури збільшення статутного капіталу. Див. коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

1.16. Особа, яка звернулася з позовом про визнання рішення загальних зборів учасників недійсним, має довести, що таким рішенням порушені його права або інтереси. Якщо це не доведено, то суд відмовляє в позові. Наприклад, у справі № 912/779/17 ТОВ «Протейн-Продакшн» звернулося з позовом до ТОВ «Петропродукт-У-

країна» про визнання недійсним рішення зборів учасників відповідача. Цим рішенням була надана згода, зокрема, на укладення договору застави корпоративних (майнових) прав, пов'язаних з правом власності відповідача на частку (долю) в статутному капіталі ТОВ «Протеїн-Продакшн», що становить 51 % статутного капіталу ТОВ «Протеїн-Продакшн», як забезпечення виконання зобов'язань ПрАТ «Креатив» перед АТ «Ощадбанк». Отже, позивач не був учасником відповідача (навпаки, відповідач був учасником позивача). Тому суди дійшли висновку, що права позивача не порушені, а в позові відмовлено¹³⁴.

2. Участь учасника в роботі загальних зборів учасників, його вплив на ухвалення загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням; голосуванню передують обговорення з присутніми учасниками питань порядку денного, внесення пропозицій, що за певних обставин може істотно вплинути на загальний хід голосування¹³⁵. Зокрема, участь учасника, який має навіть невелику кількість голосів, в обговоренні питань порядку денного може вплинути на думки інших учасників, внаслідок чого товариство може ухвалити не те рішення, яке було б ухвалене за відсутності такого учасника. Тому ненадання учасникові товариства можливості, передбаченої частиною 2 коментованої статті, бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань і голосувати, може бути підставою для визнання рішень загальних зборів учасників недійсними.

3.1. За загальним правилом, кожен учасник має кількість голосів, пропорційну до питомої ваги його частки в статутному капіталі.

---

134 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 2 травня 2018 року у справі № 912/779/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73840069>.

135 Така правова позиція відображена в багатьох судових рішеннях. Див., наприклад, постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 3 квітня 2018 року у справі № 908/1323/16, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73194416>, від 24 липня 2018 року у справі № 927/890/16, <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75501134>.

Втім, відповідно до частини 3 коментованої статті, статутом може бути змінене співвідношення голосів учасників.

3.2. Коментованим Законом передбачені випадки, коли голоси учасника не враховуються при визначенні результатів голосування (зокрема, частина 3 статті 15, частина 2 статті 23, частина 3 статті 25 коментованого Закону). Крім того, відповідно до частини 3 статті 98 ЦК (в редакції коментованого Закону), учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом; це правило не застосовується в товаристві з одним учасником (див. також коментар до частини 1 статті 30 коментованого Закону).

Стаття 30. Компетенція загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства.

2. До компетенції загальних зборів учасників належать:

- 1) визначення основних напрямів діяльності товариства;**
- 2) внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту;**
- 3) зміна розміру статутного капіталу товариства;**
- 4) затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника;**
- 5) перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом;**
- 6) обрання та припинення повноважень наглядової ради товариства або окремих членів наглядової ради, встановлення розміру винагороди членам наглядової ради товариства;**
- 7) обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу (всіх чи окремо одно-**

го або декількох з них), встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства;

8) визначення форм контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу товариства;

9) створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності;

10) прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника;

11) затвердження результатів діяльності товариства за рік або інший період;

12) розподіл чистого прибутку товариства, прийняття рішення про виплату дивідендів;

13) прийняття рішень про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства;

14) прийняття інших рішень, віднесених цим Законом до компетенції загальних зборів учасників.

3. Питання, передбачені частиною другою цієї статті, та інші питання, віднесені законом до компетенції вищого органу товариства, не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства, якщо інше не впливає з цього Закону.

4. До виключної компетенції загальних зборів учасників статутом товариства також може бути віднесено вирішення інших питань.

1.1. Загальним зборам учасників, як вищому органу товариства, відповідно до частини 1 коментованої статті, належать повнова-

ження вирішувати будь-які питання діяльності товариства. Отже, загальні збори учасників можуть втручатися в діяльність інших органів товариства (виконавчого органу, наглядової ради), ухвалюючи рішення, які належать до компетенції цих органів.

1.2. Ця частина кореспондує нормі частини 1 статті 98 ЦК¹³⁶, зміненої Прикінцевими положеннями коментованого Закону (див. також коментар до підпункту 2 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону). При цьому в попередній редакції частини 1 статті 98 ЦК йшлося, що загальні збори учасників мають право приймати рішення, зокрема, і з тих питань, що передані загальними зборами до компетенції виконавчого органу. Коментованим Законом були внесені зміни до частини 1 статті 98 ЦК, внаслідок чого до повноважень вищого органу віднесено вирішення також і тих питань, які не передавалися загальними зборами до компетенції виконавчого органу, а належать йому за законом, а також питань, вирішення яких належить до компетенції інших органів.

1.3. Підхід, за якого загальні збори учасників можуть ухвалювати рішення, які належать до компетенції цих органів, – загальний, бо він закріплений у частині 1 статті 98 ЦК. Звісно, законодавець може встановлювати спеціальні правила для тих чи інших товариств. Наприклад, відповідно до частини 1 статті 33 Закону України «Про акціонерні товариства», загальні збори можуть вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства, крім тих, що віднесені до виключної компетенції наглядової ради законом або статутом. Отже, в акціонерних товариствах загальні збори не можуть втручатись у діяльність наглядової ради. Це одна з ключових особливостей правової конструкції акціонерного товариства, яка розрахована на сотні й тисячі дрібних акціонерів, що

¹³⁶ Частина 1 статті 98 ЦК у чинній редакції:

«1. Загальні збори учасників товариства мають право приймати рішення з усіх питань діяльності товариства, у тому числі і з тих, що належать до компетенції інших органів товариства».

об'єктивно не мають ані ресурсів, ані належного рівня компетентності для прийняття більшості рішень. Тому в акціонерних товариствах особливо болюча проблема колективних дій (collective actions) акціонерів та захисту міноритаріїв від мажоритаріїв, які мають можливість зловживати контролем. Цим і пояснюється обмеження повноважень загальних зборів акціонерів на користь наглядової ради.

2.1. Частина 2 коментованої статті містить невичерпний перелік питань, вирішення яких належить до компетенції вищого органу.

2.2. Органів, які обов'язково наявні в товаристві, всього два: загальні збори учасників та виконавчий орган (стаття 28 коментованого Закону). Відповідно до частини 1 коментованої статті, загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства. Іншими словами, до компетенції загальних зборів належать усі питання, крім тих, які віднесені до компетенції виконавчого органу (хоча і з питань, віднесених до компетенції виконавчого органу, загальні збори можуть ухвалювати рішення). Отже, перелік, що міститься в частині 2 коментованої статті, наведений лише з метою визначення питань, вирішення яких не може бути передане до компетенції інших органів згідно з частиною 3 коментованої статті.

3.1. Відповідно до сказаного вище, частина 3 коментованої статті встановлює, що питання, передбачені частиною 2 цієї статті, не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства, якщо інше не впливає з цього Закону.

3.2. Крім того, цією частиною встановлено, що й інші питання, віднесені законом до компетенції вищого органу товариства, також не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства, якщо інше не впливає з цього Закону.

3.3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, з коментованого Закону може випливати, що певні повноваження, віднесені цим Законом до повноважень вищого органу товариства, все ж мо-

жуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства. Наприклад, пунктом 7 частини 2 коментованої статті до компетенції загальних зборів учасників віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу (всіх чи окремо одного або кількох з них), встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства. Водночас із частини 2 статті 38 коментованого Закону випливає, що статутом товариства ці повноваження можуть бути віднесені до компетенції наглядової ради.

4. Частина 4 коментованої статті резервує за учасниками право на власний розсуд розширювати перелік питань, які віднесені до виключної компетенції загальних зборів учасників, шляхом включення до статуту відповідних положень.

Стаття 31. Скликання загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників скликаються у випадках, передбачених цим Законом або статутом товариства, а також:

- 1) з ініціативи виконавчого органу товариства;**
- 2) на вимогу наглядової ради товариства;**
- 3) на вимогу учасника або учасників товариства, які на день подання вимоги в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.**

2. Річні загальні збори учасників скликаються протягом шести місяців наступного за звітним року, якщо інше не встановлено законом. До порядку денного річних загальних зборів учасників обов'язково вносяться питання про розподіл чистого прибутку товариства, про виплату дивідендів та їх розмір.

3. Якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього року, виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників, які мають відбутися протягом 60 днів з дня такого зниження. До порядку денного таких загальних

зборів учасників включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства.

4. У разі порушення обов'язку, передбаченого частиною третьою цієї статті, та визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, передбаченого частиною третьою цієї статті, члени виконавчого органу солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. Члени виконавчого органу, які доведуть, що не знали і не мали знати про таке зниження вартості чистих активів товариства або голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників у зв'язку із зниженням вартості чистих активів товариства, звільняються від відповідальності за порушення цього обов'язку.

5. Вимога про скликання загальних зборів учасників подається виконавчому органу товариства в письмовій формі із зазначенням запропонованого порядку денного. У разі скликання загальних зборів учасників з ініціативи учасників товариства така вимога повинна містити інформацію про розмір часток у статутному капіталі товариства, що належать таким учасникам.

6. Виконавчий орган товариства повідомляє про відмову в скликанні загальних зборів учасникам, які вимагали скликання таких зборів, письмово із зазначенням причин відмови протягом п'яти днів з дати отримання вимоги від таких учасників товариства.

7. Разом з питаннями, запропонованими для включення до порядку денного загальних зборів учасників особою, яка вимагає скликання таких зборів, виконавчий орган товариства з власної ініціативи може включити до нього додаткові питання.

8. Виконавчий орган товариства зобов'язаний вчинити всі необхідні дії для скликання загальних зборів учасників у строк

не пізніше 20 днів з дня отримання вимоги про проведення таких зборів.

9. У разі якщо протягом 10 днів з дня, коли товариство отримало чи мало отримати вимогу про скликання загальних зборів, учасники не отримали повідомлення про скликання загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлено статутом, особи, які ініціювали їх проведення, можуть скликати загальні збори учасників самостійно. У такому випадку обов'язки щодо скликання та підготовки проведення загальних зборів учасників, передбачені статтею 32 цього Закону, покладаються на учасників товариства, які ініціювали загальні збори учасників.

10. Загальні збори учасників можуть прийняти рішення з будь-якого питання без дотримання вимог, встановлених цим Законом та статутом товариства щодо порядку скликання загальних зборів учасників та щодо повідомлень, якщо в таких загальних зборах учасників взяли участь всі учасники товариства та всі вони надали згоду на розгляд таких питань.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті загальні збори учасників скликаються у випадках, передбачених цим Законом, зокрема у випадках, передбачених частинами 2 і 3 коментованої статті.

1.2. Згідно з частиною 1 коментованої статті, учасники можуть встановити додаткові випадки (підстави) для скликання загальних зборів, зазначивши їх у статуті. Це можуть бути як необхідність ухвалення рішень з окремих питань, продиктованих специфікою веденої товариством діяльності, так і настання певних подій, наприклад значна втрата активів (якщо вона не підпадає під гіпотезу частини 3 коментованої статті), звільнення певної кількості співробітників, закриття довготривалих бізнес-проектів тощо.

1.3. Частина 1 коментованої статті також визначає, хто може ініціювати скликання загальних зборів на свій розсуд: це можуть робити виконавчий орган, наглядова рада та учасники товариства,

які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

1.4. Коментований Закон не встановлює наслідків невиконання виконавчим органом вимоги наглядової ради про скликання загальних зборів. Отже, якщо наглядова рада не має, відповідно до статуту, достатніх важелів для безпосереднього впливу на виконавчий орган, то вона може поінформувати учасників товариства про це, щоб забезпечити скликання загальних зборів, відповідно до частини 9 коментованої статті.

2.1. Імперативна норма частини 2 коментованої статті вимагає скликання періодичних (річних) загальних зборів учасників протягом перших шести місяців року, наступного за звітним.

2.2. Звісно, неможливо примусити учасників взяти участь у цих зборах, якщо вони того не хочуть. Так само неможливо примусити учасників розглянути питання про розподіл чистого прибутку товариства, про виплату дивідендів та їх розмір, а тим більше неможливо примусити учасників ухвалити якесь рішення з цих питань.

2.3. Водночас виконавчий орган, відповідно до частини 2 коментованої статті повинен вчинити всі дії, необхідні для скликання загальних зборів у встановлений строк та для внесення зазначених питань до порядку денного, щоб надати можливість загальним зборам ухвалити відповідні рішення.

3.1. У частині 3 коментованої статті встановлюється обов'язок виконавчого органу скликати загальні збори учасників у разі значного погіршення майнового стану товариства.

3.2. Критерій значного погіршення майнового стану, відповідно до частини 3 коментованої статті, – зниження вартості чистих активів товариства більш як на 50 відсотків проти цього показника станом на кінець попереднього року. Таке зниження цього показника може свідчити про дуже серйозні проблеми в управлінні товариством, про негативні наслідки окремих помилок в управ-

лінських рішеннях, про несприятливі обставини (дію непереборної сили) тощо. Зменшення вартості чистих активів може бути викликане й іншими менш небезпечними обставинами, пов'язаними, наприклад, зі зміною сфери діяльності, переорієнтацією на нові ринки, у зв'язку з чим діяльність стала збитковою, але в майбутньому, в міру напрацювання клієнтської бази та освоєння ринку, очікується її прибутковість. Мета законодавця – надання можливості учасникам товариства обговорити ситуацію на ранньому етапі, й, у разі очікуваного негативного сценарію, мати достатньо часу на реагування на виявлені загрози, зокрема шляхом заміни некомпетентного керівництва чи вжиття інших заходів, які дозволять уникнути неплатоспроможності та банкрутства.

3.3. Актуальна вартість чистих активів товариства порівнюється з фактичною вартістю чистих активів товариства на кінець попереднього року.

3.4. Варто звернути увагу, що частина 3 коментованої статті (та й інші норми коментованого Закону) не містить посилання на дані останньої річної фінансової звітності товариства. Це пов'язане з тим, що звітність товариства може не відображати дійсного стану, що може бути спричинене, зокрема, і винними діями чи бездіяльністю менеджменту. Тож хибне відображення у звітності даних, внаслідок чого перекручується вартість чистих активів, не звільняє членів виконавчого органу, які знали або мали знати про фактичне зменшення чистих активів, відповідно до гіпотези частини 3 коментованої статті, від обов'язку щодо скликання зборів і від відповідальності за порушення цього обов'язку.

3.5. Виконавчий орган має вчинити всі дії, необхідні для скликання загальних зборів, так, щоб ці збори відбулися не пізніше ніж за 60 днів з дня зниження вартості чистих активів товариства.

3.6. До порядку денного загальних зборів включаються, зокрема, питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства. Це можуть бути, наприклад, заходи щодо внесення додаткових вкладів учасниками товариства, прийняття

до складу учасників третіх осіб, які внесуть свої вклади, тим самим інвестуючи додаткові кошти чи майно, чи будь-які інші заходи. Якщо ж товариство, попри істотне зменшення його майна, здатне і в подальшому вести прибуткову діяльність, то загальні збори можуть визнати за краще не ухвалювати жодного рішення і не вживати жодного заходу для покращення фінансового стану. Якщо натомість загальні збори дійдуть висновку, що подальша діяльність буде збиткова, і не знайдуть можливості для виправлення такої ситуації, то вони можуть ухвалити рішення про ліквідацію товариства, щоб запобігти подальшим збиткам.

4.1. Частина 4 коментованої статті встановлює субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства членів виконавчого органу в разі порушення обов'язку, передбаченого частиною 3 коментованої статті. Втім така відповідальність настає, лише якщо товариство буде визнане банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, передбаченого частиною 3 коментованої статті.

4.2. Члени виконавчого органу несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства солідарно. Тому підлягають застосуванню правила статей 543, 544 ЦК щодо солідарного обов'язку боржників та права на зворотну вимогу (регрес)¹³⁷.

---

137 Статті 543, 544 ЦК:

«Стаття 543. Солідарний обов'язок боржників

1. У разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо.
2. Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників.

Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їхній обов'язок не буде виконаний у повному обсязі.

3. Солідарний боржник не має права висувати проти вимоги кредитора заперечення, що ґрунтуються на таких відносинах решти солідарних боржників з кредитором, у яких цей боржник не бере участі.

4.3. Частина 4 коментованої статті також встановлює випадки, коли члени виконавчого органу звільняються від відповідальності в разі порушення обов'язку, передбаченого частиною 3 коментованої статті. Таких випадків два: 1) члени виконавчого органу не знали і не мали знати про зниження вартості чистих активів; 2) члени виконавчого органу голосували за рішення про скликання загальних зборів учасників. Однак видається, що слід за аналогією застосовувати і статтю 614 ЦК¹³⁸. За такого підходу, член виконавчого органу не несе відповідальності, якщо доведе свою невинуватість. Наприклад, якщо член виконавчого органу знав про зниження вартості чистих активів, але не голосував за рішення про скликання загальних зборів учасників, бо не брав участі в голосуванні через те, що якраз захворів і був непритомним у лікарні, то він не несе відповідальності через невинуватість.

5.1. Частина 5 коментованої статті встановлює письмову форму вимоги про скликання загальних зборів, до того ж ініціатор такого скликання має запропонувати порядок денний. Тобто ініціатор не може вимагати скликання загальних зборів просто тому,

---

4. Виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників припиняє обов'язок решти солідарних боржників перед кредитором.

Стаття 544. Право боржника, який виконав солідарний обов'язок, на зворотну вимогу

1. Боржник, який виконав солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього.
2. Якщо один із солідарних боржників не сплатив частку, належну солідарному боржникові, який у повному обсязі виконав солідарний обов'язок, несплачене припадає на кожного з решти солідарних боржників у рівній частці».

138 Стаття 614 ЦК:

«Стаття 614. Вина як підстава відповідальності за порушення зобов'язання

1. Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання.
2. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання.
3. Правочин, яким скасовується чи обмежується відповідальність за умисне порушення зобов'язання, є нікчемним».

що він бажає проведення загальних зборів, а має вказати, які питання слід розглянути на зборах.

5.2. Відповідно до частини 5 коментованої статті, якщо ініціатори скликання – учасники, вони також повідомляють інформацію про розмір їхніх часток у статутному капіталі товариства. Втім неповідомлення такої інформації не може вважатися підставою для відмови в скликанні зборів, бо інформація про розміри часток учасників відкрита і доступна в Єдиному державному реєстрі онлайн.

6.1. За змістом частини 6 коментованої статті виконавчий орган товариства може відмовити в скликанні загальних зборів лише в тому разі, якщо ініціатори такого скликання – учасники товариства. Якщо скликання загальних зборів вимагає наглядова рада, виконавчий орган не може цього робити.

6.2. Якщо виконавчий орган відмовив наглядовій раді в скликанні загальних зборів або протиправно не скликав збори, то такі порушення не можуть бути оскаржені до суду, бо і виконавчий орган, і наглядова рада – органи одного суб'єкта права – товариства (яке не може звернутися до суду саме проти себе). При цьому члени наглядової ради не мають власного інтересу, який міг би бути порушеним такою поведінкою виконавчого органу. Видається, що в таких випадках наглядовій раді слід поінформувати учасників товариства про поведінку виконавчого органу, бо учасники здатні ефективно вплинути на виконавчий орган (аж до зміни його складу), вони можуть не тільки ініціювати проведення зборів, відповідно до пункту 3 частини 1 коментованої статті, а й самостійно скликати їх, відповідно до частини 9 коментованої статті. Якщо ж формування складу виконавчого органу віднесено до повноважень наглядової ради, то зазначене порушення з боку виконавчого органу навряд чи може створити проблеми в практичній площині.

6.3. Відмова виконавчого органу учасникам товариства в скликанні загальних зборів викладається письмово і має бути мотиво-

ваною. Про відмову має бути повідомлено протягом п'яти днів з дати отримання вимоги про скликання загальних зборів.

6.4. У разі порушення виконавчим органом правил частини 6 коментованої статті дії або бездіяльність виконавчого органу чи товариства (в особі виконавчого органу) не можуть бути оскаржені учасниками до суду, бо настають наслідки, передбачені частиною 9 коментованої статті.

7.1. Якщо загальні збори учасників проводяться з ініціативи учасників або наглядової ради, то відповідно до частини 7 коментованої статті виконавчий орган може доповнити порядок денний додатковими питаннями, які вважатиме необхідним розглянути на зборах.

7.2. Ця норма розрахована на ситуації, коли у виконавчого органу накопичилися питання, які необхідно вирішити на зборах, а скликати окремі збори для їх вирішення недоцільно, бо вони можуть бути вирішені на зборах, скликання яких вимагає ініціатор.

7.3. Вислів «додаткові питання» означає доповнення цими питаннями питань, запропонованими для включення до порядку денного загальних зборів учасників ініціатором скликання зборів. Іншими словами, першими на зборах мають розглядатися саме питання, запропоновані ініціаторами, а вже потім – додаткові питання, включені виконавчим органом.

7.4. Не можна розуміти норму частини 7 коментованої статті так, що виконавчий орган може на власний розсуд поміняти порядок розгляду питань. За такого розуміння виконавчий орган дістав би можливість недобросовісно заважати розглядові питань ініціатора зборів шляхом включення до порядку денного першими такої кількості власних питань, щоб учасники фізично не могли б встигнути розглянути питання ініціатора.

8. Частина 8 коментованої статті надає виконавчому органу строк 20 днів для вчинення всіх необхідних дій для скликання загальних зборів учасників.

9. Частина 9 коментованої статті визначає наслідки невиконання виконавчим органом вимоги учасників про скликання загальних зборів. У цьому разі учасники, які вимагали скликання загальних зборів, можуть скликати збори самостійно. При цьому вони мають виконати обов'язки щодо скликання та підготування проведення загальних зборів учасників, передбачені статтею 32 коментованого Закону.

10. Якщо всі учасники товариства одностайно дійшли висновку про необхідність розгляду на загальних зборах певного питання, то вони можуть його розглянути. При цьому, відповідно до частини 10 коментованої статті, можна не дотримуватися вимог щодо порядку скликання загальних зборів учасників та щодо повідомлень.

Стаття 32. Порядок скликання загальних зборів учасників товариства

1. Загальні збори учасників скликаються виконавчим органом товариства. Статутом товариства може бути визначений інший орган, уповноважений на скликання загальних зборів учасників.

2. Виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників шляхом надсилання повідомлення про це кожному учаснику товариства.

3. Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учасників товариства не менше ніж за 30 днів до запланованої дати проведення загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства.

4. Повідомлення, передбачене частиною третьою цієї статті, надсилається поштовим відправленням з описом вкладення. Статутом товариства може бути встановлений інший спосіб повідомлення.

5. У повідомленні про загальні збори учасників зазначаються дата, час, місце проведення, порядок денний. Якщо до поряд-

ку денного включено питання про внесення змін до статуту товариства, до повідомлення додається проект запропонованих змін.

6. Виконавчий орган товариства приймає рішення про включення запропонованих питань до порядку денного загальних зборів учасників.

7. Пропозиції учасника або учасників товариства, які в сукупності володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів учасників. У такому разі таке питання вважається автоматично включеним до порядку денного загальних зборів учасників.

8. Після надсилання повідомлення, передбаченого частиною третьою цієї статті, забороняється внесення змін до порядку денного загальних зборів учасників, крім включення нових питань відповідно до частини сьомої цієї статті.

9. Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити учасників товариства про внесення змін до порядку денного не менше ніж за 10 днів до запланованої дати загальних зборів учасників, якщо інший строк не встановлений статутом товариства, відповідно до частини четвертої цієї статті.

10. До порядку денного можуть бути внесені будь-які зміни за згодою всіх учасників товариства. У такому разі положення частин восьмої і дев'ятої цієї статті не застосовуються.

11. Виконавчий орган товариства зобов'язаний надати учасникам товариства можливість ознайомитися з документами та інформацією, необхідними для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників. Виконавчий орган товариства забезпечує належні умови для ознайомлення з такими документами та інформацією за місцезнаходженням товариства у робочий час, якщо інший порядок не передбачений статутом товариства.

1.1. За загальним правилом частини 1 коментованої статті, скликання загальних зборів учасників покладається на виконавчий орган.

1.2. Однак статутом таке повноваження може бути покладене на інший орган, зокрема на наглядову раду. У цьому разі на наглядову раду покладаються всі обов'язки виконавчого органу щодо скликання зборів.

2. Частина 2 коментованої статті встановлює обов'язок виконавчого органу надсилати повідомлення про скликання загальних зборів кожному учасникові товариства.

3.1. За загальним правилом частини 3 коментованої статті, учасники товариства повідомляються про скликання загальних зборів не менше ніж за 30 днів до дати їх проведення.

3.2. Строк повідомлення учасників про скликання загальних зборів може бути змінений статутом.

4.1. За загальним правилом частини 4 коментованої статті повідомлення про скликання загальних зборів надсилається поштовим відправленням з описом вкладення.

4.2. Відповідно до чинних правил надання послуг поштового зв'язку¹³⁹ таке внутрішнє відправлення – відправлення з оголошеною цінністю (цінний лист).

4.3. Втім, відповідно до частини 4 коментованої статті, статутом товариства може бути встановлений інший спосіб повідомлення учасників. Наприклад, статутом може бути передбачене повідомлення учасників із застосуванням засобів електронних комунікацій.

5.1. Частиною 5 коментованої статті визначається зміст повідомлення про загальні збори учасників: воно має містити інформацію про дату, час, місце проведення, порядок денний зборів. Якщо на зборах планується розглянути питання про внесення змін до

¹³⁹ Пункт 19 Правил надання послуг поштового зв'язку, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 р. № 270.

статуту, до повідомлення додається проект запропонованих змін, щоб учасники могли їх вивчити і скласти свою позицію щодо них.

5.2. Неповідомлення або неналежне повідомлення учасників про загальні збори може бути підставою для визнання рішень, ухвалених на зборах, недійсними.

5.3. Наприклад, у справі № 914/1567/17 суди встановили, що збори учасників товариства ухвалили рішення, зокрема, про переведення товариства на модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 №1182; водночас у повідомленні, отриманому учасником товариства, зазначалося, що порядком денним передбачений розгляд питання про затвердження нової редакції статуту. Учасник звернувся до суду з позовом про визнання рішення зборів учасників недійсним. Цей позов був задоволений¹⁴⁰.

5.4. Неприпустиме і неналежне повідомлення учасників про загальні збори, у якому порядок денний формулюється так, щоб унеможливити або утруднити усвідомлення учасником суті питання, яке пропонується для розгляду. Наприклад, не можна вважати належним повідомлення, у якому конкретні питання не сформульовані, а приховані під узагальненими позначеннями «Різне», «Організаційні питання» тощо. За таких умов учасники не мають змоги підготуватися до розгляду питання у зв'язку з необізнаністю щодо суті такого питання¹⁴¹.

5.5. Якщо учасник взяв участь у загальних зборах і голосував на них, то ця обставина сама собою не обов'язково свідчить про те, що учасник був належним чином повідомлений про збори і мав змогу підготуватися до розгляду питань порядку денного.

---

140 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23 травня 2018 року у справі № 914/1567/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74346046>.

141 Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 2 травня 2018 року у справі № 912/3133/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73761684>.

6. За загальним правилом частини 6 коментованої статті, виконавчий орган товариства на свій розсуд ухвалює рішення про включення чи невключення питань до порядку денного загальних зборів, які запропонували учасники товариства.

7.1. За спеціальним правилом частини 7 коментованої статті, пропозиції учасників товариства, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного.

7.2. Ця частина також встановлює, що таке питання вважається автоматично включеним до порядку денного загальних зборів учасників. Водночас механізму автоматичного включення коментованій Закон не містить. Натомість виконавчий орган має повідомити учасників про включення питання до порядку денного, відповідно до частини 9 коментованої статті.

8. Частина 8 коментованої статті встановлює запобіжник проти довільного маніпулювання порядком денним загальних зборів учасників: після надсилання повідомлення, передбаченого частиною 3 коментованої статті, забороняється внесення змін до порядку денного. Виняток становить лише включення нових питань, що запропонували учасники, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства.

9.1. Якщо порядок денний доповнений питаннями, що запропонували учасники, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, то, відповідно до частини 9 коментованої статті, виконавчий орган зобов'язаний повідомити учасників товариства про внесення таких змін не менше ніж за 10 днів до дати загальних зборів. З цієї норми випливає, що учасники, які сукупно володіють 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства, можуть надати свої пропозиції до доповнення порядку денного не пізніше ніж за 10 днів до дати загальних зборів, якщо повідомлення, відповідно до статуту, має робитися засобами телекомунікації, або ще раніше – якщо пошто-

вим відправленням, щоб виконавчий орган міг своєчасно повідомити учасників товариства.

9.2. Повідомлення робиться за правилами частини 4 коментованої статті.

9.3. Статутом товариства може бути встановлений інший строк, протягом якого виконавчий орган зобов'язаний повідомити учасників товариства про внесення змін до порядку денного зборів.

10. Частина 10 коментованої статті кореспондує частині 10 статті 31 коментованого Закону. Порядок денний може бути змінений будь-яким чином, якщо щодо цього є одностайне волевиявлення всіх учасників товариства.

11.1. Частина 11 коментованої статті встановлює обов'язок товариства (в особі виконавчого органу) щодо надання можливості учасникам товариства одержати всю інформацію, необхідну для розгляду питань порядку денного на загальних зборах учасників, щоб учасники могли ухвалити зважене рішення з цих питань. Ця норма імперативна.

11.2. У частині 11 коментованої статті встановлене також диспозитивне правило: ознайомлення з документами та інформацією відбувається за місцезнаходженням товариства в робочий час. Статутом може бути визначене інше місце та час для цих цілей.

Стаття 33. Проведення загальних зборів учасників

1. Загальні збори учасників проводяться в порядку, встановленому цим Законом та статутом товариства.

2. Учасники товариства беруть участь у загальних зборах учасників особисто або через своїх представників.

3. Загальні збори учасників передбачають спільну присутність учасників товариства в одному місці для обговорення питань порядку денного або можуть проводитися у режимі відеокон-

ференції, що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників одночасно.

4. На загальних зборах учасників, що проводяться відповідно до частини третьої цієї статті, ведеться протокол, у якому фіксуються перебіг загальних зборів учасників та прийняті рішення. Протокол підписує голова загальних зборів учасників або інша уповноважена зборами особа. Кожен учасник товариства, який взяв участь у загальних зборах учасників, може підписати протокол.

5. Рішення з питань, не включених до порядку денного загальних зборів учасників, приймається лише за умови, що у них беруть участь всі учасники товариства, які одностайно надали згоду на розгляд таких питань. Повноваження представника за довіреністю щодо надання такої згоди мають бути спеціально обумовлені довіреністю.

6. Усі витрати на підготовку та проведення загальних зборів учасників несе товариство. Якщо загальні збори учасників ініційовані учасником товариства, витрати на підготовку та проведення таких загальних зборів учасників несе учасник товариства, який ініціює їх проведення, якщо інше рішення не прийнято загальними зборами учасників.

7. Загальні збори учасників проводяться за місцезнаходженням товариства, якщо інше не встановлено статутом товариства. Проведення загальних зборів за межами території України допускається лише за одностайною письмовою згодою всіх учасників товариства.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, проведення загальних зборів учасників регулюється нормами коментованого Закону. Воно також регулюється статутом у частині, що не суперечить закону.

1.2. Коментований Закон не містить поняття кворуму, тобто кількості голосів, що мають належати учасникам, які взяли участь у

зборах, щоб вони були повноважні ухвалювати рішення. Отже, кворум визначається залежно від кількості голосів учасників, необхідних для ухвалення того чи іншого рішення. Водночас, згідно з частиною 1 коментованої статті, у статуті товариства може бути передбачене, що загальні збори проводяться лише в разі, якщо в них взяли участь учасники, яким разом належить певна кількість голосів. З огляду на норму частини 5 статті 34 коментованого Закону кворум має бути більшим за 50 % голосів учасників товариства, що мають право голосу з відповідних питань.

1.3. Нормами частин першої і другої статті 60 Закону України «Про господарські товариства» встановлювалося, що загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники учасників), що володіють сукупно більш як 50 відсотками голосів; установчими документами товариств, у статутному капіталі яких нема державної частки, може бути встановлений інший відсоток голосів учасників (представників учасників), за умови присутності яких загальні збори учасників вважаються повноважними. Іншими словами, законодавчо встановленим був кворум – більш як 50 відсотків голосів; він міг бути збільшеним установчими документами товариств, у статутному капіталі яких нема державної частки. Отже, якщо товариство не привело свій статут у відповідність до коментованого Закону, і статутом встановлений кворум, то відповідне положення статуту підлягає застосуванню, якщо воно не суперечить коментованому Закону.

2.1. Участь у загальних зборах – це участь у формуванні волі та волевиявлення товариства.

2.2. Відповідно до частини 2 коментованої статті, брати участь у загальних зборах від імені учасника можуть, наприклад, члени відповідних органів юридичної особи – учасника; ті, чий повноваження діяти від імені юридичної особи, яка є учасником, або фізичної особи – підприємця, який є учасником, підтверджуються відомостями в Єдиному державному реєстрі; члени відповід-

них органів державної влади або органів місцевого самоврядування, якщо учасниками є держава або територіальна громада; законні представники фізичної особи – учасника (зокрема батьки, усиновлювачі, опікуни); законні представники юридичної особи – учасника (зокрема арбітражний керуючий, уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб¹⁴²); ті, хто довіреністю наділені повноваженнями представника учасника.

2.3. У довіреності учасник може вказати, що представник наділений повноваженням брати участь у загальних зборах учасників від імені учасника. Це повноваження охоплює і повноваження голосувати від імені довірителя. Див. також коментар до частини 5 коментованої статті.

2.4. Довіреність не повинна містити конкретні дії, що їх має вчинити представник. Зокрема, до змісту довіреності не може застосовуватися правило статті 1003 ЦК¹⁴³, бо довіреність не можна плутати з договором доручення (докладніше про це сказано нижче). Водночас з довіреності має бути зрозуміло, що представник уповноважений брати участь у загальних зборах учасників від імені учасника.

2.5. На практиці можуть виникати проблемні питання, якщо представник діє на підставі так званої «генеральної довіреності». Якщо текст довіреності сформульований у досить загальних висловах, не завжди легко зробити висновок про справжню волю довірителя. Наприклад, якщо в довіреності сказано, що представник може

---

142 Правова природа повноважень уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як повноважень щодо законного представництва банку висвітлена в численних постановках Великої Палати Верховного Суду. Див., наприклад, пункт 57 постанови Великої Палати Верховного Суду від 11.04.2018 у справі № 910/12294/16 (провадження № 12–9зг18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74188635>.

143 Стаття 1003 ЦК:

«Стаття 1003. Зміст доручення

1. У договорі доручення або у виданій на підставі договору довіреності мають бути чітко визначені юридичні дії, які належить вчинити повіреному. Дії, які належить вчинити повіреному, мають бути правомірними, конкретними та здійсненими».

вчиняти будь-які дії та представляти довірителя в будь-яких органах, підприємствах, організаціях, то видається сумнівним, що довіритель мав на увазі і повноваження представника брати участь у загальних зборах товариства від імені учасника. Крім того, волевиявлення учасника щодо наділення представника повноваженням брати участь у загальних зборах має бути зрозумілим для інших учасників за даних конкретних обставин.

2.6. Довіреність прийнято вважати одностороннім правочином¹⁴⁴. Водночас, якщо виходити з буквального тлумачення визначення правочину, наведеного в частині 1 статті 202 ЦК¹⁴⁵, то довіреність (її видача) не буде правочином, бо за довіреністю виникають не права та обов'язки, а повноваження. Повноваження не є суб'єктивним правом. Повноваження є можливістю представника діяти від імені певної особи (довірителя), створюючи для неї юридичні наслідки. У так званих «зовнішніх» відносинах, тобто у відносинах, що складаються за участю третьої особи, права і обов'язки виникають у третьої особи і того, кого представляють, але не в представника. Повноваження не захищається позовом, та й потреби в такому захисті немає, бо повноваження не можна порушити. Якщо представник має повноваження, то його дії створюють наслідки для довірителя, бо розглядаються як власні дії довірителя, і треті особи не можуть з цим нічого вдіяти. Тому доцільніше тлумачити поняття «правочин» ширше – як волевиявлення, спрямоване на створення правового результату, як це прийнято в доктрині німецького права¹⁴⁶. За такого підходу довіреність (її видача), справді, є правочином, правовим результатом якого є розширення кола людей, чії дії розглядаються як дії довірителя.

---

144 Див., наприклад, Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. Київ : Істина. 928 с., на с. 197.

145 Частина 1 статті 202 ЦК:

«1. Правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків».

146 Шапп Я. Система германского гражданского права: учебник / Пер. с нем. С. В. Королева. Москва : Междунар. отношения, 2006. 360 с., на с. 199.

Крім того, цей підхід знімає проблему тлумачення частини 1 статті 237 ЦК¹⁴⁷, яка інколи розуміється так, що представник може бути уповноважений лише на вчинення правочинів (у значенні дій, спрямованих на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків), але не на вчинення інших юридичних дій¹⁴⁸.

2.7. Втім під довіреністю може розумітися не тільки правочин, а й документ, в якому зафіксований його зміст. У такому значенні термін «довіреність» використаний у частині 3 статті 244 ЦК¹⁴⁹.

2.8. Положення частини 1 статті 244 ЦК¹⁵⁰ інколи розуміється так, що довіреність може видаватися лише тоді, коли між довірительом і повіреним укладено договір (зокрема, договір доручення). З таким тлумаченням погодитися не можна, бо воно вочевидь не відповідає усталеній практиці. Наприклад, особа може оформити довіреність заздалегідь, не маючи ще жодної домовленості з представником та навіть не повідомивши представника про намір оформити довіреність (і такі випадки трапляються, особливо серед фізичних осіб), але сподіваючись, що представник погодиться представляти інтереси особи. Було б очевидно нерозумно вважати, що в такому разі довіреність не є чинною, бо на момент її нотаріального посвідчення договір довірителя з представником не був укладений. Довіреність може бути видана і без укладення будь-яких договорів (як на момент видачі, так і в майбутньо-

---

147 Частина 1 статті 237 ЦК:

«1. Представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє».

148 Хоча, звісно, законодавцеві краще було б виключити статтю 237 ЦК зовсім, бо нічого, крім проблем, ця стаття не створює (не кажучи вже про помилкове визначення природи представництва).

149 Частина 3 статті 244 ЦК:

«3. Довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами. Довіреність на вчинення правочину представником може бути надана особою, яку представляють (довірительом), безпосередньо третій особі».

150 Частина 1 статті 244 ЦК:

«1. Представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю».

му), зокрема усних, за якими виникали б певні права та обов'язки. Наприклад, представник може заявити, що, найпевніше, він не зможе виконати прохання довірителя про вчинення від його імені певних дій, але запропонувати довірителеві видати довіреність про всяк випадок – може, у представника все ж з'явиться час для виконання прохання. У цьому прикладі навряд чи можна вважати, що сторони уклали договір, з якого виникли права та обов'язки. Крім того, довіритель може скласти довіреність і надати її не представникові, а безпосередньо третій особі (частина 3 статті 244 ЦК); лише згодом представник може дізнатися від цієї третьої особи про наявність у нього повноважень діяти від імені довірителя. Тож наведене вище тлумачення перетворило б необхідний суспільству інструмент на протиправний. Тому частину 1 статті 244 ЦК слід тлумачити буквально: представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю – і не додумувати це положення так, що представництво, яке не ґрунтується на договорі, не може здійснюватися за довіреністю або неможливе взагалі.

2.9. У відносинах представництва необхідно чітко відмежовувати так звані «зовнішні» та «внутрішні» відносини. Внутрішні правовідносини виникають, зокрема, з договору доручення, за яким одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії (частина 1 статті 1000 ЦК¹⁵¹). Ці відносини регулюються главою 68 ЦК, яка визначає права і обов'язки сторін, зокрема обов'язок довірителя видати повіреному довіреність на вчинення юридичних дій, передбачених договором доручення. Суб'єкти внутрішніх правовідносин – повірений і довіритель. Натомість зовнішні правовідносини виникають внаслідок вчинення представником певних юридичних дій від імені довірителя. Наприклад,

151 Частина 1 статті 1000 ЦК:

«1. За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, вчинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки довірителя».

якщо представник уклав з третьою особою договір, то цей договір створює права і обов'язки для довірителя і третьої особи, які і є суб'єктами зовнішніх правовідносин. Представник до кола таких суб'єктів не належить.

2.10. З викладеного випливає, що довіреність і договір доручення не можна плутати – це різні правочини, які створюють різний правовий результат. Зокрема, видача довіреності не створює нічиїх прав та обов'язків, а лише встановлює повноваження представника; при цьому довіреність уже сама собою породжує юридичний ефект, незалежно від прийняття представником волевиявлення того, кого представляє¹⁵². Натомість з договору доручення якраз виникають права та обов'язки повіреного і довірителя. При цьому договір доручення зв'язує лише сторони цього договору, але не третіх осіб. Договір доручення сам собою не наділяє повіреного повноваженнями.

2.11. На жаль, на практиці інколи плутають довіреність і договір доручення. Ймовірно, з такою плутаниною пов'язана хибна практика, за якою учасник товариства в довіреності не тільки зазначає, що представник наділений повноваженням взяти участь у зборах, а й вміщує певні вказівки щодо голосування на зборах. Звісно, довіритель може сформулювати певні вказівки повіреному, але вони не мають стосунку до третіх осіб. Зокрема, довіритель може дати вказівки нечітко, орієнтовно, задати лише певний напрямок, у якому має діяти представник. Наприклад, учасник може вказати, що представникові слід проголосувати за призначення керівника виконавчого органу на новий строк залежно від наслідків розгляду звіту виконавчого органу. Крім того, довіритель може змінити вказівки, наприклад і в усній формі. Звідси випливає, що довіреність взагалі не може містити вказівки представникові. Вони можуть міститися, наприклад, у договорі доручення, у наказі начальника підлеглому, якщо представник зв'язаний трудовими відносинами чи є служ-

---

152 Рясенцев В. А. Основания представительства в советском гражданском праве. *Ученые записки ВЮЗИ*. Москва, 1948. С. 46–59, на с. 50.

бовцем. Як уже зазначено, вказівки можуть бути й усними. Але в будь-якому разі треті особи не повинні розбиратися зі змістом вказівок, бо вони не є для них обов'язковими. Зокрема, товариство не має стежити, чи виконав представник вказівки учасника, та вирішувати, чи слід враховувати голоси учасника, віддані представником від імені учасника. Отже, вказівки представникові, які містяться в довіреності, за загальним правилом, мають ігноруватись. Якщо в довіреності сказано, що представник наділений повноваженням взяти участь у зборах, то як представник проголосував, так і слід враховувати голоси учасника.

2.12. Від наведеного вище слід відрізнити випадки, коли довіритель уже до зборів сформував свою волю щодо голосування, і пише в «довіреності»: з цього питання – за, з цього – проти. Таку «довіреність» можна вважати довіреністю лише наполовину – в частині можливості представника взяти участь в обговоренні питань. У частині ж голосування така «довіреність» за правовою природою не є довіреністю (попри слово «довіреність» у назві документа), а є письмовим волевиявленням, сформованим самим учасником. «Представник» у частині голосування не є представником, а є нунцієм – посильним, який лише вручає письмове волевиявлення учасника зборам. У такому випадку слід зараховувати голоси так, як вказав учасник, незалежно від того, як «проголосував» «представник». Іншими словами, це є спосіб голосування учасника в письмовій заочній формі. До набрання чинності коментованим Законом такий спосіб голосування не був встановлений законом, а був сформований звичаєм. Тепер заочне голосування передбачене статтею 35 коментованого Закону. Якщо учасник не готовий наділити представника повноваженням формувати волю учасника під час голосування, то йому краще скористатися опцією заочного голосування.

3. Частина 3 коментованої статті легалізує проведення загальних зборів у режимі відеоконференції, коли хтось із учасників бере участь у зборах, не перебуваючи фізично в місці проведення зборів.

4.1. Частина 4 коментованої статті визначає, що на загальних зборах учасників, які проводяться як звичним способом (шляхом спільної присутності учасників товариства в одному місці), так і в режимі відеоконференції, ведеться протокол. Загальні збори можуть обрати голову загальних зборів, який підпише протокол, а можуть встановити, що це зробить інша уповноважена зборами особа. Водночас протокол може підписати також і будь-який інший учасник, який взяв участь у загальних зборах.

4.2. Протокол загальних зборів учасників є письмовим доказом як факту проведення зборів, так і їх перебігу та ухвалення тих чи інших рішень. Проте брак протоколу не позбавляє заінтересованих осіб можливості доводити зазначені факти іншими засобами доказування. Так само і у випадку, якщо протокол загальних зборів учасників містить хибні відомості щодо фактів, заінтересовані особи можуть доводити це іншими засобами доказування.

5.1. Перше речення частини 5 коментованої статті кореспондує частині 10 статті 31 коментованого Закону.

5.2. При цьому друге речення частини 5 коментованої статті встановлює важливе правило: якщо учасник бере участь у зборах через представника за довіреністю, але в довіреності не зазначено, що представник має повноваження надавати згоду на розгляд питань, не включених до порядку денного, то представник не може надавати таку згоду. Навіть якщо в довіреності вказано, що представник наділяється всіма повноваженнями учасника, цього не досить для надання такої згоди, бо таке повноваження виникає, лише якщо воно спеціально обумовлене. Видаючи представникові довіреність, учасник може орієнтуватися на питання порядку денного і саме з цих питань надавати представникові інструкції, як саме він має брати участь в обговоренні та якими міркуваннями керуватися під час голосування. Якщо учасник вважає, що він може довірити представникові на власний розсуд вирішувати, чи надавати згоду на розгляд питань, не включених до порядку денного, і на свій розсуд голосувати з цих невідомих наперед питань,

то учасник має спеціально відобразити ці широкі повноваження представника в довіреності.

6.1. Перше речення частини 6 коментованої статті підтверджує очевидне правило: витрати на підготування та проведення загальних зборів учасників несе товариство. Дійсно, раз загальні збори – орган товариства, то й витрати, пов'язані з функціонуванням цього органу, несе товариство.

6.2. Друге речення частини 6 коментованої статті встановлює спеціальне правило: витрати на підготування та проведення загальних зборів учасників несе учасник товариства, який ініціював їх проведення. Втім, якщо загальні збори дійдуть висновку, що проведення зборів було виправдане, то можуть покласти витрати на підготування та проведення загальних зборів на товариство повністю або частково.

7.1. За загальним правилом частини 7 коментованої статті, загальні збори учасників проводяться за місцезнаходженням товариства.

7.2. Відповідно до частини 1 статті 93 ЦК¹⁵³, місцезнаходження юридичної особи – це питання факту. Тому загальні збори учасників проводяться за фактичним місцезнаходженням товариства. Зокрема, якщо відомості з Єдиного державного реєстру щодо місцезнаходження товариства не відповідають дійсності, то вони не беруться до уваги. Частина 1 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV¹⁵⁴ встановлює лише презумпцію достовірності відомостей з Єдиного державного реєстру, але, згідно з частиною 2 стат-

---

153 Частина 1 статті 93 ЦК:

«1. Місцезнаходженням юридичної особи є фактичне місце ведення діяльності чи розташування офісу, з якого проводиться щоденне керування діяльністю юридичної особи (переважно знаходиться керівництво) та здійснення управління і обліку».

154 Частина 1 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV:

«1. Якщо документи та відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, внесені до нього, такі документи та відомості вважаються достовірними і можуть бути використані у спорі з третьою особою».

ті 10 згаданого Закону¹⁵⁵, ця презумпція може бути спростована. Відповідно до висновку Великої Палати Верховного Суду¹⁵⁶, статтею 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено спростовану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань.

7.3. Відповідно до частини 7 коментованої статті, статутом може бути встановлене інше місце або інший спосіб визначення місця, за яким мають проводитися збори, але лише в межах території України. Для проведення загальних зборів за межами території України необхідна одностайна письмова згода всіх учасників товариства.

Стаття 34. Прийняття рішень загальними зборами учасників з питань порядку денного

1. Рішення загальних зборів учасників приймаються відкритим голосуванням, якщо інше не передбачено статутом товариства.

2. Рішення з питань, передбачених пунктами 2, 3, 13 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

3. Рішення загальних зборів учасників з питань, передбачених пунктами 4, 5, 9, 10 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

¹⁵⁵ Частина 2 статті 10 Закону про реєстрацію №755-IV:

«2. Якщо відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, є недостовірними і були внесені до нього, третя особа може посилаватися на них у спорі як на достовірні. Третя особа не може посилаватися на них у спорі у разі, якщо вона знала або могла знати про те, що такі відомості є недостовірними».

¹⁵⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апн18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>.

4. Рішення загальних зборів учасників з усіх інших питань приймаються більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань.

5. Статутом товариства може встановлюватися інша кількість голосів учасників товариства (але не менше, ніж більшість голосів), необхідна для прийняття рішень з питань порядку денного загальних зборів учасників, крім рішень, які відповідно до цього Закону приймаються одностайно. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

1. За правилом частини 1 коментованої статті, рішення загальних зборів учасників ухвалюються відкритим голосуванням. Це правило диспозитивне: статутом може бути передбачене таємне голосування з усіх або деяких питань.

2.1. Згідно з частиною 2 коментованої статті, необхідна кваліфікована більшість – 3/4 голосів учасників, які мають право голосу з відповідних питань, для ухвалення рішень про внесення змін до статуту товариства; про ведення діяльності товариством на підставі модельного статуту; про зміну розміру статутного капіталу товариства; про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства в разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства.

2.2. Статутом може бути передбачена інша кількість голосів (але не менше ніж більшість голосів), необхідна для ухвалення цих рішень (частина 5 коментованої статті).

2.3. У випадках, передбачених коментованим Законом, не всі учасники мають право голосу з деяких питань (див. коментар до частини 3 статті 15, частини 2 статті 23 коментованого Закону).

3.1. Імперативне правило частини 3 коментованої статті вимагає однакості учасників, які мають право голосу з відповідних питань, для ухвалення рішень про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника; перерозподіл часток між учасниками товариства у випадках, передбачених цим Законом; створення інших органів товариства, визначення порядку їхньої діяльності; ухвалення рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника.

3.2. Відповідно до частини 3 статті 15 коментованого Закону, голоси, що припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для ухвалення рішення відповідно до частини другої цієї статті. Зокрема, голоси, що припадають на частку такого учасника, не враховуються при ухваленні рішення про перерозподіл неоплаченої частки (частини частки) між іншими учасниками товариства без зміни розміру статутного капіталу товариства (пункт 3 частини 2 статті 15 коментованого Закону).

3.3. Правило частини 3 коментованої статті щодо однакості всіх учасників під час ухвалення рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника застосовується лише тоді, коли для такого придбання необхідне ухвалення зборами відповідного рішення. Ухвалення такого рішення зборами необхідне для укладення відплатного договору про набуття товариством частки у власному статутному капіталі (частина 2 статті 25 коментованого Закону). Для укладення безвідплатного договору про набуття товариством частки у власному статутному капіталі ухвалення рішення загальними зборами законом не вимагається, тобто виконавчий орган може укласти такий договір за власним рішенням.

4.1. За диспозитивним правилом частини 4 коментованої статті рішення загальних зборів учасників з усіх питань, крім зазначених у частинах 2 і 3 коментованої статті, ухвалюються більшістю голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відпо-

відних питань. Отже, на відміну від регулювання, що діяло раніше, для ухвалення рішення необхідно набрати більшість голосів не всіх учасників товариства, а лише тих, які мають право голосу з розглядуваного питання.

4.2. Відповідно до частини 3 статті 15 коментованого Закону, голоси, що припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для ухвалення рішення відповідно до частини другої цієї статті. Зокрема, голоси, що припадають на частку такого учасника, не враховуються при ухваленні рішення про його виключення з товариства (пункт 1 частини 2 статті 15 коментованого Закону).

5.1. Завдяки частині 5 коментованої статті правила частин 2 і 4 коментованої статті диспозитивні й можуть бути змінені статутом. Задля захисту інтересів міноритаріїв цією частиною імперативно встановлено, що відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього лише одностайним рішенням загальних зборів усіх учасників товариства.

5.2. Частина 5 коментованої статті не допускає можливості ухвалення рішень, за які віддано 50 % чи менше голосів. З огляду на зміст частин 2 і 4 коментованої статті під більшістю голосів тут слід розуміти більшість голосів учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань. Див. також коментар до частини 1 статті 33 коментованого Закону.

Стаття 35. Заочне голосування

1. Учасник товариства може взяти участь у загальних зборах учасників шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі (заочне голосування). Справжність підпису учасника товариства на такому документі засвідчується нотаріально.

2. Голос учасника товариства зараховується до результатів голосування з кожного окремого питання, якщо текст докумен-

та дозволяє визначити його волю щодо безумовного голосування за чи проти відповідного рішення з питання порядку денного. Такий документ долучається до протоколу загальних зборів учасників та зберігається разом із ним.

1.1. Частина 1 коментованої статті дає можливість учасникові, який не хоче бути присутнім на загальних зборах, проголосувати на них заочно, не направляючи на збори свого представника за довіреністю. Таке регулювання створює законодавче підґрунтя для відмови від застосування довіреності як інструмента доведення сформованої волі учасника до товариства, бо довіреність для цього не призначена¹⁵⁷.

1.2. Волевиявлення учасника щодо голосування з питань порядку денного викладається в письмовій формі; справжність підпису учасника засвідчується нотаріально.

1.3. Закон не визначає спосіб, яким учасник надає своє волевиявлення товариству. Тож учасник може це зробити будь-яким чином – передати особисто, надіслати поштою, передати з посылним.

1.4. Частина 1 коментованої статті пропонує альтернативу участі в голосуванні через представника за довіреністю. Коли учасник видає довіреність, він наділяє представника повноваженням брати участь у зборах, зокрема голосувати від імені учасника. Отже, учасник несе ризик того, що представник проголосує на зборах не так, як того хотілося б учасникові. Заочне голосування дає можливість уникнути цього ризику. Див. також коментар до частини 2 статті 33 коментованого Закону.

1.5. Оскільки врахування голосів, зокрема й учасника, який обрав заочне голосування, відбувається під час голосування, то учасник може в будь-який час до голосування змінити своє волевиявлен-

---

157 Щодо інших політико-правових міркувань з цього приводу див.: Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 4666 від 13.05.2016 року, 24 с., на с. 11. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=59093&pf35401=387857>.

ня. У такому разі під час голосування слід враховувати останнє волевиявлення учасника.

1.6. Учасник також може в будь-який час до голосування скасувати своє волевиявлення. Якщо заява про таке скасування надійшла до проведення голосування, то тоді скасоване волевиявлення учасника не враховується під час визначення результатів голосування.

1.7. Якщо після здійснення волевиявлення щодо голосування учасник видав довіреність представникові, якою уповноважив його взяти участь у загальних зборах, то слід виходити з того, що тим самим учасник скасував своє волевиявлення щодо заочного голосування.

1.8. Участь у загальних зборах учасників товариства не обмежується голосуванням. Учасник, зокрема, може брати участь в обговоренні порядку денного, бути обраним і брати участь у роботі лічильної комісії тощо. Тому є можливість для учасника, який обрав заочне голосування, видати своєму представникові довіреність, якою уповноважити його взяти участь у загальних зборах, але зазначивши в довіреності, що представник не має повноважень брати участь у голосуванні.

2.1. Згідно з частиною 2 коментованої статті, волевиявлення учасника щодо голосування має дозволяти однозначно встановлювати волю учасника щодо голосування з того чи іншого питання. Учасник може проголосувати тільки за чи проти відповідного рішення.

2.2. Волевиявлення учасника має бути безумовним, тобто не бути обумовленим тими чи іншими обставинами, діями чи подіями. Наприклад, учасник не може вказати, що він голосує так само, як проголосує інший учасник (навіть якщо, відповідно до корпоративного договору, учасник повинен голосувати так, як це визначить інший учасник).

2.3. Якщо документ викладений так, що волю учасника щодо однозначного і безумовного голосування з певного питання встановити не вдається, голос учасника не зараховується до результатів голосування з цього питання.

2.4. Документ, що містить волевиявлення учасника, долучається до протоколу загальних зборів учасників та зберігається разом з ним.

Стаття 36. Рішення загальних зборів учасників, прийняте шляхом опитування

1. Якщо інше не встановлено статутом товариства, рішення загальних зборів учасників може бути прийнято шляхом опитування.

2. Шляхом опитування не можуть прийматися рішення про:

1) обрання та припинення повноважень членів наглядової ради та виконавчого органу;

2) внесення змін до статуту товариства, прийняття рішення про здійснення діяльності товариством на підставі модельного статуту;

3) злиття, приєднання, поділ, виділення або перетворення товариства, затвердження статутів правонаступників;

4) ліквідацію товариства;

5) визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства у випадках, передбачених цим Законом;

6) виключення учасника з товариства.

3. Статутом товариства можуть бути визначені додаткові питання, рішення з яких не приймаються шляхом опитування.

4. Ініціатором проведення опитування може бути будь-який учасник товариства або виконавчий орган, якщо інше не встановлено статутом товариства.

5. Ініціатор опитування надсилає всім учасникам товариства відповідний запит з проектом рішення із запропонованого питання (питань). У такому запиті зазначаються адреса, на яку учасники товариства мають надіслати свою відповідь та прийняті рішення, і строк, протягом якого вони мають це зробити. Надсилання учасникам запитів може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства.

6. У разі згоди із запропонованим рішенням учасник товариства підписує проект рішення та надсилає його ініціатору протягом 15 днів з дня отримання запиту, якщо інше не встановлено статутом товариства. Згода учасника товариства з прийнятим рішенням має бути безумовною. Надсилання учасником згоди з прийнятим рішенням може здійснюватися із застосуванням засобів електронних комунікацій, визначених статутом товариства.

7. Статутом товариства можуть бути передбачені вимоги до засвідчення волевиявлення учасників під час опитування, у тому числі необхідність нотаріального засвідчення справжності підпису учасника товариства.

8. Ініціатор опитування зобов'язаний викласти прийняте рішення в письмовій формі, додати до нього копії відповідей усіх учасників товариства та надіслати всім учасникам товариства в порядку, встановленому для надіслання запитів, протягом 10 днів з дати завершення строку на прийняття ним відповідей від учасників товариства. Ініціатор опитування передає виконавчому органу товариства підписані письмові рішення, отримані від учасників товариства, що скріплюються, зберігаються разом та набувають статусу протоколу. Рішення, прийняте шляхом опитування, також може бути оформлено у вигляді єдиного письмового документа, підписаного всіма учасниками товариства.

9. Відповіді, отримані після закінчення встановленого строку, або такі, зміст яких не дає змоги встановити волевиявлення учасника товариства щодо порушеного ініціатором питання, не враховуються під час підрахунку результатів голосування з такого питання.

10. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували всі учасники товариства. Якщо інше не встановлено статутом товариства, датою прийняття рішення вважається останній день строку, протягом якого учасники мали надіслати свої відповіді ініціатору письмового рішення.

11. Інші питання процедури проведення опитування можуть визначатися статутом товариства.

12. До проведення опитування та прийняття рішення шляхом опитування не застосовуються положення статей 32–35 цього Закону.

1.1. Коментованою статтею передбачається можливість ухвалення зборами рішень без проведення зборів у розумінні частини 3 статті 33, тобто шляхом спільної присутності учасників товариства в одному місці або в режимі відеоконференції. Ця можливість передбачена лише для випадків, коли всі учасники погоджуються із запропонованим рішенням, а проведення зборів, відповідно до частини 3 статті 33, було б зайвою обтяжливою формальністю.

1.2. Згідно з частиною 1 коментованої статті, ухвалення рішень загальних зборів учасників шляхом опитування може бути заборонене статутом.

2. Частина 2 коментованої статті містить перелік питань, рішення з яких не можуть ухвалюватися шляхом опитування. Для ухвалення цих найважливіших для товариства питань товариство все ж має провести збори шляхом спільної присутності учасників товариства в одному місці або в режимі відеоконференції, щоб нада-

ти можливість учасникам обговорити ці питання й ухвалити зважені рішення.

3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, перелік питань, рішення з яких не можуть ухвалюватися шляхом опитування, може бути розширений статутом.

4. За диспозитивним правилом частини 4 коментованої статті, ініціатором проведення опитування може бути будь-який учасник товариства або виконавчий орган. Статут може визначати інше коло ініціаторів опитування. Наприклад, встановити, що ініціатором опитування може бути лише наглядова рада товариства.

5.1. Частина 5 коментованої статті встановлює порядок повідомлення учасників про проведення опитування. Відповідний запит має містити проект рішення із запропонованого питання або питань, адресу для надсилання відповідей і строк, протягом якого мають бути надані відповіді, встановлений законом або статутом.

5.2. Статутом можуть бути визначені засоби електронних комунікацій, із застосуванням яких відбувається надсилання запитів.

6.1. Відповідно до частини 6 коментованої статті, учасник підписує проект рішення та надсилає його ініціаторові, лише якщо він згоден із запропонованим рішенням. Це положення, звісно, не виключає можливості надіслання учасником ініціаторові повідомлення про те, що він не згоден із запропонованим рішенням.

6.2. За диспозитивною нормою частини 6 коментованої статті учасник надсилає свою згоду ініціаторові протягом 15 днів з дня отримання запиту. Цей строк може бути змінений статутом.

6.3. Учасник товариства має однозначно заявити про свою згоду з запропонованим рішенням, тобто його волевиявлення має бути безумовним. Інакше рішення буде вважатися неприйнятним.

6.4. Статутом можуть бути визначені засоби електронних комунікацій, із застосуванням яких відбувається надсилання згоди з рішенням. Хоча товариство (в особі загальних зборів) може само-

стійно вирішувати, якими мають бути засоби електронних комунікацій, навряд чи доцільне встановлення надмірних вимог, направлених на ідентифікацію учасників, адже ризик помилок чи зловживань при опитуванні мінімальний (див. коментар до частини 7 коментованої статті).

7.1. Коментований Закон не вимагає жодного засвідчення волевиявлення учасників під час опитування.

7.2. Такий підхід застосований, щоб не примушувати товариство імперативними законодавчими нормами до додержання процедур, які цілком можуть виявитися зайвими та обтяжливими, бюрократичними. Адже ризик помилок чи зловживань мінімальний завдяки тому, що рішення ухвалюється лише за одностайною згодою учасників. Тож, якщо ініціатор помилково чи зловмисно оголосить про ухвалення рішення, а хтось із учасників не надав згоди на його ухвалення, то такий учасник дізнається про це і зможе вжити відповідних заходів, зокрема повідомити інших учасників та органи товариства про те, що рішення насправді не ухвалене.

7.3. Втім, відповідно до частини 7 коментованої статті вимоги, до засвідчення волевиявлення учасників під час опитування можуть бути передбачені статутом.

8.1. Частина 8 коментованої статті встановлює порядок інформування учасників та виконавчого органу про ухвалене рішення.

8.2. Ця частина імперативно встановлює, що ініціатор опитування зобов'язаний зробити це протягом 10 днів з дати завершення строку на прийняття ним відповідей від учасників товариства. Така норма необхідна для того, щоб учасникам та виконавчому органу стало достеменно відомо, яке саме рішення ухвалене: чи прийнятий запропонований варіант рішення, чи він відхилений. Тому ініціатор повинен надіслати документи, вказані в цій частині, учасникам та виконавчому органу незалежно від того, чи одержав він від усіх учасників у встановлений строк підписаний проект рішення, чи ні.

8.3. Частина 8 коментованої статті передбачає також можливість оформлення рішення у вигляді єдиного письмового документа, підписаного всіма учасниками товариства. У цьому разі учасникам замість копій відповідей усіх учасників товариства надсилається копія такого рішення, а виконавчому органу товариства передається оригінал рішення.

9.1. Частина 9 коментованої статті забороняє враховувати відповіді учасників, отримані після закінчення встановленого строку. У цьому випадку для ухвалення рішення слід або провести повторне опитування, або провести збори в загальному порядку.

9.2. Такі ж наслідки настають, якщо зміст відповіді хоча б одного учасника не дає змоги встановити його волевиявлення щодо порушеного ініціатором питання.

10.1. Опитування призначене для ухвалення лише тих рішень, щодо яких є однаковість усіх учасників, що і відображено в частині 10 коментованої статті. Якщо хоча б один учасник не висловив своєї згоди з запропонованим рішенням, то рішення не ухвалене.

10.2. Таке регулювання встановлене тому, що механізм опитування призначений саме для випадків, коли заздалегідь відомо, що всі учасники підтримують запропоноване рішення. На практиці у таких випадках за колишнього регулювання траплялося фіктивне проведення зборів, коли учасники узгодили рішення телефоном, після чого кожен з них підписав документи про нібито проведені збори (якими учасники обмінялися поштою). Зважаючи на поширеність такої практики і очевидну необхідність у подібному механізмі коментованим Законом цей механізм легалізований як ухвалення рішення загальних зборів учасників шляхом опитування. Якщо є необхідність в ухваленні рішень, щодо яких не очікується однаковість, і при цьому ті чи інші учасники не бажають брати участь у зборах особисто чи через представників, то такі учасники можуть обрати заочне голосування, відповідно до статті 35 коментованого Закону.

10.3. Днем ухвалення рішення вважається не той день, коли ініціатор виклав ухвалене рішення в письмовій формі чи надіслав його учасникам чи надав виконавчому органу, а останній день строку, протягом якого учасники мали надіслати свої відповіді ініціаторові. Втім статутом може бути встановлений інший день, з якого рішення вважається ухваленим. Звісно, він не може настати раніше дня, коли останній з учасників надав своє волевиявлення. Наприклад, статутом можна передбачити, що такий день – день надіслання рішення учасникам із застосуванням певних засобів електронних комунікацій.

11. Відповідно до частини 11 коментованої статті, процедурні питання проведення опитування, не врегульовані законом, можуть визначатися статутом. Наприклад, статутом може бути передбачений обов'язок виконавчого органу розміщувати інформацію про проведення опитування на сайті товариства.

12. Із суті відносин, що виникають у зв'язку з опитуванням, випливає, що до них не можуть застосовуватися правила про порядок скликання загальних зборів учасників товариства, проведення зборів, ухвалення ними рішень та про заочне голосування. Це й відображено в частині 12 коментованої статті.

Стаття 37. Особливості проведення загальних зборів учасників товариством, що має одного учасника

1. У товаристві, що має одного учасника, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, приймаються таким учасником товариства одноособово та оформлюються письмовим рішенням такого учасника.

2. До товариства з одним учасником не застосовуються положення статей 32–36 цього Закону, а інші положення цього Закону застосовуються з урахуванням положень частини першої цієї статті.

1. Якщо в товаристві є лише один учасник, то, звісно, рішення з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників,

ухвалює такий учасник товариства одноособово, бо збори товариства складаються з цього єдиного учасника. У частині 1 коментованої статті рішення зборів, які складаються з єдиного учасника, названі письмовим рішенням цього учасника, що не змінює правової природи такого рішення. Рішення учасника з питань, що належать до компетенції загальних зборів учасників, є рішенням товариства в особі його вищого органу (який складається з єдиного учасника).

2. Із суті відносин, що виникають у зв'язку з ухваленням рішень товариством в особі його вищого органу, який складається з єдиного учасника, випливає, що до них не можуть застосовуватися правила про порядок скликання загальних зборів учасників товариства, проведення зборів, ухвалення ними рішень, про заочне голосування та про опитування. Це й відображено в частині 2 коментованої статті.

Стаття 38. Наглядова рада товариства

1. Статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради.

2. Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства.

3. Порядок діяльності наглядової ради, її компетенція, кількість членів і порядок їх обрання, у тому числі незалежних членів наглядової ради, розмір винагороди членів наглядової ради, а також порядок обрання та припинення їхніх повноважень визначаються статутом товариства.

4. Наглядovій раді товариства можуть бути делеговані повноваження загальних зборів учасників, крім віднесених до виключної компетенції загальних зборів учасників.

5. З кожним членом наглядової ради укладається цивільно-правовий договір або трудовий контракт. Цивільно-правовий договір може бути оплатним чи безоплатним. Договір, що укладається з членом наглядової ради від імені товариства, підписує особа, уповноважена на таке підписання загальними зборами учасників.

6. За рішенням загальних зборів учасників повноваження членів наглядової ради можуть бути у будь-який час та з будь-яких підстав припинені або члени наглядової ради можуть бути тимчасово відсторонені від виконання своїх повноважень. У разі припинення повноважень члена наглядової ради за рішенням загальних зборів учасників відповідний договір із цією особою вважається автоматично припиненим.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, наглядова рада утворюється товариством, лише якщо вона передбачена статутом.

1.2. Товариства за певних умов можуть бути дуже вразливими до ризиків, пов'язаних з ефективністю контролю за менеджерами. Це стосується насамперед учасників, що й самі є господарські товариства, менеджери яких поглинуті справами поточного управління і не в змозі приділити достатньо уваги своїм інвестиціям. Це саме стосується і фізичних осіб, які є учасниками декількох товариств або які не мають необхідних досвіду та кваліфікації. У таких випадках доцільно створювати наглядову раду в товаристві.

1.3. Ще одна важлива категорія учасників, заінтересованих у такому органі, як наглядова рада, – іноземні інвестори. Для інвесторів з багатьох країн ключова роль наглядової ради в структурі управління компанією – частина правової традиції та корпоративної культури. Для таких іноземних інвесторів наглядова рада – найприйнятніший та найефективніший інструмент контролю за

менеджментом в умовах географічної віддаленості, мовних і культурних бар'єрів.

2.1. Відповідно до частини 2 коментованої статті, наглядова рада контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства.

2.2. Хоча обрання та припинення повноважень наглядової ради, встановлення розміру винагороди її членам належить до компетенції загальних зборів учасників (пункт 6 частини 2 статті 30 коментованого Закону), тобто обрання членів наглядової ради належить від учасників, наглядова рада має діяти в інтересах товариства, а не його учасників. Однак це стосується всіх органів товариства. Згідно з абзацом першим частини 3 статті 92 ЦК, орган або особа, яка, відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону, виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. Отже, відповідно до цієї норми, органи та особи, які виступають від імені товариства, діють в інтересах саме товариства, а не його учасників. Кожний орган товариства виступає від його імені в межах своєї компетенції. Тому, зокрема, коментований Закон не встановлює, що наглядова рада здійснює захист прав учасників товариства, а натомість містить положення про незалежних членів наглядової ради (частина 3 коментованої статті).

2.3. Частина 2 коментованої статті містить невичерпний перелік питань, які можуть бути віднесені до компетенції наглядової ради: обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства. Див. також коментар до частини 3 статті 30 коментованого Закону.

2.4. Коментований Закон не містить норми, яка «за умовчанням» визначала б компетенцію наглядової ради, якщо інше не встанов-

лено статутом. Тому до компетенції наглядової ради належати-
муть лише ті питання, які будуть визначені статутом.

3.1. Згідно з частиною 3 коментованої статті, не тільки компетен-
ція, а й кількість членів наглядової ради визначається статутом.

3.2. У частині 3 коментованої статті також сказано, що порядок ді-
яльності наглядової ради визначається статутом товариства. Зо-
крема, статутом може бути встановлена періодичність проведен-
ня засідань наглядової ради; порядок повідомлення членів нагля-
дової ради про призначення засідання; визначений кворум, не-
обхідний для ухвалення рішень; кваліфікована більшість голосів,
необхідна для ухвалення рішень з окремих питань; порядок робо-
ти наглядової ради поза засіданнями; створення комітетів нагля-
дової ради тощо. Проте брак таких положень у статуті не можна
вважати перепоною для діяльності наглядової ради. Наприклад,
брак у статуті положень про кворум та кваліфіковану більшість
голосів, необхідну для ухвалення рішень з окремих питань, озна-
чатиме, що кворум не встановлений, а рішення ухвалюються про-
стою більшістю голосів членів наглядової ради; решту процедур-
них питань наглядова рада може розв'язати самостійно в робочо-
му порядку.

3.3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, статут також
може визначати порядок обрання членів наглядової ради і поряд-
ок припинення їхніх повноважень. Наприклад, статут може ви-
значати, що склад наглядової ради формується кумулятивним го-
лосуванням учасників товариства¹⁵⁸, а в разі припинення повно-
важень одного члена наглядової ради припиняються повноважен-
ня інших членів наглядової ради. Якщо в статуті нема таких поло-
жень, мають застосовуватися загальні правила ухвалення рішень
загальними зборами товариства.

---

158 При кумулятивному голосуванні обирається зразу весь склад органу, до того ж кожен
учасник може розподілити належні йому голоси між кількома кандидатами. Див., на-
приклад, пункт 9 частини 1 статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства».

3.4. Частина 3 коментованої статті передбачає можливість передбачити в статуті, що всі або деякі члени наглядової ради мають бути незалежними. Коментований Закон не визначає поняття «незалежний член наглядової ради». Тому товариство може самостійно визначити у статуті, що воно розуміє під цим поняттям. Наприклад, змістом цього поняття можуть охоплюватися особи, які не афілійовані з учасниками в широкому сенсі цього слова, зокрема не пов'язані з учасниками відносинами дружби, кумівства тощо.

3.5. Згідно з частиною 3 коментованої статті, у статуті може бути визначений розмір винагороди членів наглядової ради. Якщо такий розмір не визначений, то, за загальним правилом, вважатиметься, що члени наглядової ради діють безоплатно. Однак товариство за рішенням загальних зборів може відмовитися від нормативного регулювання оплати праці членів наглядової ради на користь індивідуального регулювання, визначивши кожному членові наглядової ради розмір його винагороди з подальшим укладенням договору. Цей розмір необов'язково має бути однаковим для всіх членів наглядової ради.

4.1. Частина 4 коментованої статті встановлює, що наглядовій раді товариства можуть бути делеговані повноваження загальних зборів учасників, крім віднесених до виключної компетенції загальних зборів учасників. При цьому, відповідно до частини 3 статті 30 коментованого Закону, питання, передбачені частиною 2 статті 30, та інші питання, віднесені законом до компетенції вищого органу товариства, не можуть бути віднесені до компетенції інших органів товариства, якщо інше не впливає з цього Закону. Отже, до компетенції наглядової ради можуть бути віднесені будь-які питання щодо контролю та регулювання діяльності виконавчого органу товариства, крім тих, що передбачені частиною 2 статті 30, та інших питань, віднесених законом до компетенції вищого органу товариства. Див. також коментар до частини 3 статті 30 коментованого Закону.

4.2. Зокрема, пунктом 8 частини 2 статті 30 коментованого Закону до компетенції загальних зборів учасників віднесено визначення форм контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу товариства; тож повноваження щодо визначення форм контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу не можуть бути делеговані наглядовій раді. Водночас, якщо загальні збори учасників визначили форми контролю та нагляду за діяльністю виконавчого органу, то повноваження щодо здійснення такого контролю та нагляду можуть бути делеговані наглядовій раді.

5.1. Відповідно до частини 5 коментованої статті, з кожним членом наглядової ради укладається або цивільно-правовий договір, або трудовий контракт.

5.2. Згідно з частиною третьою статті 21 Кодексу законів про працю України, контракт є особливою формою трудового договору, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін, умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, зокрема дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Відповідно до пункту 3 частини першої статті 24 Кодексу законів про працю України, контракт укладається в письмовій формі.

5.3. Якщо з членом наглядової ради укладено цивільно-правовий договір, то він за цим договором зобов'язується здійснювати повноваження члена наглядової ради.

5.4. Загальні збори учасників, визначаючи персональний склад наглядової ради, уповноважують визначену зборами особу підписати договори з членами наглядової ради. Така особа не обов'язково має бути учасником товариства. Втім навряд чи доцільно уповноважувати на підписання такого договору голову виконавчого органу, бо він підконтрольний наглядовій раді.

6.1. У першому реченні частини 6 коментованої статті сформульоване правило про те, що повноваження членів наглядової ради можуть бути в будь-який час та з будь-яких підстав припинені або

члени наглядової ради можуть бути тимчасово відсторонені від виконання своїх повноважень. Це правило подібне до встановленого частиною 3 статті 99 ЦК¹⁵⁹ для членів виконавчого органу.

6.2. Члени наглядової ради можуть бути наділені значними повноваженнями, внаслідок чого можуть істотно впливати на діяльність товариства загалом. З огляду на ключову роль члена наглядової ради товариству слід надати можливість припинити його повноваження, якщо товариство в особі вищого органу знайде це доцільним. Така можливість має бути надана товариству незалежно від того, чи можна інкримінувати членові наглядової ради недосить якісне виконання ним своїх обов'язків, не кажучи вже про неналежне виконання чи навіть недобросовісне виконання обов'язків. Іншими словами, якщо товариство в особі вищого органу дійде висновку про те, що члена наглядової ради (навіть якщо він добре виконує свої обов'язки) доцільно замінити іншим, бо цей інший, на думку вищого органу, виконуватиме ці обов'язки краще, то товариству слід надати таку опцію. У цьому разі не йдеться про покарання члена наглядової ради – навпаки, йому слід подякувати за добру роботу, але повідомити, що надалі товариство не потребуватиме його послуг.

6.3. Необхідність припинити повноваження члена наглядової ради може виникнути і тоді, коли вищий орган вважає, що такий член наглядової ради не досить якісно виконує свої повноваження, або навіть підозрює, що він виконує їх навмисно недобросовісно, але довести це складно. І в цьому разі товариство може обрати не шлях проведення службового розслідування з непередбачуваним результатом і подальшими судовими тяжбами, а шлях мирного розставання.

6.4. Можливі також випадки, коли товариство в особі вищого органу має сумніви в корисності чи доцільності подальшого виконання членом наглядової ради його обов'язків (або навіть у до-

---

159 Частина 3 статті 99 ЦК:

«3. Повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень».

бросовісності члена наглядової ради), але потребує часу для проведення перевірок чи проведення певної аналітичної роботи для підтвердження чи спростування сумнівів. У цьому разі товариство повинно мати можливість взяти «тайм-аут» – не припиняти поки що повноваження члена наглядової ради, а тимчасово відсторонити його від виконання своїх повноважень.

6.5. Тимчасове відсторонення члена наглядової ради від виконання своїх повноважень не тягне автоматичного припинення ані цивільно-правового договору, ані трудового договору – контракту, укладеного з членом наглядової ради. Водночас таке відсторонення позбавляє члена наглядової ради можливості виконувати свої обов'язки. Тому відсторонення члена наглядової ради від виконання своїх повноважень має розглядатися як таке, що тягне прострочення кредитора (стаття 613 ЦК¹⁶⁰), якщо укладено цивільно-правовий договір. Якщо ж укладено контракт, то через те що таке відсторонення тягне зупинення роботи члена наглядової ради, воно має розглядатися як таке, що спричиняє простій (частина перша статті 34 Кодексу законів про працю України¹⁶¹).

---

160 Стаття 613 ЦК:

«1. Кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи випливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку.

Кредитор також вважається таким, що прострочив, у випадках, встановлених частиною четвертою статті 545 цього Кодексу.

2. Якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора.
3. Боржник не має права на відшкодування збитків, завданих простроченням кредитора, якщо кредитор доведе, що прострочення не є наслідком його вини або осіб, на яких за законом чи дорученням кредитора було покладено прийняття виконання.
4. Боржник за грошовим зобов'язанням не сплачує проценти за час прострочення кредитора».

161 Частина перша статті 34 Кодексу законів про працю України:

«Простій – це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами».

У цьому разі залежно від причин відсторонення слід застосовувати частину першу або четверту статті 113 Кодексу законів про працю України¹⁶².

6.6. За загальним правилом пункту 5 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України¹⁶³, припинення повноважень посадових осіб – підстава для розірвання трудового договору. Тобто навіть у разі припинення повноважень посадової особи має місце простій, але трудовий договір не припиняється автоматично. Він може бути розірваний в односторонньому порядку роботодавцем, а може і не бути розірваний. Таке регулювання дає можливість роботодавцеві й посадовій особі домовитися про зміну трудового договору і переведення цієї особи на іншу посаду.

6.7. Другим реченням частини 6 коментованої статті встановлене спеціальне правило, за яким договір з членом наглядової ради автоматично припиняється в разі припинення його повноважень. Це правило застосовується як у разі, якщо був укладений контракт, так і якщо був укладений цивільно-правовий договір.

---

162 Стаття 113 Кодексу законів про працю України:

«Стаття 113. Порядок оплати часу простою, а також при освоєнні нового виробництва (продукції)

Час простою не з вини працівника оплачується з розрахунку не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові розряду (окладу).

Про початок простою, крім простою структурного підрозділу чи всього підприємства, працівник повинен попередити власника або уповноважений ним орган чи бригада, майстра або посадових осіб.

За час простою, коли виникла виробнича ситуація, небезпечна для життя чи здоров'я працівника або для людей, які його оточують, і навколишнього природного середовища не з його вини, за ним зберігається середній заробіток.

Час простою з вини працівника не оплачується».

163 Частина перша статті 41 Кодексу законів про працю України:

«Крім підстав, передбачених статтею 40 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

...

5) припинення повноважень посадових осіб».

6.8. Якщо трудовий договір був розірваний на підставі пункту 5 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України (тобто в разі припинення повноважень посадових осіб), то, відповідно до статті 44 зазначеного Кодексу¹⁶⁴, посадовій особі виплачується вихідна допомога розміром не менше ніж шестимісячний середній заробіток. Це правило має застосовуватися і в разі, якщо трудовий договір вважається припиненим відповідно до другого речення частини 6 коментованої статті. Через те що повноваження посадової особи можуть бути припинені (а трудовий договір розірваний) і без вини з боку цієї посадової особи, зокрема з міркувань доцільності, то посадова особа має одержати гідну вихідну допомогу, щоб мати час для свого працевлаштування.

6.9. Якщо член наглядової ради неналежним чином виконує свої обов'язки, цивільно-правовий договір або контракт з ним може бути припинений товариством на загальних підставах, встановлених цивільним або трудовим законодавством, відповідно. У цьому разі частина 6 коментованої статті не застосовується. Тож не застосовується і пункт 5 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України та стаття 44 зазначеного Кодексу, якою передбачена виплата вихідної допомоги вказаного вище розміру.

6.10. Рішення загальних зборів учасників, яким припинені повноваження члена наглядової ради або його тимчасово відсторонено від виконання своїх повноважень, породжують наслідки в межах

---

164 Стаття 44 Кодексу законів про працю України:

«Стаття 44. Вихідна допомога

При припиненні трудового договору з підстав, зазначених у пункті 6 статті 36 та пунктах 1, 2 і 6 статті 40 цього Кодексу, працівникові виплачується вихідна допомога у розмірі не менше середнього місячного заробітку; у разі призову або вступу на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу (пункт 3 статті 36) – у розмірі двох мінімальних заробітних плат; внаслідок порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного чи трудового договору (статті 38 і 39) – у розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного середнього заробітку; у разі припинення трудового договору з підстав, зазначених у пункті 5 частини першої статті 41, – у розмірі не менше ніж шестимісячний середній заробіток».

цивільно-правових або трудових відносин. Звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним такого рішення, член наглядової ради товариства, який не є учасником товариства, звісно, бажає захистити свої цивільні чи трудові права. Втім Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку (щоправда, у випадку акціонерного товариства), що хоча такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки і в межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини; спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства¹⁶⁵.

Стаття 39. Виконавчий орган товариства

- 1. Виконавчий орган товариства здійснює управління поточною діяльністю товариства.**
- 2. До компетенції виконавчого органу товариства належить вирішення всіх питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та наглядової ради товариства (у разі утворення).**
- 3. Виконавчий орган товариства підзвітний загальним зборам учасників і наглядовій раді товариства (у разі утворення) та організовує виконання їхніх рішень.**
- 4. Виконавчий орган товариства є одноосібним. Назвою одноосібного виконавчого органу є “директор”, якщо статутом не передбачена інша назва.**
- 5. Статутом може бути встановлено, що виконавчий орган товариства є колегіальним, та визначено його кількісний склад. Назвою колегіального виконавчого органу є “дирекція”, а його голови – “генеральний директор”, якщо статутом не передбачені інші назви.**

---

¹⁶⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 145/1885/15-ц (провадження № 14–613ц18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684982>.

6. Обрання членів колегіального виконавчого органу та його голови здійснюється голосуванням щодо кожного кандидата окремо, якщо статутом не передбачено обрання членів виконавчого органу та його голови списком, кумулятивним голосуванням чи в іншому порядку.

7. Для прийняття рішень з питань, які віднесені до компетенції виконавчого органу, але виходять за межі звичайної щоденної діяльності товариства, голова колегіального виконавчого органу зобов'язаний скликати засідання виконавчого органу. Статутом товариства можуть встановлюватися обмеження щодо суми, типу, предмета правочинів, для прийняття рішення щодо яких голова колегіального виконавчого органу має скликати засідання виконавчого органу товариства. Порушення вимог цієї частини головою виконавчого органу є підставою для розірвання з ним цивільно-правового або трудового договору (контракту).

8. Рішення колегіального виконавчого органу приймаються більшістю голосів усіх його членів. Статут товариства може містити перелік питань, прийняття рішення щодо яких вимагатиме більшої кількості голосів.

9. Фізична особа, яка є членом колегіального виконавчого органу товариства або діє як одноосібний виконавчий орган, не може бути членом наглядової ради цього товариства.

10. Одноосібний виконавчий орган товариства або голова колегіального виконавчого органу товариства може діяти від імені товариства без довіреності. Статут товариства може передбачати можливість кожного або окремих членів колегіального виконавчого органу діяти від імені товариства без довіреності або можливість усіх чи окремих членів виконавчого органу вчиняти дії від імені товариства без довіреності виключно разом. Якщо член виконавчого органу на час своєї відсутності призначив тимчасового виконувача обов'язків, такий член ви-

конавчого органу несе солідарну відповідальність перед товариством разом із призначеною ним особою.

11. Член колегіального виконавчого органу товариства не може передати свій голос іншим членам цього виконавчого органу товариства.

12. Договір, що укладається з членом виконавчого органу товариства, від імені товариства підписує особа, уповноважена на таке підписання загальними зборами учасників.

13. Повноваження одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів їхніх обов'язків. У разі припинення повноважень одноосібного виконавчого органу або члена колегіального виконавчого органу договір із цією особою вважається припиненим. Статутом товариства може бути передбачено вимогу про обрання нових членів чи тимчасових виконувачів обов'язків для всіх членів колегіального виконавчого органу.

1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, виконавчий орган управляє поточною діяльністю товариства: організовує виробничу та комерційну діяльність, вступає від імені товариства у правовідносини з іншими суб'єктами тощо.

2. Частина 2 коментованої статті частково дублює частину 1 і визначає, що компетенція виконавчого органу не поширюється на питання, які належать до виключної компетенції вищого органу товариства та наглядової ради.

3. Оскільки виконавчий орган обирається вищим органом або наглядовою радою, а наглядова рада контролює діяльність виконавчого органу, то, звісно, виконавчий орган підзвітний вищому органу та наглядовій раді, про що і сказано в частині 3 комен-

тованої статті. Крім того, відповідно до цієї частини, виконавчий орган організовує виконання рішень вищого органу товариства та наглядової ради.

4. Диспозитивною нормою частини 4 коментованої статті встановлено, що виконавчий орган товариства – одноосібний директор.

5. Відповідно до частини 5 коментованої статті товариство може передбачити статутом, що виконавчий орган колегіальний, та встановлює диспозитивні правила щодо його назви та назви посади його голови.

6. Частина 6 коментованої статті встановлює диспозитивні правила щодо обрання членів колегіального виконавчого органу. Хоча в цій частині голова колегіального виконавчого органу названий окремо від інших членів виконавчого органу, він вочевидь теж є членом виконавчого органу, бо входить до його складу.

7.1. На практиці голова колегіального органу самостійно вирішує багато питань, не скликаючи засідань виконавчого органу. Ця практика виправдана, бо скликання засідань виконавчого органу з кожного питання істотно утруднило б роботу товариства і надмірно забюрократизувало б її. Перше речення частини 7 коментованої статті легалізує цю практику, встановлюючи, що скликання засідань виконавчого органу є обов'язковим лише для прийняття рішень з питань, які виходять за межі звичайної щоденної діяльності товариства.

7.2. Коментований Закон не містить визначення поняття «звичайна щоденна діяльність», бо навряд чи можна надати таке універсальне визначення. Зміст поняття «звичайна щоденна діяльність» може бути різним для різних товариств. Наприклад, якщо товариство виробляє цеглу, то продаж нерухомості, найпевніше, не належатиме до звичайної щоденної діяльності товариства. Якщо ж товариство – забудовник, буде житлові будинки і продає квартири в них, то такий продаж нерухомості цілком може належати до звичайної щоденної діяльності цього товариства.

7.3. Відповідно до другого речення частини 7 коментованої статті, статутом товариства можуть бути встановлені додаткові випадки, коли скликання засідань виконавчого органу обов'язкове, хоча питання і належать до звичайної щоденної діяльності товариства.

7.4. Третє речення частини 7 коментованої статті встановлює наслідки порушення головою виконавчого органу обов'язку зі скликання засідання виконавчого органу, якщо таке скликання обов'язкове відповідно до закону або статуту. У цьому разі цивільно-правовий або трудовий договір з головою виконавчого органу товариство може розірвати в односторонньому порядку.

7.5. Якщо голова виконавчого органу вчинив правочин без скликання засідання виконавчого органу, хоча, відповідно до закону або статуту, мав його скликати, або вчинив правочин всупереч рішення виконавчого органу, то це означає, що голова виконавчого органу діяв з перевищенням повноважень. Оскільки голова виконавчого органу не мав повноваження одноосібно вчиняти правочин, то правочин є невчиненим, зокрема договір є неукладеним, а тому, за загальним правилом частини 1 статті 241 ЦК¹⁶⁶, не створює цивільно-правових наслідків, які передбачалися правочином, незалежно від того, чи буде він визнаний судом недійсним, чи ні.

7.6. Статтею 241 ЦК також передбачена можливість конвалідації правочину, вчиненого представником з перевищенням повноважень. Така конвалідація здійснюється шляхом наступного схвалення правочину особою, яку представляють. При цьому в другому реченні частини 1 статті 241 ЦК сказано, що правочин вва-

---

166 Стаття 241 ЦК:

«Стаття 241. Вчинення правочинів з перевищенням повноважень

1. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання.
2. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину».

жається схваленим, зокрема, у разі, якщо особа, яку представник представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання (тобто шляхом вчинення конклюдентних дій). Поява в ЦК цього речення є юридико-технічною помилкою (див. коментар до статті 46 коментованого Закону), а тому, як і будь-яка юридико-технічна помилка, несе ризик провокації помилок у практиці. Водночас, якщо йдеться про схвалення правочину юридичною особою, то необхідно встановити, хто саме може вчиняти конклюдентні дії, які свідчать про схвалення правочину товариством. Вочевидь такі дії не можуть вчиняти ані голова колегіального виконавчого органу, який і перевищив свої повноваження, ані працівники товариства, бо вони перебувають під контролем голови виконавчого органу. Отже, якщо конклюдентні дії вчинив голова виконавчого органу, який не мав вчиняти правочин без скликання засідання виконавчого органу, чи працівники товариства (наприклад, прийняття на склад товару, поставка якого передбачена договором), то такі дії не можуть вважатися конклюдентними діями товариства, а правочин не є схваленим. Конклюдентні дії може вчиняти від імені товариства лише орган юридичної особи, до повноважень якого належить вчинення таких правочинів, тобто колегіальний виконавчий орган. Наприклад, якщо колегіальний орган заслухав звіт голови виконавчого органу і не ухвалив рішення, в якому однозначно йшлося б про схвалення правочину, вчиненого одноосібно головою, але ухвалив ті чи інші рішення, направлені на його виконання, то такі дії можуть бути розцінені як конклюдентні, що свідчать про прийняття правочину до виконання.

7.7. Втім слід мати на увазі, що, згідно з абзацом другим частини 3 статті 92 ЦК¹⁶⁷, обмеження повноважень щодо представництва не впливає на правовідносини за участю добросовісної третьої особи. Отже, якщо контрагент товариства діяв добросовісно,

167 Частина 3 статті 92 ЦК:

«3. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень.

тобто не знав і не мав знати про те, що для вчинення правочину мало бути скликане засідання виконавчого органу, або про те, що таке засідання не було скликане, або про те, що виконавчий орган не ухвалив рішення про вчинення правочину, то правочин вважатиметься укладеним. Якщо ж доведено, що контрагент знав чи мав знати про ці обставини (наприклад, якщо представник, через якого діє контрагент, є членом правління товариства), то правила абзацу другого частини 3 статті 92 ЦК не застосовуються.

8. Частина 8 коментованої статті встановлює диспозитивні правила ухвалення рішень колегіальним виконавчим органом. Водночас ця частина імперативно встановлює, що для прийняття рішення потрібна принаймні більшість голосів усіх членів колегіального виконавчого органу.

9.1. Заради уникнення конфлікту інтересів частина 9 коментованої статті забороняє суміщення посад члена колегіального виконавчого органу (зокрема посади голови колегіального виконавчого органу) або одноосібного виконавчого органу і члена наглядової ради.

9.2. Вжитий в цій частині вислів «фізична особа» не можна розуміти так, що членом колегіального виконавчого органу, одноосібним виконавчим органом і членом наглядової ради може бути не тільки фізична, а й юридична особа, до того ж заборона конфлікту інтересів, передбачена цією частиною, на таку юридичну особу не поширюється.

9.3. У світі відомі правові інститути, що передбачають виконання функцій виконавчого органу юридичної особи працівниками іншої особи. Водночас такі інститути передбачають виконання функцій виконавчого органу загалом, а не виконання функцій окремого члена виконавчого органу. Крім того, для запроваджен-

---

У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження».

ня такого інституту в праві України потрібні законодавчі зміни. Спроби запровадити такі зміни вже робилися (див. проекти законів № 2006 від 14.01.2013¹⁶⁸ та № 2006–1 від 28.01.2013¹⁶⁹), але безуспішно. До того ж не всі експерти підтримують такі законодавчі пропозиції навіть на рівні ідеї¹⁷⁰.

9.4. Тож вислів «фізична особа», вжитий у частині 9 коментованої статті, слід розуміти як вказівку на те, що членом колегіального виконавчого органу, одноосібним виконавчим органом, членом наглядової ради може бути тільки фізична особа.

10.1. Частина 10 коментованої статті традиційно встановлює, що одноосібний виконавчий орган товариства або голова колегіального виконавчого органу товариства може діяти від імені товариства без довіреності. Водночас ця частина передбачає широкі можливості встановити статутом інші правила – про наділення й інших членів виконавчого органу (всіх або деяких з них) повноваженням діяти від імені товариства без довіреності або про заборону будь-кому діяти від імені товариства без довіреності одноосібно. Остання опція може використовуватися для зниження ризиків, які виникають під час вчинення дій одноосібно.

10.2. Цією частиною також передбачено, що член виконавчого органу може на час своєї відсутності самостійно призначити тимчасового виконувача обов'язків. Водночас, якщо виконувач обов'язків завдасть товариству збитків, то член виконавчого органу разом з ним нестиме солідарну відповідальність перед товариством.

---

168 Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виконавчих органів юридичних осіб та покращення інвестиційної політики) № 2006 від 14.01.2013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45457.

169 Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виконавчих органів юридичних осіб та покращення інвестиційної політики) № 2006–1 від 28.01.2013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45581.

170 Ефименко А. Последний резерв ФПГ. *Зеркало недели*, 15.03.2013. URL: <https://zn.ua/business/posledniy-rezerv-fpg-.html>.

10.3. Згідно з пунктом 13 частини 2 статті 9 Закону про реєстрацію №755-IV, відомості про керівника юридичної особи, а на бажання юридичної особи – також про інших осіб, які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, мають вноситися до Єдиного державного реєстру. У цьому реєстрі особи, які можуть вчиняти дії від імені юридичної особи, фігурують як «підписанти».

10.4. Відображення в Єдиному державному реєстрі відомостей про керівника товариства та про інших осіб, які можуть вчиняти дії від імені товариства, слугує меті оголошення невизначеному колу осіб інформації про тих, хто може діяти від імені юридичної особи.

10.5. За висновком Великої Палати Верховного Суду¹⁷¹, статтею 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено спростовану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (див. також коментар до частини 5 статті 11 коментованого Закону). Отже, якщо до Єдиного державного реєстру внесена неправдива інформація, зокрема про керівника товариства або про інших осіб, які можуть вчиняти дії від імені товариства, то добросовісна третя особа (яка не знала і не мала знати про помилковість відомостей з цього реєстру) може взаємодіяти з товариством в особі такого керівника та третіх осіб, наприклад укладати договори. При цьому абзацом другим частини 3 статті 92 ЦК¹⁷² встановлено, що обмеження повноважень щодо представництва не впливає на правовідносини за участю добросовісної третьої особи.

---

171 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апп18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>.

172 Абзац другий частини 3 статті 92 ЦК:

«У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження».

10.6. Отже, відображення в Єдиному державному реєстрі неправдивих відомостей про керівника товариства або про інших осіб, які можуть вчиняти дії від імені товариства, може зашкодити лише цьому товариству. Дійсно, відображення в Єдиному державному реєстрі таких неправдивих відомостей може призвести до вступу товариства в небажані правовідносини через осіб, які насправді не мали повноважень діяти від імені товариства, з добросовісною третьою особою, яка покладалася на відомості з цього реєстру. Натомість відображення в Єдиному державному реєстрі правильних відомостей про тих, хто насправді може діяти від імені товариства, спрямоване на недопущення появи фігури добросовісного контрагента, який не знав і не мав знати, що від імені товариства діє неуповноважений представник.

10.7. На практиці трапляються випадки неправомірного внесення до Єдиного державного реєстру записів про керівника товариства або про інших осіб, які можуть вчиняти дії від імені товариства. Це може статися, наприклад, у разі неправомірного заволодіння часткою мажоритарного учасника в статутному капіталі товариства (зокрема, і з використанням підроблених документів) і подальшого ухвалення загальними зборами рішення про зміну складу виконавчого органу та внесення відповідних відомостей до реєстру. Таке може статися, наприклад, і в разі підробки рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу. У таких випадках заінтересований учасник іноді звертається до суду не тільки з вимогами, спрямованими на повернення частки та/або про визнання недійсним рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу, а й з вимогою про скасування в Єдиному державному реєстрі запису про реєстрацію складу виконавчого органу. Видається, що остання вимога не відповідає належному способові захисту. Справді, якщо позивач, згідно з судовим рішенням, одержить належну йому частку мажоритарного учасника, то він зможе знов змінити склад виконавчого органу, ухваливши нове рішення про зміну складу виконавчого органу, на підставі якого будуть внесені зміни до відомостей у Єдиному дер-

жавному реєстрі. Якщо, згідно з судовим рішенням, неправомірне рішення загальних зборів про зміну складу виконавчого органу буде визнане недійсним, то буде чинним попереднє рішення, яким призначено попереднього керівника (неправомірно позбавленого повноважень). Тоді на підставі цього попереднього рішення в Єдиному державному реєстрі будуть знову відображені відомості про попереднього керівника. Іншими словами, запобігання появі добросовісних третіх осіб на майбутнє досягається не скасуванням реєстраційної дії/запису в Єдиному державному реєстрі, а внесенням нового запису до реєстру і відображенням у ньому правильних відомостей. При цьому скасування на підставі судового рішення запису в Єдиному державному реєстрі про реєстрацію неправомірного складу виконавчого органу ніяк не зможе запобігти появі фігури добросовісного контрагента в минулому, тобто в період, коли неправильні відомості ще містилися в цьому реєстрі. Оголошення відомостей, зокрема про склад виконавчого органу, не може бути скасоване на минуле. Тому скасування внесення змін до відомостей у Єдиному державному реєстрі за судовим рішенням ніяк не впливає на права та обов'язки ані позивача, ані інших осіб, які в минулому набули права та обов'язки, добросовісно покладаючись на відомості реєстру. Отже, немає підстав звертатися до суду з вимогою про скасування в Єдиному державному реєстрі запису про державну реєстрацію відомостей про склад виконавчого органу.

11.1. Колегіальний виконавчий орган утворюється, виходячи з уявлення про те, що один кум – один ум, більше кумів – більше умів. Тому, звісно, член колегіального виконавчого органу не може передати свій голос іншим його членам, про що й сказано в частині 11 коментованої статті.

11.2. Член колегіального виконавчого органу також не може передати свій голос і комусь іншому, хоч про це і не сказано в цій частині. Водночас, якщо член виконавчого органу на час своєї відсутності призначив тимчасового виконувача обов'язків, відповід-

но до частини 10 коментованої статті, то такий тимчасовий виконавчач обов'язків голосуватиме на засіданні колегіального виконавчого органу.

12.1. Загальні збори учасників, визначаючи персональний склад виконавчого органу, відповідно до частини 12 коментованої статті, мають уповноважити певну особу підписати договори з членами виконавчого органу. Така особа не обов'язково має бути учасником товариства.

12.2. Якщо обрання виконавчого органу товариства віднесене статутом до компетенції наглядової ради, то за аналогією закону наглядова рада має уповноважити певну особу підписати договори з членами виконавчого органу.

13.1. Частиною 3 статті 99 ЦК¹⁷³ встановлена можливість у будь-який час припинити повноваження члена виконавчого органу або тимчасово відсторонити його від виконання своїх повноважень.

13.2. Перше речення частини 13 коментованої статті спрямоване на недопущення втрати керованості товариством у таких випадках. Товариство не може обмежитися припиненням повноважень одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу і не ухвалити ніякого рішення щодо особи, яка буде ці повноваження виконувати. Для запобігання таким небажаним ситуаціям перше речення частини 13 коментованої статті встановлює, що товариство взагалі не може ухвалити рішення про припинення повноважень одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу. Натомість товариство може ухвалити рішення про обрання нового одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу – якщо таке рішення ухвалене, то тоді (і тільки тоді) повно-

173 Частина 3 статті 99 ЦК:

«3. Повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень».

важення колишнього одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу припиняються автоматично.

13.3. Такі ж правила застосовуються і в разі необхідності відсторонення від виконання своїх повноважень одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу. Товариство може це зробити лише одним способом – шляхом ухвалення рішення про обрання тимчасового виконувача обов'язків одноосібного виконавчого органу чи голови колегіального виконавчого органу.

13.4. За загальним правилом пункту 5 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України¹⁷⁴, припинення повноважень посадових осіб є підставою для розірвання трудового договору. Тобто навіть у разі припинення повноважень посадової особи має місце простій, але трудовий договір не припиняється автоматично. Він може бути розірваний в односторонньому порядку роботодавцем, а може і не бути розірваний. Таке регулювання дає можливість роботодавцю і посадовій особі домовитись про зміну трудового договору і переведення цієї особи на іншу посаду.

13.5. Конституційний Суд України (далі – КСУ) у рішенні від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010 у справі про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 ЦК України (у попередній редакції, яка діяла до набрання чинності Законом України від 13 травня 2014 року № 1255-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів») зазначив, що положення частини третьої статті 99 ЦК «члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків» слід розуміти як право компетентного (уповноваженого) органу

---

174 Частина перша статті 41 Кодексу законів про працю України:

«Крім підстав, передбачених статтею 40 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

...

5) припинення повноважень посадових осіб».

товариства у будь-який час і з будь-яких підстав усунути особу (осіб) від виконання обов'язків члена (членів) виконавчого органу за умови, якщо в установчих документах товариства не визначено таких підстав; усунення члена виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, яке передбачене частиною третьою статті 99 Цивільного кодексу України, не є відстороненням працівника від роботи в розумінні статті 46 Кодексу законів про працю України. Водночас згадане рішення КСУ прийняте щодо тлумачення частини 3 статті 99 ЦК у редакції, яка була чинною на той час. Частина 3 статті 99 ЦК у тій редакції втратила чинність у зв'язку з викладенням зазначеної частини в новій редакції Закону України від 13.05.2014 року № 1255-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів». Отже, і вказане рішення КСУ втратило чинність і не може застосовуватися. Див. також коментар до частини 3 статті 15 коментованого Закону.

13.6. Другим реченням частини 13 коментованої статті встановлене спеціальне правило, за яким договір з посадовою особою, котра є одноосібним виконавчим органом або членом колегіального виконавчого органу, автоматично припиняється в разі припинення повноважень. У цьому разі посадовій особі виплачується вихідна допомога розміром, передбаченим статтею 44 Кодексу законів про працю України, тобто не менше ніж шестимісячний середній заробіток. Див. також коментар до частини 6 статті 38 коментованого Закону.

13.7. Якщо в товаристві діє колегіальний виконавчий орган, то, відповідно до третього речення частини 13 коментованої статті, статутом може бути передбачене, що повноваження голови чи іншого члена колегіального виконавчого органу можуть бути припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень лише шляхом обрання всього нового складу колегіального виконавчого органу або тимчасових виконувачів обов'язків голови і всіх членів виконавчого органу. Таке поло-

ження може стати в пригоді, зокрема, якщо, відповідно до статуту, склад колегіального виконавчого органу обирається кумулятивним голосуванням. Припинення повноважень лише одного з членів колегіального виконавчого органу може вступити в суперечність з метою кумулятивного голосування і порушити інтереси міноритарних учасників.

Стаття 40. Обов'язки та відповідальність членів наглядової ради товариства та членів виконавчого органу товариства

1. Члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства.

2. Члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства несуть відповідальність перед товариством за збитки, заподіяні товариству їхніми винними діями або бездіяльністю.

3. Член наглядової ради товариства, член виконавчого органу товариства звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини.

4. Відповідальність членів виконавчого органу товариства чи членів наглядової ради товариства перед товариством відповідно є солідарною.

5. Член виконавчого органу товариства не може без згоди загальних зборів учасників або наглядової ради товариства, а член наглядової ради товариства – без згоди загальних зборів учасників:

- 1) здійснювати господарську діяльність як фізична особа – підприємець у сфері діяльності товариства;**
- 2) бути учасником повного товариства або повним учасником командитного товариства, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства;**

3) бути членом виконавчого органу або наглядової ради іншого суб'єкта господарювання, що здійснює діяльність у сфері діяльності товариства.

6. Порушення обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації.

1. Частина 1 коментованої статті відображає загальний підхід, за якого члени наглядової ради товариства та члени виконавчого органу товариства розглядаються не як агенти учасників, а як посадові особи товариства, які мають діяти добросовісно і розумно на користь самого товариства. Див. коментар до частини 2 статті 38 коментованого Закону.

2.1. Частина 4 статті 92 ЦК¹⁷⁵ передбачає солідарну відповідальність осіб, які порушують свої обов'язки щодо представництва юридичної особи. Частина 2 коментованої статті передбачає відповідальність посадових осіб і в тому разі, коли збитки завдані товариству не у зв'язку з представництвом, а у зв'язку з неналежним виконанням й інших обов'язків.

2.2. Частина 2 коментованої статті імперативно встановлює, що відповідальність члена наглядової ради, члена виконавчого органу товариства за збитки, заподіяні товариству, настає за наявності їхньої вини.

2.3. Збитки відшкодовуються в повному обсязі – як реальні, так і упущена вигода (частина 2 статті 22 ЦК¹⁷⁶).

---

175 Частина 4 статті 92 ЦК:

«4. Якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі».

176 Частина 2 статті 22 ЦК:

«2. Збитками є:

3.1. Частина 3 коментованої статті відображає презумпцію вини, що діє в цивільному праві. Тож обов'язок доведення відсутності вини лежить на посадовій особі.

3.2. Наприклад, якщо товариству завдані збитки рішенням колегіального органу товариства, за яке голосувала посадова особа, то вона не несе відповідальності, якщо доведе, що не знала і не мала знати обставин, які свідчили б про шкідливість рішення. Зокрема, посадову особу могли ввести в оману інші посадові особи.

3.3. Сама собою відсутність посадової особи на засіданні колегіального органу не завжди свідчить про її невинуватість. Наприклад, якщо буде встановлено, що посадова особа заздалегідь шляхом інтриг вмовила інших членів колегіального органу голосувати за певне рішення, про шкідливість якого посадовій особі було достеменно відомо, а сама не з'явилася на засідання під виглядом хвороби, то таке означатиме наявність вини посадової особи.

3.4. Підприємницька діяльність передбачає наявність підприємницького ризику. Звичайний чи виправданий підприємницький ризик лежить на товаристві й не може бути перекладений на посадових осіб. Тому саме лише одержання товариством збитків не є підставою для стягнення збитків з добросовісних посадових осіб.

4. Частина 4 коментованої статті встановлює солідарну відповідальність членів виконавчого органу товариства чи членів наглядової ради. Звісно, солідарними боржниками будуть лише ті посадові особи, які не звільняються від відповідальності, згідно з частиною 3 коментованої статті.

5. Частина 5 коментованої статті встановлює обмеження, спрямовані на недопущення конкуренції (прямої або опосередкованої)

-
- 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);
  - 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода)».

посадових осіб з товариством. Така конкуренція неодмінно призводить до появи конфлікту інтересів, що може негативно відбитися на інтересах товариства.

6.1. Частина 6 коментованої статті встановлює санкцію за порушення вимог частини 5 коментованої статті: можливість розірвання товариством в односторонньому порядку договору (контракту) з посадовою особою без виплати компенсації.

6.2. Частиною 6 коментованої статті встановлено самостійну підставу розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Особами, до яких застосовується ця частина, є особи, що порушили вимоги частини 5 коментованої статті, до яких належать член виконавчого органу, член наглядової ради товариства. Гіпотеза норми частини 6 коментованої статті частково перетинається з гіпотезою норми пункту 1 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України¹⁷⁷ (в частині відповідальності керівника товариства та його заступників), але ці гіпотези не збігаються.

6.3. Якщо з посадовою особою розірваний трудовий договір на підставі частини 6 коментованої статті, то вихідна допомога, передбачена статтею 44 Кодексу законів про працю України, не виплачується.

---

177 Частина перша статті 41 Кодексу законів про працю України:

«Крім підстав, передбачених статтею 40 цього Кодексу, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

- 1) одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації всіх форм власності (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами органів доходів і зборів, яким присвоєно спеціальні звання, і службовими особами центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах державного фінансового контролю та контролю за цінами;

...».

Стаття 41. Проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників

1. На вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства, проводиться аудит фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками.

2. У такому разі учасник (учасники) товариства самостійно укладає з визначеним ним аудитором (аудиторською фірмою) договір про проведення аудиту фінансової звітності товариства, в якому зазначається обсяг аудиторських послуг.

3. Витрати, пов'язані з проведенням аудиту фінансової звітності, покладаються на учасника (учасників), на вимогу якого проводиться такий аудит, якщо інше не встановлено статутом товариства. Загальні збори учасників товариства можуть ухвалити рішення про відшкодування витрат учасника на аудит фінансової звітності товариства.

4. Виконавчий орган товариства протягом 10 днів з дати отримання запиту учасника (учасників) про такий аудит та примірника оригіналу договору про проведення аудиту фінансової звітності товариства зобов'язаний забезпечити аудитору можливість проведення аудиту та надати завірені підписом уповноваженої особи товариства копії всіх документів відповідно до визначеного у договорі обсягу аудиторських послуг.

1.1. З одного боку, учасникам, насамперед міноритарним, вочевидь слід надати можливість ініціювати аудит фінансової звітності товариства. З іншого – не варто допускати можливість ініціювати аудит кожним учасником, який має незначну частку в статутному капіталі, бо надто часті перевірки можуть заважати нормальній роботі товариства. Тому в частині 1 коментованої статті встановлено ценз – ініціювати аудит фінансової звітності товари-

ства можуть учасники, яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства.

1.2. Задля уникнення конфлікту інтересів цією частиною також передбачено, що аудитор чи аудиторська фірма мають бути не пов'язані майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи його учасниками.

2. Щоб зменшити можливості менеджменту протидіяти проведенню аудиту, частиною 2 коментованої статті передбачено, що ініціатори аудиту самостійно укладають договір з аудитором чи аудиторською фірмою.

3.1. Задля стимулювання учасників ініціювати аудит тільки тоді, коли на думку учасників товариство дійсно потребує аудиту, а також щоб не покладати на товариство витрати, які можуть виявитися непотрібними товариству, частиною 3 коментованої статті встановлено, що витрати, пов'язані з проведенням аудиту, покладаються на його ініціаторів.

3.2. Водночас статутом може бути передбачене, що такі витрати повністю або частково покладаються на товариство.

3.3. Крім того, загальні збори учасників за наслідками аудиту можуть дійти висновку, що проведення аудиту виявилось корисним для товариства і ухвалити рішення про відшкодування витрат учасника на аудит повністю або частково.

3.4. При цьому обов'язок зі сплати винагороди за договором з аудитором чи аудиторською фірмою лежить на стороні такого договору, тобто на ініціаторах аудиту, в тому числі і в разі, коли, відповідно до статуту чи рішення загальних зборів учасників товариства, витрати на аудит повністю або частково покладаються на товариство.

3.5. Велика Палата Верховного Суду сформулювала висновок, що спори, які виникають між товариством та його учасником на підставі частини 4 статті 146 ЦК України (з набранням чинності ко-

ментованим Законом ця стаття втратила чинність) про відшкодування витрат товариства, пов'язаних з проведенням на вимогу учасника аудиторської перевірки річної фінансової звітності товариства, належать до юрисдикції господарських судів, бо спірні правовідносини тісно пов'язані з реалізацією учасником своїх корпоративних прав, зокрема права на управління товариством і права на отримання інформації про товариство¹⁷⁸. З таких же міркувань можна зробити висновок, що і спори між учасником товариства та товариством про відшкодування витрат учасника товариства (скажімо, якщо загальні збори учасників товариства ухвалили рішення про відшкодування витрат учасника на аудит фінансової звітності товариства, але гроші йому не сплачені) теж належать до юрисдикції господарських судів.

4. Частиною 4 коментованої статті встановлено обов'язки товариства в особі його виконавчого органу, спрямовані на забезпечення можливості проведення аудиту. При цьому товариство має надати аудиторіві чи аудиторській фірмі копії лише тих документів, які необхідні для проведення аудиту.

Стаття 42. Посадові особи товариства

1. Посадовими особами товариства є члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи, передбачені статутом товариства.

2. Винагорода за виконання посадовою особою своїх обов'язків та надання їй інших благ можуть здійснюватися виключно на умовах та підставах, зазначених у договорі між нею і товариством.

3. Конфліктом інтересів є конфлікт між обов'язком посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в ці-

---

¹⁷⁸ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 904/2194/17 (провадження № 12-79rc18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74121030>.

лому та приватними інтересами посадової особи або її афілійованих осіб.

4. При обранні на посаду посадова особа товариства зобов'язана подати товариству перелік своїх афілійованих осіб. У разі зміни складу афілійованих осіб посадова особа у п'ятиденний строк з дня, коли їй стало відомо про таку зміну, зобов'язана повідомити про це товариство.

5. Отримання посадовою особою або її афілійованими особами від третіх осіб виплат, винагород чи інших благ за дії (бездіяльність), пов'язані з виконанням посадовою особою її повноважень, є конфліктом інтересів.

6. Посадова особа, якій стало відомо про виникнення конфлікту інтересів, зобов'язана протягом двох днів письмово повідомити про це виконавчий орган товариства та наглядову раду товариства (у разі утворення). Виконавчий орган товариства зобов'язаний повідомити про виникнення конфлікту інтересів усіх учасників товариства протягом двох днів з дня отримання інформації про наявний конфлікт інтересів.

7. Посадовим особам забороняється розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з виконанням ними посадових обов'язків та становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Ця заборона діє також протягом одного року з дати припинення (розірвання) договору між посадовою особою і товариством, якщо інший строк не встановлений таким договором.

8. Порушення посадовою особою обов'язків, передбачених частинами другою, четвертою, шостою і сьомою цієї статті, є підставою для розірвання товариством договору (контракту) з такою особою без виплати компенсації.

9. Афілійованими особами вважаються особи, які визнаються такими відповідно до Закону України "Про акціонерні товариства".

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, у статуті товариства можна встановити, що посадові особи товариства – це не тільки члени виконавчого органу і наглядової ради, а також інші особи.

1.2. Це не означає, що статут будь-яку особу може віднести до посадових осіб. Такий підхід створив би умови для штучного позбавлення певних працівників гарантій, передбачених трудовим законодавством. Зокрема, штучне віднесення тих чи інших працівників до посадових осіб може бути спрямоване на створення ілюзії, ніби цих працівників можна звільнити з мотивів доцільності чи взагалі невмотивовано на підставі пункту 5 частини першої статті 41 Кодексу законів про працю України, після ухвалення рішення про припинення їхніх повноважень. Тому не може бути віднесений до посадових осіб товариства, наприклад, комірник. Він може бути наділений повноваженнями, скажімо, приймати майно від третіх осіб на склад чи відпускати майно третім особам зі складу, завдяки чому товариство вступає у цивільні правовідносини з третіми особами. Водночас ці повноваження не є повноваженнями посадової особи в розумінні коментованого Закону.

2. Частина 2 коментованої статті забороняє сплату посадовій особі будь-якої винагороди, не передбаченої договором. Наприклад, керівник виконавчого органу не може сплатити іншому членові виконавчого органу премію або надати інше благо, якщо це не передбачено договором.

3. У частині 3 коментованої статті міститься досить загальне визначення поняття «конфлікт інтересів». При цьому поняття «приватні інтереси посадової особи або її афілійованих осіб» теж слід розуміти широко. Наприклад, конфлікт інтересів може статись у разі, якщо інтереси товариства вимагають вчинення певного діяння, яке належить до компетенції посадової особи, якщо воно зачіпає сферу ділових інтересів особи, яка хоч і не є афілійованою, але є близькою до посадової особи (друг, кум тощо).

4. Частина 4 коментованої статті вимагає від посадової особи розкриття інформації про своїх афілійованих осіб, щоб товариство

було поінформоване про умови, за яких у майбутньому може виникнути конфлікт інтересів.

5.1. Найпоширеніші випадки конфлікту інтересів, коли посадова особа отримує матеріальну мотивацію своєї поведінки (зокрема гроші чи інше майно як хабар).

5.2. Втім, відповідно до частини 5 коментованої статті, конфлікт інтересів не обмежується такими випадками. Конфлікт інтересів наявний і тоді, коли посадова особа або її афілійовані особи отримують за дії (бездіяльність), пов'язані з виконанням посадовою особою її повноважень, нематеріальні блага. Це може бути, наприклад, сприяння отриманню родичем посадової особи певної посади, написання від імені посадової особи дисертації тощо.

6. Частина 6 коментованої статті вимагає від посадової особи розкриття інформації про конфлікт інтересів та встановлює порядок такого розкриття.

7.1. Норма частини 7 коментованої статті є проявом застосування вимоги лояльності до посадових осіб: їм забороняється розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю товариства чи є конфіденційною, не тільки під час виконання своїх обов'язків, а й протягом року з дня припинення договору між посадовою особою і товариством. Водночас договором може бути встановлений інший строк, протягом якого розголошення такої інформації забороняється.

7.2. Заборона не поширюється на випадки, коли розкриття такої інформації вимагається законом. Наприклад, особа, що викликана як свідок, не може відмовитися свідчити, посилаючись на заборону розголошувати комерційну таємницю товариства чи конфіденційну інформацію (пункт 2 частини 2 статті 66 Кримінального процесуального кодексу України¹⁷⁹).

179 Частина 2 статті 66 Кримінального процесуального кодексу України:

«2. Свідок зобов'язаний:

...

8. Відповідно до частини 8 коментованої статті, у разі порушення вимог частин 2, 4, 6, 7 коментованої статті договір (контракт) з посадовою особою товариство може розірвати в односторонньому порядку без виплати компенсації. Зокрема, в цьому разі не виплачується вихідна допомога, передбачена статтею 44 Кодексу законів про працю України.

9. Зміст поняття «афілійовані особи», відповідно до частини 9 коментованої статті, такий самий, як і в Законі України «Про акціонерні товариства»¹⁸⁰.

Стаття 43. Зберігання документів товариства

1. Товариство зобов'язано зберігати такі документи:

1) протокол зборів засновників товариства (рішення одноосібного засновника);

2) статут товариства та зміни до статуту;

3) протоколи загальних зборів учасників;

4) документи товариства, що регулюють діяльність органів товариства, та зміни до них;

5) положення про філії (представництва) товариства у разі їх створення (відкриття);

6) протоколи засідань наглядової ради товариства та колегіального виконавчого органу товариства, накази і розпорядження виконавчого органу товариства;

---

2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду; ...».

180 Пункт 1 частини 1 статті 2 Закону України «Про акціонерні товариства»:

«1) афілійовані одна щодо іншої особи (далі – афілійовані особи):

- юридичні особи, за умови, що одна з них здійснює контроль над іншою чи обидві перебувають під контролем третьої особи;
- члени сім'ї фізичної особи – чоловік (дружина), а також батьки (усиновителі), опікуни (піклувальники), брати, сестри, діти та їхні чоловіки (дружини);
- фізична особа та члени її сім'ї і юридична особа, якщо ця фізична особа та/або члени її сім'ї здійснюють контроль над юридичною особою».

- 7) аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг;
  - 8) річну фінансову звітність;
  - 9) документи звітності, що подаються відповідним державним органам;
  - 10) документи, пов'язані з випуском емісійних цінних паперів;
  - 11) інші документи, передбачені законодавством, статутом товариства, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу товариства;
  - 12) документи, що підтверджують права товариства на майно;
  - 13) документи бухгалтерського обліку.
2. Відповідальність за зберігання документів товариства покладається на виконавчий орган товариства та на головного бухгалтера (у разі призначення) – щодо документів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.
3. Документи, передбачені частиною першою цієї статті, підлягають зберіганню протягом усього строку діяльності товариства, крім документів бухгалтерського обліку, строки зберігання яких визначаються відповідно до законодавства.
4. Товариство забезпечує кожному учаснику (його представнику) доступ до документів, визначених частиною першою цієї статті.
5. Протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника товариства виконавчий орган товариства зобов'язаний надати такому учаснику копії відповідних документів, визначених частиною першою цієї статті. За підготовку копій документів товариство може встановлювати плату, розмір якої не може перевищувати розмір витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою.

1. Частина 1 коментованої статті містить перелік документів, які товариство повинне зберігати.
2. Частина 2 коментованої статті визначає, хто в товаристві відповідальний за зберігання документів.
3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, зазначені в частині 1 коментованої статті документи зберігаються протягом усього строку діяльності товариства, за винятком документів бухгалтерського обліку. Строки зберігання документів бухгалтерського обліку та звітності визначені розділом 4.2 Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів¹⁸¹.
- 4.1. Частина 4 коментованої статті зобов'язує товариство надати кожному учасникові (зокрема в особі представника) доступ до документів, визначених частиною 1 коментованої статті. Ця частина спрямована на забезпечення учасників (передусім міноритарних) інформацією про діяльність товариства.
- 4.2. Через те що мета доступу учасника до документів не тільки надання йому можливості прочитати їх, а й, якщо буде потреба, використовувати в подальшому, то учасникові має бути надана можливість знімати з документів копії.
5. Частина 5 коментованої статті також спрямована на забезпечення учасників (насамперед міноритарних) інформацією про діяльність товариства. Вона зобов'язує товариство в особі виконавчого органу надавати учасникові на його вимогу копії документів, визначених частиною 1 коментованої статті. Крім того, частина 5 коментованої статті забороняє товариству встановлювати на-

---

181 Перелік затверджений наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5 «Про затвердження Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів».

двисоку плату за надання копій, щоб така плата не використову-валася для обмеження доступу учасників до інформації.

Глава V. Значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість

Стаття 44. Значний правочин

1. Статут товариства може встановлювати особливий порядок надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення певних правочинів залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв (значні правочини).

2. Рішення про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець попереднього кварталу, приймаються виключно загальними зборами учасників.

3. Рішення про надання згоди на вчинення інших значних правочинів, крім зазначених у частині другій цієї статті, приймаються загальними збори учасників, якщо інше не встановлено статутом товариства.

4. Якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

5. Посадові особи товариства, винні у порушенні порядку вчинення значних правочинів, солідарно відповідають за збитки, заподіяні товариству.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, статутом можуть бути визначені органи, які надаватимуть згоду на вчинення значних правочинів. Статутом можна встановити, наприклад, що правочини значні, коли вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 10 відсотків вартості чистих активів товариства; всі правочини щодо нерухомості незалежно від вартості; всі кредитні договори тощо.

1.2. Статутом можуть бути встановлені різні органи, які надаватимуть згоду на вчинення різних значних правочинів. Наприклад, статутом може бути встановлено, що кредитні договори укладаються за згодою наглядової ради, а правочини щодо нерухомоті – за згодою загальних зборів.

1.3. Коментований Закон не містить норми, подібної до норми частини 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства»¹⁸². Видається, що це свідчить про наявність прогалини в коментованому Законі, а тому слід застосовувати частину 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства» за аналогією закону.

1.4. Заперечення можливості застосовувати за аналогією згадану норму Закону України «Про акціонерні товариства» в деяких ситуаціях може призвести до нерозумних результатів. Дійсно, якщо наперед відомо, що товариству необхідно буде вчиняти значні правочини, але ще неможливо визначити наперед усі їх умови, то тоді в товариства будуть такі можливості: або скликати кожного разу загальні збори (що може бути надто обтяжливим з різних поглядів, зокрема і з фінансового), або передати повноваження щодо надання згоди наглядовій раді (для якої теж оперативне проведення засідання може виявитися технічно складним), або взагалі відмовитися від віднесення деяких правочинів до значних (що призведе до втрати контролю над ними з боку загальних зборів). Тому видається, що розумне тлумачення все ж потребує висновку про можливість застосування за анало-

182 Частина 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства»:

«3. Якщо на дату проведення загальних зборів приватного акціонерного товариства неможливо визначити, які значні правочини вчинятимуться цим товариством у ході фінансово-господарської діяльності, загальні збори приватного акціонерного товариства (крім банку) можуть прийняти рішення про попереднє надання згоди на вчинення значних правочинів, які можуть вчинятися приватним акціонерним товариством протягом не більш як одного року з дати прийняття такого рішення, із зазначенням характеру правочинів та їх граничної сукупної вартості. При цьому залежно від граничної сукупної вартості таких правочинів повинні застосовуватися відповідні положення частини другої цієї статті».

гією закону частини 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства» щодо попереднього надання згоди на вчинення значного правочину.

1.5. Слід також мати на увазі, що в сучасних умовах процес укладення договору ускладнюється, стираються межі між офертою і акцептом, а сторони досягають домовленості за кілька стадій¹⁸³. Тому не завжди легко буває визначити, де закінчується договірний процес, а де починається договір. У складних правочинах технічно не вдається охопити всі питання одночасно¹⁸⁴. Ба більше, під час укладення складних довготривалих договорів часто просто неможливо заздалегідь обумовити всі умови договору на майбутнє; і сторони починають виконувати договір в узгодженій частині, щоб згодом шляхом переговорів додатково узгодити необхідні умови. У таких довготривалих відносинах виконання великою мірою залежить від добросовісного продовження переговорів, співпраці та гнучкості сторін¹⁸⁵. Через те що укладення складних довготривалих договорів, у яких не обумовлені всі умови на майбутнє, є дією, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, то надання згоди необхідне для їх укладення, попри брак усіх умов, якщо вони підпадають під визначення значних правочинів. Зазначене також свідчить про розумність застосування за аналогією закону частини 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства».

1.6. Через те що оферта є дією, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у майбутньому (в разі одержання акцепту), то надання згоди необхідне і для

---

183 Farnsworth E.A. Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations. *Columbia Law Review* – 1987 (at p. 217–219). Цитується за: Kiršienė J., Leonova N. Qualification of Pre-Contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses. *Jurisprudencija / Jurisprudence*. 2009. 1(115). P. 221–246 (at p. 224).

184 Ben-Shahar O. Pre-closing Liability. *U. of Chicago L. Rev.* 2010. Vol. 77. P. 977–995 (at p. 982). URL: http://home.uchicago.edu/omri/pdf/articles/Easterbrook_Preclosing_Liability.pdf.

185 Nedzel N. A comparative study of good faith, fair dealing, and precontractual liability. *Tul. Euro. Civ. LF*. 1997. Vol. 12. No. 97. P. 97–158, fn. 17 at p. 101.

звернення до потенційного контрагента з офертою, якщо відповідний договір підпадає під визначення значного правочину. Протилежний підхід, за якого звертатися з такою офертою можна і без надання відповідним органом згоди на це, означає підрид інституту надання згоди на вчинення значних правочинів, бо за такого підходу правила про значні правочини можна було б легко обходити.

1.7. Втім надання оферти – найпростіший спосіб ведення переговорів. У сучасній практиці часто трапляються випадки, коли жодна зі сторін на початку переговорів ще неспроможна сформулювати всі умови майбутнього договору, або коли оферта сторони є прийнятною для іншої лише щодо деяких умов, а щодо інших – ні. У такій ситуації сторони проводять подальші переговори, поступово узгоджуючи різноманітні умови, так що стверджувати, ніби одна сторона зробила оферту щодо всього майбутнього договору, а інша її прийняла, не можна. При цьому ведення переговорів може вимагати від сторін не тільки значного часу, а й певних витрат, інколи значних. Тому, якщо йдеться про переговори, які можуть закінчитися укладенням договору, що буде значним правочином, то виконавчому органу слід одержати від відповідного органу згоду на такі переговори (принаймні на стадії, коли може виникнути переддоговірна відповідальність товариства або можуть виникнути збитки самого товариства). З одного боку, не можна допускати ситуації, за яких менеджмент шантажуватиме наглядову раду чи загальні збори товариства, вимагаючи надати згоду на укладення договору, мотивуючи це тим, що товариство вже зазнало значних витрат під час переговорів. З іншого – якщо наглядова рада чи збори товариства після проведення виконавчим органом переговорів з потенційним контрагентом не дадуть згоди на укладення договору, бо не бажають такого договору взагалі, то відмова товариства від укладення договору може бути розцінена як необґрунтоване переривання переговорів і вступ товариства в переговори без серйозних намірів, що становить не-

добросовісну поведінку¹⁸⁶, внаслідок чого товариство може нести переддоговірну відповідальність у вигляді відшкодування шкоди іншій стороні переговорів, відповідно до частини 1 статті 1166 ЦК¹⁸⁷. Тож видається, що єдиний прийнятний підхід у подібних ситуаціях – надання попередньої згоди на вчинення значного правочину (за аналогією з частиною 3 статті 70 Закону України «Про акціонерні товариства»).

1.8. Надання визначеним законом або статутом органом згоди на вчинення значного правочину не означає, що виконавчий орган неодмінно має цей правочин вчинити від імені товариства, і тим більше не зобов'язує товариство вчинити правочин. Звісно, виконавчий орган має звертатися до вищого органу чи наглядової ради товариства лише тоді, коли він дійсно має намір вчинити правочин. Водночас ухвалення рішення про надання згоди на вчинення правочину лише уповноважує виконавчий орган на його вчинення. Наприклад, можливі випадки, коли з моменту ухвалення рішення про надання згоди на вчинення значного правочину до моменту, коли його планувалося вчинити, пройшов певний час, за який змінилася кон'юнктура ринку, і правочин перестав бути вигідним для товариства. Тому виконавчий орган має можливість не вчиняти правочин, згода на вчинення якого була одержана.

1.9. Ефективність особливого порядку надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення значних правочинів була б зведена нанівець, якби виконавчий орган, вчинивши значний правочин з дотриманням встановленого порядку, міг би згодом змінювати його умови без дотримання такого поряд-

---

186 Попов Ю. Ю. Преддоговорная ответственность: culpa in contrahendo, promissory estoppel, деликт. 2014. С. 1–29, на с. 18. URL: <http://popov-yuyu.narod.ru/culpa-in-contrahendo-promissory-estoppel.htm>.

187 Частина 1 статті 1166 ЦК:

«1. Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала».

ку. Отже, особливий порядок надання згоди на вчинення значного правочину розповсюджується і на зміну умов такого правочину, зокрема на укладення додаткових угод до договору, який був значним правочином вже під час його укладення або стане значним правочином внаслідок укладення додаткової угоди.

2.1. Частиною 2 коментованої статті імперативно встановлено, що якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець попереднього кварталу, то рішення про надання згоди на вчинення такого правочину ухвалюються лише загальні збори учасників.

2.2. Це правило не може бути змінене статутом. Воно застосовується незалежно від того, чи передбачені статутом певні правила щодо значних правочинів, чи ні. Водночас видається, що загальні збори учасників можуть надати попередню згоду на вчинення такого правочину (див. коментар до частини 1 коментованої статті).

2.3. Абзац другий частини 2 статті 98 ЦК¹⁸⁸ не підлягає застосуванню, бо відповідні відносини врегульовані інакше нормами коментованого Закону, які є спеціальними. Зокрема, відповідно до частини 2 коментованої статті приймається не рішення про відчуження майна товариства, а рішення про надання згоди на вчинення правочину.

2.4. Як критерій значного правочину в частині 2 коментованої статті обрано перевищення вартістю майна, робіт або послуг, що є предметом правочину, 50 відсотків вартості чистих активів товариства, а не вартості активів. Причина полягає в тому, що вартість власного майна товариства характеризується саме вартістю чистих активів, а не вартістю активів.

---

188 Абзац другий частини 2 статті 98 ЦК:

«Рішення про внесення змін до статуту товариства, відчуження майна товариства на суму, що становить п'ятдесят і більше відсотків майна товариства, та про ліквідацію товариства приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів, якщо інше не встановлено законом».

2.5. Досить поширена думка, ніби чисті активи можуть істотно знизитися ситуативно, і таке зниження не відобразатиме дійсного майнового стану товариства. Наприклад, якщо товариство сплатило гроші за придбані матеріали, сировину, спожиту електроенергію, спожиті послуги, передало покупцям вироблений товар без передоплати тощо, то такі дії нібито можуть призвести до зниження чистих активів; але незабаром товариство одержить плату від контрагентів і чисті активи від цього зростуть. Це не відповідає дійсності. Чисті активи зменшуються внаслідок невдалої підприємницької діяльності, від чого товариство зазнає збитків. Водночас будь-які витрати, пов'язані з підприємницькою діяльністю, самі собою не призводять до зменшення чистих активів. Такі витрати приводять лише до перетворення одних активів в інші.

2.6. Проілюструємо сказане на прикладах.

Приклад 1.

Статутний капітал товариства становить 100 грн, і всі учасники зробили свої грошові вклади. Тоді баланс товариства має вигляд, відображений у таблиці 44.1.

Таблиця 44.1

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
Баланс		100	Баланс		100
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)					

Припустимо тепер, що товариство витратило 85 грн так:

- купило 100 одиниць сировини на 70 грн (по 0,7 грн за одиницю);
- сплатило підрядникам за перероблення 60 одиниць сировини суму 15 грн.

Внаслідок цих операцій у товариства лишилося 15 грн на рахунку в банку та 40 одиниць непереробленої сировини на суму 28 грн.

Витрати на виробництво становлять 57 грн (передана на перероблення сировина коштує 42 грн і сплачено підрядникам 15 грн).

Тоді баланс товариства має вигляд, відображений у таблиці 44.2.

Таблиця 44.2

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	15	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
20	Виробничі запаси	28			
23	Виробництво	57			
Баланс		100	Баланс		100
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)					

Як бачимо, на цьому етапі грошові кошти зменшилися до 15 грн. Водночас чисті активи ніяк не змінилися. Просто одні активи (в сумі витрачених 85 грн) перетворилися на інші – сировину та затрати на виробництво. Затрати на виробництво теж вважаються активами.

Припустимо тепер, що далі товариство продало товар, одержаний шляхом перероблення 60 одиниць сировини, за ціною 70 грн, однак плату за продані товари ще не одержало. При цьому товариство сплатило за електроенергію, зарплату своїм працівникам тощо суму 5 грн.

Внаслідок цих операцій у товариства лишилося 10 грн на рахунку в банку та 40 одиниць непереробленої сировини на суму 28 грн. Крім того, у товариства з'явився актив у вигляді дебіторської заборгованості в сумі 70 грн. Розрахунковий прибуток становить 8 грн

(попередні витрати на виробництво становили 57 грн, додатково витрачено ще 5 грн, тобто всього витрачено на виробництво і продаж 62 грн, а продажна ціна становить 70 грн).

Для простоти не враховуватимемо податки (це не принципово).

Тоді баланс товариства має вигляд, відображений у таблиці 44.3.

Таблиця 44.3

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	10	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
20	Виробничі запаси	28	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	8
36	Розрахунки з покупцями та замовниками	70			
Баланс		108	Баланс		108
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 108 грн (108 – 0)					

Отже, у цьому прикладі після завершення виробництва з 60 одиниць сировини грошові кошти зменшилися до 10 грн, наявні речі (неперероблена сировина) оцінюються в 28 грн, тобто разом грошей і речей є на суму всього 38 грн. Тобто сума грошей і речей зменшилася більш ніж вдвічі, якщо порівняти зі станом на початок діяльності товариства. Водночас чисті активи не тільки не зменшилися, а навіть збільшилися. Це цілком природно для звичайної комерційної діяльності.

Якщо згодом товариство отримає від замовника борг розміром 70 грн, то чисті активи не зміняться. Натомість один ак-

тив – дебіторська заборгованість розміром 70 грн. – перетворюється в інший актив – додаткові кошти на цю саму суму.

Приклад 2.

А тепер припустимо, що за умов попереднього прикладу товариству не вдалося одержати борг від покупця розміром 70 грн і така можливість втрачена (наприклад, покупець збанкрутував і його ліквідовано). Тоді товариство буде змушене списати борг на збитки. Тоді (за умови, що товариство не вело іншої діяльності) баланс товариства матиме вигляд, відображений у таблиці 44.4.

Таблиця 44.4

Актив			Пасив		
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн
31	Рахунки в банках	10	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100
20	Виробничі запаси	28	44	Нерозподілені прибутки (Непокриті збитки)	-62
Баланс		38	Баланс		38
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 38 грн (38 – 0)					

У цьому разі чисті активи істотно зменшилися. Це сталося не внаслідок звичайної діяльності, а через надзвичайну подію – неплатоспроможність великого боржника товариства. Зменшення чистих активів відображає істотне погіршення майнового стану товариства.

3. Якщо статутом товариства, відповідно до частини 1 коментованої статті, встановлено критерії, за якими певні правочини вважаються значними, але не визначено органи, які надають згоду на їх вчинення, то, відповідно до частини 3 коментованої статті, рішення про надання такої згоди ухвалюють загальні збори учасників товариства.

4. Частина 4 коментованої статті спрямована на запобігання штучній заміні значного правочину кількома іншими, кожний з яких не підпадає під критерії значного правочину. У разі такої заміни кожен із цих правочинів вважатиметься значним правочином.

5.1. Частина 5 коментованої статті кореспондує частинам 2, 4 статті 40 коментованого Закону.

5.2. Збитки, завдані у зв'язку з порушенням порядку вчинення значних правочинів, можуть виникнути, зокрема, у таких випадках. Збитки можуть бути спричинені виконанням невігідного товариству значного правочину, який вчинений з порушенням порядку і є неукладеним. Збитки можуть бути спричинені виконанням невігідного товариству значного правочину, який вчинений з порушенням порядку, якщо правочин не був схвалений, але є чинним (зокрема, є укладеним з добросовісною особою). Збитки можуть бути спричинені виконанням невігідного товариству значного правочину, який вчинений з порушенням порядку, якщо правочин чинний, бо був схвалений задля уникнення ще більших збитків. Звісно, наведений перелік прикладів не вичерпний. Див. також коментар до статті 46 коментованого Закону.

Стаття 45. Правочин, щодо якого є заінтересованість

1. Правочин вважається правочином, щодо якого є заінтересованість (далі – правочин із заінтересованістю), якщо він укладається товариством з будь-ким із таких осіб:

- 1) посадовою особою товариства або її афілійованою особою;**
- 2) учасником, який одноосібно або спільно з афілійованими особами володіє часткою, що становить 20 відсотків статутного капіталу товариства, або його афілійованими особами;**
- 3) юридичною особою, в якій будь-яка з осіб, передбачених пунктами 1 і 2 цієї частини, є членом органу товариства;**
- 4) іншою особою, визначеною статутом товариства.**

2. Статутом товариства може бути визначений порядок надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість. Відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Якщо учасники товариства не дійшли згоди про встановлення у статуті порядку погодження щодо правочинів із заінтересованістю, правила цієї статті не застосовуються.

4. Посадові особи товариства, винні у порушенні порядку вчинення правочинів із заінтересованістю, солідарно відповідають за збитки, завдані товариству.

1.1. Пунктами 1, 2, 3 частини 1 коментованої статті визначені особи, укладення правочину з якими вважається укладенням правочину, щодо якого є заінтересованість, відповідно до закону.

1.2. Відповідно до пункту 4 частини 1 коментованої статті, цей перелік може бути розширений статутом.

2.1. Коментований Закон не містить імперативних чи диспозитивних норм щодо порядку надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість. Відповідно до частини 2 коментованої статті, такі норми можуть бути встановлені статутом.

2.2. Для встановлення таких норм, їх зміни чи скасування вимагається одностайність усіх учасників товариства.

2.3. Якщо статутом передбачено, що для вчинення правочину з учасником товариства мають надати згоду загальні збори товариства, то, якщо в ньому більше ніж один учасник, відповідно до частини 3 статті 98 ЦК¹⁸⁹, результати голосування визначаються без урахування голосів такого учасника.

¹⁸⁹ Частина 3 статті 98 ЦК:

«3. Учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом. Це правило не застосовується у товаристві з одним учасником».

3. Частина 3 коментованої статті кореспондує частині 2 коментованої статті: якщо статутом не встановлений порядок надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість, то правила коментованої статті не застосовуються.

4. Частина 4 коментованої статті встановлює такі ж правила щодо наслідків порушення порядку вчинення правочинів із заінтересованістю посадовими особами, що й частина 4 статті 44 коментованого Закону щодо наслідків порушення порядку вчинення значних правочинів.

Стаття 46. Схвалення значного правочину та правочину із заінтересованістю

1. Значний правочин, правочин із заінтересованістю, вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства лише у разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення.

2. Подальше схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки товариства з моменту вчинення цього правочину.

3. До відносин щодо схвалення значного правочину застосовується також правило абзацу другого частини третьої статті 92 Цивільного кодексу України.

1.1. Якщо значний правочин, правочин із заінтересованістю був вчинений з порушенням порядку ухвалення рішення про надання згоди на його вчинення, і при цьому його не схвалило товариство в порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, то, відповідно до частини 1 коментованої статті, такий правочин не створює, не змінює і не припиняє цивільні права та обов'язки товариства.

1.2. Отже, за загальним правилом частини 1 коментованої статті такий правочин є неукладеним.

1.3. Він не створює, не змінює і не припиняє цивільні права та обов'язки товариства силою закону. Тому у зверненні до суду з позовом про визнання такого правочину недійсним немає потреби.

1.4. Правила про правові наслідки недійсності правочину, встановлені статтею 216 ЦК, не підлягають застосуванню до неукладених правочинів. Наприклад, якщо значний правочин, правочин із заінтересованістю був вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, і при цьому він є неукладеним (зокрема, не був схвалений товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, і при цьому контрагентом не є добросовісна особа), то в разі, якщо такий правочин був виконаний (повністю або частково), не застосовується абзац другий частини 1 статті 216 ЦК¹⁹⁰. У таких випадках застосовуються правила глави 83 ЦК «Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави».

2.1. Частиною 2 коментованої статті передбачена можливість конвалідації неукладеного значного правочину, правочину із заінтересованістю. Якщо такий правочин у подальшому схвалить товариство в порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, то цей правочин вважатиметься укладеним, до того ж з моменту його «вчинення».

2.2. Політико-правове підґрунтя цього підходу таке. Трапляються випадки, коли правочин, хоч і вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, виявля-

---

190 Абзац другий частини 1 статті 216 ЦК:

«У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, – відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування».

ється вигідним для товариства. Тоді товариству доцільно схвалити цей правочин, щоб він став укладеним («зцілення» правочину).

2.3. Крім того, трапляються випадки, коли такий правочин не вигідний для товариства, але у зв'язку з тим, що він повністю чи частково виконаний, то застосування наслідків, передбачених частиною 1 статті 1212 ЦК¹⁹¹, може виявитися ще не вигіднішим для товариства, ніж його «зцілення».

2.4. Наприклад, договором було передбачене, що товариство купує обладнання за завищеною ціною, тобто договір не вигідний для товариства. Водночас товариство вже сплатило за обладнання, одержало його, демонтувало старе обладнання, здало його на брухт і змонтувало придбане. За таких умов товариство, щоб повернути постачальникові обладнання, має зазнати витрат, щоб його демонтувати, а для забезпечення своїх виробничих потреб придбати і змонтувати інше обладнання. У подібних випадках схвалення правочину може виявитися менш збитковим виходом із ситуації. Якщо до того ж відомо, що одержати від контрагента принаймні сплачені кошти буде великою проблемою, то це може бути серйозним аргументом на користь схвалення не вигідного товариству правочину.

2.5. З викладеного вище зрозуміло, що схвалення правочину не завжди означає схвалення дій менеджменту, який підписав договір без згоди на його вчинення. Таке схвалення правочину не виключає стягнення збитків з посадових осіб, винних у вчиненні правочину з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення.

2.6. Власне, вчинення посадовою особою правочину з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення,

---

191 Частина 1 статті 1212 ЦК:

«1. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала».

тобто без згоди з боку уповноваженого органу, означає вчинення правочину з перевищенням повноважень, бо посадова особа без такої згоди не мала повноважень на вчинення правочину.

2.7. Частина 1, 2 коментованої статті дуже близькі за змістом до статті 241 ЦК¹⁹². Відмінності ж такі. Перша (і найголовніша): частина 1 статті 241 ЦК містить друге речення: «Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання»; натомість коментована стаття подібного положення не містить. Насправді у згаданому реченні немає жодної потреби, а з його появою у ЦК (відповідна стаття 63 ЦК УРСР¹⁹³ подібного речення не містила) регулювання ніяк не змінилося. Дійсно, і до набрання чинності Цивільним кодексом України 2003 року доктрині та судовій практиці було добре відоме поняття конклюдентних дій і їх наслідки. Тому включення згаданого речення до ЦК (як, до речі, і частини 2 статті 205 ЦК¹⁹⁴) було принаймні зайве. Поява

---

192 Стаття 241 ЦК:

«Стаття 241. Вчинення правочинів з перевищенням повноважень

1. Правочин, вчинений представником з перевищенням повноважень, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє, лише у разі наступного схвалення правочину цією особою. Правочин вважається схваленим зокрема у разі, якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання.
2. Наступне схвалення правочину особою, яку представляють, створює, змінює і припиняє цивільні права та обов'язки з моменту вчинення цього правочину».

193 Стаття 63 ЦК УРСР:

«Стаття 63. Наслідки укладення угоди особою, не уповноваженою на це або з перевищенням повноважень Угода, укладена від імені другої особи особою, не уповноваженою на укладення угоди або з перевищенням повноважень, створює, змінює і припиняє цивільні права і обов'язки для особи, яку представляють, лише в разі дальшого схвалення угоди цією особою.

Наступне схвалення угоди особою, яку представляють, робить угоду дійсною з моменту її укладення».

194 Частина 2 статті 205 ЦК:

«2. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків».

цього речення у ЦК порушує принципи абстрактності та законодавчої економії, яких слід дотримуватись у законопроектній роботі. Якби згаданого речення в частині 1 статті 241 ЦК не було, то не було б потреби й у коментованій статті: доктрина вийшла б на таке розуміння, що конклюдентні дії, які свідчать про вчинення правочину, мають здійснюватись юридичною особою в особі того органу, який уповноважений на таке вчинення; якщо виконавчий орган не має повноважень на вчинення певних правочинів без згоди іншого органу, то без такої згоди ніякі дії виконавчого органу (або підлеглих працівників) не свідчать про вчинення правочину. За протилежного підходу виходить вочевидь нерозумний результат: виконавчий орган може порушити порядок надання згоди на вчинення правочину, після чого своїми ж діями чи діями підлеглих працівників схвалити його. На жаль, саме за таким хибним підходом стала рухатися судова практика¹⁹⁵ через вказану помилку в ЦК, тож законодавство слід було б скорегувати. Звісно, належним шляхом виправлення помилки було б виключення з частини 1 статті 241 ЦК другого речення. Водночас досвід свідчить, що внести до законодавства певне нове положення значно легше, ніж виключити помилкове (особливо якщо помилка має юридико-технічний характер). Тому, задля недопущення застосування другого речення частини 1 статті 241 ЦК у таких відносинах, у частині 2 коментованої статті сказано (і це друга відмінність), що схвалення правочину товариством відбувається в порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення¹⁹⁶. Див. також коментар до частини 7 статті 39 коментованого Закону.

195 Див. постанову Верховного Суду України від 6 квітня 2016 року у справі № 3–84гс16.

196 Положення, подібні до положень частин 1 і 2 коментованої статті, містить і стаття 72 Закону «Про акціонерні товариства» (в редакції Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015).

3.1. Виконавчий орган у відносинах з третіми особами представляє товариство. Абзацом другим частини 3 статті 92 ЦК¹⁹⁷ встановлено, що обмеження повноважень щодо представництва не впливає на правовідносини за участю добросовісної третьої особи. Ця норма, звісно, має застосовуватись і до відносин щодо схвалення значного правочину, про що й сказано в частині 3 коментованої статті. Отже, якщо конклюдентні дії вчинив виконавчий орган, який не вповноважений схвалювати значний правочин, чи працівники товариства (наприклад, прийняття на склад товару, поставка якого передбачена значним договором), то за умови добросовісності третьої особи договір буде вважатися укладеним.

3.2. Звісно, частина 3 статті 92 ЦК підлягає застосуванню і в разі, якщо третя особа не знала і не мала знати, що правочин є значним для товариства, і що виконавчий орган не був уповноважений укладати договір, не одержавши спершу згоди на його вчинення від відповідного органу товариства. Отже, відповідно до частини 3 коментованої статті та частини 3 статті 92 ЦК, вважатиметься укладеним значний правочин, вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, і в тому разі, коли він був підписаний від імені товариства (незалежно від того, чи були вчинені в подальшому конклюдентні дії), і в тому разі, коли він не був підписаний від імені товариства, але були вчинені конклюдентні дії виконавчим органом, який не вповноважений схвалювати значний правочин, чи працівниками товариства. При цьому обов'язковою умовою є добросовісність контрагента товариства, з яким вчинений правочин.

3.3. Відповідно до статті 19 Конституції України, ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Ані законом, ані звичаєм ділового обороту не встановлено обов'я-

---

197 Абзац другий частини 3 статті 92 ЦК:

«У відносинах із третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження».

зок особи, яка планує укласти договір з товариством, вимагати від товариства статут, баланс, фінансову звітність чи інші документи, щоб з'ясувати, чи не є цей договір значним для товариства. Це природно: наявність такого обов'язку невиправдано ускладнила б оборот. Крім того, уявлення про те, що особа, яка планує укласти договір з товариством, повинна вимагати від товариства якісь документи на підтвердження того, що договір не є значним для товариства, суперечить принципу добросовісності, який діє в цивільному праві. Особа – контрагент товариства повинна мати можливість покладатися на добросовісність посадової особи товариства. Саме на органі та особі, які діють від імені юридичної особи, лежить обов'язок діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень. Немає жодної підстави покладати на контрагента товариства обов'язок вести контроль за виконавчим органом – цим мають опікуватися вищий орган і наглядова рада товариства¹⁹⁸.

3.4. Принципом добросовісності обумовлюється і спростовувана презумпція, що особа, яка уклала з товариством правочин, не знала і не мала знати, що він є значним для товариства. Ця презумпція впливає з абзацу другого частини 3 статті 92 ЦК.

3.5. Поява в Законі частини 3 коментованої статті – очевидна юридико-технічна помилка: норми ЦК мають застосовуватися незалежно від того, чи згадані вони в іншому законі, чи ні. Тому, зокрема, абзац другий частини 3 статті 92 ЦК має застосовуватись і до відносин щодо вчинення значних правочинів акціонерними товариствами, хоча Закон України «Про акціонерні товариства» не містить положення, подібного до частини 3 коментованої статті.

3.6. У контексті того, що нема обов'язку добросовісної особи, яка планує укласти договір з товариством, вимагати від товариства

---

198 Попов Ю. Значний правочин: чи повинен контрагент вимагати від товариства фінансову звітність? *Юридична газета*. 2019. № 28–29 (682–683). URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/znachniy-pravochin-chi-povinen-kontragent-vimagati-vid-tovaristva-finansovu-zvitnist.html>.

фінансової звітності, цікава постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі № 668/13907/13-ц (провадження № 14–153цс18)¹⁹⁹. У цій справі йшлося про визнання не дійсним значного договору купівлі-продажу нежитлового приміщення, укладеного акціонерним товариством в особі голови правління, який не мав права укласти такий значний правочин без рішення загальних зборів товариства. Як уже зазначено, Закон України «Про акціонерні товариства» не містить положення, подібного до частини 3 коментованої статті. Ба більше, в редакції, яка діяла на час виникнення спірних правовідносин (2010 рік), Закон України «Про акціонерні товариства» взагалі не встановлював наслідків недотримання вимог до порядку вчинення значних правочинів (стаття 72 згаданого Закону тоді стосувалася лише правочину, щодо якого є заінтересованість). Отже, ця справа – приклад безпосереднього застосування судами частини 3 статті 92 ЦК у разі порушення порядку вчинення значного правочину. Справа розглядалася судами неодноразово. Останнім рішенням суду першої інстанції в задоволенні позову відмовлено. Рішенням апеляційного суду (залишеним без змін ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ) рішення суду першої інстанції скасовано та ухвалено нове рішення, яким позов задоволено: визнано не дійсним договір купівлі-продажу нежитлового приміщення. Скасовуючи рішення суду першої інстанції та ухвалюючи нове про задоволення позову, апеляційний суд, із висновками якого погодився суд касаційної інстанції, виходив з того, що відповідачка зобов'язана була витребувати у ВАТ «Херсонгазсервіс» інформацію про дані останньої річної фінансової звітності (за 2009 рік), щоб упевнитися в наявності повноважень у керівника товариства на укладення оспорюваного значного правочину відповідно до вимог законодавства, чого вона не зробила, а тому вона діяла недобросовісно та неро-

---

199 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі № 668/13907/13-ц (провадження № 14–153цс18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977588>.

зумно; крім того, у відповідачки була можливість ознайомитися з положеннями статуту товариства та перевірити обсяг повноважень його керівника під час посвідчення договору купівлі-продажу нотаріусом, а тому відповідачка знала і за всіма обставинами не могла не знати про брак у нього повноважень на укладення оспорюваного правочину. Велика Палата Верховного Суду скасувала рішення суду апеляційної інстанції й ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а рішення суду першої інстанції залишила в силі. Мотивувала постанову тим, що суд апеляційної інстанції не зазначив обставин, які безспірно свідчать про обізнаність відповідачки щодо наявності обмежень у представника продавця на відчуження майна, а суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що позивач не довів обізнаність відповідачки про наявність обмежень повноважень голови правління ТОВ «Херсонгазсервіс» на укладення оспорюваного правочину.

Глава VI. Виділ та припинення товариства

Стаття 47. Виділ товариства

1. Виділом є створення одного або більше товариств із переданням йому (їм) згідно з розподільним балансом частини майна, прав та обов'язків товариства, з якого здійснюється виділ, без припинення останнього.

1.1. Коментована стаття визначає виділ як створення товариства або товариств, а не як перехід майна, як це визначено в частині 1 статті 109 ЦК²⁰⁰. Втім, видається, що ця відмінність у визначеннях навряд чи здатна вплинути на регулювання. Майно не може бути передане юридичній особі, доки вона створена. Отже, спершу створюється нова юридична особа (шляхом її державної реєстрації), а вже потім передається майно від вже існуючої, якщо

²⁰⁰ Частина 1 статті 109 ЦК:

«1. Виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб».

вона не припиняється одночасно зі створенням нової юридичної особи.

1.2. Відповідно до частини 4 статті 54 коментованого Закону, у разі виділу товариства частки у статутному капіталі товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються в частки цього товариства і товариства, що виділилося, та розподіляються між учасниками зі збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до виділу.

1.3. Отже, у разі виділу йдеться не про створення нового товариства товариством, з якого здійснюється виділ (первісним товариством), яке було б єдиним учасником нового товариства, а про створення нового товариства, учасниками якого теж будуть учасники первісного товариства.

1.4. За такого підходу виділ майже не відрізняється від поділу товариства (який може здійснюватися, зокрема, так, що одне з нових товариств дістає найменування первісного товариства, яке припинилося). Єдиною відмінністю буде те, що в разі поділу первісне товариство вважається припиненим, а новим товариствам, зокрема й тому, яке дістало найменування первісного (якщо таке є), присвоюються нові ідентифікаційні коди; натомість у разі виділу первісне товариство вважається таким, що не припинене, і зберігає свій ідентифікаційний код. Навряд чи така відмінність важлива з практичного боку в значній більшості випадків. Проте відмінність усе ж є. Якщо самому товариству належить частка в його статутному капіталі, то виділ може бути здійснений так, що ця частка і надалі належатиме товариству. У разі ж поділу жодному товариству- правонаступнику не може належати частка у власному статутному капіталі. Див. також коментар до статті 51 коментованого Закону та наведені там приклади.

1.5. Проілюструємо на простих прикладах відмінності між створенням нового товариства самим товариством, яке буде учасником нового товариства, з одного боку, і створенням нового товариства шляхом виділу – з іншого.

Приклад 1. Створення нового товариства самим товариством, яке буде учасником нового товариства (не є виділом у розумінні коментованого Закону).

Товариство Т0 має двох учасників А і Б, учаснику А належить частка розміром 180 грн (60 %), Б – 120 грн (40 %), статутний капітал становить 300 грн. Припустимо також для наочності, що товариство Т0 не має інших пасивів, окрім статутного капіталу, а його активи складаються з грошових коштів розміром 300 грн (тобто розмір чистих активів дорівнює розмірові статутного капіталу). Баланс та розподіл часток відображено в таблиці 47.1.

Таблиця 47.1

Товариство Т0 (до створення нового товариства)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн (%)
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	300	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	300	А – 180 (60 %) Б – 120 (40 %)
Баланс		300	Баланс		300	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 300 грн (300 – 0)						

Товариство Т0 ухвалило рішення про створення нового товариства Т1, єдиним учасником якого буде товариство Т0. Товариство Т1, за рішенням товариства Т0, матиме статутний капітал 100 грн, вклад засновника (єдиного учасника) становить 100 грн грошовими коштами.

Внаслідок заснування нового товариства Т1 і внесення вкладу товариства Т0 і Т1 матимуть баланси та розподіли часток, відображені в таблицях 47.2 і 47.3.

Таблиця 47.2

Товариство Т0 (після створення нового товариства)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	200	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	300	А – 180 (60 %) Б – 120 (40 %)
14	Довгострокові фінансові інвестиції	100				
Баланс		300	Баланс		300	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 300 грн (300 – 0)						

Таблиця 47.3

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	Товариство Т0 – 100 (100 %)
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Приклад 2. Створення нового товариства шляхом виділу (є виділом у розумінні коментованого Закону).

Товариство Т0 таке саме, що й у прикладі 1. Баланс та розподіл часток відображено в таблиці 47.1.

Товариство Т0 ухвалило рішення про створення нового товариства Т1 шляхом виділу. Товариство Т1 за рішенням товариства Т0 матиме статутний капітал 100 грн, при цьому товариство Т0 передає товариству Т1 майно, а саме 100 грн грошовими коштами.

Відповідно до частини 4 статті 54 коментованого Закону, у разі виділу товариства частки в статутному капіталі товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються в частки цього товариства і товариства, що виділилося, та розподіляються між учасниками зі збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до виділу. Відповідно до цієї норми, в кожному з товариств учасникові А належатиме частка розміром 60 %, а учасникові Б – 40 %, тобто співвідношення між частками учасників буде збережене.

Отже, внаслідок заснування нового товариства Т1 шляхом виділу і передання йому грошових коштів товариства Т0 і Т1 матимуть баланси та розподіли часток, відображені в таблицях 47.4 і 47.5.

Таблиця 47.4

Товариство Т0 (після виділу)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	200	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	А – 120 (60 %) Б – 80 (40 %)
Баланс		200	Баланс		200	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 200 грн (200 – 0)						

Таблиця 47.5

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	100	А – 60 (60 %) Б – 40 (40 %)
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100грн. (100 – 0)						

Отже, у прикладі 1 грошові кошти товариства Т0 зменшилися на 100 грн, водночас активи збільшилися на таку ж суму (на рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»), що відображає належність товариству Т0 частки розміром 100 грн у статутному капіталі товариства Т1 (тобто 100 % статутного капіталу цього товариства). Внаслідок цього чисті активи товариства Т0 не змінилися. Товариство Т1 одержало актив у вигляді 100 грн грошових коштів; єдиним учасником товариства Т1 є товариство Т0.

Натомість у прикладі 2 грошові кошти товариства Т0 зменшилися на 100 грн, при цьому без жодної компенсації у вигляді іншого активу, бо товариство Т0 не одержало частки в статутному капіталі товариства Т1. Внаслідок цього чисті активи товариства Т0 зменшилися на 100 грн. Відповідно зменшився і розмір статутного капіталу товариства Т0. При цьому розміри часток учасників товариства Т0 відповідно зменшилися у грошовому виразі (хоча у відсотках лишилися без змін). Товариство Т1 одержало актив у вигляді 100 грн грошових коштів; учасниками товариства Т1 є учасники товариства Т0, співвідношення між розмірами їхніх часток у відсотках таке саме, що й у товаристві Т0.

1.6. Трапляються спроби уникнути виконання судових рішень шляхом виділу з юридичної особи – боржника іншої юридичної особи з переданням останній за розподільчим балансом боргу. Відповідно до частини 3 статті 109 ЦК юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які, згідно з розподільчим балансом, перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Відповідно до цієї норми, юридична особа, з якої був здійснений виділ, не вибуває із зобов'язання, а залишається в ньому як субсидіарний боржник. Водночас процесуальне законодавство містить норми тільки щодо заміни сторони виконавчого провадження її правонаступником, які розраховані на випадок, коли сторона виконавчого провадження вибуває з відповідного матеріального правовідношення, до якого натомість вступає правонаступник цієї сторони. Отже, процесуальне законодавство містить прогалину, яка має бути заповнена судовою практикою так, що первісний боржник – юридична особа, з якої був здійснений виділ – не замінюється юридичною особою – правонаступником, яка була виділена, а натомість обидві ці юридичні особи стають боржниками у виконавчому провадженні.

1.7. Саме такий підхід застосувала Велика Палата Верховного Суду в постанові від 12.06.2019 у справі № 905/1956/15²⁰¹.

Суть справи така.

Судовим рішенням частково задоволений позов Регіонального відділення Фонду державного майна України по Донецькій області (далі – Регіональне відділення) до Товариства з додатковою відповідальністю «Орендне підприємство «Шахта імені Святої Матрони Московської» (далі – ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської») про стягнення грошових коштів (орендної плати). Це судове рішення не оскаржується.

---

201 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12.06.2019 у справі № 905/1956/15 (провадження № 12–62rc19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83482785>.

Відкрите виконавче провадження.

Після цього ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської» вирішила створити шляхом виділу з ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської» нову юридичну особу – Товариство з обмеженою відповідальністю «Торецька вуглевидобувна компанія» (далі – ТОВ «Торецька вуглевидобувна компанія»).

ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської» за розподільчим балансом передало ТОВ «Торецька вуглевидобувна компанія» певні активи і заборгованість, зокрема й ту, яка за судовим рішенням має бути стягнута в межах виконавчого провадження. За твердженням позивача, цій компанії передано завідомо мало активів, щоб звернення стягнення на майно не привело б до виконання судового рішення.

ТОВ «Торецька вуглевидобувна компанія» звернулося до Господарського суду Донецької області із заявою про заміну боржника у виконавчому провадженні. Просило замінити ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської» його правонаступником – ТОВ «Торецька вуглевидобувна компанія» (тобто собою).

Велика Палата Верховного Суду постановила замінити боржника – ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської»²⁰² (первісного боржника, з якого здійснений виділ) на двох боржників: ТОВ «Торецька вуглевидобувна компанія» – основний боржник і ТДВ «ОП «Шахта імені Святої Матрони Московської» – субсидіарний боржник.

Стаття 48. Припинення товариства

1. Товариство припиняється внаслідок передання всього свого майна, всіх прав та обов'язків іншим господарським товариствам – правонаступникам шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення або в результаті ліквідації.

²⁰² З урахуванням ухвали про виправлення опіски від 13.08.2019 2019 у справі № 905/1956/15 (провадження № 12–62rc19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83666301>.

2. Добровільне припинення товариства здійснюється за рішенням загальних зборів учасників у порядку, встановленому цим Законом, з дотриманням вимог, встановлених законодавством. Інші підстави та порядок припинення товариства встановлюються законом.

3. Якщо серед правопередників товариства є акціонерне товариство, акціонерами якого є особи, права на акції яких обліковуються в депозитарній системі України на рахунках у цінних паперах, відкритих депозитарною установою на підставі договору з таким акціонерним товариством, реорганізація такого товариства не допускається, а рішення про реорганізацію є недійсним.

1.1. Відповідно до частини 1 коментованої статті, не може вважатися припиненим товариство, в якого є майно. Отже, під час ліквідації товариства виключається поява безхазяйного майна, в якого немає власника.

1.2. Це не означає, що якщо під час реорганізації певне майно не було внесене до передавального акта або до розподільчого балансу, то реорганізація не відбулася. Це не означає, що в такому випадку в разі злиття не припинені господарські товариства – правопередники і не виникло господарське товариство – правонаступник; що в разі приєднання не припинені господарські товариства – правопередники; що в разі поділу не припинене господарське товариство – правопередник і не виникли господарські товариства – правонаступники. Це не означає також, що у цих випадках правопередники і правонаступники існують одночасно. Сам факт невнесення певного майна до передавального акта або до розподільчого балансу не означає, що воно не перейшло до правонаступників.

1.3. Якщо правонаступників декілька, зокрема в разі поділу, то між правонаступниками може виникнути спір щодо належності майна, яке не було внесене до розподільчого балансу. Якщо таким майном

є обов'язки, то для випадків поділу частиною 6 статті 107 ЦК²⁰³ встановлена солідарна відповідальність правонаступників перед кредиторами юридичної особи, що припинилася, якщо точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків неможливо. Політико-правове підґрунтя такого рішення очевидне: кредитори не повинні страждати від того, що юридична особа – боржник реорганізована²⁰⁴. Отже, якщо певні майнові обов'язки не внесені до розподільчого балансу, то всі правонаступники залишились у відповідному зобов'язанні як солідарні боржники. Втім це не виключає спорів між правонаступниками щодо належності цих обов'язків одному або кільком з них, а відповідно і щодо можливості пред'явлення іншими правонаступниками, які виконали обов'язок, регресних вимог у тому чи іншому обсязі.

1.4. Водночас у разі ліквідації ситуація інша. Якщо вважати, що слід застосовувати подібний підхід, і що юридична особа є ліквідованою в разі внесення відповідного запису до реєстру, попри те, що в неї залишилося майно, то це призвело б до появи безхазяйного майна, в якого немає власника. Тож цей підхід неприйнятний.

---

203 Частина 6 статті 107 ЦК:

«6. Якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи – правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. Учасники (засновники) припиненої юридичної особи, які відповідно до закону або установчих документів відповідали за її зобов'язаннями, відповідають за зобов'язаннями правонаступників, що виникли до моменту припинення юридичної особи, у такому самому обсязі, якщо більший обсяг відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями правонаступників не встановлено законом або їх установчими документами».

204 Втім ця ідея не втілена в чинному законодавстві послідовно. Видається, що кращим законодавчим рішенням було б встановлення солідарної відповідальності правонаступників та первісної юридичної особи, якщо вона не припиняється (у разі виділу) незалежно від того, чи можна точно визначити юридичну особу, до якої перейшов чи не перейшов обов'язок.

1.5. Велика Палата Верховного Суду з цього приводу зробила такі висновки²⁰⁵. Статтею 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлено спростовану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, з огляду на те, що запис про припинення юридичної особи не є беззастережним доказом того, що юридична особа дійсно припинилася та більше не існує. Якщо процедуру ліквідації не була проведена належним чином, зокрема не було відчужене майно юридичної особи, то внесення до Єдиного державного реєстру запису про припинення цієї юридичної особи не тягне її припинення, а також припинення права власності на її майно. У подібних випадках до Єдиного державного реєстру вносяться зміни про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи на підставі судового рішення, яке набрало законної сили (пункт 2 частини першої статті 25 Закону про реєстрацію №755-IV).

1.6. Важливе є питання про підвідомчість спорів щодо державної реєстрації юридичних осіб (також і товариств), зокрема про відміну державної реєстрації припинення юридичної особи. Це питання може викликати особливі труднощі в разі, якщо позивач не є учасником (засновником, акціонером, членом) юридичної особи.

1.7. Якраз такий спір розглядала Велика Палата Верховного Суду в згаданій вище постанові від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апп18).

З позовом звернувся банк (в особі уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію банку), який був іпотекодержателем нерухомого майна товариства з обмеженою відповідальністю, щодо якого до Єдиного державного реєстру був внесений запис про ліквідацію товариства.

---

205 Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 813/6286/15 (провадження № 11–576апп18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>.

Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про те, що спір не є публічно-правовим і має вирішуватися судами за правилами ГПК України.

1.8. Спір про відміну державної реєстрації припинення товариства має розглядатися господарським судом за позовом заінтересованої особи (учасника товариства, його кредитора тощо) до товариства, а не до державного реєстратора чи реєстраційної служби, бо запис про державну реєстрацію ліквідації товариства внесений з ініціативи товариства (в особі ліквідаційної комісії або реєстратора), тобто наявний спір саме з товариством. При цьому та обставина, що в Єдиному державному реєстрі наявний запис про державну реєстрацію ліквідації товариства, не повинен бентежити, бо позов мотивований тим, що цей запис не відповідає дійсності. Оскільки судове рішення може вплинути на права та обов'язки осіб, які були учасниками товариства на момент внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію ліквідації товариства, то ці особи мають залучатися до участі у справі як треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору. Представляти товариство в цій справі може голова ліквідаційної комісії або ліквідатор. Якщо вони з тих чи інших причин не можуть представляти товариство або не заінтересовані в цьому (наприклад, якщо ліквідатором була наймана особа, яка втратила зв'язок з товариством), то слід виходити з того, що наявні виняткові обставини, які надають право представляти інтереси товариства учасникам товариства. Див. рішення Європейського суду з прав людини від 21.12.2017 у справі «Фельдман та банк «Слов'янський» проти України» (заява № 42758/05).

2. Частина 2 коментованої статті бланкетна. Рішення загальних зборів учасників про припинення товариства ухвалюється відповідно до статей 34, 35, 37 Закону. Інші підстави та порядок припинення товариства встановлюються, зокрема, статтею 110 ЦК, законодавством про банкрутство.

3. Існують акціонерні товариства (наприклад ті, що були створені під час приватизації) з так званими «сплячими» акціонерами, котрі з тих чи інших причин не цікавляться своїми акціями та акціонерним товариством, ніколи не беруть участь у загальних зборах. Критерієм чи проявом такої поведінки є той факт, що акціонери не уклали з депозитарною установою договір про обслуговування рахунків у цінних паперах, і через те їхні акції обліковуються на рахунках у цінних паперах, відкритих на підставі договору з самим акціонерним товариством. Якщо такі акціонери внаслідок реорганізації акціонерного товариства стануть учасниками товариства з обмеженою відповідальністю, то це може негативно вплинути на керованість товариством, бо для прийняття загальними зборами найважливіших рішень вимагається одностайність. Тому частина 3 коментованої статті забороняє таку реорганізацію. Отже, якщо акціонерне товариство бажає взяти участь у зазначеній реорганізації, то воно має спершу позбутися «сплячих» акціонерів, зокрема з застосуванням процедури, передбаченої статтею 65² Закону України «Про акціонерні товариства» (squeeze-out).

Стаття 49. Злиття товариств

1. Злиттям є створення нового господарського товариства- правонаступника з переданням йому всього майна, всіх прав та обов'язків декількох товариств, що припиняються внаслідок цього.

1.1. Порушення порядку передання майна правонаступникові не впливає на чинність злиття (див. коментар до частини 1 статті 48 коментованого Закону).

1.2. Необхідно враховувати вимоги частини 3 статті 54 коментованого Закону, відповідно до якої частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припини-

лося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника. При цьому, звісно, співвідношення між частками учасників різних товариств, які брали участь у злитті, можуть бути будь-якими.

1.3. Як зазначалось у коментарі до частини 1 статті 12 коментованого Закону, розмір статутного капіталу та номінальна вартість частки втрачають самостійне значення; важливим залишається лише співвідношення розмірів часток, бо відносний розмір частки визначає обсяг прав і повноважень учасника. Отже, розмір статутного капіталу нового господарського товариства, створеного внаслідок злиття, не є важливим; важливим є лише співвідношення розмірів часток учасників цього товариства. Водночас доцільно визначати розмір його статутного капіталу так, щоб він дорівнював розмірові чистих активів.

1.4. Розглянемо приклад визначення розміру статутного капіталу товариства- правонаступника та розмірів часток його учасників у разі злиття у простому випадку – коли товариства-правопередники не мають спільних учасників та не володіють частками в статутному капіталі одне одного.

Товариство Т1 і товариство Т2 вирішили реорганізуватись шляхом злиття і утворити правонаступника – товариство Т3, до того ж останнє повинно мати статутний капітал, який дорівнюватиме розмірові його чистих активів. Припустимо також для наочності, що товариства не мають інших пасивів, окрім статутних капіталів, а активи цілком складаються з грошових коштів.

Товариство Т1 має двох учасників, А і Б, учаснику А належить частка розміром 120 грн (60 %), а Б – 80 грн (40 %), статутний капітал становить 200 грн, а грошей товариство Т1 має 2000 грн. Отже, і розмір чистих активів дорівнює 2000 грн. Тож розмір чистих активів більший за статутний капітал у 10 разів: на 1 гривню статутного капіталу припадає 10 гривень чистих активів. Це відображено в таблиці 49.1.

Таблиця 49.1

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2000	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	А – 120 Б – 80
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	1800	
Баланс		2000	Баланс		2000	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2000 грн (2000 – 0)						

Товариство Т2 має двох учасників, Г і В, учасникові Г належить частка розміром 700 грн (70 %), а учасникові В – 300 грн (30 %), статутний капітал становить 1000 грн, а грошей товариство Т1 має 500 грн. Отже, і розмір чистих активів дорівнює 500 грн. Тож розмір чистих активів менший за статутний капітал у 2 рази: на 1 гривню статутного капіталу припадає 0,5 гривні чистих активів. Це відображено в таблиці 49.2.

Таблиця 49.2

Товариство Т2						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	1000	Г – 700 В – 300

Товариство Т2						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-500	
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

Після злиття товариство Т3 матиме чистих активів 2500 грн (2000+500). За рішенням про реорганізацію статутний капітал має дорівнювати розмірові чистих активів. Отже, статутний капітал товариства Т3 становитиме 2500 грн.

Перейдемо до визначення розміру часток учасників. Відповідно до частини 3 статті 54 коментованого Закону, частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника. Отже, співвідношення між частками учасників товариства Т1 має бути збереженим, так само як і співвідношення між частками учасників товариства Т2. Водночас співвідношення між частками учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого може бути будь-яким. Яким саме буде це співвідношення – залежить від рішення учасників.

Варіант 1. Учасники можуть домовитися, наприклад, що розмір їхніх часток визначатиметься, виходячи з розміру чистих активів, які належали товариствам Т1 і Т2.

Тоді колишні учасники товариства Т1 сукупно отримують частку розміром 2000 грн, з яких учасник А – 1200 грн ($2000 \times 60 \% : 100 \%$), а учасник Б – 800 грн ($2000 \times 40 \% : 100 \%$). Колишні учасники товариства Т2 сукупно отримують частку розміром 500 грн, з яких учасник Г – 350 грн ($500 \times 70 \% : 100 \%$), а учасник В – 150 грн ($500 \times 30 \% : 100 \%$). У процентах частки в статутному капіталі товариства Т3 становитимуть: А – 48 % ($1200 : 2500 \times 100 \%$), Б – 32 % ($800 : 2500 \times 100 \%$), Г – 14 % ($350 : 2500 \times 100 \%$), В – 6 % ($150 : 2500 \times 100 \%$). Результати відображено в таблиці 49.3.

Таблиця 49.3

Товариство Т3						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	2500	А – 1200 (48 %) Б – 800 (32 %) Г – 350 (14 %) В – 150 (6 %)
Баланс		2500	Баланс		2500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2500 грн ($2500 - 0$)						

Варіант 2. Учасники можуть дійти думки, що ринкова вартість часток²⁰⁶ у товариствах Т1 і Т2 не відповідає розмірам їхніх чистих активів, а є більшою або меншою. У цьому разі вони можуть домовитися про інший розподіл часток між колишніми учасниками товариства Т1 з одного боку, і колишніми учасниками товариства Т2 – з другого.

Наприклад, вони можуть домовитися, що колишні учасники товариства Т1 сукупно одержать частку розміром 1500 грн, а колишні учасники товариства Т2 – 1000 грн.

²⁰⁶ Щодо поняття «ринкова вартість частки» див. коментар до частини 8 статті 24 коментованого Закону.

Тоді учасник ТЗ А як колишній учасник Т1 отримує 900 грн ($1500 \times 60 \% : 100 \%$), а учасник Б – 600 грн ($1500 \times 40 \% : 100 \%$). Учасник ТЗ Г як колишній учасник Т2 отримує 700 грн ($1000 \times 70 \% : 100 \%$), а учасник В – 300 грн ($1000 \times 30 \% : 100 \%$). У процентах частки в статутному капіталі товариства ТЗ становитимуть: А – 36 % ($900 : 2500 \times 100 \%$), Б – 24 % ($600 : 2500 \times 100 \%$), Г – 28 % ($700 : 2500 \times 100 \%$), В – 12 % ($300 : 2500 \times 100 \%$). Результати відображено в таблиці 49.4.

Таблиця 49.4

Товариство ТЗ						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	2500	А – 900 (36 %) Б – 600 (24 %) Г – 700 (28 %) В – 300 (12 %)
Баланс		2500	Баланс		2500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2500 грн ($2500 - 0$)						

1.5. Розглянемо дещо складніший приклад визначення розміру статутного капіталу товариства- правонаступника та розмірів часток його учасників у разі злиття, коли товариства-правопередники мають спільного учасника, але не володіють частками в статутному капіталі одне одного.

У цьому прикладі умови такі самі, що й у попередньому, але в товаристві Т2 учасником є не Г, а А (який також є учасником товариства Т1).

Як і в попередньому прикладі, товариство Т1 і товариство Т2 вирішили реорганізуватися шляхом злиття й утворити правонаступника – товариство ТЗ, до того ж ТЗ повинно мати статутний капітал, який дорівнюватиме розмірові його чистих ак-

тивів. Припустимо знову для наочності, що товариства не мають інших пасивів, окрім статутних капіталів, а активи цілком складаються з грошових коштів.

Товариство Т1 має двох учасників, А і Б, учасникові А належить частка розміром 120 грн (60 %), а Б – 80 грн (40 %), статутний капітал становить 200 грн, а грошей товариство Т1 має 2000 грн. Отже, і розмір чистих активів дорівнює 2000 грн. Тож розмір чистих активів більший за статутний капітал у 10 разів: на 1 гривню статутного капіталу припадає 10 гривень чистих активів. Це відображено в таблиці 49.5 (яка тотожна таблиці 49.1).

Таблиця 49.5

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2000	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	А – 120 Б – 80
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	1800	
Баланс		2000	Баланс		2000	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2000 грн (2000 – 0)						

Товариство Т2 має двох учасників, А і В, учасникові А (який також є учасником товариства Т1) належить частка розміром 700 грн (70 %), а учасникові В (який не є учасником товариства Т1) – 300 грн (30 %), статутний капітал становить 1000 грн, а грошей товариство Т1 має 500 грн. Отже, і розмір чистих активів дорівнює 500 грн. Тож розмір чистих активів менший за статут-

ний капітал у 2 рази: на 1 гривню статутного капіталу припадає 0,5 гривні чистих активів. Це відображено в таблиці 49.6 (яка відрізняється від таблиці 49.2 лише тим, що замість учасника Г з'явився учасник А).

Таблиця 49.6

Товариство Т2						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	1000	A – 700 B – 300
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-500	
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

Як і в попередньому прикладі, після злиття товариство Т3 матиме чистих активів 2500 грн; за рішенням про реорганізацію, статутний капітал має дорівнювати розмірові чистих активів; отже, і статутний капітал товариства Т3 становитиме 2500 грн.

Перейдемо до визначення розміру часток учасників. Як і в попередньому прикладі, розглянемо два варіанти залежно від того, яким саме, за рішенням учасників, буде співвідношення між частками учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого.

Варіант 1. Як і в попередньому прикладі (у Варіанті 1), учасники домовилися, що розмір їхніх часток визначатиметься, виходячи з розміру чистих активів, які належали товариствам Т1 і Т2.

Тоді колишні учасники товариства Т1 сукупно отримують частку розміром 2000 грн, з яких учасник А (як колишній учасник товариства Т1) – 1200 грн ($2000 \times 60 \% : 100 \%$), а учасник Б – 800 грн ($2000 \times 40 \% : 100 \%$). Колишні учасники товариства Т2 сукупно отримують частку розміром 500 грн, з яких учасник А (як колишній учасник товариства Т2) – 350 грн ($500 \times 70 \% : 100 \%$), а учасник В – 150 грн ($500 \times 30 \% : 100 \%$). Остаточо учасники товариства Т3 матимуть такі частки: А – 1550 грн ($1200+350$), учасник Б – 800 грн, учасник В – 150 грн. У процентах частки становитимуть: А – 62 % ($1550 : 2500 \times 100 \%$), Б – 32 % ($800 : 2500 \times 100 \%$), В – 6 % ($150 : 2500 \times 100 \%$). Результати відображено в таблиці 49.3.

Таблиця 49.7

Товариство Т3						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2500	40	Зареєстрований (найовий) капітал (статутний капітал)	2500	А – 1550 (62 %) Б – 800 (32 %) В – 150 (6 %)
Баланс		2500	Баланс		2500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2500 грн (2500 – 0)						

Таблиця 49.7 відрізняється від таблиці 49.3 лише тим, що в таблиці 49.7 відсутній учасник Г, натомість частка учасника А збільшена на частку учасника Г з таблиці 49.3. Це природно – адже в цьому прикладі А є учасником обох товариств.

Коли багато осіб є учасниками декількох товариств, які беруть участь у злитті, можна використовувати такий спосіб розрахунків. Особі, яка є учасником декількох товариств, у всіх цих товариствах, крім одного, присвоюються інші (вигадані) імена – псевдоніми. Отже, одержуємо товариства, в яких нібито всі осо-

би є учасниками лише одного товариства. Тоді проводяться розрахунки. На останньому етапі слід «пригадати», що під псевдонімами ховається певний учасник і до його частки додати частки псевдонімів. Продемонструємо цей спосіб розрахунку у Варіанті 2.

Варіант 2. Як і в попередньому прикладі (у Варіанті 2), учасники дійшли думки, що ринкова вартість часток у товариствах Т1 і Т2 не відповідає розмірам їхніх чистих активів. Виходячи з цього, вони домовилися про інший розподіл часток між колишніми учасниками товариства Т1 з одного боку, і колишніми учасниками товариства Т2 – з другого.

Як і в попередньому прикладі (у Варіанті 2), учасники домовилися, що колишні учасники товариства Т1 сукупно одержать частку розміром 1500 грн, а колишні учасники товариства Т2 – 1000 грн.

Через те що особа А є учасником обох товариств, які беруть участь у злитті, присвоїмо учасникові А в товаристві Т2 псевдонім, наприклад, Г. Тоді маємо ситуацію, тотожну ситуації в попередньому прикладі (у Варіанті 2), в якому вже виконані необхідні розрахунки, а результат наведено в таблиці 49.4.

Тепер необхідно просто прибрати звітти учасника Г, а його частку додати до частки учасника А. Тоді отримуємо результат, наведений у таблиці 49.8.

Таблиця 49.8

Товариство Т3						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	2500	А – 1600 (64 %) Б – 600 (24 %) В – 300 (12 %)
Баланс		2500	Баланс		2500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2500 грн (2500 – 0)						

1.6. Тепер розглянемо приклад визначення розміру статутного капіталу товариства- правонаступника та розмірів часток його учасників у разі злиття у випадку, коли товариства-правопопередники володіють частками в статутних капіталах одне одного. При цьому для спрощення вважатимемо, що ці товариства не мають спільних учасників (як діяти в разі, якщо певні особи є учасниками кількох товариств-правопопередників, описано вище).

Товариство Т1 і товариство Т2 вирішили реорганізуватися шляхом злиття і утворити правонаступника – товариство Т3, до того ж Т3 повинно мати статутний капітал, який дорівнюватиме розмірові його чистих активів. Припустимо також для наочності, що товариства не мають інших пасивів, окрім статутних капіталів, а активи, крім часток у статутних капіталах одне одного, цілком складаються з грошових коштів.

Товариство Т1 має статутний капітал розміром 200 грн, а грошей – 1980 грн. Крім того, товариство Т1 володіє часткою у статутному капіталі товариства Т2 номінальною вартістю 200 грн, яку товариство Т1 раніше придбало за 20 грн. У балансі (рахунок 14) ця частка відображається за ціною придбання, тобто у розмірі 20 грн. Отже, розмір чистих активів дорівнює 2120 грн (2100 + 20). Тож розмір чистих активів більший за статутний капітал у 10,6 разів: на 1 гривню статутного капіталу припадає 10,6 гривні чистих активів. Товариство Т1 має трьох учасників – А, Б і товариство Т2. Баланс і розподіл часток товариства Т1 відображено в таблиці 49.9.

Таблиця 49.9

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	А – 120 (60 %) Б – 30 (15 %) Т2–50 (25 %)
14	Довгострокові фінансові інвестиції	20	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	1920	
Баланс		2120	Баланс		2120	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2120 грн (2120 – 0)						

Товариство Т2 має статутний капітал розміром 1000 грн, а грошей – 400 грн. Крім того, товариство Т2 володіє часткою в статутному капіталі товариства Т1 номінальною вартістю 50 грн, яку товариство Т1 раніше придбало за 100 грн. У балансі (рахунок 14) ця частка відображається за ціною придбання, тобто у розмірі 100 грн. Отже, розмір чистих активів дорівнює 500 грн (400 +100). Тож розмір чистих активів менший за статутний капітал у 2 рази: на 1 гривню статутного капіталу припадає 0,5 гривні чистих активів. Товариство Т2 має трьох учасників – В, Г і товариство Т1. Баланс і розподіл часток товариства Т1 відображено в таблиці 49.10.

Таблиця 49.10

Товариство Т2						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	400	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	1000	Г – 700 (70 %) В – 100 (10 %) Т1-200 (20 %)
14	Довгострокові фінансові інвестиції	100	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-500	
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

Відповідно до частини 1 статті 54 коментованого Закону, правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі. Крім того, товариства Т1 і Т2 припиняються. Отже, такі активи, як частки в товариствах Т1 і Т2, мають бути анульовані в грошовому виразі (що означає їх розподіл між учасниками пропорційно до належних їм часток у статутному капіталі товариства у відсотках). Тож після злиття товариство Т3 матиме чистих активів 2500 грн (2100+400). За рішенням про реорганізацію статутний капітал має дорівнювати розмірові чистих активів. Отже, статутний капітал товариства Т3 становитиме 2500 грн.

Перейдемо до визначення розміру часток учасників. Відповідно до частини 3 статті 54 коментованого Закону, частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збе-

реженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника. Отже, співвідношення між частками учасників товариства Т1 має бути збереженим, так само як і співвідношення між частками учасників товариства Т2. Водночас співвідношення між частками учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого може бути будь-яким. Яким саме буде це співвідношення – залежить від рішення учасників.

Крім того, товариства володіють частками в статутних капіталах одне одного. Для розрахунку часток учасників після злиття досить, щоб учасники визначили співвідношення між частками учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого, та визначили розмір статутного капіталу після злиття.

Водночас для наочності розрахунків можна задати «ринкову» ціну сукупності часток у кожному товаристві. Слід підкреслити, що учасникам товариств не треба ухвалювати рішення з цього приводу. Це може самостійно зробити особа, яка проводить розрахунок, лише для наочності, бо для визначення часток учасників у товаристві після злиття важливо лише визначити співвідношення між частками учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого.

Припустимо, учасники дійшли думки, що ринкова вартість часток у товариствах Т1 і Т2 не відповідає розмірам їхніх чистих активів. Виходячи з цього, вони домовилися, що співвідношення між сукупністю часток учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого становить 3:2.

Для наочності розрахунків можна умовно вважати, що «ринкова» ціна сукупності часток у товаристві Т1 становить, наприклад, 3000 грн. Тоді «ринкова» ціна сукупності часток у товаристві Т2 становить 2000 грн ($3000 : 3 \times 2$).

Далі з метою розрахунку необхідно уявити, що товариство Т2 вийшло з товариства Т1, і одержало вартість своєї частки

за ринковою ціною. Ринкова ціна цієї частки становить 750 грн ($3000 \times 25 \% : 100 \%$).

Внаслідок такої уявної операції сума грошових коштів товариства Т1 зменшиться на ціну частки учасника, який вийшов з товариства Т1, тобто на 750 грн, бо саме стільки коштів товариство Т1 нібито сплатило своєму колишньому учасникові – товариству Т2. Натомість сума грошових коштів товариства Т2 збільшиться на таку ж суму. При цьому майно товариства Т2 зменшиться на частку в статутному капіталі товариства Т1, тобто з активу балансу товариства Т2 зникне актив, що був відображений на рахунку 14 «Довгострокові фінансові інвестиції». У зв'язку з виходом товариства Т2 з товариства Т1 статутний капітал останнього зменшується на частку товариства Т2, тобто на 50 грн. Ця частка у відсотковому виразі «розподіляється» між учасниками А і Б в тому значенні, що питома вага часток цих учасників збільшується (хоча в грошовому виразі ця частка не розподіляється між учасниками А і Б, а анулюється).

Таблиця 49.11

Товариство Т1 (технічний баланс)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	1350	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	150	А – 120 (80 %) Б – 30 (20 %)
14	Довгострокові фінансові інвестиції	20	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	1220	
Баланс		1370	Баланс		1370	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 1370 грн (1370 – 0)						

Технічні баланси і розподіли часток товариств Т1 і Т2 відображено в таблицях 49.11 і 49.12.

Таблиця 49.12

Товариство Т2 (технічний баланс)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	1150	40	Зареєстрований (найовий) капітал (статутний капітал)	1000	Г – 700 (70 %) В – 100 (10 %) Т1–200 (20 %)
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	150	
Баланс		1150	Баланс		1150	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 1150 грн (1150 – 0)						

Тепер таку ж операцію слід провести щодо частки товариства Т1 у статутному капіталі товариства Т2. Необхідно уявити, що товариство Т1 вийшло з товариства Т2 і одержало від товариства Т2 вартість своєї частки за ринковою ціною. Ринкова ціна цієї частки становить 400 грн ($2000 \times 20\% : 100\%$). Технічні баланси і розподіли часток товариств Т1 і Т2 після проведення цієї операції відображено в таблицях 49.13 і 49.14.

Таблиця 49.13

Товариство Т1 (технічний баланс)						
<i>Актив</i>			<i>Пасив</i>			<i>Розподіл часток, грн</i>
<i>№ ра-хунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	<i>№ ра-хунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	
31	Рахунки в банках	1750	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	150	А – 120 (80 %) Б – 30 (20 %)
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	1600	
Баланс		1750	Баланс		1750	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 1750 грн (1750 – 0)						

Таблиця 49.14

Товариство Т2 (технічний баланс)						
<i>Актив</i>			<i>Пасив</i>			<i>Розподіл часток, грн</i>
<i>№ ра-хунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	<i>№ ра-хунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	
31	Рахунки в банках	750	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	800	Г – 700 (87,5 %) В – 100 (12,5 %)
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-50	
Баланс		750	Баланс		750	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 750 грн (750 – 0)						

Як бачимо, за допомогою цих уявних операцій ми позбулися участі товариств у статутних капіталах одне одного.

Через те що учасники домовилися, що ринкова ціна сукупності часток у товаристві Т1 становить 3000 грн, а ринкова ціна сукупності часток у товаристві Т2 становить 2000 грн, то разом ринкова ціна сукупності часток в обох товариствах становить 5000 грн (3000 + 2000). Статутний капітал товариства Т3, яке утворюється шляхом злиття, становить 2500 грн. Тому колишні учасники товариства Т1 сукупно одержать частку розміром 1500 грн ($2500 \times 3000 : 5000$). При цьому частка учасника А буде 1200 грн ($1500 \times 80 \% : 100 \%$), а учасника Б – 300 грн ($1500 \times 20 \% : 100 \%$). Колишні учасники товариства Т2 сукупно одержать частку розміром 1000 грн ($2500 \times 2000 : 5000$). При цьому частка учасника Г буде 875 грн ($1000 \times 87,5 \% : 100 \%$), а учасника В – 125 грн ($1000 \times 12,5 \% : 100 \%$). Баланс і розподіл часток товариства Т3 відображено в таблиці 49.15.

Таблиця 49.15

Товариство Т3						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	2500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	2500	А – 1200 (48 %) Б – 300 (12 %) Г – 875 (35 %) Б – 125 (5 %)
Баланс		2500	Баланс		2500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 2500 грн (2500 – 0)						

1.7. Ще раз розглянемо попередній приклад, але застосуємо, можливо, менш наочний, але простіший спосіб визначення розмірів часток учасників у разі злиття, коли товариства-правопередники володіють частками в статутному капіталі одне одного.

У цьому прикладі умови точно такі, як і в попередньому.

За рішенням про реорганізацію, статутний капітал має становити 2500 грн, а співвідношення між сукупністю часток учасників товариства Т1 з одного боку, і товариства Т2 – з другого становить 3:2.

Покажемо, що такого рішення цілком досить для визначення часток учасників після злиття.

Товариства Т1 і Т2 не будуть учасниками товариства Т3, яке створюється шляхом злиття.

Отже, колишні учасники товариства Т1 (тобто учасники А і Б) сукупно одержать частку розміром 1500 грн ($2500 \times 3 : (3+2)$). Колишні учасники товариства Т2 (тобто учасники Г і В) сукупно одержать частку розміром 1000 грн ($2500 \times 2 : (3+2)$).

При цьому має бути збережена пропорція між частками учасників А і Б в товаристві Т1. Тому учасникові А належатиме 80 % ($60 \% : (60 \% + 15 \%) \times 100 \%$) від 1500 грн, а учасникові Б – 20 % ($15 \% : (60 \% + 15 \%) \times 100 \%$) від 1500 грн. Отже, учасникові А належатиме частка розміром 1200 грн ($1500 \times 80 \% : 100 \%$), а учасникові Б – 300 грн ($1500 \times 20 \% : 100 \%$).

Так само має бути збережена пропорція між частками учасників Г і В у товаристві Т2. Тому учасникові Г належатиме 87,5 % ($70 \% : (70 \% + 10 \%) \times 100 \%$) від 1000 грн, а учасникові В – 12,5 % ($10 \% : (70 \% + 10 \%) \times 100 \%$) від 1000 грн. Тож учасникові Г належатиме частка розміром 875 грн ($1000 \times 87,5 \% : 100 \%$), а учасникові В – 125 грн ($1000 \times 12,5 \% : 100 \%$).

Остаточно після злиття отримуємо розподіл часток, відображений у таблиці 49.16.

Таблиця 49.16

Товариство Т3		
<i>Учасник</i>	<i>Розмір частки, грн</i>	<i>Відносний розмір частки</i>
<i>А</i>	<i>1200</i>	<i>48 %</i>
<i>Б</i>	<i>300</i>	<i>12 %</i>
<i>Г</i>	<i>875</i>	<i>35 %</i>
<i>В</i>	<i>125</i>	<i>5 %</i>
<i>Розмір статутного капіталу</i>	<i>2500</i>	<i>100 %</i>

Як бачимо, результат збігається з результатом з правої колонки таблиці 49.15.

1.8. Варто ще раз звернути увагу, що в наведених вище прикладах для розрахунків завжди використовувалося співвідношення між частками учасників товариства Т1 і співвідношення між частками учасників товариства Т2, щоб було дотримане правило частини 3 статті 54 коментованого Закону щодо збереження співвідношення між частками учасників-правопередників (для кожного окремо). Крім того, розміри активів і зобов'язань правонаступника – товариства Т3 – імперативно визначаються як суми, відповідно, активів і зобов'язань правопередників Т1 і Т2 силою норми коментованої статті: все майно, всі права та обов'язки переходять до правонаступника. Всі інші параметри – розмір статутного капіталу та співвідношення між сукупними частками колишніх учасників товариств-правопередників лишаються на розсуд учасників. Річ у тому, що, як уже зазначено вище, розмір статутного капіталу та номінальна вартість часток не мають самостійного значення; важливе лише співвідношення розмірів часток (див. коментар до частини 1 статті 12).

Стаття 50. Приєднання товариства

1. Приєднанням є припинення одного або декількох товариств з переданням ним (ними) згідно з передавальним актом усього свого майна, всіх прав та обов'язків іншому господарському товариству- правонаступнику.

2. Якщо товариству, до якого здійснюється приєднання, належить частка у статутному капіталі товариства, що приєднується, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання. Якщо товариству, що приєднується, належить частка у статутному капіталі товариства, до якого здійснюється приєднання, така частка не враховується для визначення розміру статутного капіталу товариства в результаті приєднання.

1.1. Порушення порядку передання майна правонаступникові не впливає на чинність приєднання (див. коментар до частини 1 статті 48 коментованого Закону).

1.2. Приєднання майже не відрізняється від злиття товариств (яке може здійснюватися, зокрема, так, що нове товариство дістає найменування одного з правопередників, який припинився). Єдиною відмінністю буде те, що в разі злиття всі правопередники вважаються припиненими, а новому товариству, навіть якщо воно дістало найменування правопередника, присвоюється новий ідентифікаційний код; натомість у разі приєднання товариство, до якого здійснюється приєднання, вважається таким, що не припинене, і зберігає свій ідентифікаційний код. Навряд чи така відмінність важлива з практичного боку в значній більшості випадків.

2.1. Частина 2 коментованої статті кореспондує частині 1 статті 54 коментованого Закону, відповідно до якої, правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі. Через те що товариство, до якого здійснюється приєднання, є правонаступником правопопе-

редників, які припинилися, то після приєднання цьому товариству не можуть належати частки у власному статутному капіталі. Отже, якщо товариству, до якого здійснюється приєднання, або товариству, яке припиняється, належать частки у власному статутному капіталі, то в процесі приєднання такі частки мають бути анульовані.

2.2. Це не означає, що товариство, до якого здійснюється приєднання, або товариство, яке припиняється, має позбутися часток у власному статутному капіталі до початку процедури приєднання. Це можна зробити безпосередньо в процесі приєднання.

2.3. Проілюструємо це простим прикладом.

Товариство Т0 має одного учасника А, і йому належить частка розміром 200 грн (80 %), а самому товариству Т0 належить 50 грн (20 %), статутний капітал становить 250 грн. Активи складаються з частки у власному статутному капіталі розміром 50 грн (тобто частка була придбана товариством за номінальною вартістю) і грошових коштів 400 грн (тобто розмір чистих активів більший за розмір статутного капіталу).

Баланс і розподіл часток товариства Т0 відображено в таблиці 50.1.

Таблиця 50.1

Товариство Т0 (до приєднання)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	400	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	250	А – 200 (80%) Т0–50 (20 %)

Товариство Т0 (до приєднання)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
14	Довгострокові фінансові інвестиції	50	43	Резервний капітал	50	
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	150	
Баланс		450	Баланс		450	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 450 грн (450 – 0)						

Товариство Т1 має двох учасників Б і В, статутний капітал становить 200 грн. Активи складаються з грошових коштів у сумі 100 грн (тобто розмір чистих активів менший за розмір статутного капіталу).

Баланс і розподіл часток товариства Т1 відображено в таблиці 50.2.

Таблиця 50.2

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	Б – 30 (60 %) В – 20 (40%)

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ ра-хунку	Назва рахунку	Сума, грн	
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-100	
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Учасники товариств ухвалили рішення про приєднання товариства Т1 до товариства Т0. Визначили, що статутний капітал товариства Т0 після приєднання становитиме 250 грн, при цьому учасникові А належатиме частка розміром 150 грн, відповідно, учасникам Б і В сукупно належатимуть частки розміром 100 грн.

Відповідно до частини 3 статті 54 коментованого Закону, частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника зі збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника. Отже, учасникові Б належатиме 60 грн ($100 \times 60 \% : 100 \%$), а учасникові В – 40 грн ($100 \times 40 \% : 100 \%$).

Баланс і розподіл часток товариства Т0 після приєднання товариства Т1 відображено в таблиці 50.3.

Таблиця 50.3

Товариство Т0 (після приєднання)						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	500	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	250	А – 150 (60 %) Б – 60 (24 %) В – 40 (16 %)
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Прибуток нерозподілений)	250	
Баланс		500	Баланс		500	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 500 грн (500 – 0)						

2.4. Виходячи з подібності приєднання та злиття товариств, інші приклади див. у коментарі до статті 49 коментованого Закону.

Стаття 51. Поділ товариства

1. Поділом є припинення товариства з переданням всього його майна, всіх прав та обов'язків двом чи декільком новим товариствам- правонаступникам згідно з розподільним балансом.

2. Якщо частка у статутному капіталі товариства, що припиняється шляхом поділу, належить самому товариству, така частка підлягає розподілу між його учасниками пропорційно до належних їм часток у статутному капіталі товариства, що припиняється.

1.1. Порушення порядку передання майна правонаступникові не впливає на чинність поділу (див. коментар до частини 1 статті 48 коментованого Закону).

1.2. Щодо співвідношення поділу і виділу, див. коментар до статті 47 коментованого Закону.

1.3. Слід мати на увазі, що, відповідно до частини 2 статті 54 коментованого Закону конвертація часток учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, в частки в статутному капіталі товариств- правонаступників проводиться зі збереженням співвідношення між частками учасників у капіталі товариства та кожного товариства- правонаступника.

1.4. Розглянемо приклад.

Товариство Т0 має двох учасників, А і Б, учасникові А належить частка розміром 120грн (60 %), Б – 80 грн (40 %), статутний капітал становить 200 грн. Припустимо також для наочності, що товариство Т0 не має інших пасивів, окрім статутного капіталу, а його активи складаються лише з грошових коштів 100 грн (тобто розмір чистих активів менший за розмір статутного капіталу). Баланс і розподіл часток товариства Т0 відображено в таблиці 51.1.

Таблиця 51.1

Товариство Т0						
<i>Актив</i>			<i>Пасив</i>			<i>Розподіл часток, грн</i>
<i>№ рахунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	<i>№ рахунку</i>	<i>Назва рахунку</i>	<i>Сума, грн</i>	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	200	А – 120 (60 %) Б – 80 (40 %)
			44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-100	
Баланс		100	Баланс		100	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 100 грн (100 – 0)						

Товариство Т0 ухвалило рішення про поділ на два товариства, Т1 і Т2, так, щоб їхні статутні капітали були рівні й дорівнювали розмірам чистих активів. Отже, після поділу кожне з товариств, Т1 і Т2, матиме активи розміром 50 грн (100 : 2). Тоді після поділу статутні капітали товариства Т1 і Т2 теж становитимуть по 50 грн.

Розрахуємо тепер частки учасників. Учасникам А і Б після поділу сукупно належатиме 100 % статутного капіталу в товаристві Т1, тобто частка розміром 50 грн, яка має бути розподілена між ними зі збереженням співвідношення між частками учасників у капіталі Т0 (частина 1 статті 54 коментованого Закону). Отже, учасникові А в статутному капіталі Т1 належатиме 60 %, що становить частку розміром 30 грн. Учасникові Б в статутному капіталі Т1 належатиме 40 %, що становить частку розміром 20 грн. Баланс і розподіл часток товариства Т1 відображено в таблиці 51.2.

Таблиця 51.2

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	50	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	50	А – 30 (60 %) Б – 20 (40 %)
Баланс		50	Баланс		50	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 50 грн (50 – 0)						

Баланс і розподіл часток у статутному капіталі товариства Т2, звісно, будуть такими самими.

2.1. Відповідно до частини 1 статті 54 коментованого Закону, правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть на-

лежати частки у власному статутному капіталі. Частина 1 статті 54 коментованого Закону містить вимогу щодо збереження співвідношення між частками учасників у капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, та кожного товариства- правонаступника. Частина 2 коментованої статті кореспондує зазначеним нормам.

2.2. Розглянемо приклад.

Товариство Т0 має двох учасників, А і Б, учасникові А належить частка розміром 120 грн (48 %), Б – 80 грн (32 %), самому товариству Т0 належить 50 грн (20 %), статутний капітал становить 250 грн. Припустимо також для наочності, що товариство Т0 не має інших пасивів, окрім статутного капіталу²⁰⁷, а його активи складаються з частки у власному статутному капіталі розміром 50 грн (тобто частка була придбана товариством за номінальною вартістю) і грошових коштів 100 грн (тобто розмір чистих активів менший за розмір статутного капіталу).

Отже, товариство Т0 в цьому прикладі відрізняється від товариства Т0 в попередньому прикладі лише тим, що в цьому прикладі самому товариству Т0 належить частка у власному статутному капіталі розміром 50 грн, відповідно, розмір статутного капіталу і розмір чистих активів більші на таку ж суму. Якби товариство Т0, до того як здійснити поділ, анулювало б частку у власному статутному капіталі, то цей приклад був би тотожним попередньому.

Баланс і розподіл часток товариства Т0 відображено в таблиці 51.3.

---

207 Відповідно до частини 1 статті 25 коментованого Закону товариство Т0 мало б сформувати резервний капітал у розмірі ціни придбання викупленої частки, і він мав би з'явитись у пасиві балансу. Водночас задля спрощення прикладу вважатимемо, що резервного капіталу немає (товариство набуло частку до набрання чинності коментованим Законом, або вже витратило резервний капітал тощо).

Таблиця 51.3

Товариство Т0						
Актив			Пасив			Розподіл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	100	40	Зареєстрований (пайовий) капітал (статутний капітал)	250	А – 120 (48 %) Б – 80 (32 %) Т0–50 (20 %)
14	Довгострокові фінансові інвестиції	50	44	Нерозподілені прибутки (непокриті збитки) (Непокриті збитки)	-100	
Баланс		150	Баланс		150	
Чисті активи (актив – зобов'язання товариства) 150 грн (150 – 0)						

Як і в попередньому прикладі, товариство Т0 ухвалило рішення про поділ на два товариства, Т1 і Т2, так, щоб їхні статутні капітали були рівні й дорівнювали розмірам чистих активів. Отже, після поділу кожне з товариств, Т1 і Т2, матиме активи розміром 50 грн (100 : 2). Актив Т0 у вигляді частки у власному статутному капіталі розміром 50 грн після поділу не перейде до активів Т1 і Т2 і буде анульований, бо, відповідно до частини 1 статті 54 коментованого Закону, правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі. Тоді після поділу статутні капітали товариств Т1 і Т2 теж становитимуть по 50 грн.

Розрахуємо тепер частки учасників. Учасникам А і Б після поділу сукупно належатиме 100 % статутного капіталу в товаристві Т1, тобто частка розміром 50 грн, яка має бути розподілена між ними зі збереженням співвідношення між частками учасників у ка-

пiталi Т0 (частина 1 статтi 54 коментованого Закону). У статутному капiталi Т0 учасники А i Б мали сукупно 80 % (48+32). Отже, учасниковi А в статутному капiталi Т1 належатиме 60 % (48 : 80 × 100 %), що становить частку розмiром 30 грн. Учасниковi Б в статутному капiталi Т1 належатиме 40 % (32 : 80 × 100 %), що становить частку розмiром 20 грн.

Баланс i розподiл часток товариства Т1 вiдображено в таблицi 51.4.

Таблиця 51.4

Товариство Т1						
Актив			Пасив			Розподiл часток, грн
№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	№ рахунку	Назва рахунку	Сума, грн	
31	Рахунки в банках	50	40	Зареєстрований (найовий) капiтал (статутний капiтал)	50	А – 30 (60 %) Б – 20 (40 %)
Баланс		50	Баланс		50	
Чистi активи (актив – зобов'язання товариства) 50 грн (50 – 0)						

Розмiри часток учасникiв у статутному капiталi Т2 будуть, звiсно, такi самi.

Як бачимо, баланс i розподiл часток товариств Т1 i Т2 такi самi, що й у попередньому прикладi. Це не викликає подиву. Результат очевидно не може залежати вiд того, коли саме анульована частка товариства Т0 – до здiйснення подiлу чи пiд час такого подiлу.

Стаття 52. Перетворення товариства

1. Перетворенням є змiна органiзацiйно-правової форми товариства з його подальшим припиненням та переданням усього майна, всiх прав i обов'язкiв новому господарському товариству- правонаступнику.

1.1. Порушення порядку передання майна правонаступникові не впливає на чинність перетворення (див. коментар до частини 1 статті 48 коментованого Закону).

1.2. Зміна назви товариства не є перетворенням.

Стаття 53. Договір про припинення товариства

1. Товариства, які беруть участь у припиненні, можуть укласти договір про припинення, який визначатиме умови передачі майна, прав та обов'язків юридичним особам – правонаступникам, розмір часток кожного учасника у статутному капіталі кожної юридичної особи – правонаступника або коефіцієнти конвертації часток в акції (якщо правонаступниками є акціонерні товариства), склад органів юридичних осіб – правонаступників та інші умови припинення.

1.1. Коментована стаття може застосовуватися лише в разі злиття чи приєднання, бо в інших випадках є тільки одне товариство, яке бере участь у припиненні.

1.2. Договір про припинення товариства є зобов'язальним договором, за яким сторони встановлюють взаємні права і обов'язки з метою здійснення в майбутньому реорганізації на умовах, передбачених договором (з певним складом учасників із визначеним розміром їхніх часток, з визначеним коефіцієнтом конвертації часток в акції, складом органів юридичної особи – правонаступника). Водночас реорганізація здійснюється не на підставі договору, а за рішенням загальних зборів учасників (пункт 13 частини 2 статті 30 коментованого Закону). Тому договір про припинення товариства не замінює собою такого рішення.

Стаття 54. Порядок конвертації часток у разі припинення та виділу товариства

1. правонаступникам юридичних осіб, які припинилися, не можуть належати частки у власному статутному капіталі.

2. Конвертація часток учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок поділу, в частки у статутному капіталі товариств- правонаступників здійснюється із збереженням співвідношення між частками учасників у капіталі товариства та кожного товариства- правонаступника.

3. Частки учасників у статутному капіталі товариства, що припиняється внаслідок злиття або приєднання, конвертуються в частки учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника із збереженням співвідношення між частками учасників, яке існувало в товаристві, що припинилося, у межах сукупної частки таких учасників у статутному капіталі товариства- правонаступника.

4. У разі виділу товариства частки у статутному капіталі товариства, з якого здійснюється виділ, конвертуються в частки цього товариства і товариства, що виділилося, та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до виділу.

5. У разі перетворення товариства частки у статутному капіталі товариства, що перетворюється, конвертуються в частки товариства- правонаступника та розподіляються між учасниками із збереженням співвідношення часток учасників товариства, що існувало до перетворення.

6. Якщо правонаступником товариства є юридична особа, щодо якої законом не передбачено статутного (складеного) капіталу або поділу такого капіталу на частки між учасниками, положення частин другої – п'ятої цієї статті не застосовуються.

1. У частині 1 коментованої статті створюється один із бар'єрів володінню товариством часткою у власному статутному капіталі. Під час припинення чи виділу не може бути створене товариство, яке володіє часткою у власному статутному капіталі. Якщо вже товариство володіє часткою у власному статутному капіталі, то внаслідок припинення чи виділу така ситуація не може бути

збережена. Див. також коментарі до частини 1 статті 25, частини 2 статті 50, частини 2 статті 51 коментованого Закону.

2. Див. коментар до статті 51 коментованого Закону.

3. Див. коментарі до статті 49, частини 2 статті 50 коментованого Закону.

4. Див. коментар до статті 47 коментованого Закону.

5. Відповідно до частини 5 коментованої статті, у разі створення нового товариства внаслідок перетворення зберігається співвідношення часток у його статутному капіталі, яке існувало до перетворення. Отже, у разі перетворення розмір статутного капіталу може лишитися таким самим або може бути збільшений чи зменшений з пропорційним збільшенням або зменшенням розмірів часток учасників.

6. Якщо правонаступником товариства є юридична особа, щодо якої законом не передбачено статутного (складеного) капіталу або поділу такого капіталу на частки між учасниками (наприклад, громадська організація, установа), то, звісно, конвертація часток не відбувається, що й відображено в частині 6 коментованої статті.

Стаття 55. Захист прав кредиторів під час виділу та припинення товариства

1. Протягом 30 днів з дати прийняття рішення про припинення товариства шляхом поділу, перетворення, або про виділ, а в разі припинення шляхом злиття або приєднання – з дати прийняття рішення про це останнім з товариств, що беруть участь у злитті або приєднанні, товариство, що планує виділ, та кожне товариство, що бере участь в припиненні відповідно, зобов'язане письмово повідомити про це всіх відомих йому (їм) кредиторів і опублікувати в органі друку, в якому публікуються дані про державну реєстрацію юридичних осіб, повідомлення про прийняте рішення.

2. Кредитор такого товариства, вимоги якого до товариства не забезпечені договором забезпечення, протягом 30 днів з дати направлення йому повідомлення, або з дати опублікування повідомлення, зазначеного в частині першій цієї статті, має право звернутися з письмовою вимогою про здійснення на вибір товариства однієї з таких дій:

1) надання забезпечення виконання зобов'язання;

2) дострокового припинення або виконання зобов'язання (зобов'язань) перед кредитором та відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором між товариством та кредитором.

3. Якщо кредитор не звернувся до товариства у встановлений строк з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язання (зобов'язань) перед ним.

4. Виділ або припинення товариства не можуть бути завершені до задоволення вимог, заявлених кредиторами.

5. Товариство, створене внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, з якого здійснено виділ, які згідно з розподільним балансом не перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. Товариство, з якого здійснено виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільним балансом перейшли до товариства, створеного внаслідок виділу. Якщо внаслідок виділу створено декілька товариств, вони несуть субсидіарну відповідальність спільно з товариством, з якого здійснено виділ, солідарно. Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки товариства, з якого здійснено виділ, за окремим зобов'язанням, що існувало у нього до виділу, товариство, з якого здійснено виділ, та створені внаслідок виділу товариства несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

6. Якщо товариств- правонаступників, створених внаслідок поділу, декілька, то товариство- правонаступник, створене внас-

лідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства, що припинилося, які перейшли до іншого товариства- правонаступника згідно з розподільним балансом. Якщо після поділу неможливо точно визначити товариство- правонаступника щодо конкретних зобов'язань товариства, що припинилося, товариства- правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами товариства, що припинилося.

1.1. У частині 1 коментованої статті встановлюється зобов'язок товариств, які беруть участь у реорганізації, та товариства, що планує виділ, протягом 30 днів письмово повідомити про це всіх відомих кредиторів. Подібний зобов'язок (без визначення строку) покладался на комісію з припинення юридичної особи абзацом другим частини 4 статті 105 ЦК в первісній редакції²⁰⁸, але був скасований внаслідок викладення цієї статті в новій редакції Законом України № 3384-VI від 19.05.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за їх рішенням».

1.2. У частині 1 коментованої статті також встановлюється зобов'язок товариств, які беруть участь у реорганізації, та товариства, що планує виділ, опублікувати в органі друку, в якому публікуються дані про державну реєстрацію юридичних осіб, повідомлення про прийняте рішення. Зазначене положення застаріло ще до прийняття коментованого Закону, бо вже давно немає такого органу друку, а функції здійснення оголошення про перебування юридичної особи в процесі припинення виконує Єдиний державний реєстр, відомості якого містять таку інформацію (пункт 26 части-

---

208 Абзац другий частини 4 статті 105 ЦК в первісній редакції (2003 року):

«Комісія вживає усіх можливих заходів щодо виявлення кредиторів, а також письмово повідомляє їх про припинення юридичної особи».

ни 2 статті 9 Закону про реєстрацію №755-IV²⁰⁹. Тому це положення не підлягає застосуванню.

2.1. За змістом частини 2 коментованої статті кредитор товариства, чії вимоги до товариства не забезпечені (відповідно до умови основного договору або відповідно до окремого договору про забезпечення), може звернутися з письмовою вимогою про здійснення дій, передбачених цією частиною.

2.2. Частиною 2 коментованої статті встановлено строк для такого звернення: 30 днів з дати направлення кредитором повідомлення або з дати опублікування повідомлення, зазначеного в частині 1 коментованої статті. Оскільки частина 1 коментованої статті в частині опублікування повідомлення застосовуватися не може (див. коментар до частини 1 коментованої статті), то строк для звернення – 30 днів з дати направлення кредитором повідомлення.

2.3. Відповідно до частини 2 коментованої статті, товариство може самостійно обрати, яку дію йому належить виконати.

2.4. Відповідно до пункту 1 частини 2 коментованої статті, товариство може надати забезпечення виконання зобов'язання.

2.5. Відповідно до пункту 2 частини 2 коментованої статті, товариство може вчинити дії, спрямовані на дострокове припинення зобов'язання (наприклад, зарахувати зустрічні однорідні вимоги); або достроково виконати зобов'язання перед кредитором і відшкодувати збитки, якщо інше не встановлено договором між

---

209 Частина 2 статті 9 Закону про реєстрацію №755-IV:

«2. В Єдиному державному реєстрі містяться такі відомості про юридичну особу, крім державних органів і органів місцевого самоврядування як юридичних осіб:

...

2б) дані про перебування юридичної особи у процесі припинення, у тому числі дані про рішення щодо припинення юридичної особи, відомості про комісію з припинення (ліквідатора, ліквідаційну комісію тощо) та про строк, визначений засновниками (учасниками) юридичної особи, судом або органом, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, для заявлення кредитором своїх вимог;

...».

товариством та кредитором. За змістом цього пункту товариство може достроково виконати зобов'язання перед кредитором лише в тому разі, якщо таке дострокове виконання не суперечить змісту зобов'язання. Наприклад, якщо товариство зобов'язане поставити кредиторів партію квітів 8 березня, то достроково виконати таке зобов'язання, скажімо, 1 лютого не можна. Крім того, досить важко уявити собі обставини, за яких правомірне припинення зобов'язання або його дострокове виконання, яке не суперечить його змісту, може спричинити збитки для кредитора.

3. Відповідно до частини 3 коментованої статті, мовчання кредитора протягом строку, встановленого в частині 1 коментованої статті, означає волевиявлення кредитора щодо незастосування правил частини 2 коментованої статті.

4. Частина 4 коментованої статті забороняє здійснення виділу або припинення товариства до задоволення вимог, заявлених кредиторами. Втім механізму, який би забезпечив дотримання цього правила, не встановлено.

5. Частина 5 коментованої статті майже дослівно повторює частини 3 і 4 статті 109 ЦК, але із заміною слів «юридична особа» словом «товариство» у відповідних відмінках.

6. У частині 6 коментованої статті іншими словами переданий зміст першого речення частини 5 і першого речення частини 6 статті 107 ЦК, але стосовно товариств.

Глава VII. Товариство з додатковою відповідальністю

Стаття 56. Товариство з додатковою відповідальністю

1. Учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу.

2. У разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі.

3. До товариств з додатковою відповідальністю застосовуються норми цього Закону щодо товариств з обмеженою відповідальністю, що не суперечать нормам цієї статті.

1.1. У частині 1 коментованої статті відображена особливість товариства з додатковою відповідальністю проти товариства з обмеженою відповідальністю: учасники товариства з додатковою відповідальністю солідарно несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. 1.2. Така відповідальність обмежується певним розміром, який встановлюється статутом і є однаково кратним для всіх учасників до вартості внесеного кожним з них вкладу. Це положення слід розуміти так, що цей розмір кратний розмірові частки учасника, а не вартості тієї частини вкладу, який фактично вніс учасник, бо учасники, які не внесли вкладів, не повинні мати від цього користь.

2. За змістом частини 2 коментованої статті відповідальність учасника-банкрута за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних їм часток у статутному капіталі у разі, коли і саме товариство з додатковою відповідальністю вже неплатоспроможне. Якщо останнє платоспроможне, то частка учасника – банкрута має цінність, а тому вона має бути продана в процедурі ліквідації учасника-банкрута. Отже, в цьому разі замість учасника-банкрута з'явиться новий учасник – покупець частки, а тому підстав для застосування частини 2 коментованої статті не буде.

3.1. Відповідно до частини 3 коментованої статті, до товариств з додатковою відповідальністю застосовуються інші (крім глави VII) норми коментованого Закону в частині, в якій вони не супе-

речать нормам коментованої статті. Втім, видається, що норм, які б суперечили нормам коментованої статті, у коментованому Законі немає.

3.2. Щодо найменування товариства з додатковою відповідальністю див. коментар до частини 2 статті 9 коментованого Закону.

3.3. Частина 4 статті 151 ЦК (яка виключена у зв'язку з набранням чинності коментованим Законом) встановлювала, що до товариства з додатковою відповідальністю застосовуються положення цього Кодексу про товариство з обмеженою відповідальністю, якщо інше не встановлено статутом товариства і законом. У частині 3 коментованого Закону немає застереження «якщо інше не встановлено статутом», бо імперативні норми коментованого Закону мають застосовуватись і до товариств з додатковою відповідальністю. Нема і застереження «якщо інше не встановлено законом», бо для застосування спеціального регулювання, встановленого нормами інших законів, не є перешкодою відсутність у коментованому Законі згадки про можливість такого регулювання.

Глава VIII. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності через три місяці з дня його опублікування, крім частини другої статті 23 цього Закону, яка набирає чинності через один рік з дня набрання чинності цим Законом.

Через те що коментований Закон офіційно опублікований у газеті «Голос України» 17.03.2018, то, відповідно до пункту 1 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, він (крім частини 2 статті 23) набрав чинності 17.06.2018.

Відповідно, частина 2 статті 23 коментованого Закону набрала чинності 17.03.2019. Див. також коментар до частини 2 статті 23 коментованого Закону.

2. Визнати таким, що втратив чинність, Закон України «Про господарські товариства» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 49, ст. 682 із наступними змінами) у частині, що стосується товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю.

Пунктом 2 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону задля уникнення суперечностей між коментованим Законом і Законом України «Про господарські товариства» останній Закон визнаний таким, що втратив чинність, у частині, що стосується товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Це означає, що не застосовується не тільки глава 2 «Товариство з обмеженою відповідальністю», а й всі інші положення згаданого Закону не застосовуються щодо товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю. Втім протягом певного часу (але не більш ніж рік) норми Закону України «Про господарські товариства» діяли відповідно до пункту 3 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону.

3. Протягом року з дня набрання чинності цим Законом положення статуту товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, що не відповідають цьому Закону, є чинними в частині, що відповідає законодавству станом на день набрання чинності цим Законом. Цей пункт не застосовується після внесення змін до статуту товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю.

Коментований Закон не встановлює будь-якого строку для приведення статутів товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю у відповідність із Законом, та й взагалі не встановлює обов'язку товариств приводити свої статuti у відповідність до коментованого Закону. Причина відмови від таких правил полягає в тому, що, як свідчить досвід, такі

правила неефективні, а велика кількість юридичних осіб не виконує їх у встановлений законом строк.

Натомість пунктом 3 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону встановлено річний строк, протягом якого застосовуються положення статутів товариств, навіть якщо вони не відповідають коментованому Законові, за умови, що вони відповідають законодавству станом на день набрання чинності коментованим Законом.

Після закінчення зазначеного річного строку такої пріоритет статуту над коментованим Законом автоматично припиняється, і положення статутів, які не відповідають коментованому Законові, не застосовуються, а натомість застосовуються норми коментованого Закону. Ці ж наслідки настають і до закінчення річного строку, якщо товариство внесе будь-які зміни до свого статуту. Тим самим законодавець заохочує товариства, які потребують внесення змін до статутів до закінчення річного строку, одночасно приводити свої статuti у відповідність до коментованого Закону.

4. Встановити, що до внесення відповідних змін до Господарського процесуального кодексу України при розгляді справ, порушених за позовною вимогою, передбаченою частиною п'ятою статті 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», застосовуються такі правила:

- 1) позивач зобов'язаний внести на депозитний рахунок суду грошові кошти в розмірі, сплаченому покупцем на виконання договору купівлі-продажу частки (частини частки), визначеному в ухвалі суду;**
- 2) невиконання вимоги про внесення грошових коштів на депозитний рахунок суду є підставою для залишення позову без розгляду;**

3) суд у своєму рішенні вирішує питання про перерахування грошових коштів, внесених на депозитний рахунок суду, покупцю або про їх повернення.

Див. коментар до частини 5 статті 20 коментованого Закону.

5. Товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю звільняються від сплати адміністративного збору за реєстрацію змін до статуту товариства у зв'язку з приведенням його у відповідність із цим Законом протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом.

Звільнення товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю від сплати адміністративного збору за реєстрацію змін до статуту товариства у зв'язку з приведенням його у відповідність із коментованим Законом протягом одного року з дня набрання чинності цим Законом має на меті заохочення товариств до внесення таких змін. Див. також коментар до пункту 3 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону.

6. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1) у Господарському кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18–22, ст. 144):

статтю 79 викласти в такій редакції:

«Стаття 79. Створення та діяльність господарських товариств

1. Порядок створення та порядок діяльності окремих видів господарських товариств регулюються законом.

2. Господарське товариство, державна частка у статутному капіталі якого перевищує 50 відсотків, його дочірні підприємства, а також підприємства, господарські товариства, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків належить господарському то-

вариству, державна частка у статутному капіталі якого перевищує 50 відсотків, у разі здійснення ними закупівель та за умови, що вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує межі, визначені частиною першою статті 2 Закону України «Про публічні закупівлі», оприлюднюють на веб-порталі Уповноваженого органу, визначеного Законом України «Про публічні закупівлі», звіт про укладення договору про закупівлю товарів, робіт і послуг за кошти підприємств та інформацію про зміну його істотних умов не пізніше ніж через сім днів з дня укладення договору про закупівлю або внесення змін до нього. У звіті обов'язково зазначаються: найменування, кількість товару та місце його поставки, вид робіт і місце їх виконання або вид послуг і місце їх надання, інформація про технічні та якісні характеристики товарів, робіт і послуг, найменування і місцезнаходження постачальника, виконавця робіт і надавача послуг, з яким укладено договір, ціна за одиницю товару, робіт і послуг та сума, визначена в договорі, дата укладення договору, строк поставки товарів, виконання робіт і надання послуг тощо»;

статтю 86 викласти в такій редакції:

«Стаття 86. Обмеження на формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства

1. Забороняється використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства бюджетні кошти, майно державних (комунальних) підприємств, яке відповідно до закону (рішення органу місцевого самоврядування) не підлягає приватизації, та майно, що перебуває в оперативному управлінні бюджетних установ, якщо інше не передбачено законом»;

статті 87, 88, 91, 92 та 207 виключити;

Більшість змін до ГК, внесені підпунктом 1 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, спрямовані на усунення дублювання та суперечностей між ГК та коментованим Законом і іншими законами.

Наприклад, стаття 79 ГК викладена в новій редакції, щоб прибрати з неї загальні положення про господарські товариства, які були в колишній редакції.

Стаття 86 ГК викладена в новій редакції, щоб прибрати з неї положення частин 1, 2 в колишній редакції (які стосувалися вкладів учасників господарського товариства) та переформулювати колишню частину 3 (яка стосувалася обмеження на формування статутного (складеного) капіталу господарського товариства), виключивши з неї заборону використовувати для формування статутного (складеного) капіталу товариства кошти, одержані в кредит і під заставу та векселі, бо не вбачається ніяких політико-правових підстав для подібної заборони. Кошти, одержані в кредит (якщо їх взагалі можна якось відокремити від інших коштів на рахунку), належать на праві власності позичальникові, а обмеження їх використання власником (зокрема на внесення вкладу) навряд чи може бути обґрунтованим. Векселі – різновид цінних паперів, і певні векселі можуть бути набагато надійнішими за, скажімо, певні акції чи облигації. Що ж до «коштів, одержаних під заставу», то що цей термін, власне, означає, взагалі незрозуміло. З колишньої частини 3 статті 86 ГК також виключені вочевидь застарілі положення про перевірку спроможності учасників – юридичних і фізичних осіб – здійснити «внески до статутного капіталу» господарського товариства. Див. також коментар до частини 2 статті 13 коментованого Закону.

Статті 87, 88, 91, 92 ГК виключені як такі, що створюють суперечливе регулювання (зокрема суперечать деяким нормам ЦК).

Стаття 207 ГК про недійсність господарського зобов'язання виключена для уникнення конфлікту з нормами ЦК, бо вона «не містить особливостей регулювання господарських відносин, а містить загальні правила про недійсність господарських зобов'язань, які суперечать ЦК України як за термінологією, так і за змістом»²¹⁰.

---

210 Пункт 21 Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 07.04.2008 р. N 01–8/211 «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України».

Проект коментованого Закону передбачав виключити набагато більше зайвих положень ГК. При підготуванні до другого читання, на жаль, їх збережено.

2) у Цивільному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40–44, ст. 356):

у статті 98:

у частині першій слова “передані загальними зборами до компетенції виконавчого органу” замінити словами “належать до компетенції інших органів товариства”;

частину третю викласти в такій редакції:

“3. Учасник товариства не має права голосу при прийнятті загальними зборами товариства рішень з питань щодо вчинення з ним правочину та щодо спору між ним і товариством, якщо інше не встановлено законом. Це правило не застосовується у товаристві з одним учасником”;

частину п’яту виключити;

статтю 100 викласти в такій редакції:

“Стаття 100. Вихід та виключення з товариства

1. Учасники товариства мають право вийти з товариства, якщо інше не впливає із закону.

2. Учасник товариства у випадках та в порядку, встановлених законом, може бути виключений з товариства”;

статтю 104 після частини першої доповнити трьома новими частинами такого змісту:

“2. Юридична особа, яка не вправі розподіляти прибуток між учасниками, не може бути реорганізована, якщо серед правонаступників є юридична особа, наділена таким правом. Якщо серед правонаступників є юридична особа, яка не вправі роз-

поділяти прибуток між учасниками, рішення про реорганізацію товариства, наділеного таким правом, приймається одностайно загальними зборами учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

3. Юридична особа, яка не вправі розподіляти майно між учасниками, зокрема у разі ліквідації, не може бути реорганізована, якщо серед правонаступників є юридична особа, наділена таким правом. Якщо серед правонаступників є юридична особа, яка не вправі розподіляти майно між учасниками, рішення про реорганізацію товариства, наділеного таким правом, приймається одностайно загальними зборами учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства.

4. Установа не може бути перетворена”.

У зв'язку з цим частини другу – четверту вважати відповідно частинами п'ятою – сьомою;

назву підрозділу 4 § 1 глави 8 “4. Товариство з обмеженою відповідальністю” та статті 140–151 виключити;

частину другу статті 258 доповнити пунктом 8 такого змісту:

“8) про визнання недійсним рішення загальних зборів товариства”;

Підпунктом 2 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону внесена низка змін до ЦК.

Зміни до частини 1 статті 98 ЦК спрямовані на врахування того, що товариство, крім виконавчого органу, може мати й інші органи, а також що компетенція цих органів може визначатися законом та статутом, а не передаватися загальними зборами. Див. також коментар до частини 1 статті 30 коментованого Закону.

У новій редакції частини 3 статті 98 ЦК враховано, що якщо товариство має лише одного учасника, то такому учасникові недоцільно забороняти голосування з тих чи інших питань, бо з цих

питань вищий орган не зможе ухвалити жодного рішення. Крім того, перше речення нової редакції частини 3 статті 98 ЦК, якою встановлюється заборона голосування, не містить застереження «якщо інше не встановлено законом», бо якщо певним законом буде встановлене інше правило, то воно застосовуватиметься як спеціальне.

Проект коментованого Закону передбачав доповнення ЦК новою статтею 98–1 «Недійсність рішення загальних зборів учасників товариства», якою пропонувалося встановити правила щодо нікчемності й оспорюваності рішень загальних зборів учасників, а також правила про захист інтересів третіх осіб, яких може стосуватися така нікчемність чи оспорюваність. У зв'язку з цим передбачалося також виключити частину 5 статті 98 ЦК, в якій йшлося, що «Рішення загальних зборів може бути оскаржене учасником товариства до суду». На пропозицію народних депутатів України при підготуванні до другого читання вирішено не доповнювати ЦК новою статтею 98–1, але частина 5 статті 98 ЦК все ж була виключена. Втім одночасно частина 2 статті 258 ЦК була доповнена пунктом 8, в якому згадується визнання недійсним рішення загальних зборів товариства, тож рішення загальних зборів учасників може бути оспорене.

Стаття 100 ЦК викладена в новій редакції з таких мотивів.

Частина 1 статті 100 ЦК в попередній редакції встановлювала, що «Право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі». Насамперед ця частина створила практичну проблему: якщо право участі в товаристві є особистим немайновим правом, то на вимогу, що впливає з порушення права участі в товаристві, силою пункту 1 частини 1 статті 268 ЦК²¹¹ мала не поширюватися позовна давність. Водночас жодного політико-правового підґрунтя такого регулювання

---

211 Стаття 268 ЦК:

«Стаття 268. Вимоги, на які позовна давність не поширюється»

1. Позовна давність не поширюється:

знайти не вдається. Слід також врахувати, що незалежно від того, що малося на увазі під «правом участі» і під «окремо» (від чого?), жодної необхідності в частині 1 статті 100 насправді не було, бо всі права і повноваження учасника (наприклад, щодо одержання інформації, голосування тощо) імперативно сформульовані в законодавстві саме як права і повноваження учасника, а не іншої особи. Якщо ж малося на увазі «закріпити» в законі певний теоретичний висновок, то такий підхід неприйнятний, бо закон не призначений для закріплення дискусійних наукових висновків, яким місце на сторінках наукових видань; натомість закон призначений лише для встановлення регулювання. Тим більше, що віднесення права участі в товаристві до особистих немайнових прав принаймні сумнівне²¹². Тому колишня частина 1 статті 100 ЦК не була включена до нової редакції статті 100 ЦК.

Колишня частина 2 статті 100 ЦК встановлювала, що «Учасники товариства мають право вийти з товариства, якщо установчими документами не встановлений обов'язок учасника письмово попередити про свій вихід з товариства у визначений строк, який не може перевищувати одного року». За змістом цієї частини учасники товариства завжди мали право вийти з товариства, але установчими документами міг бути встановлений обов'язок учасника письмово попередити про свій вихід (не більше ніж за рік). Беззастережне право учасника вийти з товариства не відповідало законодавству – зокрема, акціонер не має права вийти з акціонерного товариства, він може лише продати свої акції.

Але головний недолік колишньої частини 2 статті 100 ЦК полягав у можливості встановити обов'язок учасника попереджати про свій вихід з товариства (див. коментар до частини 5 статті 24 коментованого Закону). Тому до нової редакції відповідної части-

---

1) на вимогу, що впливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом; ...».

212 Кібенко О. Парадокси нового ЦК: право участі у товаристві як особисте немайнове право. *Юридичний вісник України*. 2004. № 19 (8–14 травня). С. 8.

ни статті 100 ЦК (тобто частини 1) це правило колишньої частини 2 статті 100 ЦК не включене.

У частині 2 статті 100 ЦК у новій редакції відтворена колишня частина 3 цієї статті.

Стаття 104 ЦК після частини 1 доповнена трьома новими частинами 2, 3, 4 виходячи з такого.

За обсягом прав розподіляти прибуток і майно між учасниками (а відповідно і за обсягом майнових прав учасників) можна виділити такі види юридичних осіб, які сьогодні передбачені законодавством:

1) юридична особа має право розподіляти прибуток між учасниками (а учасники, відповідно, можуть отримувати дивіденди), і при цьому ця юридична особа також вправі розподіляти майно між учасниками (зокрема у разі ліквідації; у разі виходу учасника з товариства, якщо такий вихід можливий);

2) юридична особа не має права розподіляти прибуток між учасниками (а учасники відповідно не можуть отримувати дивіденди), але ця юридична особа має право розподіляти майно між учасниками (зокрема в разі ліквідації; у разі виходу учасника з товариства, якщо такий вихід можливий);

3) юридична особа не має права ані розподіляти прибуток між учасниками (а учасники, відповідно, не можуть отримувати дивіденди), ані розподіляти майно між учасниками (навіть у разі ліквідації).

Ці три види юридичних осіб відображено в таблиці:

Вид юридичної особи	Розподіл прибутку	Розподіл майна
1	+	+
2	-	+
3	-	-

До першого виду належать підприємницькі товариства (господарські товариства, приватні підприємства, комерційні державні та комунальні підприємства); до другого – частина непідприємницьких товариств, зокрема об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, до третього – інша частина непідприємницьких товариств, зокрема громадські об'єднання, а також установи (у розумінні абзацу першого частини 3 статті 83 ЦК²¹³), бо вони не мають учасників.

Кожен з цих видів юридичних осіб призначений для задоволення різних майнових потреб, які не можна плутати. Наприклад, громадські об'єднання створюються як юридичні особи для матеріального забезпечення задоволення суспільно корисних потреб, а тому не можна допустити використання їхнього майна на користь членів таких організацій, зокрема і шляхом перетворення громадського об'єднання на підприємницьке товариство або товариство, яке може розподіляти своє майно між учасниками. На запобігання подібним зловживанням і спрямовані нові частини 2, 3, 4 статті 104 ЦК. Ними встановлено, зокрема, що юридичні особи можуть змінювати свою організаційно-правову форму лише в межах збереження або зменшення обсягу майнових можливостей учасників, що надає первинна організаційно-правова форма, а установа взагалі не може бути перетворена.

Водночас якщо реорганізація товариства відбувається так, що обсяг майнових можливостей учасників зменшується, то необхідне регулювання, яке захищає інтереси учасників. Таке регулювання також встановлюють нові частини 2 і 3 статті 104 ЦК: рішення про таку реорганізацію ухвалюють одностайно загальні збори учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства.

У зв'язку з доповненням статті 104 ЦК новими частинами 2, 3, 4 колишні частини 2, 3, 4 попередньої редакції цієї статті перенумеровано

---

213 Абзац перший частини 3 статті 83 ЦК:

«3. Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна».

вані й дістали номери 5, 6, 7, відповідно. Проектом коментованого Закону передбачалося частини 3 і 4 статті 104 ЦК у попередній редакції («3. Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється законом. 4. Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюється законом») виключити зовсім, а не перенумерувати їх, бо вони не створюють жодного регулювання, а тому їх збереження з погляду законодавчої техніки недоцільне. На жаль, при підготовуванні проєкту до другого читання ця пропозиція не була сприйнята.

Підпунктом 2 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону з ЦК також виключений підрозділ 4 § 1 глави 8 «4. Товариство з обмеженою відповідальністю» за для усунення суперечностей із коментованим Законом. Альтернативний підхід – приведення цього підрозділу у відповідність з коментованим Законом – створив би дублювання норм, що було б юридико-технічною помилкою.

Ризик визнання рішень загальних зборів недійсними, якщо він існує протягом тривалого часу, породжує певну правову невизначеність. Враховуючи це, у пошуках балансу між необхідністю, по змозі, зменшити такий ризик і необхідністю забезпечити захист інтересів товариства (і опосередковано – його учасників), частина 2 статті 258 ЦК «Спеціальна позовна давність» доповнена пунктом 8, внаслідок чого до вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів застосовується скорочений строк позовної давності – один рік.

Проєкт коментованого Закону передбачав багато інших змін до ЦК. Наприклад, передбачалося встановити правила про випадки нікчемності й оспорюваності рішень загальних зборів учасників, про захист інтересів третіх осіб, яких може стосуватися така нікчемність чи оспорюваність; про припинення зобов'язання щодо внесення учасником вкладу лише за згодою вищого органу товариства, наданою одностайним рішенням усіх учасників, і про за-

борону припинення такого зобов'язання прощенням боргу; про нікчемність правочину, який не відповідає законодавству²¹⁴ або суперечить моральним засадам суспільства тощо. Водночас при підготуванні до другого читання ці пропозиції не були прийняті.

3) у частині першій статті 78 Закону України «Про нотаріат» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 39, ст. 383; 2010 р., № 38, ст. 509) слова «зміст яких не суперечить законам і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини» замінити словами «крім тих, які відповідно до закону або за вимогою сторін підлягають нотаріальному посвідченню»;

Попередня редакція частини 1 статті 78 Закону України «Про нотаріат» містила заборону на засвідчення справжності підписів на текстах договорів та інших правочинів (на документах, які «мають характер угод») – їх можна було тільки нотаріально посвідчити. Політико-правового підґрунтя такого регулювання знайти не вдається, натомість недоліки очевидні. Найочевидніший недолік – нотаріальне посвідчення значно дорожче, ніж засвідчення нотаріусом справжності підписів. Але, можливо, це не найшкідливіший недолік. Нотаріуси, відповідно до закону, вчиняють велику кількість нотаріальних дій, які стосуються різноманітних правових інститутів. Водночас така універсальність має і зворотний бік – нотаріусам важко конкурувати в частині кваліфікації з тими юристами, які спеціалізуються в тій чи іншій складній сфері права, наприклад з корпоративними юристами. При цьому за законність нотаріального посвідчення відповідають саме нотаріуси. Але ж вони не завжди готові нести таку відповідальність, якщо йдеться про посвідчення, скажімо, складних договорів, які містять елементи договору купівлі-продажу часток у статутному ка-

214 Про необхідність такого регулювання див. Гусак М., Данішевська В., Попов Ю. Нікчемні та оспорювані правочини: регулювання за Цивільним кодексом України. *Право України*. 2009. № 6. – С. 114–120.

піталі товариства (з розгалуженою і складною системою різноманітних умов) та корпоративного договору (зі специфічними умовами на зразок drag-along чи tag-along – див. коментар до частини 3 статті 7 коментованого Закону). У таких випадках нотаріусові простіше знайти причину для відмови в нотаріальному посвідченні, що створює для учасників товариств значні проблеми. Внаслідок виключення заборони на засвідчення нотаріусом справжності підписів на текстах договорів та інших правочинів, відповідно до підпункту 3 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, ця проблема має бути знята.

Іншим недоліком попередньої редакції частини 1 статті 78 Закону України «Про нотаріат» був обов'язок нотаріуса перевіряти, чи не суперечить зміст документів, який особа надала для засвідчення справжності підпису, законіві, й чи не містить він у собі відомостей, що порочать честь і гідність людини. За наслідками такої перевірки нотаріус фактично ухвалював своє рішення – або вчинити нотаріальну дію, або відмовити в її вчиненні – якщо, на думку нотаріуса, зміст документа суперечить законіві чи якщо він містить у собі відомості, що порочать честь і гідність людини. Але особа, яка звернулася до нотаріуса, могла дотримуватися протилежного погляду, і цілком могло бути, що правильний саме погляд цієї особи, а не нотаріуса. Особа звертається до нотаріуса для того, щоб він засвідчив, що документ підписала саме ця особа, а не хтось інший, і це єдина мета такого звернення. Якщо особа бажає отримати від нотаріуса консультацію щодо того, чи не суперечить зміст документа законіві і чи не містить він у собі відомостей, що ганьблять честь і гідність людини, то особа і звернеться саме по таку консультацію. Тож не треба нав'язувати ті послуги нотаріуса, яких особа не потребує – тим більше, що такі «послуги» можуть завдати особі зайвого клопоту (оскаржувати відмову нотаріуса в суді чи шукати іншого нотаріуса). На розв'язання цієї проблеми також спрямований підпункт 3 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону.

4) абзац п'ятий частини третьої статті 87 Закону України «Про акціонерні товариства» (Відомості Верховної Ради України, 2008 р., № 50–51, ст. 384; 2015 р., № 25, ст. 188) виключити;

Цей абзац встановлював, хто має підписати установчі документи товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю – правонаступника. А що це питання розв'язує стаття 11 коментованого Закону, то цей абзац вилучено.

5) у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 2, ст. 17, № 47, ст. 800; 2017 р., № 2, ст. 25; із змінами, внесеними Законом України від 16 листопада 2017 року № 2210-VIII):

у частині першій статті 1:

у пункті 1 слова «у випадку, передбаченому» замінити словами «у випадках, передбачених», слова «та оновлюється» виключити та доповнити словами «а також про проведену реєстраційну дію»;

пункт 8 доповнити абзацом дванадцятим такого змісту:

«інші особи відповідно до цього Закону»;

абзац п'ятий частини другої статті 13 після слів «реєстрацію створення юридичної особи» доповнити словами «державну реєстрацію змін до відомостей про юридичну особу, що містяться у Єдиному державному реєстрі», а після слів «податку на додану вартість» – словами «та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій»;

частину другою статті 14 викласти в такій редакції:

«2. Якщо документи подаються особисто, заявник пред'являє документ, що відповідно до закону посвідчує особу.

У разі подання документів представником додатково подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, що підтверджує його повноваження (крім випадку, коли відомості про повноваження цього представника містяться в Єдиному державному реєстрі)»;

у частині першій статті 15:

в абзаці другому пункту 9 слова «створення державного органу, органу місцевого самоврядування або на державну реєстрацію змін до відомостей про державний орган, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання чи благодійну організацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі» замінити словами «державного органу, органу місцевого самоврядування, громадського об'єднання, благодійної та релігійної організацій, а також юридичної особи, створеної на підставі розпорядчого акта державного органу, органу місцевого самоврядування»;

в абзаці другому пункту 12 слова «створення державного органу, органу місцевого самоврядування або на державну реєстрацію змін до відомостей про державний орган, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання чи благодійну організацію, що містяться в Єдиному державному реєстрі» замінити словами «державного органу, органу місцевого самоврядування, громадського об'єднання, благодійної та релігійної організацій, а також юридичної особи, створеної на підставі розпорядчого акта державного органу, органу місцевого самоврядування»;

у статті 17:

пункт 1 частини першої:

після слова «поділу» доповнити словом «виділу»;

доповнити третім реченням такого змісту: «У заяві про державну реєстрацію створення юридичної особи приватного права може зазначатися, що вона діє на підставі модельного статуту»;

у частині четвертій:

абзац перший після слів «юридичної особи» доповнити словами «крім змін до відомостей, передбачених частиною п'ятою цієї статті»;

пункт 4 виключити;

після частини четвертої доповнити новою частиною такого змісту:

«5. Для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю (далі в цій частині – товариство) подаються такі документи:

1) заява про державну реєстрацію змін до цих відомостей;

2) документ про сплату адміністративного збору;

3) один із таких відповідних документів:

а) рішення загальних зборів учасників товариства про визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників;

б) рішення загальних зборів учасників товариства про виключення учасника з товариства;

в) заява про вступ до товариства;

г) заява про вихід з товариства;

г) акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства;

д) судові рішення, що набрало законної сили, про визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства;

е) судові рішення, що набрало законної сили, про стягнення з (повернення з володіння) відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі товариства.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначені у підпунктах «а» і «б» цієї частини, засвідчується нотаріально. Якщо у випадках, передбачених законом (смерть учасника, реорганізація тощо), таке рішення приймається без урахування голосів учасника у зв'язку з настанням певної обставини, подається також доказ настання такої обставини (оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ).

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «в» цієї частини, засвідчується нотаріально. Разом з таким документом подається доказ набуття права на спадщину або доказ правонаступництва (оригінал документа або його копія, вірність якої засвідчена нотаріально або тим, хто видав документ). Якщо відповідно до статуту товариства вимагається згода інших учасників на вступ до товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально.

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «г» цієї частини, засвідчується нотаріально. Якщо відповідно до закону або статуту товариства вимагається згода інших учасників на вихід з товариства, подається також така згода, справжність підписів на якій засвідчується нотаріально.

Справжність підписів на документі, зазначеному в підпункті «г» цієї частини, засвідчується нотаріально. Одночасно може бути надана довідка про формування резервного капіталу товариства.

Документи подаються такими особами:

товариством – якщо подаються документи, зазначені в підпунктах «а» і «б» цієї частини;

спадкоємцем чи правонаступником учасника товариства – якщо подається документ, зазначений у підпункті «в» цієї частини;

учасником, який виходить з товариства, або його спадкоємцем чи правонаступником – якщо подається документ, зазначений у підпункті «г» цієї частини;

особою, яка набула частку (частину частки) у статутному капіталі товариства, або особою, яка передала її, – якщо подається документ, зазначений у підпункті «г» цієї частини;

позивачем – якщо подаються документи, зазначені в підпунктах «д», «е» цієї частини».

У зв'язку з цим частини п'яту – двадцятую вважати відповідно частинами шостою – двадцять першою;

частину двадцятую виключити;

частини п'яту та шосту статті 18 виключити;

у статті 23:

у частину першу включити пункт 6 такого змісту:

«6) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених цим Законом»;

частину другу доповнити пунктом 5 такого змісту:

«5) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених цим Законом»;

у статті 25:

після частини другої доповнити двома новими частинами такого змісту:

«3. У разі проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо виключення або виходу учасника (спадкоємця або правонаступника) товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, а також пов'язаних з переданням (набуттям) частки (частини частки) у статутному капіталі самому товариству з обмеженою або додатковою відповідальністю, державний реєстратор одночасно вно-

силь запис про зменшення розміру статутного капіталу на розмір відповідної частки (частини частки) у статутному капіталі. Ця частина не застосовується, якщо товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, яке набуває частку (частину частки) у своєму статутному капіталі, разом із заявою про державну реєстрацію надасть довідку про формування резервного капіталу у розмірі, який відповідно до закону допускає володіння часткою (частиною частки) у своєму статутному капіталі.

4. У день проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних із зміною складу учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю або зміною розмірів їхніх часток, суб'єкт державної реєстрації повинен видати (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення) виписку з Єдиного державного реєстру заявнику, товариству, особам, які були зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства до проведення реєстраційної дії, та особам, які зазначені у цьому реєстрі як учасники товариства після проведення реєстраційної дії. Якщо суб'єкту державної реєстрації відома електронна пошта осіб, яким надсилається ця виписка, він у той самий день додатково надсилає копію виписки зазначеним особам електронною поштою».

У зв'язку з цим частини третю – шосту вважати відповідно частинами п'ятою – восьмою;

доповнити частиною дев'ятою такого змісту:

«9. У разі якщо під час розгляду заяви та документів для державної реєстрації державним реєстратором встановлено наявність зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі інших пакетів документів для державної реєстрації щодо цього самого суб'єкта, наступний пакет документів розглядається після проведення державної реєстрації або зупинення розгляду чи відмови в такій реєстрації на підставі заяви та документів, зареєстрованих в Єдиному державному реєстрі раніше»;

частину першу статті 28 доповнити пунктом 12 такого змісту:

«12) статут товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю поданий зі змінами, прийнятими без врахування голосів, які припадають на частку померлого учасника товариства»;

у частині першій статті 36:

абзац восьмий доповнити реченням такого змісту: «Якщо відповідно до частини четвертої статті 25 цього Закону певним особам має надсилатися виписка з Єдиного державного реєстру, розмір адміністративного збору збільшується на добуток 0,01 прожиткового мінімуму для працездатних осіб та кількості таких осіб»;

в абзаці тринадцятому слова «України у строк, визначений цими законами» виключити;

доповнити абзацом чотирнадцятим такого змісту:

«У разі якщо законами визначено строк для приведення у відповідність до них, адміністративний збір не справляється при внесенні змін до відомостей, у тому числі змін до установчих документів, у строк, визначений цими законами»;

у тексті Закону слова «рішення суду» в усіх відмінках та числах замінити словами «судове рішення» у відповідному відмінку та числі;

Підпунктом 5 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону внесена низка різнопланових змін до Закону про реєстрацію №755-IV.

Частина цих змін спрямована на покращення регулювання щодо реєстрації загалом. До таких змін, зокрема, належать вилучення згадки про оновлення виписки (виписка не оновлюється, а видається нова з актуальними відомостями), удосконалення правил щодо документів, які подає представник (повноваження можуть

підтверджуватися не документами, а відомостями в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб) тощо.

Водночас найважливіші нові правила щодо реєстрації обороту часток. Див. коментар до частини 1 статті 21 коментованого Закону.

6) Закон України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542, № 51, ст. 839; 2017 р., № 7–8, ст. 50, № 9, ст. 67, № 48, ст. 436; із змінами, внесеними Законом України від 7 грудня 2017 року № 2234-VIII) доповнити статтю 53–1 такого змісту:

«Стаття 53–1. Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства з обмеженою відповідальністю, учасника товариства з додатковою відповідальністю

1. Особливості звернення стягнення на частку (частину частки) учасника товариства з обмеженою відповідальністю та учасника товариства з додатковою відповідальністю визначаються Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

Підпунктом 6 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону доповнено Закон України «Про виконавче провадження» відсильною нормою задля узгодження його з коментованим Законом.

7) підпункт «е» пункту 3 статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7–93 «Про державне мито» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 13, ст. 113 із наступними змінами) після слів «інших установчих документів юридичної особи» доповнити словами «договорів купівлі-продажу та інших договорів, що встановлюють зобов'язання відчуження частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, договорів застави частки (частини част-

ки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, актів приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства, інших правочинів про передачу або перехід частки (частини частки) у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, інших волевиявлень, пов'язаних із зміною участі у статутному (складеному) капіталі юридичної особи, набуттям або припиненням такої участі (у тому числі заяв, дозволів, відмов тощо із зміною або без зміни розміру статутного (складеного) капіталу)».

Доповнення до підпункту «е» пункту 3 статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито», внесені підпунктом 7 пункту 6 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» коментованого Закону, спрямовані на встановлення невеликих ставок державного мита (1 неоподатковуваний мінімум доходів громадян) за нотаріальне посвідчення різноманітних волевиявлень у корпоративних відносинах.

Президент України П.ПОРОШЕНКО

м. Київ 6 лютого 2018 року № 2275-VIII

Зміст

Передмова	3
Перелік скорочень	6
Глава I. Загальні положення	7
Стаття 1. Сфера застосування Закону	7
Стаття 2. Відповідальність учасників товариства, які не повністю внесли вклади	16
Стаття 3. Відповідальність товариства	18
Стаття 4. Учасники товариства	18
Стаття 5. Права учасників товариства	19
Стаття 6. Обов'язки учасників товариства	25
Стаття 7. Корпоративний договір	27
Стаття 8. Безвідклична довіреність з корпоративних прав	37
Глава II. Створення товариства	39
Стаття 9. Найменування товариства	39
Стаття 10. Створення товариства	40
Стаття 11. Статут товариства	44
Глава III. Статутний капітал та вклади учасників	53
Стаття 12. Статутний капітал товариства	53
Стаття 13. Вклад учасника товариства	64
Стаття 14. Внесення вкладу у зв'язку із створенням товариства	81
Стаття 15. Прострочення внесення вкладу	84
Стаття 16. Збільшення статутного капіталу товариства	91

Стаття 17. Збільшення статутного капіталу без додаткових вкладів	96
Стаття 18. Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів	98
Стаття 19. Зменшення статутного капіталу товариства	115
Стаття 20. Переважне право учасника товариства	124
Стаття 21. Відчуження частки у статутному капіталі товариства іншим учасникам товариства або третім особам	138
Стаття 22. Особливості звернення стягнення на частку учасника товариства	160
Стаття 23. Перехід частки до спадкоємця або правонаступника учасника товариства	165
Стаття 24. Вихід учасника з товариства	169
Стаття 25. Набуття товариством частки у власному статутному капіталі	193
Стаття 26. Виплата дивідендів учасникам товариства	198
Стаття 27. Обмеження виплати дивідендів	205
Глава IV. Управління товариством	208
Стаття 28. Органи товариства	208
Стаття 29. Загальні збори учасників	208
Стаття 30. Компетенція загальних зборів учасників	215
Стаття 31. Скликання загальних зборів учасників	219
Стаття 32. Порядок скликання загальних зборів учасників товариства	228
Стаття 33. Проведення загальних зборів учасників	233
Стаття 34. Прийняття рішень загальними зборами учасників з питань порядку денного	244
Стаття 35. Заочне голосування	247

Стаття 36. Рішення загальних зборів учасників, прийняте шляхом опитування	250
Стаття 37. Особливості проведення загальних зборів учасників товариством, що має одного учасника	256
Стаття 38. Наглядова рада товариства	257
Стаття 39. Виконавчий орган товариства	267
Стаття 40. Обов'язки та відповідальність членів наглядової ради товариства та членів виконавчого органу товариства.	281
Стаття 41. Проведення аудиту фінансової звітності товариства на вимогу учасників	285
Стаття 42. Посадові особи товариства	287
Стаття 43. Зберігання документів товариства	291
Глава V. Значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість	294
Стаття 44. Значний правочин	294
Стаття 45. Правочин, щодо якого є заінтересованість	304
Стаття 46. Схвалення значного правочину та правочину із заінтересованістю.	306
Глава VI. Виділ та припинення товариства	314
Стаття 47. Виділ товариства	314
Стаття 48. Припинення товариства.	321
Стаття 49. Злиття товариств	326
Стаття 50. Приєднання товариства	346
Стаття 51. Поділ товариства	350
Стаття 52. Перетворення товариства	355
Стаття 53. Договір про припинення товариства	356
Стаття 54. Порядок конвертації часток у разі припинення та виділу товариства	356

Стаття 55. Захист прав кредиторів під час виділу та припинення товариства	358
Глава VII. Товариство з додатковою відповідальністю.....	362
Стаття 56. Товариство з додатковою відповідальністю	362
Глава VIII. Прикінцеві та перехідні положення	364

Наукове видання

Ю. Ю. Попов

ЗАКОН УКРАЇНИ
«Про товариства з обмеженою
та додатковою відповідальністю»

науково-практичний коментар

Підписано до друку 04.10.2019. Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 22,79. Папір офсетний. Друк офсетний.

Видавництво «К.І.С.»
04080 Київ-80, а/с 1, тел. (044) 462 5269, 462 5270,
kis.prom.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6522 від 06.12.2018 р.

Виготівник ПП «Фірма «Гранмна»
м. Київ, просп. Повітрофлотський, 94А
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4135 від 11.08.2011 р.